IO. AMOS COMENII,
ECCL. FF. BOH. EPISCOPI,

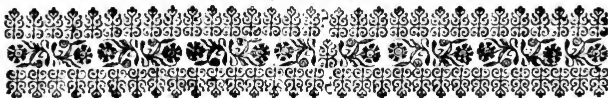
HISTORIA FRATRUM BOHEMORUM,

EORUM
ORDO ET DISCIPLINA ECCLESIASTICA,
AD ECCLESIAE RECTE CONSTITUENDAE EXEMPLAR,
CUM
ECCLESIAE BOHEM. AD ANGLICANAM
PARAENESI.
Accedit
Eiusdem auctoris **PANEGERSIA**, siue
EXCITATORIUM UNIVERSALE,
Ad cuiusuis ordinis & loci in Europa viros,
quo
Salubria suppeditantur consilia,
Quomodo communis rerum humanarum emendatio suscipi atq; fieri possit,
EX OPERE EIUS, UT VOCAT, PANSOPHICO, NONDUM EDITO DESUMTUM.
Praemissa est praefatio
IO. FRANCISCI BUDDEI. P.P.
de instauranda disciplina ecclesiastica.
Cum priuilegio.

HALAE, Typis & impensis Orphanotrophii. 1702.

R

Christophorus Otto Comes et
Dns in Schallenberg &c. Præ-
-positus Constantiensis ab aº.
1692 Canonicus Augustang ab
aº. 1672. eidemq; Ecclesiæ De-
-cang ab aº. 1721. natus aº. 1655,
6ª. Junii, horâ 8ª. matutinâ in
Hagen prope Linzium Austriæ
superioris. Patre. Comite Christo-
-phoro Ernesto &c. Matre, Chris-
-tinâ, natâ Baronissâ Schiferin
denatus aº. 173...

A & Ω.

Vi ſalubriora quaeque variarum eccleſiarum inſtituta, ad pietatis vitaeque ſanctioris ſtudia excitanda, conſeruanda, & promouenda comparata, deſcribunt, aut ab aliis deſcripta in lucem proferuut, faciunt vtique mea opinione quod operae ſit pretium, & ex quo magna ad plurimos redundare vtilitas poſſit. Etenim cum eorum, quorum Deus ad eccleſias aut plantandas, aut reſtaurandas vtitur opera, vnus alterum interdum ſapientia vincat, cum vnus equidem ſit ſpiritus, ſed varia tamen eiusdem ſpiritus, ad gradus etiam quod attinet, dona: fieri aliter non poteſt, quam vt in vnius Eccleſiae diſciplina conſtitutionibusque laudabilius quid, praeſtabiliusque reperiatur, quam in reliquarum. Sed vſus tamen pie ſapienterque conſtitutorum cum referri ad omnes, aut plures ſaltem, debeat, a ſcriptoribus cordatis haec in exemplum aliis merito proponuntur, quod imitentur, & ad quod ſe componant, quibus ſerio decretum eſt aeternae hominum inuigilare ſaluti, nihilque eorum, quae ad iacentes & proſtratas res chriſtianas erigendas iterum pertinent, praetermittere. Noſtrarum autem eccleſiarum qui hanc faciem eſſe credunt, vt de iis corrigendis vel emendandis amplius cogitandum non ſit, vel qui vbique eam diſciplinae & inſtitutorum eccleſiaſticorum rationem eſſe ſibi perſuadent, iis vt nihil addi queat, falluntur turpiter, ſeque aut ignaros rerum omnium eſſe, aut ſumma, quae, plerisq; mortalium incumbit, miſeria, parum tangi demonſtrant. Nihil hic primis eccleſiae noſtrae reſtauratoribus, B. Luthero eiusque ſociis, piis

atque cordatis viris, imputandum eſt. Illi enim fecerunt, quod in viribus eorum poſitum erat, & quantum illorum temporum ratio permittebat, cetera autem perficienda poſteris & velut conſummanda reliquerunt. Res tamen longe aliter cecidit, ac iſti quidem ſunt opinati. Neſcio enim quae ignauia, quis tepor pleroſque ſucceſſorum Lutheri occupauit, vt formulas ab eo praeſcriptas ſi frequentarent, ſuo ſe ſatis officio feciſſe exiſtimantes, non tantum de prouehendo indies ad meliorem conditionem eccleſiarum ſtatu non cogitarent, ſed ne ea quidem, quae Lutheri aetate inſtituta optimo conſilio erant, ſeruarent, aut ita vt decebat, vſurparent. In controuerſias omnes & diſputationes certatim ſe dederunt, quas, ſi pie & moderate inſtituantur, neutiquam damnamus, de pietatis ſanctitatisque ſtudio pauci ſerio fuerunt ſolliciti. Non eſt hnius loci, haec eccleſiae noſtrae explicare mala: id ſaltem quod diximus, emendari & perfici in multis eccleſiaſtica inſtituta & diſciplinam poſſe, cum dubium quibusdam aut forte temerarium videri poſſit, vno alteroue exemplo demonſtrabimns.

Comparanti autem mihi & contendenti apoſtolicas eccleſias cum noſtris, magnum nimis deprehendere mihi videor diſcrimen in iis etiam capitibus, in quibus hae quam proxime ad illas accedere & poterant, & debebant. Namque primo maior in apoſtolicis eccleſiis illorum, qui donis a Deo ſibi conceſſis aliis inſeruierunt, fuit diuerſitas, maiusque ſtudium dona iſta conſeruandi & ad vſum ſingulorum transferendi: cum hodie contra, qui miniſterio eccleſiae admouentur, omnibus hiſce vſibus ex aequo pares eſſe debeant, reliqui autem vt res eccleſiae promoueant, nullo modo ad ſe ſpectare credant. *Alios*, inquit apoſtolus *1. Cor. XII. 27. ſtatuit Deus in eccleſia primum apoſtolos, deinde prophetas, tertio magiſtros* (διδασκάλȣς) *deinde potentias ſeu miracula* (δυνάμεις) *deinde ſanationum dotes, adminicula* (ἀντιλήψεις) *gubernationes, genera linguarum.* Quod iam vberius in antecedentibus ediſſeruerat, docens *diſcrimina eſſe donorum, cum vnus tamen ſit ſpiritus.* Horum omnium autem donorum, quis vſus eſſe debeat, vt cuncta ordine & decenter fiant, in hoc pariter ac ſequenti capite diſerte explicat, & ſummatim cuncta velut complectitur *verſ. 26. cap. XIV. Quid ergo eſt, fratres? quando coitis, carnem habet,*

habet aliquis vestrum, doctrinam habet, linguam habet, patefactionem habet, interpretationem habet, omnia ad vtilitatem fiant. add. Rom. XII. 4. Ephes. IV. 11. Neque est quod quis existimet, horum donorum hanc rationem esse, vt hodie amplius locum non inueniant. Esto enim, non expectanda hodie esse, quae olim per miraculum credentibus conferebantur, pleraque tamen ita comparata sunt, vt sine miraculo contingere queant hominibus, ea, quibus comparari possunt non negligentibus, simulque ob ecclesiae nostrae statum aeque necessaria sint, ac olim forte fuerunt. Per prophetas non eos modo quibus futura a Deo reuelantur, sed generatim, qui solida rerum diuinarum & ad salutem necessariarum notitia instructi erant, designari, constat; praesertim autem eos, qui scripturae verum sensum edisserere accurate poterant: quae facultas cum diuinarum litterarum pia & diligenti lectione, accedente meditatione aliisque exercitationibus acquiri possit, eam hodienum dari, nemo inficiatus fuerit. A prophetis autem istis non hic modo, sed alibi etiam distinguit apostolus τὺς διδασκάλυς, quos *Ephes. IV.* coniungit cum pastoribus, ποιμένας καὶ διδασκάλυς. Quodnam inter hos discrimen fuerit, nunc inquirere prolixius instituti nostri ratio non patitur. Forte non errauerit, qui dixerit, quosdam singulari dono scripturam sacram interpretandi, & in ea vbique Christum demonstrandi, alios dono dogmata creditu necessaria perspicue & luculenter proponendi, alios denique dono ad cuiusque statum & indolem omnia rite accommodandi, caussasque progressum sanctimoniae impedientes inuestigandi, fuisse praeditos. Nec dubium, quin aliud adhuc sit donum παρακλήσεως, quod memorat apostolus *Rom. XII. 8.* Sicuti & in epistola ad *Ephesios IV. 11.* Euangelistarum autem ceu singularibus donis ad suum munus instructorum, tum in epistola ad Ephesios, tum, ad Corinthios citatis locis. De apostolis autem cum quis existimare haud sine ratione possit, cum illorum officio cessare etiam dona, pariter ac de potentia miracula edendi, vti & linguarum a Deo sine humana opera atque industria concessa notitia, nunc nihil dicam: caeterorum donorum omnium eam esse rationem puto vt cur locus iis amplius concedi nequeat, non videam, & doctissimos etiam scripturae interpretes mecum consentientes ha-

 beo.

beo. Namque ad euangeliſtas quod attinet, multis iisque egregiis donis, quibus apoſtolis quodammodo comparari poterant, eos fuiſſe inſignes, recte mihi colligere videor ex *2. Tim. IV. 5.* Sed reſtant adhuc in iſta recenſione, quae *1. Cor. XIII.* inſtituitur, ἀντιλήψεις & κυβερνήσεις; & ἀντιλήψεως quidem dono eos gauiſos fuiſſe arbitror, qui ſingulari prudentia aliorum neceſſitatibus, qualescunque demum erant, ſuccurrendi inſtructi fuerunt, vt nemo ad eos accederet, qui non ſalubre ab iis referret conſilium, ſiue is tentationibus vexaretur, ſiue alio quocunque vrgeretur malo, praeſertim tali, quod vitae morumque ſanctimoniae creare periculum poſſet: atque pertinet etiam forte ad hos illud apoſtoli, ὁ ἐλεῶν, ἐν ἱλαρότητι. *Rom. XII.* Alii rurſus inſigni pollebant ſapientia, vt quid e re totius Eccleſiae eſſet, intelligerent, & ea ſuaderent, quae ad eius ſalutem & commoda neceſſaria arbitrabantur, eorumque erat κυβέρνησις, & ſic in reliquis res etiam ſeſe habebat.

Iam cum haud inuitus illis ſubſcribam, qui hiſce vocibus, non officiorum, ſed donorum diuerſitatem innui contendunt, ecce! qualem veteris eccleſiae fuiſſe faciem, clariſſimis inductus documentis, credam. Cum in omnibus & ſingulis flagrantiſſimus eſſet amor, ſtudiumque mutua in ſpiritualibus commoda promouendi inde reſultans, quisque diligenter ſe explorabat, quibus a Deo maxime inſtructus eſſet dotibus, quas in communem omnium conferre vtilitatem poſſet. Has cum deprehendiſſet, vbique tum in conventibus, tum ſeorſim eas exercendi data erat poteſtas, nec quisque prohibebatur proferre quae poterat, ad ſanctimoniae & pietatis incrementum, modo ordine cuncta fierent atque decenter. Ordo autem & confuſionis euitatio cum vix obtineri poſſet, niſi quibusdam ſpeciatim regendi cuncta munus commiſſum eſſet, *ſeniores* ſeu *presbyteri*, ob ætatem indeque prouenientem auctoritatem, ad hoc quam aptisſimi viſi ſunt, quibus cum cura quoq; ad ſtatum totius Eccleſiæ, moresque ſingulorum diligenter attendendi, impoſita eſſet, *Epiſcopi* dicti ſunt. Cum etiam in operibus caritatis exercendis itidem confuſio omnis euitari debeat, in magna autem pauperum & eorum, qui illis ſubuenire certatim ſtudebant, multitudine, hoc vix commode fieri posſit, niſi & ea cura viris prudentia & pietate prae

ceteris

ceteris insignibus committatur, primo in ecclesia Hierosolymitana, et deinceps in aliis quoque, *Diaconi* sunt constituti. Simplicissima itaque haec erat ecclesiae et longe pulcherrima facies, quae si semper ita mansisset, quid addi amplius mortalium potuisset felicitati!

Ast enim vero quo maior circa externa cura haberi deinceps coepit, eo grauiora damna, decrescente indies amoris feruore, & sanctitatis studio, ecclesia Christiana passa est. Hinc qui vitae saltem morumque puritate praestare aliis debebant, dignitate, officio, et potestate antecellere voluerunt; hinc Episcoporum prae aliis praerogatiua; officiorumque ecclesiasticorum multiplicatio, & ostiariorum, psalmistarum seu Lectorum, Exorcistarum, Acoluthorum, sub-Diaconorum, Diaconorum et Presbyterorum nomina, & alia crescentis indies corruptionis documenta. Purioris istius simplicioris; ecclesiae statum in Corinthiis ita exhibet CLEMENS Romanus: *Omnia sine personarum acceptione a vobis fiebant, & in Dei legibus ambulabatis, praepositis vestris subditi & seniores inter vos debito honore prosequentes: Iuuenibus vt moderata & honesta sectarentur, mandabatis: mulieribus, vt in inculpabili, sancta & casta conscientia omnia peragerent, diligendo maritos, prout officium postulat, denunciabatis. Omnes humili animo eratis, nullatenus superbientes, magis subiecti quam subiicientes, dantes potius quam accipientes. &c. in Epist: ad Corinth: p. m. 1. 3.* Et constat etiam ex aliis monumentis, non alia fuisse officia in veteri ecclesia ab Apostolis constituta, quam Presbyterorum seu Episcoporum & Diaconorum, quod ecclesiae conditio tum non plura requirebat, donornm spiritualium vsu vnicuique Christianorum libere relicto. Sed ab ista vt dixi simplicitate sensim discessum est, suntque viri docti, qui iam secundo tertioue seculo, quosdam ordinum officiorumue deinceps introductorum memorari, obseruant. Vid. *GVIL. BEVEREGIVS ad Cod. Can. eccles: primit: lib. 2. cap. 2. n. 4. it. BLONDELLVS in apologia pro Hieronymo de episcopis & presbyt: in praefat: p. 22.* Certe in concilio Laodiceno, quod seculo quarto celebratum esse omnes fatentur, licet nonnulli illud ad huius seculi annum vigesimum primum, alii ad annum sexagesimum quintum, alii ad alium referant, praeter presbyteros & diaconos, mentio fit lectorum, psalmistarum, exorcistarum & ostiariorum *Can. XXI. & XXIV.* De iis vero, quae post insecuta sunt,

temporibus dicere nihil attinet, cum vix vmbra veri Christianismi, qua alia, qua etiam donorum vsum, & officiorum ecclesiasticorum rationem, remanserit.

Et haec etiam umbra veteris ecclesiae apud nos hodie conspicitur: praeter vmbram enim vix aliquid deprehendere licebit, in quo cum veterum Christianorum moribus & institutis conueniamus. Pastorum equidem et Diaconorum retinemus vtcunque nomina, sed siue functionum diuersitatem, siue inaequalitatem dignitatis inter eos, qui ecclesiae ministerio consecrati sunt, passim gliscentem, consideres, propiusne adhuc ad Romanam quam apostolicam ecclesiam accedanus, definire vix audeo. Sed haec tolerari facile possent, praesertim cum sine grauiori forte incommodo mutari nequeant: modo cuncta ad vsum et ecclesiae incrementum dirigerentur. Iam vero, in quo maxime a veteri ecclesia dissentimus, hoc est, quod donorum spiritualium nullum adeo apud nos sit excitamentum, diuersitatisque illorum nulla habeatur ratio. Qui enim apud nos sacris functionibus non sunt destinati, quos vulgo *laicos* vocant, quod de officio alios commonefaciendi, cohortandi, consolandi, erigendi, & sic porro dicitur, id ad se pertinere nullo modo credunt, has illorum saltem partes esse, qui in ministerio ecclesiae sunt constituti. Nec vllibi fere etiam potestas dona haec exercendi illis conceditur, cum in publicis conuentibus illis tacendum sit, priuati autem, qui spiritualium exercitationum caussa instituuntur, inuisi sint & suspecti. Et sane ea nostrarum rerum est conditio, vt munus publice docendi recte tantum viris ad hoc constitutis demandetur, priuati autem conuentus, non nisi adhibita iusta cautione & circumspectione admitti queant: non ac si per se hoc noxium esset aut periculosum, cum tamen ista ratio rem christianam conseruandi & promouendi moribus ecclesiae apostolicae sit conueniens, sed quod tanta plerorunque christianos se mentientium apud nos est proteruitas, improbitas, ignorantia, imprudentia, vt grauissima huius libertatis metuenda sint incommoda. Doceant ergo publice tantum, qui ad hoc sunt constituti, fungantur officio publico perducendi alios ad vitam sanctiorem, quibus hoc est demandatum, sed vellem tamen donorum in his etiam magis, quam officiorum, haberi rationem ad exemplum

emplum ecclesiae apostolicae; ad quam si eo vsque accedere per nostram corruptionem non possumns, vt in omnibus iis similes euadamus, hactenus tamen saltem eam imitari par esset, vt non dona officiis (quod ineptum) sed officia donis magis attemperarentur. Sic sunt nonnulli magis apti, vt verba publice ad populum faciant, alii vt rudem plebem propositis quaestionibus responsionibusque erudiant, alii vt in mores cuiusque inquirant, & impedimenta progressuum in vitae sanctimonia inuestigent, & sic porro. Dona haec diuersa sunt: cur non diuersa constituuntur officia, vt, prout quisque hoc alioue dono a Deo instructus est, ad bonum rei christianae promouendum adhibeatur? Nec est quod quis putet, haec commodius dici quam in vsum transferri. Habemus exemplum in ecclesiis Belgicis, in quibus laudabili prorsus instituto distinctum est concionatorum, presbyterorum & diaconorum munus. Vt enim concionatores in sermonibus ad populum habendis occupantur, ita presbyteri contra ad vitam moresque singulorum attendunt, omnes & singulos adeunt, quo pacto vnusquisque domi erga vxorem, liberos, familiam vniuersam se gerat, inquirunt, & tum porro de eo statuunt, prout aut moribus christianis praeditum, aut ab iis alienum esse deprehendunt. Et sic in multis aliis ea posset iniri ratio, vt in hisce qui ecclesiae praeficiuntur, ad dona spiritualia magis quam fieri solet, attendatur.

Hic vero etiam mihi in mentem venit δοκιμασία illorum, quibus ecclesiae cura est demandanda. In ea quod ad eruditionem & rerum theologicarum peritiam respicitur, modo etiam semper ad hanc, ita vt decet respiciatur, laudo equidem. Vellem tamen, vt paulo accuratius quoque in mores vitaeque rationem inquireretur. Paulus apostolus, quae in vero episcopo considerari debeant expositurus, eum debere esse dicit *irreprehensibilem, vnius vxoris virum, sobrium, frugi, modestum, hospitalem;* tum demum addit: *διδακτικόν ad docendum aptum*, innuens, ad mores non minus quam doctrinam attendendum esse, eosq; velut redarguens, qui praecipue aut primario doctrinae rationem habent, de moribus, vitaeque sanctimonia non adeo sunt solliciti. *1. Tim. III. 1. seqq. add: Tit. I. 5. seqq.* Eadem quoq; reliquorum veteris ecclesiae doctorum erat sententia, eum verum pres-

presbyterum & diaconum esse existimantium, qui non tam ordinatione, quam morum innocentia & puritate se talem probaret. *Hic est reuera presbyter ecclesiae*, inquit CLEMENS ALEXANDRINVS, *& verus diaconus, id est, minister Dei voluntatis, si faciat & doceat, quae sunt Domini* (ἐὰν ποῇ ϰ̀ διδάσκῃ τὰ τȣ̃ κυρίȣ) *non vt qui ordinetur ab hominibus* (ȣ̓χ ὑπ' ἀνθρώπων χειροτονȣ́μενος) *neque quod iustus censeatur presbyter, sed quod iustus referatur in presbyteratum* (vel ita: aut qui propterea, quia presbyter, iustus aestimatus est, sed qui propterea quia iustus est, ad presbyterium electus est.) *Et licet hic in terris non fuerit prima sede honeratus, sedebit, in quatuor & viginti thronis, populum iudicans, vt dicit Ioannes in apocalypsi: Stromat: lib: VI. p. m. 667.* Talis ergo cum presbyter, cum diaconus esse debeat, imo omnes illi, qui ecclesiae praeficiuntur, accuratissima sane opus esse δοκιμασία vt nũ tales sint? exploretur, quiuis facile intelligit. Quae vtiq; aliquot horarum spatio non absoluitur: testimoniis vero & litteris commendatitiis quantum hodie tribuendum sit, nemo nescit. Optandum ergo, vt illi demum hocce munere digni iudicarentur, qui per aliquot annos toti ecclesiae fidem suam, dexteritatem, sobrietatem, modestiam, reliquasque virtutes probassent, & iis quoque praediti sint donis, quae ad eiusmodi muneris administrationem requiruntur.

Mirifice etiam mihi placet illud veterum institutũ *de viduis*, spectatae pietatis probataeque vitae, quibus multa subeunda erant ministeria ad rem christianam apprime facientia, & quae tamen non nisi a sequiori sexu commode expediri possunt. Dicebantur et *diaconissae* & iam in ecclesiis apostolicis constitutae erant, vt Paulus apostolus nos condocet *1 Tim. V. 9. seq.* vbi et quae virtutes & officia harum viduarum sint, diserte explicat. Ex harum etiam numero forte Phoebe illa fuit, cuius *Rom. XVI. 1.* apostolus meminit. *Commendo*, inquit, *vobis Phoeben sororem nostram, quae est in ministerio ecclesiae quae est in Cenchris.* Ad quem locum ORIGENES notat: *Hic locus apostolica auctoritate docet, etiam feminas in ministerio ecclesiae constitui.* Singula harum viduarum munera & officia recensere, nostrum non est, praesertim cum illud iam quam diligentissime praestiterit CASPAR ZIEGLERVS in peculiari de *diaconis & diaconissis* commentatione, *Cap. XIX.* Sed hoc tamen praecipue obseruandum, quod captiuis & peregre

gre aduentantibus fuerint praesto, aegrotantium etiam gesserint curam. De captiuis quidem celebre extat testimonium ipsius LVCIANI hominis ethnici, in dissertatione *de morte Peregrini*, quod ad istam rem comprobandam passim afferri solet. Cum enim retulisset peregrinum illum philosophum, christianae religionis sacris imbutum, eamque ob caussam in carcerem coniectum fuisse, subiicit: *Christiani hanc rem grauiter & indigne ferentes, nullam non impendebant operam, & plane mouebant omnia tentantes, si quo modo furtim illum possent eripere. Deinde animaduertentes hunc conatum frustra esse, nihil tamen ex altero, quo captiuus egebat obsequio, intermittebant, verum omnia cum magna fide & diligentia praestabant. Ac mane quidem ilico videre erat iuxta carcerem praestolantes anus viduas quaspiam &c. Exin omnis generis coenae inferebantur variae, ac sacri inter sese sermones dicebantur.* Quae eo lubentius retuli, vt ethnico homine teste intelligeretur, quanta veterum Christianorum circa miseros quosuis, aut vllo calamitatum genere oppressos, fuerit cura, quanta solicitudo. Quam contra apud nos omnia frigent! quam rara caritatis conspiciuntur exempla! Viduarum autem istarum etiam fuisse, aegrotantium atque infirmorum curam gerere, docet HIERONYMVS ad Nepotianum: *Quod si,* inquit, *huiusmodi non fuerint consanguinitatis castimoniaeque personae, multas anus nutrit Ecclesia, quae & officium praebeant, & beneficium accipiant ministrando (aegrotanti) vt infirmitas quoque tua habeat fructum eleemosynae.* Adhibitae porro istae viduae saepius fuerunt in consilium, vt sententiam suam in rebus ad priuatam cuiusque vitam pertinentibus exponerent, inprimis si de matrimonio ineundo negotium esset, ne qua temere viro iungeretur quem fugere debuisset, vt quem antea laudauimus CASPAR ZIEGLERVS loquitur *l. c.* §. *XV.* Testimoniis TERTVLLIANI hoc confirmat GABRIEL ALBASPINÆVS, qui in primo obseruationum de *veteribus Ecclesiae ritibus* libro, *obseru: XXIV. p. m. 113. seqq.* ea de re ex instituto agit explicatque, cur apud veteres Christianos foeminae *petiisse maritum a vidua* dicantur. Omnia autem viduarum officia ALBASPINÆVS velut vnico fasce hunc in modum complectitur: *ut sacerdotes a consuetudine & mulierum familiaritate longius amouerentur, certae quaedam viduae, natae annos magis sexaginta, ceteris mulieribus praeficiebantur, vt nonsolum eas ope*

 &

& consilio in domesticis negotiis iuuarent, sed etiam vt eis in rebus sacris & religionis ritibus operam suam praestarent. Igitur hae viduae & diaconissae ad hoc erant istitutae, vt catechumenas primis fidei rudimentis domi imbuerent, docerent, formarent. Cum paulo ante baptismum essent lauandae, vngendae, immergendae (ne sacerdotum oculi laederentur,) praesto aderant hae viduae, quae iis omnibus manum admouebant. Difficillimis quoque Ecclesiae temporibus poterant sine suspicione per domos discurrere, episcoporum mandata deferre, monere, colligere, preces denique, ieiunia, peruigilia, stationes iungere. Si quid ab Episcopo caeterae mulieres cuperent obtinere, iisdem viduis vtebantur, quibus solis illius adeundi tu : erat potestas: nuptias neque facere neque de iis cuiquam mulierum fas erat cogitare, quin prius per easdem viduas episcopum consuluissent. Scio fore, qui cum nostris moribus haec adeo non consistere posse sibi persuadeant, vt rem sane ridiculam in medium eum afferre iudicaturi sint, qui auctor esset, vt ad similes vsus viduae spectatae virtutis & probitatis constituerentur. Sed hoc quoque scio, eam proh dolor! nostrorum temporum esse conditionem, vt quicquid ad sanctimoniae puritatisque moribus hominum inducendae incrementum aliquid confert, id absonum statim, ineptum, et quod in vsum transferri non possit, ad minimum superuacaneum iudicetur. Fateor equidem, fuere nonnulla viduarum apud veteres officia, quae apud nos cessant, ob institutorum & rituum diuersitatem, vt illud quod de praeparatione catechumenarum ad baptismum, commemorauimus. Haec & alia eiusmodi locum apud nos non inuenire, quilibet facile intelligit. Sed enim vero quod de aegrotorum, praesertim pauperum cura diximus, itemque de formando ad meliores mores sequiori sexu, praesertim plebeiae conditionis, num hoc quoque superuacaneum aut minus necessarium esse, quis affirmare ausit? aut forte tam pulchre & in doctrinae euangelicae cognitione & in moribus sanctis proficiunt omnes, vt reliquis carere facile mediis queamus? Nimirum mala equidem & incommoda videmus, morbum vtcunq; agnoscimus, scelera & flagitia, quorum vrbes & prouincias interdum fama peruolitat, detestamur, vel saltem ea detestari videri volumus, ast medicinam respuimus. Satis namque esse putamus, si publice verbum diuinum proponatur, applicationem eius, aut quo pacto ad efficaciam

am ſuam exercendam ſingulis inculcari diligenter debeat, in minimis ponentes. Hinc ſtultis illis agricolis ſimiles tandem euadimus, qui ſemina ſparſiſſe contenti, de agri praeparatione non ſunt ſolliciti, nec curant ſintne rite terrae mandata, aut ſi quid porro, vt euoluere ſe tandem et in ſperatos explicare fructus queant, requiratur.

Ex eadem ratione prouenit, quod collapſa penitus ſit diſciplina eccleſiaſtica, & vix ſpes aliqua eam reſtituendi, ſuperſit. Chriſtus ipſe diſerte conſtituit, vt illorum qui peccatis ſe contaminarunt, ſi ſpretis admonitionibus omnibus, ad bonam redire nolint mentem, euitemus conſortia. *Math. XVIII.* Quod enim dicit eiusmodi hominem pro *ethnico* reputandum eſſe atque *publicano*, hoc non aliter capi poteſt, quam de commercii cuiuscunque cum eiusmodi homine euitatione. Et grauiſſimas ſanctiſſimasque Chriſtus Seruator hoc conſtituendi habuit cauſſas rationesque. Etenim qui praefractos & peruicaces peccatores non fugiunt, & perinde erga illos ac homines probos & virtuti operantes ſe gerunt, nonne approbare illorum vitia videntur? Vitia autem vt approbet, qui ſerio pietati & ſanctitati litat, fieri nullo modo poteſt; potiusq; exiſtimandum, veram virtutem illis curae cordique non eſſe, quibus perinde eſt, ſiue cum probis, ſiue cum improbis illis viuendum ſit. Sunt praeterea ad praua quoque imitanda per naturam homines paratiſſimi. Exempla itaque vitiorum ſi quotidie ante oculos verſentur, nec fugere iis deditos, homines doceantur, quid aliud quam velut quoddam malorum diluuium inde expectandum eſt, quo, abreptis per quorundam prauos mores, reliquis, totus orbis Chriſtianus inundetur? Ipſi itaque apoſtoli, praeceptis & veſtigiis Chriſti inſiſtentes, nullo pacto cum improbis, veris Chriſtianis commercium aliquod intercedere voluerunt. *Quod cum eis* (impudicis auaris &c.) *non eſſe contrahendum ſcripſi*, inquit apoſtolus, *id eo pertinet, vt ſi quis, qui frater nominetur, impudicus eſt, aut auarus, aut deaſtricola, aut conuiciator, aut ebrioſus, aut rapax, cum huiusmodi homine ne quidem cibum capiatis 1. Cor. V. 11.* Obſtupeſco ſane quoties haec lego, & noſtri ſimul ſeculi mores confero. Quis impudicitiam, auaritiam, ebrietatem inter crimine refert? Cui unquam in mentem venit euitare conſortia hominum auarorum & ebrioſorum? Et tamen cum hisce cibum quoque capere prohibet apoſto-

postolus. Num quae apostolorum tempore vetita fuerunt, hodie forte licita sunt? aut veterum Christianorum mores & instituta ad nos non pertinent? aut existimamus, cum veteribus Christianis multo forte simus perfectiores, ab eiusmodi hominum consortio nullum seductionis imminere periculum? Quicquid horum dixeris, aut quicquid ad vim effati apostolici infringendam commentus fueris, non euades. Clara nimis & manifesta res est, vt nulla tegendi aut excusandi ignauiam, aut prauitatem tuam, tibi relicta sit ratio. Hoc ergo caput sit omnis disciplinae ecclesiasticae, fugere quouis modo & euitare illorum commercia, qui manifestis eiusmodi flagitiis, & vt scriptura loquitur, operibus carnis, dediti sunt. Constat autem sibi Paulus apostolus, & idem alibi magna seueritate inculcat: *Denunciamus autem vobis fratres*, inquit *1. Thessal. III. 6. per Domini nostri Iesu Christi nomen, vt vitetis omnem fratrem intemperanter se, non ex institutione, quam a nobis accepit, gerentem.* Nulla hic exceptio, nulla excusatio: *Omnem fratrem intemperanter se gerentem* vitare iubet. In epistola autem ad Romanos *XVI 17.* ab eis etiam, qui seditiones & offensiones, contra eam quam acceperint doctrinam excitent, cauere & illos declinare iubet. Quemadmodum & Titum suum condocet, vt haereticum hominem post vnam alteramue admonitionem declinet *Cap. III. v. 10.* quod & Ioannes mitissimus apostolorum, & nihil caeteroquin nisi amorem spirans, inculcat. *II. Epist. v. 10.*

Mansit etiam aliquamdiu post apostolorum tempora haec ecclesiasticae disciplinae saluberrima seueritas. Namque nec recipiebant quenquam inter suos nisi emendatae voluntatis vitaeque sanctioris certissimum dedisset documentum, & si quis ad deteriora iterum lapsus esset, hunc procul a se remouebant, nec suis volebant amplius interesse conuentibus. Testem huius rei damus ORIGENEM, cuius verba latine saltem, breuitatis studio, damus, quae tamen digna sunt, vt paullo diligentius expendantur. *Christiani quantum possunt, praeexaminant animos audire se cupientium; ac primo priuatim informatos, priusquam in coetum recipiantur, vbi videntur eo profecisse, vt honestae vitae sint cupidi, tum demum introducunt distinctis ordinibus; altero recens admissorum nec dum assecutorum lustrationis symbolum: altero eorum, qui quantum in se est, demonstrant sibi propositum esse, nihil aliud nisi cum*

Chri-

Christianis velle & sentire: inter quos nonnulli praepositi sunt, qui in vitam & mores eorum, qui admittuntur, inquirunt, vt non concessa facientes candidatos religionis arceant a suis conuentibus; caeteros horum dissimiles excipiant ex animo, & quotidianis accessibus meliores faciant. Iam erga peccantes quam seuera est disciplina, praecipue contaminatos libidine, quos e sua communione reiiciunt nostri, quantumuis Celsus eos nugacibus circulatoribus similes faciat. Et Pythagoracorum quidem veneranda schola ponebat cenotaphia disciplinae suae desertoribus, nimirum quod haberet eos pro mortuis: hi vero vt perditos Deoque mortuos lugent eos, qui libidine alioue simili malo victi fuerint: ac rursum resipiscentes, haud secus, quam rediuiuos recipiunt tandem, post longiorem melioris mentis approbationem, quam cum primum ad religionem discendam admitterentur; ea tamen conditione, vt quoniam lapsi sunt, excludantur in posterum ab omnibus dignitatibus & magistratibus ecclesiasticis. lib. III. contra Celsum p. m. 142. 143.

Notatu cumprimis digna hic est veterum Christianorum, circa eos qui primum ad illorum sacra accedere volebant, cura & circumspectio. Dicit ORIGENES *Christianos praeexaminasse animos audire se cupientium.* Maior adhuc est Graecorum verborum emphasis: προβασανίσαντες τῶν ἀκȣ́ειν σφῶν βȣλομένων τὰς ψυχάς. Namque τό βασανίζειν varia explorationum denotat genera, quae illis subeunda fuerunt, qui Christianis se adiungere cupiebant, vt certo constaret, num vitiis omnibus & foedis cupiditatibus nuncium mittere parati essent. Respexit haud dubio ad morem Pythagoraeorum, quorum etiam in sequentibus iniicit mentionem, qui itidem discipulos suos variis generibus exercitiorum ad vitam tolerantiamque philosophicam praeparabant, easque exercitationes, non ἀγῶνας modo & ἀσκήσεις, sed eadem etiam voce βασάνȣς vocabant, vt obseruat Io: SCHEFFERUS *de nat: & constitutione Philosophiae Ital: cap. XIV. p. m. 140.* In nostris moribus nihil eiusmodi deprehenditur. Adeo prorsus a veterum Christianorum disciplina desciuimus. Vbi enim est iste προβασανισμὸς? aut in quo consistit? cum Iudaei aut Turcae apud nos conuertuntur, (ita enim loqui moris est) satis est, si verba & formulas doctrinae christianae accurate recitare didicerint, sique interrogati respondeant, se iis capitibus fidei christianae, quae in nostris docentur Ecclesiis, adhibere fidem. De moribus vitaeque ratione

one magnum est silentium. Nisi forte quod a manifestis & grauioribus sceleribus eiusmodi homines sibi temperauerint, pro emendatae purgataeque mentis certissimo indicio capiamus: in quo tamen plerosque magnopere falli constat. Quae autem haec est miseros conuertendi ratio? iisdem cupiditatibus, quibus Turcae & Iudaei existentes seruiebant, immersi manent Christiani facti, satis egregie secum actum existimantes (quomodo & hoc serio sibi persuadeant) quod eadem proferre verba possint, quibus religionem suam circumscribunt Christiani. Idem de illis censendum, qui ex Romanensi Ecclesia ad nos accedunt. Plerique namque eorum, ad hoc faciendum adducuntur, quod sperent, se apud nos tutiorem rationem cupidatibus suis habenas laxandi, inuenturos. In quo interdum etiam non falluntur. Hi ergo si profiteantur, se ea credere, quae in Augustana confessione aliisque Ecclesiae nostrae libris symbolicis continentur, si dicant, se nuntium mittere erroribus Ecclesiae Romanensis: peracta res est: nemo dubitat quin euangelicorum digni sint nomine: de vita moribusque nemo est sollicitus. Quo ipso quantum nostrae Ecclesiae inuratur dedecus, dici non potest; imo clades maxima rebus Christianis infertur, & ad ruinam summamque perniciem praecipitantur. Sed deplorent alii haec mala nostra, imo videant, quo pacto tandem afferri iis medela queat.

Redeo ad ORIGENEM, qui egregie etiam describit, quo pacto erga vitiis contaminatos se se gesserint veteres Christiani. Praeceptorum namque Christi & disciplinae apostolicae memores, seiungebant illos a se, nec volebant sibi quicquam cum illis commune esse, donec certissima & indubitata mutatae in melius mentis documenta praebuissent. Idem vero etiam TERTVLLIANVS confirmat. Cum enim conuentuum a Christianis celebrari solitorum rationem ita descripsisset: *Coimus ad litterarum diuinarum commemorationem, si quid praesentium temporum qualitas, aut praemonere cogit, aut recognoscere, certe fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus*, addit: *disciplinam praeceptorum nihilominus inculcationibus densamus; ibidem etiam exhortationes, castigationes & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere, vt apud certos de Dei conspectu, summumque*

que futuri iudicii praeiudicium est, si quis ita deliquerit, vt a communicatione orationis, & conuentus, & omnis sancti commercii relegetur. Apologet: cap. XXXIX. Seuerior quidem adhuc fuisse videtur disciplina apostolica, per quam eiusmodi peccatores non modo a communicatione orationis & conuentus, & omnis sancti commercii, vt TERTVLLIANVS loquitur, arcebantur, sed indigni etiam omni ciuili consortio atque commercio iudicabantur, vt ne cibum quidem cum illis caperent: satis tamen elucescit, a moribus apostolicis nondum prorsus tum discessisse Ecclesiam, tanta diligentia sanctitati morum conseruandae inuigilantem. Abiit equidem & haecce disciplinae ecclesiasticae pars deinceps in instrumentum ambitionis; quo ad auctoritatem suam stabiliendam episcopi isti vsi sunt, qui imperium in fratres exercere seque principum instar super alios extollere, pulchrum ducebant. Constatque, quae vis & ratio fuerit excommunicationis in Romana Ecclesia, cuius fulmen eos experiri oportebat, qui non ad genua Romani Praesulis prouoluti; obsequium pollicebantur impiis ejus decretis. Cuius grauissimi abusus, vtinam in Ecclesiis protestantium non etiam reliquiae quaedam atque vestigia conspicerentur! Sed vt omnium innnocentissimorum, & saluberrimorum veteris Ecclesiae institutorum, eadem fuere fata, ita proscribenda non statim ideo sunt, aut prorsus intermittenda. Repurgare potius ea oportet ab omnibus naeuis & ad verum rectumque vsum reducere, cum imprudens sit, quod in se noxium est & salutare, ideo reiicere, quod improbi aliquando homines ad suas cupiditates eo abusi sint. Hoc autem facillime fieri posset, si omnes ac singuli fugere improborum commercia condocerentur, sique totius Ecclesiae, non vnius aut quorundam hominum iudicio res ista permitteretur, sique cuncta amore rite temperarentur, vt, quemadmodum elegantissime ORIGENES loquitur, eos, qui vitio quodam victi sunt, *ceu perditos Deoque mortuos lugeremus, ac resipiscentes ceu rediuiuos reciperemus.*

Constat autem ex dictis, multa pro vitiis, quibus Christianum pollui nefas esset, reputata fuisse a veteribus, quae nostra aetate si

 non

non pro virtutibus, saltem licitis habentur actionibus, quas si Chri-
stianus perpetret, nihil omnino, quod se dedeceat, agat. Atque
istis quidem si diutius insistere vellem, multa mihi veteris, atq; mo-
dernae disciplinae ecclesiasticae discrimen comprobandi suppedita-
rentur argumenta, sed quin vnicum saltem adhuc addam, intermit-
tere non possum. Ecquis est hodie, qui hominem otio torpescen-
tem Christiani nomine indignum iudicet? audias equidem inter-
dum otium inter vitia, aut vitiorum occasiones connumerari: ast
vnum vel vnico exemplo comprobari potest, deteriori loco apud
Christianos esse, qui in otio vitam degit, quam qui laboribus corpus
animumq; exercet? quis serio hocce detestatur vitium, aut eos ag-
greditur, qui isto laborant, vt ad meliorem vitam traducat? neque
nunc crassius illud modo otium designo, quo homines nihil prorsus
agendo tempus consumunt, sed etiam subtilius istud, quo praecipua
vitae pars ludicris; vanis, inanibusque rebus impenditur. Qui
quidem homines videntur sibi laboribus & occupationibus obruti,
re vera tamen sunt longe otiosissimi. Neque ad otii vitium cui-
tandum perinde est quid agas, modo aliquid agas; sed ea agere
decet, ex quibus aut ad teipsum aut ad alios commodum aliquod,
tuam aliorumque veram salutem promouere aptum, profi-
ciscatur. Vnde non minus reprehendendi sunt, qui corporis
exercitationibus, ad voluptatem aut ostentationem comparatis,
commessationibus, ludorumque variis generibus, confabulatio-
nibus & reliquo infernalis genii ad decipiendos homines callide
excogitato apparatu, tempus fallunt, cum seipsos reuera fallant,
quam qui nihil prorsus efficiendo inter somni & cibi vicissitudi-
nes vitam transigunt. Alii autem erant veterum mores, quos
saluberrrimis suis praeceptis formauerant apostoli. Paulus
namque Thessalonicensibus iniungit, *vt manibus suis operari
aliquid contendant. 1. Thess. IV. 11.* In posteriori ad eosdem epistola
c. III. 6. 7. 8. idem repetit. *Denunciamus autem vobis fratres, per
domini nostri Iesu Christi nomen, vt vitetis omnem fratrem intempe-
ranter se* (ἀτάκτως περιπατοῦντος) *non ex institutione quam a nobis acce-
pit gerentem.* Quaenam autem ista ἀταξία sit, ex sequentibus
elucescit,

elucescit, dum pergit: *Nam vos ipsi scitote, quomodo simus imitandi: quippe qui nos adeo non intemperanter gesserimus apud vos* (ἠτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν) *sed operoso labore noctes & dies functi fuerimus, ne cui vestrum graues essemus.* Et certe otium atque ignauia nihil aliud, quam ἀταξίαν parit, eamque secum vehit. Cum primis autem hic obseruandum, quod non modo fugiendum hocce vitium, dicat apostolus, id quod & hodie multi dicunt, sed quod Thessalonicenses hortetur, vt *vitent omnem fratrem* ἀτάκτως *ambulantem & in otio vitam transigentem.* Hoc caput caufae est, & praecipuum momentum. Quis enim vero est apud nostros, qui vitandum eiusmodi hominem credat? qui non pro vero & genuino Ecclesiae Christi membro reputet? Qua in re quantopere apostoli iudicium discrepet a nostris moribus, quilibet facile intelligit. Neque est, quod ad illos hoc non pertinere credamus, qui opibus diuitiisque affluunt, vt labore victum quaerere non necesse habeant. Errant namque magnopere, qui ideo saltem laborandum esse arbitrantur, vt habeamus quo toleremus vitam. Aliter rursus apostolus pronunciat *Eph. IV. 28. Qui furabatur, non furetur amplius, sed potius manuum labore bona comparet, vt habeat quod egentibus impertiat.* Laborandum ergo dicit non modo vt habeamus, quod nostris sufficiat necessitatibus, *sed cumprimis vt quis habeat quod egentibus impertiat.* Aliorum magis quam nostrum habenda est ratio: & in vtrisque ad animae potius, quam corporis, necessitates respiciendum est. Error grauissimus est, qui multos occupat, laborandũ saltem esse ad bona corporis comparanda, siue ipsi, siue alii, iisdem indigeant. Laborandum sane & hunc in finem est, sed si is cesset, a laborandi lege nondum sumus liberati. Nunquam, nunquam deest occasio laborandi, si quis aeternae aut suae aut aliorum felicitati consultum cupit: quem laborem si suscipere parati sumus, omnis deerit otium excusandi ratio. Sunt rursus alii, qui in alterum extremum currentes, laboribus ita vacant, vt meditationibus & orationibus nullum tempus relinquant, suo documento comprobantes, quam inepta sit hominis ratio veritatisque impatiens, dum modo huc, modo illuc, excurrit. Prudentia vbique opus est, sed vera & Christiana, quae limites terminosque omnibus officiis praescribit:

 ad

ad alios autem quod attinet, cohibenda iudicia sunt, ne temere sententiam pronunciando graui nos obstringamus crimine. Locum hic semper habet illud MACARII: *Quemadmodum membra corporis multa cum sint, vnum corpus sunt, & se mutuo adiuuant, & vnumquodque suo fungitur officio, velut oculus pro toto corpore videt, & manus pro omnibus membris laborat, & pes ambulat omnia membra sustinens, & aliud membrum compatitur: sic & fratres inter se sint. Itaque qui preces facit, non iudicet laborantem, quod non precetur, neque qui laborat condemnet precantem, quod iste quiescat, ipse vero laboret: neque qui ministrat alterum damnet. Hom. III. p. m. 31.*

Haec ideo commemorare placuit, vt vel vno alteroue exemplo constaret, in multis nostrarum Ecclesiarum statum, etiam qua disciplinam ecclesiasticam & externa instituta, pietatem morumque sanctitatem promouere apta, corrigi & emendari posse: simul vt intelligeretur, qui aliarum Ecclesiarum, saluberrimis eius institutis abundantium, exemplum ad imitandum proponunt, facere quod operae pretium, imo magnopere commendandum sit. Inter omnes autem Ecclesias, quae vltimis seculis effloruerunt, nisi me omnia fallunt, caeteris dubiam hoc in capite palmam reddit Ecclesia fratrum Bohemorum, vera & genuina magni istius & sanctissimi viri Ioannis Hussi propago. Haec enim morum sanctitate, docentium concordia, vitae innocentis studio, disciplinae seueritate, caritatis exemplis ita enituit, vt praestantissimi inter Lutheranos aeque ac Reformatos Theologos confiteri necesse habuerint, se equidem doctrinae puritate fratribus Bohemis nihil concedere, ast morum vitaeque sanctitatem si spectes, disciplinaeque castitatem, multis parasangis superari ab iis eas omnes Ecclesias, quae aut Lutheri, aut aliorum ductu auspiciisue Romani Pontificis excusserunt iugum. Ipsa non affero testimonia, quae in hoc ipso, in cuius gratiam hoc scribimus, libello, diligenter collecta legi possunt. Et sane memoratu lectuq; dignissima sunt, quae in eodem de Luthero nostro referuntur, quod in prima fratrum ad se legatione, palam professus sit, se nondum posse assequi, *vt eiusmodi institueretur doctrinae & vitae probae exercitium, quale de illis audiuerit.* Bohemi autem fratres haud difficul-

ficulter animaduerterunt, disciplinae morumque sanctitatis non eam quam oportebat,in reformatione haberi rationem, ipsum Lutherum noua ad eum missa legatione hac de re commonefacere suarũ duxerunt esse partium: Luthero quoq; quo erat candore & pietate, adeo hoc non aegre ferente, vt lubens defectus istos agnosceret, suumque testaretur dolorem, quod non statim in ipsis nascentibus nouae Ecclesiae primordiis cuncta ad exemplum fratrum Bohemorum essent constituta. Recte equidem LASITIVS, ex quo haec & alia auctor retulit, addit, *dandam veniam esse tanto viro, in pontificio dominatu infringendo, caeteroque multiplici antichristiano luto abstergendo, eoque bellis extraneis occupato, aliquid domi oblitum.* Sed ego tamen ex toto hocce negotio duo concludo. Primum illud est: si Lutherus qui tamen haec nostrarum Ecclesiarum incommoda probe intellexit, veniam promeruit, vti omnino promeruit, quod bellis extraneis occupatus, eorum quae ad vitae sanctitatem Ecclesiaeque disciplinam pertinent, non ita, vt decebat, habuit rationem, successores tamen Lutheri non eandem, quam ipse, veniam promerentur, quod non maiori studio atque industria in morum vitaeque & disciplinae ecclesiasticae emendationem incubuerint. Namque quae ad doctrinae putitatem spectant, ea vel ipsis confitentibus a Luthero iam confecta erant, vt ipsi nihil aliud, quam vt vestigiis Lutheri insisterent, sibi relictum esse iudicarent. Et ex infinito, quae tum cum pontificiis, tum cum aliis agitatae fuerunt, controuersiarum numero, paucissimas admodum fuisse necessarias, manifestum est, cum plerique nihil aliud dixerint, quam quod iam pridem ab aliis dictum erat. Multi etiam in certamina & controuersias se ingerebant, saltem ne deesset quod agerent, neque tempus quod internis Ecclesiae rebus componendis aut corrigendis impenderent, superesse videretur. His an aeque facile concedenda sit venia, aut annon potius Deo supremo omnium iudici, neglecti officii, insuperque habitae occasionis, temporisque in non necessariis collocati, rationem reddituri sint, alii videant. Damna autem, quae hinc in Ecclesiam nostram redundarunt, nimis manifesta sunt, tantumque morum prauitas & corruptio indies creuit, quanto certaminum & controuersiarum

librorumque huc ſpectantium, numerus auctus eſt. Euentus omnino comprobauit illud fratrum Bohemorum vel potius legatorum, quos vltima vice, anno ſcilicet 1542. ad Lutherum miſerunt, cognituros, quid tandem de diſciplina in Eccleſias euangelicas recipienda ſperandum eſſet? vaticinium: *ſe non poſſe rebus illorum* (Lutheranorum) *bene ominari, quamdiu per illorum ſcholas & academias, tantum ſcientiae tantillumque conſcientiae videant ſuſcipi curam,*

Alterum vero quod hinc colligo hoc eſt, non poſſe nobis vitio verti, quod Bohemicae huius Eccleſiae conſtitutionem, ceu pulcherrimum exemplum, ad quod noſtrae emendandae & componendae ſint, proponamus. Habemus namque hic praeeuntem Lutherum, habemus multos alios clariſſimos doctiſſimosque Theologos, quorum in hoc libro referuntur teſtimonia, quibus profeſſi ſunt, ſe hoc vnice in votis habere, vt Eccleſiae euangelicae, qua mores & diſciplinam, eum in modum conſtiturae eſſent. Imo producit LASITIVS teſtes, vt auctor *p. 26.* refert, qui ex ore Lutheri iſta exceperunt verba: *non ſurrexerunt a temporibus apoſtolorum homines, quorum eccleſia propius acceſſiſſet ad doctrinam & ritus apoſtolicos, atque fratres Bohemi.* Item: *Etſi fratres hi nos puritate doctrinae non ſuperant, ordinaria tamen diſciplina Eccleſiae qua vtuntur, ſuasque feliciter gubernant Eccleſias, longe nos ſuperant, & in hac parte maiorem laudem habent, quam illis concedere nos propter gloriam Dei & veritatem oportet. Quia plebs noſtra Germanica, diſciplinae iugum nondum ſubire vult.* Quid amplius dici poterat? Diligenter ergo conſideremus hanc pulcherrimae Eccleſiae imaginem, noſtramque cum ea conferamus, & in vſum quoque transferre ea laboremus, quae transferri poſſunt, vt tandem ad eandem puritatis, innocentiae, ſanctitatisque, quam cordati omnes in fratribus Bohemis admirantur, laudem proficiamus. Atque hoc vt tantum apud quosdam obtineretur, dignus fuit iſte libellus, qui lucem iterum adſpiceret, diſciplinae ſcilicet iſtius ſanctiſſimae fratrum Bohemorum imaginem luculentiſſimam exhibens. Imo hocce tempore neceſſarium fere exiſtimauimus, eum ex tenebris, quibus velut conſepultus iacuit, protrahere. Extiterunt enim noſtra aetate hinc inde per Dei gratiam, & adhuc exiſtunt pii quidam & docti

viri

viri, qui ſerio omnes ingenii vires omniaque conſilia eo contulerunt, vt collapſas & proſtratas infernalis ingenii aſtutia, hominumque ignauia & improbitate, Eccleſiarum euangelicarum res, erigerent quodam modo, & maius vitae ſanctioris ſtudium hominum animis implantarent. Hi vt ſedulo omnia colligunt, quae ad reſtaurandam Eccleſiae diſciplinam pertinent, ita illis non poterit non eſſe gratiſſimum, ſaluberrima optimae Eccleſiae Bohemicae inſtituta, vnico velut faſce exhiberi, vt ex illis ea ſeligant, quae maxime ad finem, quem ſibi propoſuerunt, accommodata intellexerint. Vnde & annuente Deo, fructum haud exiguum ex diligenti libelli huius conſideratione, nobis pollicemur.

Sed vt eo magis, quae diximus, comprobemus, vnum alterumue ſpeciminis loco afferemus ex iis, quae in diſciplina iſta fratrum Bohemorum nobis prae caeteris placuerunt. Populum omnem in tres claſſes ſeu ordines fratres Bohemi diſtribuerunt, *incipientium, proficientium, & perfectorum* ſeu *ad perfectionem tendentium*, ad exemplum Eccleſiae apoſtolicae. Vſus huius diſtributionis eximius plane eſt & ſingularis, praeſertim cum in ea profectuum non modo in doctrinae ſalutaris cognitione, ſed ſanctitate quoque morum virtutibusque Chriſtianis, habita fuerit ratio. Ex *perfectis* enim hoc eſt illis, *qui rerum diuinarum cognitione notabiliter vncti, inque fide, caritate, & ſpe adeo roborati erant, vt alios iam quoque illuminare poſſent*, ſeligebant quos Eccleſiae praeficerent. In populo etiam erudiendo ad tres hoſce ordines ſeu claſſes reſpiciebant, aliasque vt auctor teſtatur, habebant conciones pro incipientibus, alias pro proficientibus, alias pro perfectis. Quae res quantum contulerit omnibus commodum, quilibet facile intelligit. Praeter paſtores autem, alioſque Eccleſiae miniſtros habebant presbyteros ſeu morum cenſores, eleemoſynarum curatores, & aediles, eaque in re rurſus propius ad apoſtolicae Eccleſiae formam accedebant, quam noſtrae Eccleſiae, vt ſupra demonſtrauimus. In paſtoribus conſtituendis ad vitae magis conditionem, moresque integros & incorruptos reſpiciebant quam ad eruditionem, quod tantum abeſt vt Luthero diſplicuerit, vt laudauerit hunc morem fratrum Bohemorum, ſuaſeritque

 ſaltem

ſaltem, vt quantum poſſent, linguarum adiungerent ſtudium. Illud quoque valde mihi placet, quod adoleſcentulos, Eccleſiae miniſterio aliquando conſecrandos, in domeſticam paſtorum diſciplinam tradiderint, vt litteris non minus quam moribus Eccleſiae doctore aut praefecto dignis, ab iis imbuerentur. Iſtos Acoluthos vocabant, quorum vt certa iam erant in Eccleſia officia, ita grauioribus paſtorum functionibus ſemper intererant, & ſenſim quoque ad eas prudenter & pie peragendas, manuducebantur. Nimirum apud nos ad eruditionem quidem vtcunque Theologiae cultores formantur, ſed de praeparatione ad functiones eccleſiaſticas altum plerumque eſt ſilentium: aut ſi tandem praecepta in ſcholis theologicis traduntur, in meras ſpeculationes haec fere abeunt, & ad rem ipſam accedentibus tandem parum proſunt. Quid mirum? qui enim theologiam docent, maximam partem nulli vnquam praefuerunt Eccleſiae, nullius animae curam vnquam ſerio geſſerunt, & quicquid ex libris aut aliorum ſermonibus hauſerunt, hoc diſcipulis ſuis magna confidentia iterum inculcant. Mihi vero is demum vir politicus & ciuilis videtur, non qui multos libros politicos legit, ſed qui ab ineunte aetate ciuilia negotia tractauit: is fortis militis laudem refert, non qui multos ſcriptores de re militari legit, ſed qui bellicis expeditionibus ipſe interfuit: mercatorem autem hunc voco, non qui de commerciis multa verba facit, ſed qui prudenter & feliciter mercaturam fecit: ita & Theologi nomine, paſtoriſque munere hunc demum dignum pronuncio, non qui multos libros de officio paſtorum, aut theologiae moralis plurima compendia perluſtrauit, ſed qui primo in ſe ipſo quis verus Chriſtianus ſit expertus eſt, deinde qui, ſi fieri poteſt, piorum cordatorumque theologorum fideliumque paſtorum functionibus, ſiue commonefaciendi ſint ferociores, ſiue tentati erigendi, ſiue afflicti conſolandi, ſiue errantes in viam reducendi, interfuit, & haſce res prudenter & recte adminiſtrare ipſa praxi didicit. Huc ſpectat maxime laudabile hocce fratrum Bohemorum inſtitutum. A quo non alienum illud quoque eſt, quod nouis Eccleſiae miniſtris non ſtatim ſolis Eccleſiae regimen commiſerint, ſed expertae probataeque prudentiae paſtorem illis adiunxerint

per

per aliquot annos, qui ad omnes eorum actus attenderet, donec, vt loquitur auctor, *ad conscientiarum regimen confirmatiores euadant.* In sacris coetibus concionibusque celebrandis, hactenus quidem nobiscum conueniunt, quod vnus ex suggestu verba ad populun faciat, partem scripturae sacrae praelegendo & rite explicando. Sed rursus peculiare habent, quod omnia Christianae religionis captia, ad explicandum per dies Dominicas ita disposita fuerint, vt annuatim absoluerentur. Id quod maximopere videtur e re Ecclesiae esse. Nec tamen huic dispositioni ita adstricti fuerunt, vt non alium textum aliudque sermonis argumentum tempori forte & Ecclesiae statui magis accommodatum, eligere potuerint. Sed nolo plura addere: nec enim dubito, quin vnusquisque nonnulla deprehensurus sit, quae digna iudicauerit, vt in vsum transferantur. Prudentia tamen opus est, fateor: cum non omnia omnibus expediant, nec omnia promiscue sint imitanda. Sed prudentiam intelligo hominis Christiani, quae nihil aliud vtile iudicat, quam quod hominum salutem, pietatisque, & sanctimoniae studium, promouere potest.

De Auctore Io: Amoso Comenio non est, vt multa dicamus. Notus is satis est omnibus & ob pietatem & ob eruditionem excellentem: offeretque se nobis alibi occasio, de eo ex instituto commentandi, & abstergendi maculas, quae vulgo illi adsperguntur. Sufficit quod is nihil de Ecclesiis fratrum Bohemorum scripserit, quod non veritati consentaneum sit, & alii quoque luculenti scriptores suo calculo comprobent. Inter hos nunc saltem IOACHIMVM CAMERARIVM laudare placet, cuius extat *historica narratio de fratrum orthodoxorum ecclesiis in Bohemia, Morauia & Polonia*, cui & alia eiusdem argumenti opuscula adiuncta sunt, scilicet *ESROMI RVDIGERI de fratrum ecclesiis in Bohemia & Morauia narratiuncula: vita & mors Ioannis Hussi Bohemi, ex actionibus & monumentis martyrum: de vltimo supplicio Hieronymi Pragensis ex iisdem actionibus martyrum: de eiusdem Hieronymi obitu & supplicio POGGII Florentini ad LEONHARDVM ARETINVM epistola, huiusque ad illum responsio: oratio de Hussiticis motibus recitata publice Wittenbergae a Michaele Slauata Barone*

rone Bohemo : de origine ecclesiarum Bohemicarum, & de confessionibus ab iis editis narratio : cui subiuncta sunt de his magnorum quorumdam virorum iudicia & testimonia : Methodus quam obseruant fratres in eligendis, ordinandis & confirmandis suis ministris : Epistola fratrum ad ill. principem Fridericum III. Electorem Palatinum, de cantionibus in ipsorum Ecclesiis vsitatis : ESROMI RVDIGERI de cantionibus sacris inter fratres consuetis, deque tota Christianorum musica, dissertatiuncula : de excidio reliquiarum e Waldensibus & Albigensibus Merindolii & aliis in locis prouinciae facto sub Francisco I. rege Galliae, ex monumentis martyrum : PETRI WESENBECII ICti otatio de Waldensibus & Albingensibus Christianis Ienae habita A. C. 1585. Insignis locus ex CAROLO MOLINAEO ICto de iisdem : Consensus in fide & religione inter ecclesias euangelicas regni Poloniae, ac illarum Ecclesiarum acta synodica. Iste IOACHIMVS CAMERARIVS itaque vt historiam fratrum Bohemorum elegantissime scripsit, ita passim lectu dignissima de illis tradit, & ea quae IO. AMOS COMENIVS de iis retulit, confirmat. Inter alia auctor est, quendam Iacobum Liedenstenium ex ordine Dominicanorum librum contra fratres Bohemos composuisse, sed eundem tamen vi veritatis adactum, tale iis perhibuisse testimonium : *dico, quod in moribus & vita boni sunt, veraces in sermone, in caritate fraterna vnanimes : Sed fides eorum est incorrigibilis & pessima.* Quod testimonium tanto pluris aestimandum, quod ab hoste illorum est profectum. *p. 98.* Quae de Luthero supra attulimus, idem etiam refert *p. 99.* dicitque eiusmodi esse prooemium, quod Lutherus confessioni fratrum praemiserit, vt qui post illud testimonium accurate & firmis rationibus explicatum, *de religionis fratrum sincera integritate*, & *purae disciplinae honestate*, dubitare & quaerere amplius velit, *nimis curiosus*, qui vero accusare eos adhuc audeat, *improbus ac malus sit. p. 99. vid. & p. 126. 127.* Cumprimis autem obseruatu dignum, quod circa finem libelli huius CAMERARIVS commemorat, quosdam ex Lutheranis infenso erga fratres Bohemos fuisse animo ob disciplinae seueritatem sanctitatemque, quibus tamen vir ille doctus recte respondet : *disciplinae autem seueritas, vnde superstitio penitus omnis abest fortasse displicet aliquibus ideo, quod similem*

neq;

neque eis instituere in procliui sit, & aliqui etiam tam arctis vinculis adstringi nolint. Ad ipsum deinceps Lutherum prouocat, quem istam rem mirifice comprobasse dicit, notamque esse vnius ex proxime superiorum temporum inprimis doctrina & pietate celebris viri de ea sententiam: *solos prope in orbe terrarum fratres, cum puritate doctrinae, vigorem etiam disciplinae Christi apud se restituisse: quae laus vt eis detur, & hoc in illis opus Domini praedicetur, rem ipsam cogere.* Addit tandem ipse CAMERARIVS, ipsam simul disciplinam fratrum in compendio sistens: *sane qui attendere animum voluerint, faterique verum, ii negare non poterunt, quin apud eos Christi Ecclesia non solum in veritate & re ipsa, sed manifesta etiam specie retenta, administrataque & gesta sit: vt eos reprehendentes vix effugere inuidiae & obtrectationum suspicionem posse videantur: Cum ipsi quidem fratres in nullorum ex ipsis res rationesque curiose inquirant, nullorum instituta obseruationesque damnent, aut vituperent, ac potius omnes, quos norunt veritatem doctrinae coelestis profiteri, & sacrarum litterarum studia colere, & propagare religionis pietatisque sanctitatem, & errores impietatis ac superstitionum odisse & repudiare, non diligant solum, sed etiam in honore habeant. Nulla enim reperietur apud ipsos ambitio, neque principatus appetentia: Nulla inter eos rixa, altercatio, contentio, ad alios maleuolentia, insectatio, iurgium. In illis nullus est animorum exultantium inscitus ardor, ad ceteros nihil acerbitatis asperitatisque. Non apparent ne vestigia quidem auaritiae, cupiditatis, libidinis. Non quaestus fiunt aut lucra foenerando, aut vllo cum emolumento alterius incommodum complectendo. Summa & eximia est sincerae caritatis affectio omnium erga omnes, desidiae & otio inerti atque ignauo locus prorsus non est: officia praestant quaecunque & quibuscunque possunt. Nullam in suo coetu discordiam serpere patiuntur, & efferentem se statim reprimunt & opprimunt. Aliorum iniurias & vim fortissimis animis tolerant: neque resistendo, nedum vindicando, irae, indignationisue significationes nullae ab eis dantur.* Quam procul ab ista verae Christi Ecclesiae imagine nostri distant mores! Similia & in RVDINGERI descriptione, caeterisque monumentis in hoc fasciculo comprehensis occurrunt, quae ne prolixi nimis simus, praetermittimus. Digna autem prorsus censemus

haec opuſcula , quae rariſſima ſunt , & in bibliothecis ſelectioribus latitant , quae iterum in lucem proferantur : & proferentur etiam Deo volente , ſi modo intellexerimus , quem nunc damus , COMENII libellum piis & eruditis viris non diſplicuiſſe. Faxit Deus, vt cuncta in Eccleſiae commodum cedant , vtque plurimi haec legentes , praeclariſſimo fratrum Bohemorum exemplo excitati , ſerio de vita moribusque emendandis cogitent, vtque qui eo peruenerunt , deque aliorum ſalute ſolliciti ſunt hic inueniant , quae cum fructu ad diſciplinam eccleſiae poſtliminio reuocandam vſurpent.

RATIO

RATIO DISCIPLINAE ORDINISQVE ECCLESIASTICI,

IN VNITATE

FRATRVM BOHEMORVM.

AD ANTIQVVM EXEMPLAR RECVSA,

NOTISQVE ILLVSTRATA,

CVM PRAEMISSA

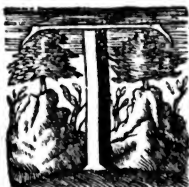
DE

ECCLESIAE BOHEMICAE ORTV, PROGRESSV, MVTATIONIBVSQVE HISTORIOLA.

ET SVBIVNCTA AD ECCLESIAM PARAENESI.

ORDO RERUM
ANIMA.

ECCLLESIAE ANGLICANAE
VARIIS HACTENVS PROCELLIS IACTATAE, IAM AVTEM TRANQVILLITATIS SVAE PORTVM PROSPECTANTI, SALVTEM IN DOMINO.

Vrbulentus rerum ſtatus, qualem nunc vbique gentium videre eſt, triſte quid eſt in ſe ipſo, pulcherrimæ tamen alicuius conuerſionis ſpem nuntiare videtur iis, qui attente operum Dei a ſeculis praxin intueri non dedignantur.

2. Nempe quemadmodum a rerum initio Deus e tenebris lucem, eque confuſo chao ordinatiſſimam rerum faciem, eduxit: ita in gubernandi curſu, quicquid vnquam perturbationem humano generi euenire ſiuit, id illi ſemper in bonum conuertit: ſiue ſaltem pios exercitatiores reddendo, ſiue impios etiam ſubinde ab ignorantiæ tenebris ad lucis participationem traducendo. *Vt ſemper Eccleſia per ipſas ruinas ſuas incrementa ſumeret, aut in maius aut in melius.*

3. Vel vnius *Iſraelitici populi* variæ ſi attendantur vices, omnes illorum caſtigationes, captiuitates, hinc inde migrationes, nihil niſi manifeſtandis Dei operibus nouas ſemper occaſiones fuiſſe, apparebit.

4. Ipſum credentium Patrem *Abrahamum*, tantis peregrinationibus, periculis, pollicitationibuſque in ſpeciem diu vanis, quis non videt ideo fuiſſe fatigatum, vt exercitata ſic Fides eius in ſpem contra ſpem niti diſceret? Eccleſiaque Fidei heroicæ, omnia mundana peruincentis, exemplar haberet illuſtriſſimum.

5. Semen eius *Aegyptiaca* ſeruitute horrendum in modun ideo fuiſſe preſſum, *ut in Pharaone virtutem Dei oſtendendi, perque id nomen Dei in univerſa terra annuntiandi, occaſio eſſet*, teſtatur ipſe Deus, Exod. X. v. 16.

6. Quid

6. Quid poterat miserabilius videri, quam quod populus Dei ab hostibus suis *Philistæis* victus, ipsum diuinæ præsentiæ symbolum, cælestisque auxilii spem, *sanctissimam fœderis arcam* amiserat? & quod hæc ab hostibus capta, in triumphum ducta, *Dagonis* delubro illata & sic Diabolico isti Idolo, & Idololatris, ludibrio facta fuit? Et tamen ipse hic terribilissimus casus illustrandæ veri Dei gloriæ, detegendæque idolorum vanitati, quam pulchre inseruiit?

7. Triste fuit populum Iudæ & in his Dauidis (cui tanta erant in sempiternum facta promissa) stirpem, multosque sanctos viros *Babylonicam* in *captiuitatem* abduci: & tamen ibi *Ezechiel* in Prophetam excitatus, quantis reuelationibus Ecclesiam collustrauit? *Daniel* vero miraculosis ibidem actionibus, & passionibus, quantos Reges & populos ad veri Dei cognitionem perduxit? Patet ex libri ejus Cap. v.4.6. 47.& IV.v.1.2.3.& Cap.VI.v.26.&c.

8. *Amanica in populum Dei dispersum, Iudaos, machinamenta*, quo non vsque progressa fuere? Vno die deleri debebant omnes. Et tamen hoc ipsum truculentum facinus, quantam non populo illi salutem, gaudia, honorem, ad omnemque posteritatem diuinæ (suis semper excubantis) prouidentiæ exemplum, attulit? Liber Estheræ ostendit.

9. Quid *Antiochæa in eundem populum sæuitia*? Annon tot gloriosos Martyres, annon viros virtutum Maccabæos, cum tot Ecclesiæ admodum solabilibus omnipotentis divinæ (suo arbitratu res dirigentis) Providentiæ exemplis, produxit?

10. *Apostolica Ecclesia Hierosolymis dispersio* triste quid fuit, & tamen nihil nisi Euangelii ad alias gentes disseminatio fuit, Actor.IIX.v.4.&c. Ioannis vero *Pathmicum exilium*, quam ingenti prophetico thesauro Ecclesiam ditauit!

11. Quotquot item postea vnquam in Ecclesia, aut hostilitates & persecutiones foris, aut contradictiones & iurgia, hæresesque vel schismata domi, emerserunt; tot semper aut gloriosissimis martyrum agminibus edendis, aut nobilissimis scriptis concinnandis (eoque ipsa sanctorum constantia impiis confundendis, ipsa fulgidioris veritatis luce piis magis perfundendis) occasiones prodierunt.

12. De postremis demum mundi temporibus (quæ nunc sunt) tametsi terribilia prænuntiauit ipse summus Propheta, Dominus noster,

ſter, *futurum eſſe ut audiamus bella & bellorum rumores*, Matth. XXIV. v. 6. *In ſurrecturam enim gentem in gentem, & regnum in regnum, foreque fames & terrae motus*; addidit tamen, *videte ne turbemini! oportet enim hac omnia fieri: ſed nondum erit finis, v. 8. quia prædicabitur prius euangelium regni in toto terrarum orbe, vt ſit teſtimonio omnibus gentibus: & tunc veniet finis, v. 14.*

13. Collidantur ergo nunc etiam noſtro in conſpectu (fatorum vi, tametſi ſummo piorum dolore) populi populis, ruant in inuicem regna & imperia, contremiſcat horrore terra ipſa, impleanturque ruinis vrbes, templa, ſcholæ, omnia denique priuata & publica: idem tamen ille Deus (qui primitus ex teterrimo chao formoſiſſimum produxit mundum, quem & eccleſiæ ſuæ cauſa conſeruat hucvſque potenter, regitque ſapienter) ſciuerit ex his etiam concuſſionibus melius quid elicere, quam omnes nos poſſemus cogitare. Nempe vt (quemadmodum promiſit) euangelium a concaſtigatis acriter Chriſtianis tandem etiam tranſeat ad reliquas orbis gentes. Vt (ſicut olim) *offenſa noſtra fiat opulentia mundi, & diminutio noſtra divitiæ gentium*, Rom. XI. v. 12.

14. Hæc talis admirandi conſilii æternæ prouidentiæ conſideratio, lenit dolores meos *de ruina eccleſiæ gentis meæ, cuius gubernandæ, dum in ſtatu ſuo erat, leges deſcriptæ hic exhibentur: ego vero inter vltimos vltimus, eheu! antiſtes, oſtium poſt me* (in conſpectu veſtro o Eccleſiæ!) *claudo*. Atque vt honeſte claudam, conſtitui tantilla hac meditatiuncula diuina in nos iudicia iuſtificare, meque cum reliquiis adhuc meorum, & quicunque noſtro ab exemplo damna cauere velint, ſolatio aliquo, monitisque aliquibus, inſtruere.

15. Atrociſſimæ namque annorum quadraginta perſecutionis diluuium ita nos deleuit, vt in tota Bohemia & Morauia ne vnam quidem reliquam habeamus Eccleſiam, præter paucas diſperſi per vicina regna gregis reliquias. Præterea, exilii diuturnitate factum eſt, vt *omnes fere eccleſiarum Paſtores, omnes certe ſine exceptione Antiſtites, Epiſcopi, Superattendentes, Diaconi & Archidiaconi, in viuis eſſe deſierunt, ad me vſque vnum:* qui propter reſtitutionis ſpem Anno 1632. (Eccleſiæ ſynodice congregatæ voluntate, ac ſuffragiis) antiſtitibus adhuc tum viuis allectus, nunc iam ſolus vnus cum paucis reſiduis confratribus miniſtris (& vnico e Polonicâ gentę collega) ſuperuiuo, quamdiu vitæ auctori placet. Nam tametſi poſt ultimam e Polonia diſperſionem, ante qua-

driennium, ne solus & vltimus essem enixe laboraui, successum tamen dare consiliis non placuit Deo: interea vero e primariis, qui succedere potuerant, rebus humanis etiam exempti sunt.

16. Nolim autem hæc sic accipi, ac si ego a solitudine mea, meoque hinc exitu, Ecclesiæ mea in gente finem metuam, aut prænuntiem. *Scio Ecclesiam super æternitatis rupe fundatam non interire, nempe Catholicam: particulares tamen Ecclesias irati Dei manu interdum euerti* (vt ad beneplacitum eius plantentur aliæ, aut eædem aliter) *exempla testantur.* Imo Deus ipse: *Venit finis populo meo Israel, non adiiciam amplius parcere illi,* inquit. (Am. IIX. v. 2.) Et peracta iam destructione ad Baruchum: *Dixisti va misero mihi, quoniam addidit Dominus dolorem dolori, meo! Sic ait Dominus: ego quod ædificaueram, destruo, quod plantaueram, euello,* &c. Jerem. XLV, vers. 3. 4. Ipsa denique euersa iam Ecclesia ita de se; *Appropinquauit finis noster completi sunt dies nostri, venit finis noster,* Tren. IV. 18.

17. Nec Eliam peccasse autumandum est, quod se solum superesse questus, Ecclesiæ metueret: in hac ipsa solitudine & solicitudine sua & solatio erectus diuino, & de successore sibi substituendo instructus consilio. 1. Reg. XIX. v. 14. &c. Quod ego ab eadem æterna bonitate plena quoque fiducia expectans, si nihilominus me sine præsenti solatio exire hinc iubeat Deus, cum illo septem fratrum Maccabæorum, martyrum vltimo, dicam: *In me & fratribus meis sistatur Omnipotentis ira, quæ ob peccata nostra in genus nostrum adducta est* (II. Macc. VII. 38.) Si neque hoc voto, vt in me ira Dei desinat, obtineo, & *Matri nostræ tandem etiam moriendum est* (vt ibi v. 41.) *quid faciam?*

18. *Consuetudine gentium receptum est, vt qui sine herede decedunt, bona sua aliis, quibuscunque, transcribant*: vsque adeo vt regnum aliqui, stirpis suæ vltimi, regnorum suorum hæredem *populum Romanum* scripserint (quomodo *Attalus* pergamorum; *Ptolomæusque* Cyrenarum, Rex fecerunt, & alii.) Quidni ergo mihi quoque (si omnino secundum Dei voluntatem sine successore decedendum est) rebus concreditis sic aliquomodo prospicere liceat?

19. *Cui autem bona nostra transcribam? aut quæ bona omnibus iam amissis?* Non de est adhuc, Dei dono, quod testamento legetur: nec desunt, quibus legetur, amici & hostes! *Et hostibus quidem legamus ea, quæ eripi potuerunt, vel porro etiam poterunt, externa bona*, templa, agros, Scholas

las &c. *Vitam denique nostram adhuc residuorum*, si sic arbitro rerum placeat Deo: sicuti cruce suspenso Christo vestes suas inter milites diripi, vitamque ipsam externam eripi, placuit.

20. *Vobis autem amicis* (eiusdem æterni Magistri exemplo) *meliores commendamus thesauros, ipsam dilectam Matrem nostram, Ecclesiam.* Huius vos iam nostri loco suscipite curam: siue eam resuscitare apud nos dignabitur Deus, siue domi mortuam alibi sistere rediuiuam. Amare profecto illam mortuam quoque debetis, qua viua Fidei &Patientiæ exemplis vobis, in tertium vsque sæculum, præiuit.

21. At quomodo eam iam disparentem commendo? *rei, quæ non amplius extat, qua cura esse potest?* Resp. Demortuis amicis vel *sepulcralia erigi solent monumenta*, ne illorum facile exolescat memoria. Qui autem virtutibus resplendebant, illarum ipsarum *virtutum effigiantur repræsentationes, posteris in speculum.* Deus denique ipse, cum ingrato beneficiorum suorum populo terram, vrbem, templum adimeret subuerteretque, *Altaris* tamen *fundamenta suo loco relicta voluit, super quæ posteri (ad se & ad Deum reuersi) reædificare possent* (Esdr. III. v. 3.) Ergo *si nobis quoque dono Dei quicquam verum, quicquam venerandum, quicquam iustum, quicquam purum, quicquam amabile & boni nominis, & si qua virtus, & si qua laus, adfuit* (existimarunt autem viri sapientes & pii, vt suo loco patebit) *illud nobiscum vt ne pereat, ruinarumque præsentium ruderibus fundamenta etiam ipsa vt ne sic obruantur, quomodo a posteris ne reperiri quidem possint, prouidendum est; depositoque apud vos hoc depositio nostro, provisum itur.*

22. Equidem id iam factum putabam, cum nuper *ioannis Lasitij Nobilis Poloni, de Ecclesiastica Disciplina, Moribusque ac Institutis Fratrum Bohemorum memorabilia continentem* (ut eius verba sunt) *historiam*, recens Amsterodami recusam, offerrem. Quod munus licet non displicuisse, benigno vultu, amicisque verbis, contestati fuerint, quibus offerebatnr: monebant tamen, aliud iisdem de rebus scriptum simpliciore titulo (*Ratio Disciplinæ Ordinisque Ecclesiastici in vnitate Fratrum Bohæmorum*) visum esse in Anglia. Respondi: Istud a Patribus nostris, magnifice de rebus suis loqui non solitis, fuisse editum; hoc plenius & exquisitius ab homine extraneo, Ordinis admiratore, adornatum, vberiorem his de rebus dare informationem. Amici tamen instare,

re, editionemque prioris opellæ vnanimiter vrgere: vt me huic etiam postulato satis facturum promitterem.

23. Fidem igitur libero, & quod rogatus sum, ecce multiplicatis exemplaribus mitto! In substantia rei nihil mutaui, vtque scripto non meo, sed Ecclesiæ publico: tantummodo vbi quædam specialius exprimi e re visum fuit, ad melius Ordinis illius nostri vincula intima peruidendum, praxinque facilius obseruandam, notas certas (concisius dicta vberius explanantes) adieci.

24. Et quia præfatio aridior visa est, & pro extraneorum informatione insufficiens, præmisi historicam brevem narrationem, *quommodo Ecclesia Slavonica ab ipsis Apostolis fundata, ab Hieronymo, Cyrillo, Methodio, propagata, Bohemica in gente potissimum radicata, & in vnitate Fratrum Bohemorum fastigiata fuerint*: vt id meliori sequentium intellectioni seruiat.

25. Valete, sancti fratres, mihique luctas & luctus Ecclesiæ meæ, ecclesiasticæque inprimis vnitatis, rationes explicanti, vel bihorii unius usuram date. Ego Vos Spiritui gratiæ commendo: qui apostolico illo, *omnia decenter & ORDINE fiant*, cordi Vestro inscripto, Omnes Vos (*corpus totum cum glorioso capite suo, membraque politici & mystici corporis inter se omnia*) indissolubili iam fidei, amoris, æternæque concordiæ nexu coadunet, concorporet, consolidet! vt sicut Britannia nuper triste dissidiorum theatrum Orbi visa fuit, ita iam concordiæ viuum fiat exemplar. Ad faciendum in Deo virtutem, conculcandumque feliciter hostes, sub *Magno Vestro*, adversus Maxentios & Licinios non e Britannia euocato, sed in Britanniam reuocato, Constantino. Ad reddendum denique ope Dei Ecclesiam Vestram, post tot iactationes, *pulchram ut LUNAM, puram ut SOLEM, terribilemque ut Castrorum aciem ordinatam*, aliis orbis Ecclesiis in speculum. Amen JESU CHRISTE, Amen:
Sic ex animo vouet

Pacis Ordinis

Salutisq; Ecclesiæ scientissimus

J. A. COMENIUS,
Morauus.

ECCLE

ECCLLESIAE SLAVONICAE
AB IPSIS APOSTOLIS FVNDATAE,
AB HIERONYMO, CYRILLO, METHODIO, PROPAGATAE, BOHEMA IN GENTE POTISSIMVM RADICATAE, ET IN VNITATE FRATRVM BOHEMORVM FASTIGIATAE, BREVIS HISTORIOLA.

Onsideratione digna sunt, pie lector, illa aeterni sponsi Christi, de sponsa sua Ecclesia, ceu cum admiratione prolata; *quae est illa exsurgens vt* AVRORA? *pulchra vt* LVNA? *pura vt* SOL? *terribilis vt* ACIES CASTRORVM ORDINATA? Cant. [illegible]. v.9. Quae verba siue sensu diuiso accipiantur, siue coniuncto, pulcherima ferunt documenta.

2. Si diuiso sensu accipimus, de Ecclesia catholica in particulares diuisa, palam est ita Ecclesias a nobis distingui ac spectari posse, ac debere, quomodo in oculis Dei, reique veritate, extant. Nempe vt aliae sint nouellae, exsurgentes demum, quarum lux AURORAE sit similis: aliae iam prouectiores, splendoris sui incrementa capientes, vt *Luna*: aliae in plena fidei, dilectionis, speique aeternae misericordiae luce exultantes, vt *Sol*: aliae denique præter internum domi fulgorem, foras a se terrorem spargentes, vt *exercitus bene ordinatus, ipsa instructa acie ac vexillis hostibus horrorem incutiens.*

3. Si coniuncto sensu verba sumimus, de tota vna catholica Ecclesia sicuti versu praecedente Christus loquitur, *vnica est columba mea, perfecta* mea, diuersas eius aetates atque gradus innui extra dubium erit. Exsurgentis nimirum Ecclesiae nouae sub Apostolis lux vere fuit *Aurora*, exultantibus in ea maxime fidelibus, *quod nox processisset, dies appropinquasset, tempusque esset a somno expergefiendi*, Rom. XIII. v. 11. 12. 2. Petr. I. vers. 19. Vbi nempe Theologia non sicuti postea fuit exculta: neque mysteriorum fidei tam clara & distincta extabat cognitio, vt postquam haereticorum deliria ecclesiae exercuerunt sapientiam, factum. Sufficiebat illis *abiicere opera tenebrarum, & induere arma lucis, ambulareque vt in die iam honeste*, Rom. XIII. vers. 13.

vt feruentissima tunc illorum pietas, martyriis demonstrata, ostendit.,

4. Secuta fuit aetas *Lunae*, crescentis & decrescentis luminis, tempore haereticorum: cum quibus conflictatio Ecclesiae fuit vario successu, iam veritate erroribus, iam erroribus veritati, praeualentibus, donec & eclipsin sub antichristo passa fuit.

5. Sed rediit illi, Dei dono, reformationisque beneficio, amissa lux noua cum accessione: vt secundum promissionem factam, Ies. XXX. vers. 26. *lux Lunae fieret sicuti Lux Solis*, meliore veritatis e fundamentis imis, atque vnquam anterioribus saeculis factum, euestigatione.

6 Quia tamen *Sol etiam coeli huius nostri* (tametsi nihil eo lucidius) *deficere potest ac solet*, Eccles. XVII. vers. 30. permissuque Dei reformata etiam Ecclesia tenebras denuo patitur, spem ecce facit bonitas & sapientia aeterni sponsi, fore vt *Ecclesia tandem hostibus suis terribilis euadat*. Innuitque, *qua id ratione futurum*: nempe si (N. B.) *missis distractionibus*, *tandem aliquando Ecclesia se intra se ita vndique vniat*, *ordinisque vinculis connectat*, *vt instar bene instructae castrorum aciei impenetrabilis sit hostibus*, *illa vero quascunque sibi oppositas phalanges penetret*, *dissipet*, *pessundet*,

7. Atque hoc prorsus est illud, quod Apostolus ad Ephesios vrget, & ab adulta Ecclesia requirit, dicens *studentes conseruare* VNITATEM *Spiritus in vinculo* PACIS *&c. & mox*: *Ascendens in sublime dona dedit hominibus, alios quidem Apostolos, alios vero Prophetas, alios Euangelistas, alios Pastores & Doctores, ad compactionem sanctorum ad opus ministerii, ad aedificationem corporis Christi*, DONEC PERVENIAMVS OMNES IN VNITATEM FIDEI, *& agnitionem Filii Dei*, IN VIRVM ADVLTVM, AD MENSVRAM PLENAE STATVRAE CHRISTI. *Vt ne simus amplius* PVERI, *qui fluctumus & circumferamur quouis vento doctrinae, in hominum versutiis, &c. sed sincere nos gerentes in caritate*, PRORSVS ADOLESCAMVS *in eum, qui est caput, Christum. Ex quo* TOTVM CORPVS, CONGRVENTER COAGMENTATVM *& compactum, per omnes suppeditatas commissuras, ex vi intus agente pro mensura vniuscuiusque membri incrementum capit Corpori conueniens, ad sui ipsius exstructionem, per caritatem*, Ephes. IV. vers. 3. &c.

8. Quod dum a diuina bonitate expectamus, quid ni rationem *vnionis* illius *& ordinis*, in quibus tanta ad ecclesiæ salutem reposita vis est, rationabiliter disquiremus? aliique ab aliis, vt lucis ita ordinis, participationem & augmenta mutuemur? pium laudabileque hic etiam segnes non reperiri.

9. Mihi, cui ecclesiæ FRATRVM BOHEMORVM ORDINEM noua editione in lucem promouendi occasiones venerunt, e re videtur, per *quos gradus suos deducere, seu quibus gradibus suos perficere soleat Deus, huius ipsius ecclesi-*

ecclesia exemplo ob oculos ponere. Quæ quisquis piorum leget, circa se quoque, ac ecclesiam suam, admirabilem diuinæ prouidentiæ cursum considerandi occasiones facile inueniet.

10. *Omnia pulcre facit Deus, vnumquodque tempore suo*, inquit Salomon, Eccl..III,v.11.innuens, *opera Dei semper ordine quodam & gradatim procedere, a minori ad maius.* Opus certe creationis, opus redemtionis, opus sanctificationis, totusque circa vniuersa diuinæ prouidentiæ cursus, id ostendunt: maxime etiam, quod nunc in specie considerandum sumimus, ecclesiæ tentoria in maiorem semper amplitudinem, aut decus, extendendi admirabilis eius sapientia.

11. *Poterat sane filius Dei sub carne humana mundum ingressus, completo redemtionis mysterio euangelium suum per se ipsum toti mundo reddere notum. At non ita placuit*: sed ordinare certos quosdam viros, Apostolos, qui in mundum euntes hos gratiæ diuinæ thesauros gentibus annuntiarent: hi autem idem officum demandarent aliis, sibi successuris; atque hi rursum aliis, vsque ad consummationem saeculi, Matth.XXIIX v.20.2.Timoth.II.v.7.Tit.I.5.

12. *Tametsi enim euangelii lux iam ab ipsis Apostolis per orbem sparsa fuit, ad fines vsque terræ* (vt scripturæ loquuntur, & attestantur historiæ) *illa tamen lux primis aliquod saeculis scintilla potius hinc inde quosdam corripientes* (personas & familias) *videri potuit, quam plena gentium lux.* Quarto demum saeculo, Constantini M.temporibus, gentes integræ conuerti, desertoque paganismo christianismum aperte profiteri, cæperunt. Id vero iterum in Romano tantum imperio primum, deinde alibi etiam gradatione iam perpetua per ista duodecim saecula, gente alia post aliam in Christianum nomen veniente, per Europam, Asiam, Africam, Americam.

13. Successiuum hoc diuinae prouidentiæ opus etiam in fundandi Ecclesiis *Slauonicarum gentium*, quae orientale Europae latus amplissime occupant, euidentissime se exeruit, & spectari potest: *quibus Euangelii sementis iam Apostolorum tempore facta, octauo demum post saeculo plenam in messem venit, gradatimque se per illas exporrexit, iam in maius, iam in melius*; interuenientibus subinde etiam (vt in luna fieri assolet) decrementis, maculis, obscurationibusque ac obtenebrationibus. Fidem omnium faciam breuiter: vt id proficiendi etiamnum in melius, desinendique tandem in aliquid optimum, occasioni seruiat.

14. *Sementem ab ipsis Apostolis fuisse his gentibus factam*, testem habemus gentium Apostolum: qui *ab Hierusalem per circuitum omnia se repleuisse euangelio Christi ad Illyricum vsque*, scribit ad Roman.XV.19.Timotheo vero narrat, *Crescentem in Galatiam* abiisse, *Titum in Dalmatiam*, 2.Timoth.IV.10. Sunt autem æque Illyrii atque Dalmatæ Slauonicarum gentium pars, hunc vsque in

diem. Neque fructu cassam fuisse primam illam sementem, hoc ostendit: quod *Hieronymus, Sridone Illyrii ciuitate oriundus, incrementa fidei suae in gente promoturus, libros diuinarum scripturarum vernaculum in idioma transtulit.* Eoque inter Europaeas gentes primi fuerunt Slaui, quibus natiua lingua credita fuerunt eloquia Dei. *Hac enim versione gentes illae hucusque gloriantur, nec alia vtuntur; tametsi populorum labia iam sint mutata, vt vetustiorem illum sermonem non per omnia plebs intelligat.* Ideo sacerdotes illorum (Rutteni & Mosci) veterem illam linguam sic studiis, quomodo nos latinam, excolunt.

15. Auctas vero per gentes illas valide fuisse ecclesias, colligi potest e Synodo Constantinopolitana sexta, anno Christi 680. celebrata: vbi Slauorum celebris extat mentio, his verbis; *expectauit totius Concilii seruilis nostra suggressio omnes adiunare; ne si tantum pars, quod ageretur, agnosceret, partem lateret. Maxime quia in medio gentium, tam* LONGOBARDORUM, *quam* SLAVORUM, *plurimi conseruorum nostrorum esse noscuntur, qui de hoc curiose satagere non desinunt, &c. vnde simul patet, Slauos, tum temporis Christianos, ab imaginum cultu abhorruisse*: siquidam ad illam Synodum, quae pro imaginibus laborabat, accedere veriti erant.

16. Altero demum inde saeculo Deus integris Slauonicis gentium euangelii ostium aperuit, occasione tali. BVLGARI, gens Slauica, vicinum sibi Constantinopolitanum imperium diuturnis bellis fatigabant: donec Michael III. Imperator pacem cum eis, anno 845. iniit, reddita Bulgarorum regis sorore, quam Graeci bello ceperant. Haec ergo quia in captiuitate religionem Christianam didicerat, persuasit fratri, vt gentilismo relicto Chrstianus fieret; cuius exemplum secuti subditi eandem fidem amplexi sunt. *Quo pacto Bulgari Slauonicarum gentium Christo primitiae facti fuerunt*: secutis mox aliis eiusdem linguae per eosdem tractus, inter Danubium, Graeciam, & Italiem, populis, Messis, Rasciis, Seruiis, Bossinis, Croatis, &c. praeclaram illis operam *Cyrillo & Methodio, Episcopis Graeis, sed Slauonica etiam lingua promtis*, conferentibus. Qui cum in *Morauiam* vsque (a Germanis tunc *Marcomanniam* dictam) anno circiter 861. penetrassent, ibi quoque regem illorum *Suatoplucum*, & breui post Bohemorum ducem *Boriuoium*, Christo lucrati sunt. Vnde postmodum fulgor euangelii in Poloniam quoque penetrauit, anno Christi 965. post Bohemorum conuersionem septuagesimo primo; Morauorum, centesimo quarto; Bulgarorum, centesimo vicesimo. Russi vero & Mosci, & ipsae Slauicae gentes, quindecim annis post anno 980. totaliter etiam in christianum nomen transiuerunt, Imperatoris Basilii sorore, Anna, Wlodimiro Kyouiensium duci in uxorem data.

17. Vnde patet, *omnes has gentes Orientalis ecclesia ope conuersas, christianismoque ritu Graeco initiatas fuisse, Bohemicam quoque.* Sed Papa Romanus, eccle-

ecclesiarum orbis iam tum insidiator, sub iurisdictionem suam eas deducendi occasiones obseruare non intermisit: quæ quales fuerint, paucis memorandum est, vel saltem Bohemorum respectu interim.

18. Initia salutis Bohemiae indigne ferens salutis hostis Satan, subornauit flabella sua: per quos gentilismo pertinaciter adhaerens procerum & plebis pars in rabiem acta, primum quidem ipsum *Boriuogium* in exilium pepulit. Deinde vero, nepote eius *VVenceslao* cum auia *Ludomilla* martyrio sublatis, *Boleslaum* ethnicis superstitionibus adhuc captum, substituit. A quo multi procerum, sacerdotes vero omnes aut trucidati, aut captiuitati, aut in exilium acti, perque vicinas Germaniæ prouincias dilapsi fuerant: donec *Otto Imperator* cum exercitu superueniens, furorem compescuit, Boleslaumque templa restituere, exules reuocare, filios autem Christianis sacris imbuendos tradere, coegit, anno 940. Ita sub imperatoris primum Romani potestatem redacti Bohemi, mox etiam in Episcopi Romani casses inciderunt occasione noua, quæ talis fuit.

19. *Boleslaus pius*, saeui illius filius, religionem christianam valde propagare auidus, Episcopatum fundabat Pragæ, pastorem nouo imbelli gregi quærens, virum aliqnem experientiæ magnæ. Commendatus ergo fuit, & electus, *Ditmaro Saxo*, relens fundati Archiepiscopatus Magdeburgensis Canonicus. Quem cum inaugurari esset necesse, adhibitus fuit Moguntinus Archiepiscopus: qui nouo Episcopo noui populi leges præscribens, etiam Papæ iussu, *Romanas Liturgias sermone latino* tradebat. *Quo offensi Bohemi, cultumque diuinum ignota lingua* peragi non ferentes, consuetum circa sacra vernaculæ usum Romæ per legatos (*Bolcbost*, *Myslibor*, &c.) quærere coacti sunt, anno 977. impetraruntque. Sed quem illis, vno reuoluto saeculo, ereptum ibat Gregorius VII, Hildebrandus dictus, inhibitorio edicto ad Wratislaum Boh: ducem misso, anno 1097. Quod edictum verbotenus in historia persecutionum ecclesiae Bohemicae extat capite V. A quo tempore ecclesiae Bohemicae cum Romana perpetua fuit lucta: hac superstitionum suarum iugum semper illi intentante, illa semper id excutiente, vsque ad infelix hoc aeuum nostrum, quo succubuit. Quod memorari breuiter, per maiora saltem, non abs re fuerit.

20. Integro post saeculo, cum imperatum iam alibi *Clericorum caelibatum* Bohemis quoque obtrusum mitterret *Coelestinus Papa*, legatus eius (*Petrus Cardinalis a Latauia*) tantum non lapidibus obrutus a Sacerdotibus & Praelatis Pragae fuit, testante id pontificio scriptore Hagecio, ad an. 1197.

21. Saeculo iterum elapso, coepit opinio de Transsubstantiatione, cum sacrilega Eucharistiæ sub una specie communione, Ecclesiis obtrudi. In Bohemia tamen non ante annum 1361. quum Carolus IV. Bohemorum, Rex ir

demque Romanorum Imperator) Episcopatu in Archiepiscopatum mutato, academiaque Pragae fundata, Magistros & Doctores ex Germania, Gallia, Italiaque euocasset. Hi enim receptam alibi sub vna communicandi consuetudinem valide vrgere coeperunt: *nouationem illam Bohemis iterum aegre ferentibus, sese strenue opponentibus.*

22. Feruidior ceteris hic fuit vir nobili prosapia oriundus, Ioannes *Milicius*, Canonicus Pragensis, in Cathedralis arcis templo concionator: *in tot contra apertum Dei verbum irrepentes abusus vehementer*, cum collega *Conradi Stiekua detonans.* Quo cognito Papa, Gregorius XI, Bullam misit, qua Milicius cum auditoribus anathemate percussus, Archiepiscopo nouo Ernesto de Pardubiz, castigandus tradebatur. Hic ergo Milicium carceri impegit; sed populi metu dimissum in exilium ire iussit, anno 1366.

23. Successor illi datus *Matthias Ianouius* Pragensis, Caroli IV. Confessarius: sed qui decessoris fato nihil territus, communionem sub vtraque animosissime propugnare perrexit, Caesarique conuocandi concilii, ad tollendos tot irrepentes abusus, auctor suasorque fuit. At vero cum ea de re cum Papa agere coepisset Cæsar, irritatus Papa de coercendis temerariis hæreticisque hominibus adeo institit, vt Carolus auctoritate Pontificis dementatus, quamuis confessarium suum amaret, regno tamen excedere iuberet. Qui postea reuersus quidem, sed vitae reliquum priuatus exegit ad annum vsque 1394. quo fatis cessit. Reperitur, morti iam vicinum solatii loco amicis dixisse: *Praeualuit nunc aduersus nos veritatis hostium furor, sed non perpetuum id erit. Exsurget enim populus ignobilis sine gladio & potentia, cui praeualere non poterunt.*

24. Non indignum erit memoratu, Bohemos non tantum ab intus agente Spiritu actos, sed & ab aliis aliunde piis, desolationis abominationem notantibus, stimulatos fuisse. Nempe ex Parisiensi atque Oxoniensi Academiis, quo studiorum causa commeabant, scintillasque purioris veritatis afferebant, in primis a *Johanne Wiclefo*: cujus epistolam, vltimo vitæ illius anno, 1387. ad Ioannem Hussum, tum adhuc iuuenem, scriptam, qua in nostris quibusdam adhuc conseruatis antiquitatibus reperi, huc appono.

Salu-

Salutem, & si quid dulcius cogitari potest, in visceribus IESV CHRISTI.

CArissimi in Domino Fratres, quos ego diligo in veritate, & non ego solus, sed & omnes, qui cognoverant veritatem. Illam dico veritatem, quae permanet in nobis, & nobiscum erit in aeternum, per gratiam Dei. Gauisus sum valde, venientibus a vobis fratribus, & testimonium perhibentibus veritati vestrae, quod & vos in Veritate ambulatis. Audiui frater, quomodo vos contristet Antichristus, multas & varias tribulationes fidelibus Christi inducens. Nec mirum, talia fieri apud vos, cum per totum iam fere orbem Lex Christi ab aduersariis oppressionem patiatur, & draco ille magnus, rufus, multiceps, de quo Ioannes in Apocalypsi, emisit ex ore suo post mulierem flumen magnum, ad absorbendum eam. Sed fidelissimus Dominus vnicam sibi fidelem sponsam suam certo eripiet. Corroboremur ergo in Domino Deo nostro, & immensa illius bonitate, firmiter credentes, quod non permittet suos dilectos in proposito bono deficere, si modo illum toto corde, sicuti debemus, dilexerimus. Non enim praeualerent aduersitates, si non praeualeret iniquitas, nulla igitur afflictio aut pressura pro Christo deiiciat nos: cum sciamus, quod, quoscunque in filios suscipit Dominus, eos castigat. Vult enim Pater misericordiae nos in praesenti vita exerceri aduersitatibus, vt nobis parcat postea: quia aurum, quod supremus artifex eligit, igne perpurgari vult hic, vt id postea in purissimo suo aeterno thesauro reponat. Videmus tempus, quod habemus hic, esse breve & transitorium: sed vita quam in futurum exspectamus, beata est & perennis. Laboremus igitur, quamdiu tempus habemus, vt in requiem illam introire inueniamur digni. Quid quaeso aliud videmus in hac vita, nisi dolores & angores, & taedia, & quod fideles maxime afficere debet, legis diuinae contemtum & proculcationem. Enitamur ergo, quam maxime possumus, apprehendere permansura illa bona, & aeterna, abnegatis sensibus nostris transitoriis & caducis. Respiciamus conuersationem patrum prioris aeui, videamus Sanctos vtriusque Testamenti, quomodo illi in hoc mari iactationes & aduersitates pertulerint, carceres & vincula, lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circumiuerunt in melotis & pellibus caprinis, & alia, quae Epistola ad Hebraeos recenset prolixe. Omnes viam angustam per vestigia Christi euntes, qui dixit, *Vbi ego sum, etiam seruus meus erit*. Nos ergo circumpositam habentes

tandam

tantam nubem testium priscorum sanctorum, deponamus, quantum in nobis est, omne pondus, & circumstans nos peccatum, & curramus per patientiam ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem & consummatorem fidei nostrae Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta. Recogitemus illum, qui talem sustinuit a peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemur animis deficientes. Sed corde petamus auxilium a Domino, & contra illius aduersarium viriliter pugnemus, Antichristum. Diliganus legem eius ex animo, & ne simus operarii fraudulenti, sed in omnibus rebus, quantum dat Dominus, confidenter agamus, & in causa Dei simus strenui, in spe praemii aeterni.

Tu igitur *Hus*, Frater in Christo valde dilecte, ignote quidem mihi de facie, non tamen in fide atque charitate (nam fines orbis terrarum non possunt diuellere eos, quos amor Christi copulat) confortare in gratia, quae data est tibi. Milita vt bonus miles Iesu Christi, verbo & opere: & quos potes, reuoca in veritatis viam, quia nec propter erronea mendaciaque decreta, nec propter Antichristi errores, detinenda est in silentio euangelii veritas. Potius debilitato Satanæ astu Christi membra conforta & stabili. Quia breui Antichristus, volente Domino, finem accipiet. Mihi hoc magno gaudio est, quod in regno vestro, & alibi, Deus quorundam corda ita roborauit, quod & carceres, & exilia, & mortes, propter verbum Dei sustineant cum gaudio. Quid præterea scribam, dilectissime, non habeo: confiteor autem, vt libentissime te, & vos omnes legis Christi amatores, in amore illo legis Dei corroborarem. Ideo eos ex intimis visceribus cordis saluto; præsertim tuum in euangelio Christi comparem, rogans ut pro me & tota ecclesia Christi oretis. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium in sanguine Testamenti aeterni, Dominum nostrum Iesum Christum, aptet vos in omno bono, vt faciatis eius voluntatem, faciens in vobis, quod placeat coram se, per Christum, cui gloria in secula seculorum, Am.

25. Hussus ergo Academiae Professor, & postea, anno 1400. Academici templi *Betlehem* Praedicator factus, in illas impotenter iam irrumpentes abominationes inuehi, diuinique verbi gladium aperte stringere sumsit, magno populi applausu, non Pragæ tantum, sed & per totum regnum; praesertim cum eodem anno M. *Hieronymus Pragensis* ex Anglia redux Wiclefi libros secum attulisset, eademque parrhesia in schola, qua Hussus in ecclesia errores conuelleret. Quibus piis conatibus, ecclesiam a superstitionum illuuie repurgandi, cum se Academici extranei, numero & suffragiis praeualentes, omni vi opponerent, Articulosque Wiclefi condemnarent, Bohemi istis Papæ propugnatoribus de suffragiorum praerogatiua litem mouerunt, eam sibi vt indigenis, non vero aliis vt extraneis, deberi, contendentes

dentes. Qua disceptatione ad regem Wenceslaum, Caroli filium, delata, illo autem pro Bohemis pronuntiante, irati Germani agminatim Praga excesserunt, qua occasione Lipsiensis & Erfurdensis Academiae M. Hussum crearunt, anno 1409.

26. Monachi a rege & academia deserti, Archiepiscopum instigant, obtinentque, vt ann. 1410. Iulii 16. Wiclefi dogmata iterum condemnata, librique ignibus addicti fuerint. Quam ignominiam academici alia ignominia vlti sunt. Cum enim anno sequente 1411. Papa Ioannes contra Neapolitanum Regem, classicum canens, *indulgentias* illis, qui pro ecclesia arma induerent, distribueret, quidamque ex his nugiuendis Pragam appulisset, & Cruciata illa per Monachos e Cathedris pronuntiaretur, non solum aliquot pii e plebe publice iis reclamarunt, sed & postridie *M. Hus aduersus superstitiosas indulgentias theses proposuit, illorumque vanitatem publice ostendit.* Sed cum ille nihilominus pergeret, studiosorum cohors, impetu facto Bullas ei eripiunt, quendamque e medio sui meretricio habitu indutum carro imponunt, bullis pectora exornant, circumuehunt, acclamant: Meretrice interim blandissimis verbis & gestibus circumfusam turbam sibi alliciente, benedictionesque distribuente. Tandem in medio foro bullas omnes, cum multis papalibus & Praelatorum literis, comburunt.

27. His omnibus irritatus Papa Hussum Romam citat: qui cum, dissuadente academia proceribusque, non compareret, Papa (Ioannes XXIII.) de non celebranda Pragae Missa, ob praesentiam contumacis praeuaricatoris Hussi, interdictum mittit. Ibi Magistratus furere, vulgus in contraria studia scindi, omniaque aestuare ac turbari, Hussus videns, Praga vltro excedit, oppidatimque verbum Dei docet, vsque ad tempus, quo Constantiam, de doctrina sua rationis reddendae causa, euocatur, Caesareis de saluo conductu litteris munitus. Vbi qualiter a Romanae Synagogae conciliabulo exceptus fuerit, norunt historiae: nempe quod anno 1415. Iulii 6. *Hussus*, *Hieronymus* vero 1416. Maii 30. combusti sint, &c. Videantur Martyrologia.

28. *Opera Hussi* edita post fuerunt Noribergae in fol. latine. Sed Otho Brunsfelsius edidit praeterea in quarto, dedicatione ad D. Lutherum directa, alia quaedam manuscripta nactus. Nempe,

1. *De Anatomia Antichristi*, liber vnus.
2. *De Mysteriis iniquitatis Antichristi.*
3. *De Reuelationibus Christi & Antichristi.*
4. *De Abolendis Sectis & Traditionibus hominum.*
5. *De Vnitate Ecslesiae, & Schismate vitando.*
6. *De Euangelica perfectione.*

7. *De pernicie Traditionum humanarum.*
8, *De Regno, Populo, Vita & Moribus Antichristi.*
9. *Cum aliis nonnullis fragmentis.* Vt,
(1) De contentione in disputatione vitanda.
(2) Quod Apostoli manibus laborauerunt, paucissimis contenti.
(3) Quid sit discedere a Fide.
(4) Explanatio illius Gen. XLIX. *Fiet Dan. coluber*, &c.
(5) De abominatione desolationis.
(6) De mysterio Ioseph & Pharaonis.
(7) De comparatione malarum mulierum cum Antichristo.

Extant quoque idiomate Bohemico, quae latine non extant. Vt *Postilla super Euangelia Dominicalia*, plena Spiritus & Zeli aduersus omnimodas in Christiano populo corruptelas, &c.

29. Truculentiam Papæ in tractandis (contra datam fidem) Doctoribus suis indigne ferentes *Bohemiæ ac Moraviæ proceres*, totius communitatis nomine litteras dant ad concilium (appensis sigillis circumcirca, & subscriptas manibus) *expostulantes pastorem suum, virum innocentem, pium, sanctum, fidelemque veritatis Doctorem, iniuste condemnatum esse.* Dabantur 1416. 21. Septemb. Pragæ, (quas litteras ipso authentico exemplari in Aberdonensis Academiæ Bibliotheca hucusque asseruari, fide dignos habeo testes) Synodus illis non respondit: sed ad alios, quos Romanis superstitionibus adhuc dementatos, inque præminentia constitutos sciebant (nominatim *Ioannem de Michelsberga, Alsseum Scopek de Dubba, Albertum de Koldiz, &c.*) scripserunt: orantes et obtestantes, haberent sibi Romano catholicam ecclesiam commendatam, conciliique legato, Ioanni Litomysseno Episcopo, in opprimenda hæresi adiutores essent. Datæ erant Constantiæ Anno 1417. 22. Martii.

30. Ita Bohemis a concilio in dissidia mutua armatis, contentiones, rixæ, odiaque exacuebantur in dies magis magisque. Promulgabant sacrificuli e cathedris in Hussitas excommunicationem, eosdemque diris deuouebant: persequebantur etiam, per vim templa eripientes, vbicunque poterant. Quæ res anno 1419. 30. Iulii, Pragæ tantum dedit tumultum, vt concitata plebe XII. antiquæ Pragæ Senatores, cum Prætore ciuico, per fenestras prætoriæ domus præcipitati, hastarumque cuspitibus excepti fuerint.

31. Mox autem Wenceslao Rege sine hærede mortuo, Sigismundus frater, Hungarorum & Romanorum Rex, regnum accipit, perque delegatos (ipse non ingressus nisi post cum exercitu) varia ordinabat, quæ ad minuendam conscientiarum libertatem facerent. Vnde factum, vt *Hussitæ* (ita iam dicti) Ioannem a Trutnovv (nobili genere ortum, in Regia educatum, belloque exercitatum, & quia oculum amiserat *Zisca*, id est monoculus, dictum) ducem

ducem sibi eligerent, qui formitabilia gessit, vt ex historiis notum. Hic vero cum suo exercitu in saxoso quodam monte, decem a Praga milliaribus, castra ponens, muro eum cingi, ciuitatemque fundari fecit, armis etiam si opus foret (fuit autem) defendendam: quam Tabor (id est castra) appellarunt.

32. Tametsi enim electus a Constantiensi concilio Pontifex nouus (*Martinus V.*) *blandis ad Bohemos datis* 1418. litteris, *ad renuntiandum VViclefficis Hussiticisque erroribus inuitabat*: post tamen 1420. excommunicatione aduersus eosdem Florentiæ publicata, Cæsarem, Reges, Principes, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Præfectos, Ciuitates & Respublicas, ad arma contra eosdem inuitans & incitans, per vulnera Christi, perque salutem cuiusque orabat, vellent viribus *coniunctis eos aggredi, sacrilegamque & maledictam gentem exterminare penitus.*

33. Quo incentiuo Sigismundus Cæsar inflammatus, tota cum Germania vicinisque Regnis, ministrum se Antichristianæ tyrannidi præbuit, moxque eodem anno valido cum exercitu Bohemiam ingressus, eam, bellis in decimum tertium annum continuatis, fatigauit. Atque hæc *bella Hussitica* dicta sunt: de quibus AEneas Syluius (postea Papa Pius II. dictus) scripsit, *plus admirationis quam fidei habitura apud posteros*: quia nullo prorsus successu ab illorum parte gesta sunt, Zisca Bohemorum duce, & successoribus eius, semper superantibus.

34. Sed & domi res Bohemorum confusissimæ erant: cum quidam a Cæsare & Papa starent, alii calicem defenderent, in mutuas cædes valide inflammati, cum horribili immanitate. Maxime sæuitum fuit a Papistis in viros aduersus superstitiones ceteris Zelosiores: vt in historia persecutionum ecclesiarum Bohem. cap. X. & sequentibus narratur, variaque martyriorum exempla recitantur.

35. *Passi itaque fuerunt inter seipsos schisma Bohemi*: *potiore illorum parte degenerante, verosque fideles persequi iuuante.* Inerat quidem omnibus Antichristi oppugnandi, Magistri Hussi exemplo, ardor: sed cum ab eius morte insigni aliquo, prudenti & animoso duce, qui concitatam plebem ordine aliquo certo contineret, destituerentur, factum est, vt in contraria abierint studia, atrocesque inter seipsos concitarent dissensiones. Vulgus enim, plebis & Cleri, in solum calicem intenti (inde Calixtini dicti) reliqua M. Hussi dogmata secure negligere; Taboritæ vero, inter quos eminebat *VVenceslaus Coranda, & Nicolaus Episcopius*, viri excellentes, cum aliis paucis, simplicitatem ac puritatem in omnibus articulis & ceremoniis vrgere, coeperunt. *Clamabant illi, ab ecclesiæ ritibus in omnibus secedendum non esse*: *clamabant hi, nullas superstitiones tolerandas esse.*

36. Admiſcebant vero ſe perſonati quidem, qui Papæ & Cæſaris cauſam promoturi, diſſensiones mutuas promouebant, & in puriorum dogmatum ſectatores odia plebis concitabant, exoſo *Piccardorum* nomine traducentes. Piccardos autem nominabant Valdenſes : qui ante illa tempora e Gallia pulſi in Auſtria conſederant, & fœdisſimorum hæreticorum nomine iam innotuerant. Reperti quoque ſunt, qui *Ziſcam*, Taboritarum ducem dementarunt, ut Calixtinis accederet, Piccardosque dictos ferro & flamma, aeque vt Pontificios ipſos perſequeretur. Ita tumultarie omnia vbique acta.

37. Non mirum profecto fuiſſet, ſi eos tunc diſcordes Pontificia factio exterminaſſet penitus. *Sed mira Dei bonitas, quae humanam ſtoliditatem, tam ſapienter temperare nouit, vt nec hoſtes, nec amici de ſe ipſis quicquam gloriari habeant.* Quoties enim domi diſſidentibus Bohemis Caeſar cum exercitibus imminebat, toties illi pace inter ſe inita communem cauſam communibus armis tutati ſunt, Ziſca & Procopio Taboritarum duce potiſſimum res gerentibus : Deo autem miraculoſos ſucceſſus & victorias concedente.

38. Caeſar igitur cum Pontifice vt armis nihil profici animaduerterunt, ad dolos conuerſi Baſileam conuocato iterum, anno 1432. Concilio, Bohemos ad amicam diſſenſionum transactionem placidiſſime inuitant, de ſecuritate publica quoquomodo vellent, ſatisfacturi. Miſſi itaque ad Concilium ſunt Legati : inter quos praecipuus fuit *Ioannes Rokyzanus* Pragenſium, & *Nicolaus Epiſcopius* Taborenſium, Theologi : e proceribus vero *Procopius Holy, Taboritarum dux, Wilhelmus Koſtka Baro de Puſtupiez,* &c. Vbi humaniter excepti, & de poſtulatis interrogati, obtulerunt quatuor articulos, eos ſibi permitti rogantes, aut defenſuros eſſe. Erant autem articuli ita concepti,

I. *Vt calicis vſus plebi reſtituatur & ſacra omnia lingua vernacula peragantur.*

II. *Clerici ne ſeculariter regnent.*

III. *Verbum Dei libere doceatur.*

IV. *In peccata publica publice animaduertatur.*

Interroganti Papae legato, *annon plura haberent ? narrari enim, eos credere, Ordines Monachorum a Diabolo eſſe ?* Reſpondit Procopius : *vnde igitur eſſe poteſt, quod neque a Patriarchis aut Prophetis, neque a Chriſto & Apoſtolis, inſtitutum eſt ?* &c.

39. Deputati poſtea ſunt ab vtraque parte, qui de propoſitis articulis diſputarent : diſputatumque eſt totos quinquaginta dies. *Vbi cum confutari non poſſent Bohemi, ad amicam compoſitionem ventum eſt*, omniaque, Rokyzano Archiepiſcopalis dignitatis ſpe dementato, reliquosque legatos dementante, ita transacta, *vt Bohemis articuli concederentur, illi autem ad obedientiam*

tiam sedis Romanae redire, eiusdemque ritus obseruare, polliciti sint. Transactionem hanc appellarunt COMPACTATA: *missique sunt in Bohemiam a Concilio & Caesare legati, qui, Bohemos in Ecclesiae gremium esse receptos, charosque haberi filios, declararent.* Ibi conuocatis comitiis, Rokyzanus, quam ex voto obtinuissent ea, pro quibus dimicando tantum sanguinis effusum esset, in tantamque vastitatem regnum deuenisset, magnifice exponit: longe aliter nunc de Pontifice & Caesare, quam olim, cum eos meretricem bestiamque apocalypticam appellarent, verba faciens.

40. *Doluit permultis, maxime vero Zelotis Taboritis, isto modo ab Hussi vestigiis recedi, & in Antichristi castra rediri: reclamabant quantum poterant, ventumque est ad arma iterum.* Vbi Taborenses succubuerunt, totaque eorum bellica vis concidit penitus: vt postea non nisi verbi gladio & patientia sese defenderent. Factum anno 1434.

41. Anno 1435. publicis Comitiis sollenniter in *Archiepiscopum electus fuit Rokyzanus:* sed qui consecrationem sui sollenni ritu a Caesare impediri, seque deludi aegre ferens, rursum cum factione sua & imperatoriam iniquitatem, & Papalem dominationem, insectari coepit: metuque Caesaris tandem Praga se subduxit, annis fere tribus. Sigismundus enim Paulo post obiit, & Albertus successor, intra biennium: relicto Ladislao, filio posthumo, qui apud Fridericum Imperatorem educabatur.

42. Hic interregni tempore, & multo magis, cum *Ladislao extincto Georgius Podebradius*, quem Rokyzanus plane in manu habebat, *succederet*, coeptum est maxime impleri illud Prophetae; *Manasses Ephraimum vorabit, & Ephraim Manassem, ambo autem contra Iudam erunt.* Papa enim in Georgium & Calixtinos interdictis, censuris, exsecrationibus, desaeuiebat, non segnius illis in Papam & Monachos debachantibus: sed veri fideles premebantur vtrinque, donec Taboritarum reliquiae dolo & vi oppressae fuerunt.

43. Rokyzanus enim blandissime eos (per se & alios) alliciens, *adhuc se cedere paratum simulabat, si penes se puriorem esse veritatem demonstrauerint. Nec se cupere eius causae se ipsum, aut suorum quenquam constituere iudicem*: sed permittere, ordines in publicis Comitiis de ea cognoscant & pronuncient. Annuerunt Taboritae, causae bonitati freti, ad comitiaque comparuerunt. Vbi post multas disceptationes *Arbitri delecti*, qui definitiuam ferrent sententiam, Comitiorum auctoritate ita confirmandam, vt neutri parti amplius prouocare liceret, sed illico se alteri parti adiungere teneretur. Qui cum pro Rokyzano (res enim compositae erant) pronunciassent, *boni & simplices Taboritae dolo se circumuentos tandem agnouerunt*: *pactis tamen contraria non audentes*, consensum in ritibus polliciti sunt. Cum autem domum reuersi Ecclesiam reformare, hoc est eam superstitionibus denuo mergere, dif-

ferrent, Prorex Georgius cum exercitu interueniens, vrbem obsidione cinxit, ciuesque deditionem facere, & sacerdotes suos eius potestati tradere, coegit. Quos ille in arce Podebrad & Lititz carceribus aeternis mancipauit, Martino Lupacio cum aliis quibusdem ad Rokyzanum transeunte.

44. Cum autem per aliquot annos Bohemi Archiepiscopi inuestituram frustra sollicitassent, Papa vero *id nisi calici renunciaret Rokyzanus*, abnueret (quinimo Cardinale de S. Angelo Pragam, Anno 1448. misso, sub tractationis specie *Compactata* subduci iis, eripique, iuberet: cum quibus ille clam profugerat quidem, sed e fuga retractus ea restituere coactus est.) *Rokyzanus resumpto in Papam odio, cum ex Apocalypsi & Daniele magnum illum Antichristum nosque* (inquit) *nisi ab obsequio eius secesserimus, miseram & damnatam esse turbam, demonstrabat: pro religionis forma non compactata, sed legem Christi, habendam: omnia Papae tanquam contaminata deserenda, omnia e fundamentis Apostolicis ab integro excitanda esse dictitans. Verbo, ita detonabat in Antichristum, vt plerique alterum Hussum crederent, plenaeque reformationis spes affulgere visa.*

45. Sed cum admoueret operi manum, cordatiores ex auditoribus, inter quos vel primarius fuit *Gregorius, Rokyzani ex sorore nepos, vir nobilis, collatis consiliis Rokyzanum adeunt, angores conscientiae deteguut, consilium petunt.* Ille amice excepit, Zelum collaudauit, tractatus quosdam, contra irreptitias in Ecclesiam abominationes, legendos obtulit eoque modo magis inflammauit: silentium tamen suadens, & patientiam. Cum iterum & tertio auctiores iam numero instarent, vt quot verbis doceret, reipsa exhibere ne differret, respondit: *magnae molis esse negotium, pracipitanter hic nihil agi posse, &c.*

46. *Moliebatur interim Rokyzanus in Papam quicquid poterat, etiam cum Ecclesia graeca consensum.* Cum enim Florentinae synodi decretum, quo Bohemi denuo ceu haeretici, ab Ecclesia abalienabantur, promulgatum esset, acta sunt Pragae Anno 1450. Ordinum comitia, sacerdotumque synodus: atque hic *Rokyzani consilio, communi autem Ordinum & cleri consensu, prouocatio facta est ad Ecclesiam Graecam, & legati cum litteris Constantinopolim missi.* Graeci capita doctrinae a legatis audiuerunt, & de consensu mutuo laetati sunt, datisque ad Bohemos literis eos in fide confirmarunt, addita *promissione de ordinandis eis ecclesiae ministris.* Sed haec cum lentam praeberent spem, *Rokyzanus iterum suos animare, publiceque spem iamiam appariturae Reformationis facere.* Dicebat enim, abusus varios taxans; *nos superficiem premimus, sed prodibunt brevi, qui fundamenti veritatis e profundo eruent.*

47. Cum ita pias animas septimum in annum produceret, rogatus iterum consilium, dixit: *lustrasse iam animo omnia, nec quid statuat reperire, nisi*

vt

vt secessio fiat, tam a Calixtinis quam a Papistis, in vniuersum. Omnia enim scatere abominationibus, & immedicabile esse hoc malum: cui simile consilium Lupacii quoque fuit. Cum dicerent: *secedamus igitur, te ducem, te doctorem, te patrem agnoscemus, venerabimur, sequemur. Duram offertis prouinciam,* respondit: *audaces nimium estis: res plena periculi est*; & similia.

48. *Expugnata interim a Turcis Constantinopolis fuit*, anno 1453. dispersorumque Græcorum duo Pragam ingressi, humaniter a Rokyzano excepti, Missamque, post multa de religione colloquia, celebrare permissi sunt. Vbi *cum appareret, æque apud illos superstitionibus obrutam esse fidei sinceritatem*: boni illi Zelotæ magis accendebantur spiritu, quem fugerent videntes, quem sequerentur non habentes.

49. Denuo igitur Rokyzanum adeunt, perque gloriam Dei obtestantur, *vt animarum suarum, seductaque plebis misertus, se in tanto salutis discrimine ne desereret.* Ille autem bonus vir cum non tantum haberet virium, vt posthabita Archiepiscopalis gloriæ, licet vana, spe, cum populo Dei ignominiam & crucem eligeret, indignabundus iam importunitatem exprobrare, rogareque, vt a se misso facto ipsimet secederent: se illis a rege *Georgio Podebradio*, qui vt corona potiretur, Papae obedientiam iurarat, locum aliquem vbi secure degere, & pura conscientia Deo seruire possent, impetraturum.

50. Impetrauit igitur *Ditionem Liticensem*, in montanis Silesiae vicinis quo mox Pragenses illi ciues, Baccalaurei, Magistri, sese contulerunt, alii vero aliunde, plebeii & nobiles, docti & indocti, non exiguo numero confluxerunt, scripturarum lectioni, precibus, & operibus pietatis intenti. Pastores habebant e Calixtinis, qui superstitionibus relictis ad Apostolicae simplicitatis formam sese componebant: quorum praecipuus fuit *Michael Bradacius*, Pastor Zambergensis, pius ac deuotus senex. Illi omnes in vniuersum sese mutuo, Christianis communi, piis amabili, nomine FRATRES & SORORES compellare coeperunt: quod & obtinuit, vt illis fratrum-Bohemicorum, κατ' ἐξοχὴν, titulus esset attributus. & hucusque.

51, Coeperant quidem se *fratres legis Christi appellare*: tum ad distinguendum se ab ordinibus Papalibus (*ordinis Benedictini, rodinis Franciscani. &c.*) tum ad insistendum fundamento magistri Hussi, *legem Christi ad regimem ecclesiæ militantis sufficere, &c.* Verum postquam id in calumniam trahi (*nouum fundari Monachatum* clamantibus aduersariis) viderunt, deseruerunt; *vnitas fraterne ecclesias, siue* VNITATEM FRATRVM, sese cognominando, haud male. Sicut enim ECCLESIA *cætus est euocatorum e mundo, ad salutem in Christo fide participandam, mutua charitatis legibus colligatus: ita* VNITAS *ecclesiastica nobis est cætus ecclesiarum, propter mutuam in communi salute ædificationem mutuæ dilectionis*

36. Admiſcebant vero ſe perſonati quidem, qui Papæ & Cæſaris cauſam promoturi, diſſenſiones mutuas promouebant, & in puriorum dogmatum ſectatores odia plebis concitabant, exoſo *Piccardorum* nomine traducentes. Piccardos autem nominabant Valdenſes: qui ante illa tempora e Gallia pulſi in Auſtria conſederant, & fœdisſimorum hæreticorum nomine jam innotuerant. Reperti quoque ſunt, qui *Ziſcam*, Taboritarum ducem dementarunt, ut Calixtinis accederet, Piccardosque dictos ferro & flamma, aeque vt Pontificios ipſos perſequeretur. Ita tumultarie omnia vbique acta.

37. Non mirum profecto fuiſſet, ſi eos tunc diſcordes Pontificia factio exterminaſſet penitus. *Sed mira Dei bonitas, quae humanam ſtoliditatem, tam ſapienter temperare nouit, vt nec hoſtes, nec amici de ſe ipſis quicquam gloriari habeant.* Quoties enim domi diſſidentibus Bohemis Caeſar cum exercitibus imminebat, toties illi pace inter ſe inita communem cauſam communibus armis tutati ſunt, Ziſca & Procopio Taboritarum duce potiſſimum res gerentibus: Deo autem miraculoſos ſucceſſus & victorias concedente.

38. Caeſar igitur cum Pontifice vt armis nihil profici animaduerterunt, ad dolos conuerſi Baſileam conuocato iterum, anno 1432. Concilio, Bohemos ad amicam diſſenſionum transactionem placidiſſime inuitant, de ſecuritate publica quoquomodo vellent, ſatisfacturi. Miſſi itaque ad Concilium ſunt Legati: inter quos praecipuus fuit *Ioannes Rokyzanus* Pragenſium, & *Nicolaus Epiſcopius* Taborenſium, Theologi: e proceribus vero *Procopius Holy, Taboritarum dux, Wilhelmus Koſtka Baro de Puſtupiez*, &c. Vbi humaniter excepti, & de poſtulatis interrogati, obtulerunt quatuor articulos, eos ſibi permitti rogantes, aut defenſuros eſſe. Erant autem articuli ita concepti,

I. *Vt calicis vſus plebi reſtituatur & ſacra omnia lingua vernacula peragantur.*

II. *Clerici ne ſeculariter regnent.*

III. *Verbum Dei libere doceatur.*

IV. *In peccata publica publice animaduertatur.*

Interroganti Papae legato, *annon plura haberent? narrari enim, eos credere, Ordines Monachorum a Diabolo eſſe?* Reſpondit Procopius: *vnde igitur eſſe poteſt, quod neque a Patriarchis aut Prophetis, neque a Chriſto & Apoſtolis, inſtitutum eſt?* &c.

39. Deputati poſtea ſunt ab vtraque parte, qui de propoſitis articulis diſputarent: diſputatumque eſt totos quinquaginta dies. *Vbi cum confutari non poſſent Bohemi, ad amicam compoſitionem ventum eſt*, omniaque, Rokyzano Archiepiſcopalis dignitatis ſpe dementato, reliquosque legatos dementante, ita transacta, *vt Bohemis articuli concederentur, illi autem ad obedien-*

tiam

tiam sedis Romanae redire, eiusdemque ritus obseruare, polliciti sint. Transactionem hanc appellarunt COMPACTATA: *missique sunt in Bohemiam a Concilio & Caesare legati, qui, Bohemos in Ecclesiae gremium esse receptos, charosque haberi filios, declararent.* Ibi conuocatis comitiis, Rokyzanus, quam ex voto obtinuissent ea, pro quibu s dimicando tantum sanguinis effusum esset, in tantamque vastitatem regnum deuenisset, magnifice exponit: longe aliter nunc de Pontifice & Caesare, quam olim, cum eos meretricem bestiamque apocalypticam appellarent, verba faciens:

40. *Doluit permultis, maxime vero Zelotis Taboritis, isto modo ab Hussi vestigiis recedi, & in Antichristi castra rediri: reclamabant quantum poterant, ventumque est ad arma iterum.* Vbi Taborenses succubuerunt, totaque eorum bellica vis concidit penitus: vt postea non nisi verbi gladio & patientia sese defenderent. Factum anno 1434.

41. Anno 1435. publicis Comitiis sollenniter in *Archiepiscopum electus fuit Rokyzanus:* sed qui consecrationem sui sollenni ritu a Caesare impediri, seque deludi aegre ferens, rursum cum factione sua & imperatoriam iniquitatem, & Papalem dominationem, insectari coepit;: metuque Caesaris tandem Praga se subduxit, annis fere tribus. Sigismundus enim Paulo post obiit, & Albertus successor, intra biennium: relicto Ladislao, filio posthumo, qui apud Fridericum Imperatorem educabatur.

42. Hic interregni tempore, & multo magis, cum *Ladislao extincto Georgius Podebradius*, quem Rokyzanus plane in manu habebat, *succederet*, coeptum est maxime impleri illud Prophetae; *Manasses Ephraimum vorabit, & Ephraim Manassem, ambo autem contra Iudam erunt.* Papa enim in Georgium & Calixtinos interdictis, censuris, exsecrationibus, desaeuiebat, non segnius illis in Papam & Monachos debachantibus: sed veri fideles premebantur vtrinque, donec Taboritarum reliquiae dolo & vi oppressae fuerunt.

43. Rokyzanus enim blandissime eos (per se & alios) alliciens, *adhuc se cedere paratum simulabat, si penes se puriorem esse veritatem demonstrauerint. Nec se cupere eius causae se ipsum, aut suorum quenquam constituere iudicem*: sed permittere, ordines in publicis Comitiis de ea cognoscant & pronuncient. Annuerunt Taboritae, causae bonitati freti, ad comitiaque comparuerunt. Vbi post multas disceptationes *Arbitri delecti*, qui definitiuam ferrent sententiam, Comitiorum auctoritate ita confirmandam, vt neutri parti amplius prouocare liceret, sed illico se alteri parti adiungere teneretur. Qui cum pro Rokyzano (res enim compositae erant) pronunciassent, *boni & simplices Taboritae dolo se circumuentos tandem agnouerunt: pactis tamen contraria non audentes*, consensum in ritibus polliciti sunt. Cum autem domum reuersi Ecclesiam reformare, hoc est eam superstitionibus denuo mergere, dis-

36. Admiſcebant vero ſe perſonati quidem, qui Papæ & Cæſaris cauſam promoturi, diſſensiones mutuas promouebant, & in puriorum dogmatum ſectatores odia plebis concitabant, exoſo *Piccardorum* nomine traducentes. Piccardos autem nominabant Valdenſes: qui ante illa tempora e Gallia pulſi in Auſtria conſederant, & fœdisſimorum hæreticorum nomine jam innotuerant. Reperti quoque ſunt, qui *Ziſcam*, Taboritarum ducem dementarunt, ut Calixtinis accederet, Piccardosque dictos ferro & flamma, aeque vt Pontificios ipſos perſequeretur. Ita tumultarie omnia vbique acta.

37. Non mirum profecto fuiſſet, ſi eos tunc diſcordes Pontificia factio exterminaſſet penitus. *Sed mira Dei bonitas, quae humanam ſtoliditatem, tam ſapienter temperare nouit, vt nec hoſtes, nec amici de ſe ipſis quicquam gloriari habeant.* Quoties enim domi diſſidentibus Bohemis Caeſar cum exercitibus imminebat, toties illi pace inter ſe inita communem cauſam communibus armis tutati ſunt, Ziſca & Procopio Taboritarum duce potiſſimum res gerentibus: Deo autem miraculoſos ſucceſſus & victorias concedente.

38. Caeſar igitur cum Pontifice vt armis nihil profici animaduerterunt, ad dolos conuerſi Baſileam conuocato iterum, anno 1432. Concilio, Bohemos ad amicam diſſenſionum transactionem placidiſſime inuitant, de ſecuritate publica quoquomodo vellent, ſatisfacturi. Miſſi itaque ad Concilium ſunt Legati: inter quos praecipuus fuit *Ioannes Rokyzanus* Pragenſium, & *Nicolaus Epiſcopius* Taborenſium, Theologi: e proceribus vero *Procopius Holy, Taboritarum dux, Wilhelmus Koſtka Baro de Puſtupiez*, &c. Vbi humaniter excepti, & de poſtulatis interrogati, obtulerunt quatuor articulos, eos ſibi permitti rogantes, aut defenſuros eſſe. Erant autem articuli ita concepti,

I. *Vt calicis vſus plebi reſtituatur & ſacra omnia lingua vernacula peragantur.*

II. *Clerici ne ſeculariter regnent.*

III. *Verbum Dei libere doceatur.*

IV. *In peccata publica publice animaduertatur.*

Interroganti Papae legato, *annon plura haberent? narrari enim, eos credere, Ordines Monachorum a Diabolo eſſe?* Reſpondit Procopius: *vnde igitur eſſe poteſt, quod neque a Patriarchis aut Prophetis, neque a Chriſto & Apoſtolis, inſtitutum eſt?* &c.

39. Deputati poſtea ſunt ab vtraque parte, qui de propoſitis articulis diſputarent: diſputatumque eſt totos quinquaginta dies. *Vbi cum confutari non poſſent Bohemi, ad amicam compoſitionem ventum eſt*, omniaque, Rokyzano Archiepiſcopalis dignitatis ſpe dementato, reliquosque legatos dementante, ita transacta, *vt Bohemis articuli concederentur, illi autem ad obedientiam*

tiam sedis Romanae redire, eiusdemque ritus obseruare, polliciti sint. Transactionem hanc appellarunt COMPACTATA: *missique sunt in Bohemiam a Concilio & Caesare legati, qui, Bohemos in Ecclesiae gremium esse receptos, charosque haberi filios, declararent.* Ibi conuocatis comitiis, Rokyzanus, quam ex voto obtinuissent ea, pro quibus dimicando tantum sanguinis effusum esset, in tantamque vastitatem regnum deuenisset, magnifice exponit: longe aliter nunc de Pontifice & Caesare, quam olim, cum eos meretricem bestiamque apocalypticam appellarent, verba faciens.

40. *Doluit permultis, maxime vero Zelotis Taboritis, isto modo ab Hussi vestigiis recedi, & in Antichristi castra rediri: reclamabant quantum poterant, ventumque est ad arma iterum.* Vbi Taborenses succubuerunt, totaque eorum bellica vis concidit penitus: vt postea non nisi verbi gladio & patientia sese defenderent. Factum anno 1434.

41. Anno 1435. publicis Comitiis sollenniter in *Archiepiscopum electus fuit Rokyzanus:* sed qui consecrationem sui sollenni ritu a Caesare impediri, seque deludi aegre ferens, rursum cum factione sua & imperatoriam iniquitatem, & Papalem dominationem, insectari coepit: metuque Caesaris tandem Praga se subduxit, annis fere tribus. Sigismundus enim Paulo post obiit, & Albertus successor, intra biennium: relicto Ladislao, filio posthumo, qui apud Fridericum Imperatorem educabatur.

42. Hic interregni tempore, & multo magis, cum *Ladislao extincto Georgius Podebradius*, quem Rokyzanus plane in manu habebat, *succederet*, coeptum est maxime impleri illud Prophetae; *Manasses Ephraimum vorabit, & Ephraim Manassem, ambo autem contra Iudam erunt.* Papa enim in Georgium & Calixtinos interdictis, censuris, exsecrationibus, desaeuiebat, non segnius illis in Papam & Monachos debachantibus: sed veri fideles premebantur vtrinque, donec Taboritarum reliquiae dolo & vi oppressae fuerunt.

43. Rokyzanus enim blandissime eos (per se & alios) alliciens, *adhuc se cedere paratum simulabat, si penes se puriorem esse veritatem demonstrauerint. Nec se cupere eius causae se ipsum, aut suorum quenquam constituere iudicem*: sed permittere, ordines in publicis Comitiis de ea cognoscant & pronuncient. Annuerunt Taboritae, causae bonitati freti, ad comitiaque comparuerunt. Vbi post multas disceptationes *Arbitri delecti*, qui definitiuam ferrent sententiam, Comitiorum auctoritate ita confirmandam, vt neutri parti amplius prouocare liceret, sed illico se alteri parti adiungere teneretur. Qui cum pro Rokyzano (res enim compositae erant) pronunciassent, *boni & simplices Taboritae dolo se circumuentos tandem agnouerunt: pactis tamen contraria non audentes*, consensum in ritibus polliciti sunt. Cum autem domum reuersi Ecclesiam reformare, hoc est eam superstitionibus denuo mergere, dis-

ferrent, Prorex Georgius cum exercitu interueniens, vrbem obsidione cinxit, ciuesque deditionem facere, & sacerdotes suos eius potestati tradere, coegit. Quos ille in arce Podebrad & Lititz carceribus aeternis mancipauit, Martino Lupacio cum aliis quibusdem ad Rokyzanum transeunte.

44. Cum autem per aliquot annos Bohemi Archiepiscopi inuestituram frustra sollicitassent, Papa vero *id nisi calici renunciaret Rokyzanus*, abnueret (quinimo Cardinale de S. Angelo Pragam, Anno 1448. misso, sub tractationis specie *Compactata* subduci iis, eripique, iuberet: cum quibus ille clam profugerat quidem, sed e fuga retractus ea restituere coactus est.) *Rokyzanus resumpto in Papam odio, cum ex Apocalypsi & Daniele magnum illum Antichristum nosque* (inquit) *nisi ab obsequio eius secesserimus, miseram & damnatam esse turbam, demonstrabat: pro religionis forma non compactata, sed legem Christi, habendam: omnia Papae tanquam contaminata deserenda, omnia e fundamentis Apostolicis ab integro excitanda esse dictitans. Verbo, ita detonabat in Antichristum, vt plerique alterum Hussum crederent, plenaeque reformationis spes affulgere visa.*

45. Sed cum admoueret operi manum, cordatiores ex auditoribus, inter quos vel primarius fuit *Gregorius, Rokyzani ex sorore nepos, vir nobilis, collatis consiliis Rokyzanum adeunt, angores conscientiae detegunt, consilium petunt.* Ille amice excepit, Zelum collaudauit, tractatus quosdam, contra irreptitias in Ecclesiam abominationes, legendos obtulit eoque modo magis inflammauit: silentium tamen suadens, & patientiam. Cum iterum & tertio auctiores iam numero instarent, vt quot verbis doceret, reipsa exhibere ne differret, respondit: *magnae molis esse negotium, pracipitanter hic nihil agi posse, &c.*

46. *Moliebatur interim Rokyzanus in Papam quicquid poterat, etiam cum Ecclesia graeca consensum.* Cum enim Florentinae synodi decretum, quo Bohemi denuo ceu haeretici, ab Ecclesia abalienabantur, promulgatum esset, acta sunt Pragae Anno 1450. Ordinum comitia, sacerdotumque synodus: atque hic *Rokyzani consilio, communi autem Ordinum & cleri consensu, prouocatio facta est ad Ecclesiam Graecam, & legati cum litteris Constantinopolim missi.* Graeci capita doctrinae a legatis audiuerunt, & de consensu mutuo laetati sunt, datisque ad Bohemos literis eos in fide confirmarunt, addita *promissione de ordinandis eis ecclesiae ministris.* Sed haec cum lentam praeberent spem, *Rokyzanus iterum suos animare, publiceque spem iamiam appariturae Reformationis facere.* Dicebat enim, abusus varios taxans; *nos superficiem premimus, sed prodibunt brevi, qui fundamenti veritatis e profundo eruent.*

47. Cum ita pias animas septimum in annum produceret, rogatus iterum consilium, dixit: *lustrasse iam animo omnia, nec quid statuat reperire, nisi*

vt

vt secessio fiat, tam a Calixtinis quam a Papistis, in vniuersum. Omnia enim scatere abominationibus, & immedicabile esse hoc malum: cui simile consilium Lupacii quoque fuit. Cum dicerent: *secedamus igitur, te ducem, te doctorem, te patrem agnoscemus, venerabimur, sequemur. Duram offertis prouinciam,* respondit: *audaces nimium estis: res plena periculi est*; & similia.

48. *Expugnata interim a Turcis Constantinopolis fuit*, anno 1453. dispersorumque Græcorum duo Pragam ingressi, humaniter a Rokyzano excepti, Missamque, post multa de religione colloquia, celebrare permissi sunt. Vbi *cum appareret, æque apud illos superstitionibus obrutam esse fidei sinceritatem*: boni illi Zelotæ magis accendebantur spiritu, quem fugerent videntes, quem sequerentur non habentes.

49. Denuo igitur Rokyzanum adeunt, perque gloriam Dei obtestantur, *vt animarum suarum, seductæque plebis misertus, se in tanto salutis discrimine ne desereret.* Ille autem bonus vir cum non tantum haberet virium, vt posthabita Archiepiscopalis gloriæ, licet vana, spe, cum populo Dei ignominiam & crucem eligeret, indignabundus iam importunitatem exprobrare, rogareque, vt a se misso facto ipsimet secederent: se illis a rege *Georgio Podebradio*, qui vt corona potiretur, Papae obedientiam iurarat, locum aliquem vbi secure degere, & pura conscientia Deo seruire possent, impetraturum.

50. Impetrauit igitur *Ditionem Liticensem*, in montanis Silesiae vicinis quo mox Pragenses illi ciues, Baccalaurei, Magistri, sese contulerunt, alii vero aliunde, plebeii & nobiles, docti & indocti, non exiguo numero confluxerunt, scripturarum lectioni, precibus, & operibus pietatis intenti. Pastores habebant e Calixtinis, qui superstitionibus relictis ad Apostolicae simplicitatis formam sese componebant: quorum praecipuus fuit *Michael Bradacius*, Pastor Zambergensis, pius ac deuotus senex. Illi omnes in vniuersum sese mutuo, Christianis communi, piis amabili, nomine FRATRES & SORORES compellare coeperunt: quod & obtinuit, vt illis fratrum-Bohemicorum, κατ' ἐξοχὴν, titulus esset attributus. & hucusque.

51. Coeperant quidem se *fratres legis Christi appellare:* tum ad distinguendum se ab ordinibus Papalibus (*ordinis Benedictini, rodinis Franciscani. &c.*) tum ad insistendum fundamento magistri Hussi, *legem Christi ad regimem ecclesiæ militantis sufficere, &c.* Verum postquam id in calumniam trahi (*nouum fundari Monachatum* clamantibus aduersariis) viderunt, deseruerunt; *vnitas fraterne ecclesias, siue* VNITATEM FRATRVM, sese cognominando, haud male. Sicut enim ECCLESIA *cætus est euocatorum e mundo, ad salutem in Christo fide participandam, mutua charitatis legibus colligatus: ita* VNITAS *ecclesiastica nobis est cætus ecclesiarum, propter mutuam in communi salute ædificationem mutuæ dilectionis*

dilectionis legibus colligatus. Ad mentem omnino ſpiritus ſancti, Pſ. CXXXIII. Epheſ. IV. & vbiuis per ſcripturam expreſſam.

52. *Diſplicuere Satanae, haec ad Euangelii leges reformari coeptae Eccleſiae primordia: nouam igitur & atrocem excitauit, quae eam obrueret, tempeſtatem.* Penetrante enim paſſim huius rei fama, Sacerdotes vbique in iſtorum odia plebem ſtimulabant: *ſuffocate*, clamitantes, *ſuffocate ſcintillam, ne in flammam abeat.* Ipſe Rokyzanus (quod mireris) hoſtilem induit animum, impiae temeritatis eosdem accuſans. Non enim deerant, qui ad regem & conſiſtorium variis nominibus deferrent.

53. Factum ergo fuit, anno 1461. cum frater Gregorius cum aliis quibuſdam ſuos Pragæ viſitaret, & in domo quadam cœtum haberent, vt proditi & capti fuerint: vbi hoc notabile accidit. Ingreſſus prætor in limine hypocauſti conſtitit, & ſcripturæ verbis eos alloquens: *Omnes, qui pie viuere volunt in Chriſto Ieſu* (dixit) *perſecutionem patientur. Vos proinde qui hic eſtis, ſequimini me ad carcerem.* Erat enim vir probus, de fratrum propoſito non male ſentiens: ſed ob ſuperiorum iuſſum aliter non potuit.

54. Rex malorum obtrectationibus, ſeditionem fratres aliquam Taborenſium, vt aiebant, exemplo moliri credens, *iuſſit virum ſanctum Gregorium* torturæ ſubiici. Ille vero in profundum, ſiue lipothymiam, ſiue ecſtaſin, prolapſus, nullos ſenſit dolores; & a tortoribus pro mortuo habitus de fidicula depoſitus fuit. Ad quem auunculus Rokyzanus ingreſſus, poſtquam in tortura extinctum accepiſſet, multis lacrymis deflebat: *vtinam tuo loco ſim, o mi Gregori*, ingeminans. Ille autem ad ſe poſtea reuerſus viſionem, quam interea viderat, recenſuit. *Introductum ſe fuiſſe in pratum amaniſſimum, in cuius medio ſtabat arbor fructibus onuſta: quibus varii generis aues, frondibus inſidentes, paſcebantur. In medio vero earum adoleſcens calamo ita eas regens, vt nulla extra ordinem ſe proripere auderet, ſtabat.* Quo oſtento proculdubio Deus iſtius eccleſiolae, cuius ille velut Patriarcha fuit, imaginem illi exhibere voluit. Vidit vero & alios tres viros, eiuſdem arboris veluti cuſtodes; quos ſexennio poſt iiſdem vultuum lineamentis reipſa cum per ſuffragia primi Antiſtites eligerentur, conſpexiſſe, & agnouiſſe, teſtatus eſt.

55. Enimvero dimiſſo, Rokyzani interceſſione, Gregorio, *diplomata regis iuſſu dimiſſa ſunt, omnibus paſtoribus ſacrorum ſine ceremoniis celebrationem inhibentia: & quicunque ſine ceremoniis fratribus, iam odioſo Piccardorum nomine inſignitis, adminiſtrare auderet, capitis pœnam denuntiantia.* Fratres itaque in anguſtiis conſtituti, ac velut oues paſtoribus deſtituti, iterum atque iterum *ad* R*okyzanum confugiunt, per gloriam Dei, perque ſalutem ſuam obſecrantes, ne cauſam, quam Dei eſſe ſciret, deſereret: neque multorum ab erroribus conuerſionem, ad quam eſſent paratiſſimi, exemplo ſuo impediret; nec agnitam veritatem, quamcunque*

que

que ob causam, in iniustitia detineret. Caput esse totius in regno cleri, redditurum pro omnibus Deo rationem : & similia. Vt autem induratum viderunt, valedixerunt tandem, postremae epistolæ his insertis verbis : *Rokyzane, mundus es, & cum mundo peribis, &c.*

56. Quibus ille irritatus regem aduersus eosdem denuo exasperauit : prodieruntque noua regis & consistorii nomine diplomata ; *Ne vsquam in Bohemia & Morauia exitiosi illi homines tolerarentur.* Quamuis enim non deerant, qui capiendos & morte afficiendos vellent, *Iodocus* tamen *Rosenbergius, VVratislauiensis Episcopus*, dissuadebat ; ratione addita, *martyrium esse semicrudam assaturam, ex qua facile vermes nascantur* ; (martyriis fideles multiplicari innuens:) commodius reuocari posse, si proscribantur vndique. Vbi enim nescierint quo se vertant, inquiebat, redibunt ad mentem sanam.

57. Hac in fratres acri vbique instituta inquisitione, factum est, vt plerique illorum, præsertim *primores, per montes & syluas dispersi speluncas inhabitarent : ne ibi quidem satis tuti. Ideo focos, in culinæ vsum, non nisi noctu* (*ne* ascendens fumus proderet) *excitari ausi : & circa ignem in frigore acri assidentes scripturarum lectioni, & colloquiis piis, vacabant. Quotiesque niue alta ad necessaria comparandum prodibant, ne agnoscerentur per vestigia, eadem premebant omnes, vltimus vero fronde abiegna post se tracta opplebat niue ; vt non nisi vestigium rusticelli arbustum trahentis videri posset.* A qua latebrarum inhabitatione postea per ludibrium ab hostibus *Iamnici* (id est, speluncales) dicti fuerunt.

58. *Constituerunt vero inter se ordinem quendam fratres illi, electis per suffragia senioribus : quibus rerum directione permissa, obsequium promiserunt.* Atque horum consilio euocatis (e dispersione per Bohemiam & Morauiam) præcipuis, *Synodos* etiam in montibus illis celebrarunt, certaque condiderunt statuta. *Quomodo nimirum inter se, & erga alios, amicos & inimicos, regem etiam & omnes magistratus, gerere se deberent, & similia* : sæpius preces & ieiunia sibimet & dispersis indicentes, & de iis quæ ad pleniorem vitæ & doctrinæ reformationem requirebantur, ex verbo Dei consultantes.

59. Maxima illis anxietudo fuit de *animarum pastoribus*, vnde hos essent habituri, postquam, quos in præsens habebant, decessissent. *Expectare, dum Romanæ ordinationis aliqui veritatis amore ad se transirent, res erat incertæ spei. Et meminerunt, Rokyzanum toties protestatum, a fundamentis reintegranda esse omnia. Domi ergo erigendam esse ordinationem, potestate ea quam Christus ecclesiæ dedisset : vt quamdiu ordinatos adhuc inter se haberent, illi ipsi ordinent alios, & hi rursum alios, sibi successuros.* Inclinabant sane istuc vt desideria, sic & sententiæ : sed quassabat animos metus, *an satis legitima foret ordinatio, si presbyter presbyterum crearet, non vero episcopus ? Et quomodo talem ordinationem, si lis moueatur, defensuri essent, siue apud alios, siue apud suos ?*

60. Tandem poſt anxias annorum aliquot deliberationes, *conueniunt*, 1467. *e tota Bohemia & Morauia primarii quique viri, circiter ſeptuaginta, multisque ad Deum fuſis & lacrymis & precibus (vt, num propoſitum placeret, & num iam tempus eſſet, oſtendere dignaretur) voluntatem Dei ſorte experiri conſtituunt.* Eligunt itaque e medio ſui, per ſuffragia, viros nouem, quos Miniſterio ſuſcipiendo prae caeteris iudicabant idoneos: datisque in manum pueri (in cœtum accerſiti, & quid fiat ignorantis) ſchedulis occluſis duodecim, diſtribui inter nouem iſtos iuſſerunt. Erant autem illorum nouem vacuae: tribus duntaxat inſcriptum fuit, EST: ſcilicet *voluntas Dei*, quam ſibi revelari petebant. Fieri ergo potuit, vt omnes nacti fuiſſent ſchedulas vacuas: quod indicium negatiuae Dei voluntatis futurum erat. Sed factum eſt, vt ſcriptae illae tres venerint in manus trium inter eos, *Matthiae Kunwaldi, viri piiſſimi, Thomae Prelaucii, viri docti, & Eliae Krenouii, ſingulari quadam ſolertia conſpicui.*

61. Hos illi cum gaudio tanquam diuinitus ſibi datos amplexati, de *confirmatione* illorum, ſeu *ordinatione noua conſilia ceperunt.* Cumque in confiniis Morauiae & Auſtriae Waldenſium quosdam eſſe ſcirent, vt omnino ſcrupulis conſcientiae, ſuae & alienae (in praeſens & in futurum) conſulerent, ad illos *Michaelem Zambergium* cum aliis duobus miſerunt: qui quid actum eſſet explicarent, iudiciumque de eo peterent. Inueniunt illi Epiſcopum eorum *Stephanum:* qui accito Epiſcopo altero & aliquot e Miniſtris, originem ſuam, Doctrinaeque ſuae articulos, & quid hactenus " horrendi per Italiam & Galliam paſſi eſſent, explicant: rurſumque no- " ſtrorum de ſeceſſione a Papa & Calixtinis relationem audiunt, approbant, " congratulantur; quinimo tribus illis Miniſtros creandi poteſtate collata, " manuum impoſitione Epiſcopos creant, & ad ſuos remittunt."

62. Noſtri cum gaudio iſta percipiunt, & *Vnitatis Chriſtianae auidi; num in vnum populum, vnamque Eccleſiam, cum Waldenſibus coaleſcere poſſent, deliberant.* Placuit doctrinae puritas, vitaeque Chriſtianae ſtudium, ſumme. Diſplicuit autem quod veritatem occultarent, nec profiterentur libere: quin euitandi perſecutiones ſtudio, Papiſtica templa frequentarent, ſacrisque idololatricis communicarent. Concluſum, *monendos eſſe de hoc, vt & aliis quibusdam.* Miſſis itaque denuo viris idoneis, Waldenſibus illa exponunt: qui placere ſibi propoſitam de vnitate ineunda teſtantur, vitia expoſita ſe nec ignorare nec defendere dicunt, *fateri potius a priſtina Patrum ſuorum puritate ſeceſſum eſſe, de emendatione itaque cogitaturos.* Conuenit vtrinque, vt certo tempore conuenirent, & de negotio hoc plenius conſtituerent. Sed antequam tempus illud adeſſet, Papiſtae re prodita in bonos Waldenſes ſaeuire incipiunt. *Stephanus Antiſtes Viennae igni perimitur*, reliqui huic in-

de (plerique in Marchiam, indeque postea in Morauiam, præsertim Fulnecam, delati) diffugiunt.

63. Atque ab hac fratrum Bohemorum cum Waldensibus actione or-" tum est, quod postea Waldensium quoque titulo insigniri fuerint: sed" quem illi nunquam admittere voluerunt, per errorem sibi tribui saepius pu-" blicis scriptis conquesti. Id autem tum veritatis, tum necessitatis causa. *Veritatis*, quia non ab ipsis doctrinam mutuarant: nec ipsis auctoribus vnitatem fundarant, nec ab ipsis reformati erant, reformari potius a se illos, in illis quibusdam noxiis defectibus, cupiebant. *Necessitatis* vero: quia lata & publica in Waldenses a magistratibus decreta in se non deriuanda, vitanda potius, prudenter existimabant. Ordinandi tamen potestatem, eoque externam successionem, a Waldensibus se accepisse, nunquam negabant: licet & hanc aliquando prudenter, pro temporis ratione, silentio præteribant.

64. Waldensium vero illius Austria persecutionis consortes voluit esse Deus fratres in Bohemia: contra quos anno sequente 1468. Georgius rex (solenniter ad comitia conuocatis ordinibus) sanguinolentum tulit decretum: vnumquemque procerum in territorio suæ ditionis debere dare ope-" ram, vt quoscunque posset a Piccardis comprehenderet, & in captos pro" re nata & arbitrio animaduerteret, ad secessionem hac seueritate coercen-" dam. Fuerunt igitur persecutiones acres ad mortem vsque Georgii, anno" 1471. Martii 22. quam Rokyzani mors diebus 15. præcesserat, halcyoniaque" redire visa, Deo mirabiliter pusillum hunc gregem protegente. Qua ratio-" ne Matthiæ Ianouii, integro ante seculo fatis functi, de surrecturo populo" ignobili, sine gladio & potentia externa, cui veritatis hostes præualere non" possent, vaticinium fuit impletum."

65. Successit enim Georgio Wladislaus Polonus, princeps mitissimus: sub quo res futuræ erant quietiores, nisi aduersarii stimulassent, diu tamen frustra. Nam tametsi secundo mox regni anno 1472. ad exterminandum eos" edicta parari permitteret, accepta tamen fratrum Apologia, & supplicatio-" ne, vt fideles & quietos subditos, nihil nisi Deo & regi suo, omnibusque" hominibus in bonum placere quaerentes, in natali eorum loco ferret, mox" inhibuit, sicut & post aliquoties: ad annum vsque 1508. vbi sanguinolentum id genus instrumentum admodum reluctanti extorserunt: sine effectu tamen qualem intendebant. (Inter alia flabella fuit *Bohuslaus a Lobkovvitz, Baro Hassensteinius*, orator & poeta sui seculi clarissimus, regi a consiliis secretis. In cuius epistolarum libro IV. ad regem 1497. scripta hæc leguntur:" maxime illud me angit, quod perfidia hæc, quæ sub rege Georgio & Rokit-" sano, tametsi hæreseos accusatis, ne hiscere quidem audebat, nunc sub re-"

 ge"

„ge Catholico & radices agit, & ramos suos adeo late protendit, vt vix hu-„manis viribus exstirpari atque euelli possit.)

66. Fratres ergo schisma sibi obiici videntes, patriaque aliquando eiici metuentes, *inito cum patronis suis* (quos iam e proceribus habebant) consilio, miserunt viros quatuor, (*Lucam Pragenum*, *Maresum Kokovvetz*, *Martinum Kabatnik*, & *Casparum Marchicum*) quaesitum aliquem vbi Christo pure seruientem populum, cui sese tanquam verae Christi ecclesiae plenius iungere possent. Iuerunt ergo (a Baronibus liberalissimo instructi viatico) primus *Graeciam*, alter *Moscouiam & Russiam*, tertius *Traciam & Bulgariam*, quartus *Asiam*, *Palaestinam*, *AEgyptum*, lustraturi. Qui omnes domum reuersi, nihil praeter corruptissima omnia, Christianosque ceu ex composito in vitia & superstitiones effusos, nuntiarunt.

67. Ergo fratres Synodice collecti, quid iam facto opus esset denuo deliberabant. Vsque a schismatis reatu vel saltem coram Deo interim conscientiam purgarent, posterisque certae aliquid viae monstrarent, canonem „condiderunt: si Deus vbicunque adhuc pios doctores, ecclesiaeque refor-„matores, excitabit, illis vt sese iungerent, &c. factum 1486.

68. Vnde tamen hos expectarent, incerti, miserunt denuo (Lucam Pragenum, & Thomam Germanum) in Italiam & Galliam, ad fratrum Waldensium coetus lustrandum, illorumque omnia plenius cognoscendum. Sed hi cum nihil praeter latitantes in occulto piorum reliquias se reperisse, vstulationemque quorundam qui proditi erant (inter quos *Hieronymus Sauonarola*) spectasse, renuntiarent; viderunt boni fratres Bohemi nihil superesse, nisi ad Deum pro christiano populo suspiria, inque perferendis domi diuinis probationibus constantiam & patientiam. Quantas vero perpessi sint (ad excitatum vsque in Germania Lutherum) aduersitates, historia persecut. eccl. Boh. (a cap. XXI. ad XXVIII.) memorat.

69. Crebescere interim coepit inuenta nuper in Germania Typographiae ars, prodeuntibus variis (in Italia potissimum, Romae & Venetiis) libellis & libris, sacris & profanis. Bohemi ergo tanto hoc Dei dono ad animarum potissimum salutem vtendum rati, bibliorum vernaculo idiomate circa hoc tempus editionem (primi Europaeorum iterum) procurarunt, *Venetiis*: breuique post, distractis exemplaribus, *Noribergae*, semel & iterum: demum domi erectis officinis (Pragae, Boleslauiae, Kralicii in Morauia) saepius.

70. Circa annum 1511. celebrari hominum sermone coepit *Erasmus Roterodamus*, non solum linguarum sed & purioris Theologiae restaurator. Ad quem fratres Apologiam suam (ad regem Wladislaum anno 1408. scriptam, & Noribergae excusam) per duos e medio sui (*Nicolaum Claudium & Laurentium*

Laurentium Wotik) misere; orantes vt librum perlegere, si quid errorum notaret (emendare paratis) candide indicare; sin, testimonio suo ornare, dignaretur: innocentes sic ab iniuriis, quantum in se esset, defensurus. Respondit (post aliquot dies) *Errores nullos animaduertisse: testimonium tamen de his rebus dare neque sibi tutum videri, neque fratribus necessarium.* Cum ideo, quod in illo nequaquam ii acquieturi essent, ad quos fama de Piccardis peruenisset; tum quod tali omnibus inuisorum commendatione id tantum effecturus esset; vt pontificia auctoritate sua scripta ex manibus hominum excuterentur, ex quibus verae pietatis semina hauriri vulgo dicerentur, & paulatim repullulans religio multum iuuaretur, quaeque libere ab omnibus legerentur. Cum igitur suae censurae accessione neque nobiliores illi, neque meliores reddi possent, praestare [vt se ipse ad meliora seruaret] ecclesiae. Fratres vero sicut instituissent, purius Christi regnum more suo propagarent.

71 Dedit nihilominus Erasmus testimonium fratribus dupliciter. Primum aliud agendo, praefatione in N. Testamentum: deinde aperte, calumniatori fratrum Ioanni Schlechtae respondendo. Nam in praefatione super Nouum Testamentum ita disseruit.

Is mihi vere Theologus est, qui non syllogismis arte contortis, sed affectu, sed ipso vultu atque oculis, sed ipsa vita, doceat, aspernandas esse opes christiano; non esse fidendum huius mundi praesidiis, sed totum oportere pendere de cœlo; non esse retaliandam iniuriam, bene precandum male precantibus; bene merendum de male merentibus; bonos omnes velut eiusdem corporis membra diligendos ac fouendos ex aequo; malos tolerandos, si corrigi nequeant; qui suis exuuntur bonis, qui depelluntur possessionibus, qui lugent, hos esse beatos, non deplorandos; mortem etiam optandam piis, vt quae nihil sit aliud quam traiectus ad immortalitatem. *Haec inquam, & huiusmodi si quis adflatus spiritu Christi praedicet, inculcet, ad haec hortetur, inuitet, animet, is demum vere Theologus est, etiamsi fossor fuerit aut textor. Haec si quis & ipsis praestet moribus, is denique magnus est doctor.* Qua ratione intelligant angeli, fortasse subtilius disserat alius, vel non christianus: at illud persuadere, vt hic puri ab omnibus inquinamentis vitam exigamus angelicam, id demum Christiani Theologi munus est. Quod si quis obstrepat, haec esse crassula, & idiotica, nihil aliud huic responderim, nisi quod haec crassa Christus praecipue docuit, haec inculcant Apostoli, haec quantumuis idiotica tot germane Christianos, tot insignium Martyrum examina, nobis prodiderunt. Haec inquam illiterata, vt ipsis videtur, Philosophia, summos orbis principes, tot regna, tot gentes, in suas pertraxit leges: id quod nulla Tyrannorum vis, nulla Philosophorum poterat eruditio. Neque repugno, quo minus sapientiam istam, si videtur, loqua-

„loquatur inter perfectos. At hoc certe nomine consoletur sese humile „Christianorum vulgus, istas subtilitates, an sciuerint Apostoli, viderint alii, „ certe non docuerunt.

72. Schlechtae autem fratres male depingenti Erasmus (ceu eorum aduocatum agens) ita rescribit.

„Quod sibi Fratres illi Sacerdotes ipsi eligunt, non abhorret a consue„tudine veterum. Sic electus est S. Nicolaus, sic Ambrosius. Quod indo„ctos, tolerabilius esset si vitae pietas penset eruditionis inopiam. Quod „ se inuicem Fratres ac Sorores appellant, non video cur debeat reprehendi: „ atque vtinam eadem appellatio mutuae charitatis perseueret apud Christi„anos! Quod minus tribuant doctoribus quam diuinis voluminibus, hoc est „plus deferant Deo quam hominibus, recte sentiunt, &c. De festis diebus, non „ multum abest istorum opinio a saeculo Hieronymi. Nunc in immensum „ creuit festorum turba, &c.

73. Decurrente ab Hussi morte seculo, vt sanctissimi martyris vaticinium impleretur (*post centum annos Deo respondebitis & mihi*) excitauit Deus Germaniae reformatorem, *magnanimum Lutherum*: qui valde impudenti Papalium indulgentiarum venundatione, (sicut & *Hussus* olim) offensus, aperte ac zelo magno errores oppugnare agressus est anno 1517. Et quidem maiori successu quam ante illum quisquam, ad implendum iterum Martyris nostri vaticinium: *Hodie assatis anserem*, (Hus Bohemis anserem significat) *sed veniet olor, quam assare non poteritis.*

74. Laetari maiorem in modum Fratres, (audito Lutheri ortu, & in ecclesia repurganda progressu) miserunt ad eum anno 1522. *Ioannem Cornu & Michaelem Album*, gratulatum illi agnitae veritatis lumen; & apprecatum, vt eius opera idem lumen felicissime se per ecclasiae orbem diffunderet. Qua ratione illi, licet satis animoso, animum fuisse additum ipse suis scriptis, ad Spalatinum & alios, testatus est. Iterumque ab illis an. 1523. „ scripto salutatus rescripsit: nondum possumus assequi, vt eiusmodi insti„tuatur doctrinae vitaeque probae exercitium, quale de vobis audimus. „ Res adhuc apud nos crudae sunt, lenteque procedunt: sed orate pro nobis.

75. Secunda legatio, per eosdem duos, fuit anno 1524. disciplinae in renascente ecclesia plenius cognoscendae causa. Verum *disciplinae nullam adeo rationem haberi cognito, commercium cum Luthero intermisserunt, toto octennio:* ille etiam sinistra de iis suspicatus, liberius quaedam illorum instituta carpere coepit, libellis quibusdam tunc scriptis, sermonibusque conuiualibus, vt appellantur.

76. Sed cum Ludovici Boh. regis educator, *Georgius Marchio Brandenburgicus*, a Barone de Kraick pleniorem peteret de iustitutis fratrum informatio-

mationem, scripta fuit ab illis, anno 1532. *Apologia doctrinae & rituum*, &c. quam D. Lutherus eleganti ornatam praefatione excudi curauit Wittebergae 1533. denuoque 1538. Ex quo tempore amicitia inter illum & fratres integra perstitit in finem vsque, ringentibus etiam communibus aduersariis; vt ex libris Io. Fabri Viennensis Episcopi, anno 1537. publicatis, patet; vbi ita scribit. *Piccardi, qui & Valdenses, a Catholicis in multis dissentiunt: erga quos admodum varie habuit se Lutherus in scriptis suis.* In quibusdam enim eos damnat, vt pessimos haereticos: postea vero, *in reprobum sensum datus*, blandissime ad eos scripsit, plenis eos super omnes alios Christianos, laudibus extollens, & quae prius in eis improbauerat collaudans, & quae ipse approbauerat reprobans.

77. Anno 1536. iterum fratres Lutherum visitarunt, *de Disciplina & Regimine Ecclesiae cum illo acturi. Confitebatur Lutherus* (inquit historicus Lasitius) *dolorem suum, quod ab ipsis reflorescentis Euangelii primordiis quosuis absque discrimine, ad Coenam Dominicam admisisset, quodque disciplinam fratrum disciplinae similem apud suos non constituisset.* Testes horum quae bona fide refero, " (pergit historicus) fuerunt fratrum tunc legati, haud pridem terris erepti; " Ioannes Augusta fratrum Antistes; Erasmus Sommerfeld a Tumice, vir " nobilis, & qui mihi haec narravit Georgius Israel, tunc iuuenis nunc E- " piscopus octogenarius. (Addit de suo Lasitius:) Sed danda venia est " tanto viro, in Pontificio dominatu infringendo, ceteroque multiplici An- " tichristiano luto abstergendo, eoque bellis extraneis occupato, aliquid " domi oblitum. Quis enim solus vno & eodem tempore cuncta animad- " uertat, absoluat? Nec omnia possumus omnes, nec vni dat cuncta Deus vt " ipseLutherus in libro de seruo arbitrio scribit. Creuit crescitque semper pro- " gressu temporis hominum sapientia: adde, quaedam deesse vni, vt ea " suppleat alter." Haec Lasitius.

78. Hisce vero cum Luthero peractis (scribit idem) venerunt *ex Gallia in Boh. viri duo docti, salutem a fratribus Waldensibus ferentes*, a quibus missi essent questum calamitates suas, tum a continuata hostili persecutione, tum a dissensionibus quibusdam domi ortis: vtque cognita fratrum in Bohemia molliore sorte, solatii aliquid haurirent, & suis afferrent. Commorabantur ergo cum nostris menses integros sex, spectantes ordinem & in omnibus vnanimitatem, Pastorumque sollicitam pro grege curam, & iuniorum erga seniores, obseruantiam, laborumque quotidiana omnium exercitia, &c. Sicut & nostri vicissim illorum spectata pia conuersatione ac zelo, ab illis duobus iudicium faciebant de reliquis. Et qua doctrina & fide sanos repererant, admittebant secum ad communionem. Discesserant tandem dilecti hospites, mutuis vtrinque solatiis &c.

79. *Argen-*

79. *Argentinenses in Alsatia Theologi reparandi ecclesiasticam apud se disciplinam consilia agitantes*; scripserunt ad fratres in Bohemiam, anno 1533. manu *Fabricii Capitonis*, ad quam epistolam scripto responsum fuit. Iterumque anno 1540. manu *Martini Buceri.* Ad quos fratres vnum de medio sui, *Matthiam Erythreum*, miserunt, quae acta Lasitius descripsit, hic autem flosculos aliquot e sermonibus pientissimi Theologi Buceri delibasse, sat erit. *Disciplina ecclesiastica* (inquiebat) *thronus est regnantis in ecclesia Christi.* Cumque Matthias ne parum polita oratione offenderetur rogaret, respondit Bucerus: *pietas in christiano spectanda est, non sermonis elegantia. Diuinum plane opus est, quod vos non admodum eruditi ecclesiam tam bene moratam habeatis. Nos autem, etsi eruditiores videamur, tamen quia disciplinam negligimus parum proficimus. Quare de constituenda omni modo cogitamus.* Enarrante vero Matthia (quum ad audiendum illum Theologi conuenissent) ordinis in ecclesia fratrum vsitati rationem, Bucerus lacrymas non tenens, & ad assidentes Theologos conuersus, dixit: *Haec vero est cœlestis potius, quam ecclesiastica in terris, hierarchia.* Epistolaeque suae ad fratres haec etiam inseruit: *Apud nos permulti iugum Antichristi excusserunt, qui tamen iugum Christi subire recusant, &c. Vos tantum hoc tempore in mundo esse mihi persuadeo, apud quos solos cum sincera doctrina, pura, vtilis, salutarisque desciplina viget. Perlegi confessionem mihi missam, haud paruo perfusus gaudio, visa apud vos tanta luce veri, talique rerum ordine ac puritate. Certe magna extitit Dei erga vos liberalitas, quod adeo puram doctrinam, & eiusmodi sectatores eius habeatis, qui id diligenter curant, vt disciplina quasi post liminio in ecclesiam reducatur. Nos certe haud mediocriter nostri pudet, quoties nostram ecclesiam cum hac tali vestra comparamus, &c. Publico vero libro, aduersus Latomum edito, haec: illa certe ratio optima est, quam obseruant fratres, Picardi dicti, qui soli prope in orbe cum puritate doctrinae, vigorem etiam disciplinae Christi, apud se retinuerunt. Quam laudem vt illis tribuamus, & Dominum, qui sic in illis operatur, celebremus, res ipsa nos cogit: etiamsi fratres illi a praepostere doctis quibusdam contemnuntur.*

80. Scripserunt eodem tempore alii duo Theologi, *Fabricius Capito*, & *Ioannes Caluinus*, Galliae tunc Argentorati exulantis ecclesiae pastor. Illius Epistolae pars est: *Gratus nobis fuit liber fidei vestrae, qui ordinem ecclesiae continet, quo ego nihil vidi nostro seculo absolutius: nimirum quia cum solida fidei confessione, veroque Sacramentorum vsu sanctam disciplinam, & vigilantem pastorum curam, spirat.* Caluini vero epistola extat in Epistolarum eius volumine (sub titulo, *ad pastorem Bohemum*) cuius hoc est fragmentum. *Ecclesiis vestris ex animo gratulor, quibus praeter sinceritatem doctrinae, tot egregia bona contulit dominus. Neque enim parue aestimandum est, quod tales habent pastores, a quibus regantur & ordinentur; quod adeo bene moratae sunt; quod adeo praeclara forma*

forma constitutæ; quòd optima Disciplina prædita, quam iure vocare possumus optimum atque adeo vnicum retinendae obedientiæ vinculum. Nos enim magna nostra molestia experimur, quid valeat, dum eam desideramus, nec ulla ratione possumus ad eam peruenire. (N. B.) Hæc res facit, vt saepe animo vacillem, ac minus strenue functionem meam exsequar. *Quin etiam desperarem prorsus, nisi succurreret, Ecclesiae aedificationem semper esse opus Domini, quod ipse virtute sua prosperabit, etiam si nos adminicula omnia deficiant. Est tamen hoc magnum rarumque bonum, adiuuari tam necessario praesidio. Itaque Ecclesias nostras tum demum rite suffultas arbitrabor, vbi isto neruo colligatae fuerint*, &c. Factum ergo fuit diuina dispositione, vt breui post eximius hic vir ad Geneuensis Ecclesiae ministeria vocatus, ibi talem illam (orbi iam notam) erigeret disciplinam.

81. Anno 1542. noua fuit, eaque vltima Fratrum e Bohemia ad Lutherum non tam legatio, quam amica visitatio. Ipse enim supremus tunc vnitatis Antistes *Ioannes Augusta*, assumpto e Ministris *Georgio Israele*, & ex nobilitate *Ioachimo Prostiborio*, Wittebergam profectus fuit, *quid tandem de Disciplina in Ecclesias Euangelicas recipienda* (cuius tantum desiderium prodiderant Argentinenses) *sperandum esset, cognituri.* Excepti amice, retulerunt, quomodo Hussiticae per Bohemiam & Morauiam Ecclesiae, paulatim in Lutheranismum (vt loquuntur) transeundo, doctrinam quidem Euangelii recipiant, in vitae tamen Christianae studio nihil emendent. Remque illam detrimento cedere Ecclesiis nostris, ab ipsomet Luthero & Collegis, ob Disciplinae studium, commendatis: dum licentiosi alibi quoque purum Euangelium sine Disciplinae iugo haberi posse iactantes, vt se nobis nemo amplius adiungat, nonnulli etiam recedant, efficiant. *An ergo tantum Euangelii abusum tolerandum putent?* Respondit Lutherus, praesente toto Theologorum Collegio, *Papatum aliter disturbari non potuisse, nisi subuulsis omnibus, quae humanae superstitionis iugum, conscientiarumque vim, redolerent: nunc autem dum in contraria videant ruere mundum, agnoscere necessario esse obsistendum, reparandamque disciplinam. Qua de re serias fore cogitationes, simul atque respirare dabitur: Papam enim noui Concilii nunc ostentata spe turbare denuo omnia, & quae* id genus plura. Addebant Fratres: *se non posse rebus illorum bene ominari* (quod idem iam anno 1523. scripserant quoque ad Lutherum) *quam diu per illorum Scholas & Academias tantam scientiae, tantillamque conscientiae, videant suscipi curam: rogantes ut de obuiam eundo periculis, quae ea parte irruere, & Ecclesiam obruere, possint, serio cogitare libeat*, &c. Cum vero post familiarissimam cum Luthero, ceterisque Theologis, per duas circiter septimanas conuersationem, deque omnibus mutuam collationem, Witteberga discessuri erant, excepit eos Lu-

therus conuiuio, atque in praesentia multorum illius Academiae Professorum, abeuntibus vltimum dicens vale, dexteram sanctae societatis dedit toti Fratrum Vnitati, haec verba proferens: *estote vos Apostoli Bohemorum, ego cum meis erimus Apostoli Germanorum. Agite vos ibi opus Christi, prout se occasiones dabunt vobis, nos itidem agemus quomodo se hic dabunt nobis.*

82. Post aliquot menses, eodem anno, datis ad eundem Augustam litteris Lutherus, sequentia inseruit verba: *Porro moneo Vos in Domino, vt nobiscum ad extremum vsque perduretis in communione spiritus & doctrinae, prout coepistis, ac pugnate nobiscum verbo & precibus contra portas inferorum*, &c. *Saluta reuerenter omnes Fratres in Domino. Postridie Francisci anno 1542.* Ita magnanimus Lutherus ob tot Fratrum, de reducenda Disciplina & vita Christiana, instantias nihil eis offensus: in amicitia eorundem ad extremum vsque perseuerauit: non ad illos solos, sed & alibi, gratiosum erga illos, & rem hanc, animum testatus. Producit illustres Lasitius testes, qui ex ore Lutheri ista exceperunt verba: *Non surrexerunt a temporibus Apostolorum homines, quorum Ecclesia propius accessisset ad Doctrinam & ritus Apostolicos, atque Fratres Bohemi.* Item: *Et si Fratres hi nos puritate doctrinae non superant* (quia Fidei Articuli omnes a nobis sincere ac pure e Verbo Dei proponuntur) *ordinaria tamen Disciplina Ecclesiae, qua vtuntur, suasque feliciter gubernant Ecclesias, longe nos superant, & in hac parte maiorem laudem habent: quam illis concedere nos propter gloriam Dei, & veritatem, oporteat. Quia plebs nostra Germanica Disciplinae iugum nondum subire vult*, &c.

83. Prorsus indubitatum est, maximum hunc virum aberrationis primae noxam vidisse, emendationemque optasse, praeliis tamen aliis (cum tot abominationum monstris) distractum, omnibus sufficere non potuisse: vt eum passim Viri cordati excusant, Lasitius etiam noster (hic supra §. 77.) certum etiam, illum maioris perfectionis vota & spem Deo & successoribus commendasse, sed spe hactenus infra vota subsistente. Cum enim ille post vltimas istas cum Fratribus actiones, triennio, & mensibus quatuor, vita excessisset, *secuta sunt mortem eius duo* (inquit Bucholcerus Chronologus) *bella Theologorum, & bella Ciuilia Euangelicorum, inter se.* Eheu, in quid reparatae Euangelii doctrinae theoria, sine disciplinae praxi, desiit! (N. B.) Vtinam vani vates fuissent Fratres Bohemici, mox ab initio Germanicae huius Reformationis, tales aliquos euentus praedicentes, ipsa etiam prima sua ad Lutherum (anno 1523. data) epistola, & postea saepius. *Inualuit enim per Scholas & Ecclesias illud scientiae potius, quam charitatis, & aedificationis studium* (contra Apostolicam protestationem, 1. Corinth, XIII. vers. 1. 2.) *adeo, vt remedio non esset locus, quicquid Bucerus, Melanchton, Hemmingius, Sauberttus, Arndt I. Valent. Andreae & alii aliquot cordatissimi Viri, diuinitus*

acti

acti, contra fategerunt. Non quod nihil sanctis moliminibus actum sit, sed quod nihil ad exstinguendum vniuersale odiorum, & profanitatis, incendium sufficiens. *Deus emendet, vel hac saltem acri omnibus communiter immissa castigationum suarum Disciplina!*

84. Ad. Fratres redeundo, attingenda est persecutio, qua bello Schmalcaldico in Germania finito, ipsi quoque in Bohemia obruti fuerunt. Cum enim anno 1544. Papa, Regem Galliae, Regi Hispaniae (qui tunc Imperator fuit quoque, Carolus V.) ea intra alias lege reconciliasset, vt contra Lutheranos vtrinque arma verterentur: factum est, vt in Gallia non multo post, Waldenses in prouincia Narbonensi excisi essent: Caesar vero aduersus Germanos bellum pararet, quod mox a Lutheri morte inchoatum anno sequente Protestantium clade finitum fuit. Vbi Ferdinandus Bohemos quoque suos (quod auxilia Caesari contra Saxonem negassent, ad poenas trahens, praecipuis aliquot Procerum ad carceres raptis, aut proscriptione, vel bonorum confiscatione, multatis, in primis tamen in Fratres saeuiens, eorum Templa claudi, Pastoresque captiuari, iussit. Primus inter captos fuit primarius Antistes, *Ioannes Augusta*, cum coadiutore suo *Iacobo Bilek*, ob suspicionem habitae cum Luthero collusionis, imo conspirationis: quasi sua Wittebergam profectione id egisset, vt eiecto ex Germania Carolo, & e Bohemia Ferdinando, Elector Saxoniae Bohemorum Rex fieret. Fuerunt itaque atrocissimae torturæ subiecti terna vice: cum autem neque vestigium criminis vllum appareret (erat enim pura puta calumnia) neque supplicii sumendi color vllus haberi posset, relicti sunt in carcere totos 16. annos, ad mortem vsque Ferdinandi, 1564. Iulii 25. demumque dimissi.

85. Dispersorum pars, Pastores cum plebe, peruenerant in Borussiam, ibique ab Alberto Duce clementer excepti, oppidis *Guizina*, *Dubrauuno*, *Soldauia*, *Gardia*, ad figendum ibi lares assignatis. De quibus *Antonii Bodensteinii*, Pastoris Guizinensis Lutherani (vbi potior Exulum pars consederat) memorabilis extat ad D. Brentium, tum Basileae quoque exulantem, epistola, quam Lasitius libro V. integre posuit. Vbi inter alia haec: *Iuuenes isti sunt e numero Fratrum illorum, quos ante annum expulit patria Bohemia, & exules recepit nostra Prussia. Quorum Confessio edita est Wittebergae, & commendata iudicio ac testimonino D. Lutheri p. m. patris ac praeceptoris nostri reuerendi. Praeterquam quod habent doctrinam consentientem cum nostra, habent & peculiaria quaedam, quae apud nos haud cum exiguo conscientiae discrimine desiderantur: adeo vigilantem curam animarum, vt nihil absolutius vnquam viderim: pulcerrima exercitia pietatis & pœnitentiae, tam domestica quam ecclesiastica: honestatem morum externam, iustitiam, verum vsum ieiuniorum, vigiliarum, laboris,*

precum: fraternas admonitiones, propria iudicia, censuram Ecclesiasticam, &c. *vt merito sint omnibus (nobis) admirationi: nec scio an meliores homines Prussiae recipere vnquam possit. M. Bucerus, vir magni iudicii, non veretur eos in suis opusculis omnibus Ecclesiis, in toto orbe Christianorum, praeferre, & hoc eis tribuere, quod nullis aliis, & omnibus piis commendare, ac in exemplum, quod imitentur, proponere. Idem fecerunt alii summi viri, Lutherus, Capito, Caluinus. Et certe si quae extant Ecclesiae, in quibus reperire liceat censuram & grauitatem Apostolicorum virorum, & omnia composita ad exemplum sanctissimorum Martyrum, certe hae erunt Fratrum Ecclesiolae. Ac iudico populum tam sanctum in haec loca diuinitus esse missum, cuius exemplis excitarentur alii, vt cogitarent rectius de multorum naeuorum, qui haerent in Ecclesiis nostris, correctione. Res est tristissima, Euangelium Dei tantum annuntiare in testimonium mundo,* &c. Dabantur 15. Septemb. 1542.

86. Ita sibi Borussia de istis tunc hospitibus gratulata fuit. Sed & aliud eodem tempore, diuinæ circa Ecclesiam prouidentiæ, argumentum apparuit: quod iidem exules suo per Poloniam maiorem transitu Euangelii semina ibidem, ceu aliud agendo, sparserint. Cum enim patria exituri quo se potius, quam ad linguae consortes Polonos, verterent ignari, certo in Silesiae confiniis congressi loco, vno inde agmine (animae circiter nongentae, curribus plus centum viginti) progrediebantur: factum est vt non in Silesia tantum, sed & in ipsa Polonia (licet adhuc Papatui adhaerente tota) plus fauoris quam hostilitatis fuerint experti; D. Andrea Comite a Gorka, Poloniae maioris Capitaneo generali, eos non tantum per Posnaniensium suburbia hospitiis excipi permittente, sed & in haereditaria sua oppida (*Samotuli, Kurnik*, &c.) inuitante. Dedissentque se illi subditos, nisi mox regio allato edicto (quod sollicitatione sua Clerus Pontificius impetrauerat) e Polonia pelli fuissent iussi. Perrexerunt igitur in Prussiam: non tamen sine relicto sui Polonorum in animis desiderio.

87. Nam quia Pastores secum habebant aliquot, vacabant exercitiis sacris (nemine impediente) libere, *cantando, orando, Scripturas legendo, conciones habendo*: ad quae cum varii (vt mens humana nouitatis auida est) confluerent, fieri non potuit, quin Deus non vnius Lydiae cor aperiret. Et quia sequenti anno *Matthias Sionius*, Antistes, suos in Prussiam fuit sequutus, valetudinisque causa Posnaniae morari coactus, factum est, vt data multorum cum variis colloquiorum occasione, non pauci (e ciuibus & nobilitate) Fratrum disciplinae se traderent, Pastoremque sibi dari peterent.

88. Datus ergo fuit e carcere Pragensi mirabiliter liberatus, & a suis in Poloniam ire iussus, *Georgius Israel*, vir vere Apostolico spiritu: adeo felici successu Euangelium Christi propagans, vt intra sexennium vnum plu-

plurimos e nobilitate (atque inter hos illustres Comites *a Gorka, & ab Ostrorog, & a Leszno*) in veritatis cognitionem deduceret, Ecclesiasque prope 40. (vt eas Vergerius Papae exlegatus, de quo postea, lustrans, numerabat) plantatas, ea dexteritate regeret, vt Proceres ac Ministri Poloniae minoris, Reformatores suos per idem tempus Heluetia nacti (eoque nouellas Ecclesias suas *Heluetica Confessionis* appellantes) horum vti consiliis, ambireque coniunctionem, inciperent.

89. Sed quae res cum non placeret *D. Lismanino* (iam tum Arianizanti) etiam hoc nomine *prouocatio facta est ad Theologos Tigurinos & Geneuenses anno 1556.* Qua ratione res Fratrum nouae fuit ventilationi exposita; non in Heluetia solum, sed & (Vergerii quodam Zelo) per Germaniam & Italiam. Et Heluetii quidem coniunctionis propositum collaudarunt, disciplinae potissimum causa. Sunt ad manum aliquam multae ad Polonos tum scriptae epistolae; e quibus aliquid saltem huc spectans allegari, e re erit. Io. Caluinus ita scripsit: *de vestro cum VValdensibus consensu optima quaeque spero. Non modo quia sanctam Vnitatem, in quam coalescunt Christi membra, Deus semper benedicere solitus est: sed quod inter haec rudimenta vestra Fratrum Valdensium peritiam, quam longo vsu Dominus exercuit, non vulgari adiumento vobis fore spero. Quare sedulo a vobis omnibus danda opera est, vt haec pia conspiratio magis ac magis sanciatur.* Sic ille.

90. Wolfgangus autem Musculus, Bernensium Theologus, ita: *Exosculamur cumprimis admirabile illud consilium Dei, quod ante annos aliquot Fratres, quos VValdenses vocant, Bœmia eiectos, ad vos transferre voluit: quo vestris Ecclesiis, in cognitione ac propagatione veritatis, adiumento essent.* Non erat hoc in animis eorum, quorum studio sedibus suis sunt expulsi; imo " nec ipsi puto, quid diuinitus ageretur, intellexerunt. Verum qui pru- " dentes huius mundi, in suis ipsorum consiliis, miris modis infatuat, & " excaecat, hoc pacto voluit primordiis renascentis apud vos Ecclesiae " haud parum adferre adiumenti. *Et paulo post*; gratulor hoc Ecclesiis " vestris consilium, quod cum Waldensibus coniungi voluistis. Spero " enim fore, vt minus inter vos dissensionum nascatur, atque si quid nas- " catur, citius componi possit, &c. quando quidem ad certam posthac " doctrinae formam docendo collimare potestis. *Rursus idem ita*; existimo, " prudenter a vobis esse factum, quod eam doctrinae formam amplexi " estis, quae sic est simplex, & sacris literis attemperata, vt (quemad- " modum memini) etiam dissidentibus inter se Ecclesiis digna visa sit, " quam typis excudendam traderent, inque Germania nostra spargerent. "

91. *Pulchrum etiam fuit Petri Martyris, Argentinensis tum Theologi, iudicium, vbi sic scripsit.* Consulo praeterea, vt disciplina, quatenus fieri poterit,

„terit, in vestris Ecclesiis omnino inuehatur. Nam si initio non recipietur, „cum homines Euangelii cupiditate feruent, non facile postea, cum vt fit, „aliquod frigus obrepserit, admittetur. Vt vero frustra absque illa labore-„tur, Ecclesiae quamplurimae vobis possunt esse exemplo; quae a suae „instaurationis fundamentis, cum hoc tam salutare iugum subire nolue-„runt, nunquam deinde, quo ad Mores & Vitam, iusta vlla regula potue-„runt in ordinem redigi; quo fit (quod magno cum dolore dico) vt om-„nia propemodum parum firma sint, & vndique ruinam minentur. N. B. „Est igitur graue damnum, & certa Ecclesiarum pernicies, si neruus disci-„plinae illis defuerit; neque vere, solideque, habere ac profiteri Euan-„gelium illae dicendae sunt, quae Disciplina vel carent, vel illam con-„temnunt, nulloque studio eius tenentur. Certe in Euangeliis, & Apo-„stolicis Epistolis, cum tanta diligentia tradatur, illam oportet fateri non „minimam Christianae Religionis esse partem. Ex quo fit, vt Euangelium „ab iis videatur negligi, qui tam praeclaram eius portionem a se ipsis able-„garunt.

92. *Zanchius* (Matyriis tunc Argentorati collega) *suis hoc inseruit*: „curate quam studiosissime, vt vna cum verbi praedicatione, Ecclesiasti-„ca quoque disciplina vestris in Ecclesiis restituatur. Nam quantum mali „in Ecclesiis nostris, totiusque Germaniæ (propterea quod ab illis Ecclesi-„astica Disciplina exulat) iam dudum ortum sit, & in dies oriatur, experi-„mur quotidie nostro malo. Certe qui in causa sunt ne haec Ecclesiis re-„stituatur, iustas dabunt poenas.

93. Post haec data & accepta consilia, cum nonnulli adhuc res turbarent, factum est, vt aliquot Poloniae maioris Proceres (inter quos Palatinus vnus, & Comites duo, *Iacobus de Ostrorog, & Raphael de Leszno*) omnia Fratrum plenius cognoscendi desiderio, iter ad illos in meditullio Morauiae Synodum celebraturos, susceperint. Ad quos cum (24. Augusti) læti venissent, maiora omnia iis quæ de ipsis ferebantur, de vera hospitalitate, singularique pietate, multa palam referentes. Erat Cleri numerus maior ducentis capitibus, magnaque Patronorum, Baronum & Nobilium, frequentia. Creabantur ibi tunc V. D. Ministri, XV. Conseniores, VI. Episcopi II. *Georgius Israel, & Ioannes Blahoslaus*; ille pro Polonicarum, hic pro Morauicarum Ecclesiarum Superattendentia. Vbi nostrates felicitati illorum congratulati (*inquit Lasitius*) arctiorem Religionis societatem inierunt.

64. Eodemque anno curauit recudi (Tubingae, in Sueuia) Fratrum Confessionem *Paulus Vergerius Italus, quondam Episcopus Iustinopolitanus, & Pontificis Romani, in Germania Legatus*: qui agnita Euangelii veritate, exilium pro ea pas-

passus, & apud Wirtenbergensem Ducem hospitium nactus fuit. Ita vero
Vergerius de Fratribus, in Praefatione Confessionis; *Qua ratione, quoque
consilio ductus, hanc ego Waldensium, aut Piccardorum (quos vocant) Christianae
Religionis Confessionem, non ita multis hactenus cognitam ediderim, in primis dicen-
dum mihi esse puto.* Cum Deus me nuper ex Germania in Prussiam, in Li- “
thuaniam, atque Poloniam, euocasset, multas ac varias variarum gen- “
tium Ecclesias visendi discendique studio incensum: tandem diu in Polo- “
nia obequitando, *in Ecclesias incidi circiter quadraginta, ad VValdensium mo-* “
rem praescriptaque institutas. Quae ipsae me sane singulari quadam volu- “
ptate laetitiaque affecerunt. Etenim pura in illis ac concors sonat Euan- “
gelii vox: adeo id quidem, vt neque in doctrina, neque inter docentes, “
erroris aut controuersiae quicquam, non dico animaduertere, sed ne su- “
spicari quidem, potuerim. Ceremoniae castissimae atque purissimae, a “
Papisticis superstitionibus gesticulationibusque sic prorsus remotae, vt ne “
odor quidẽ illarum, aut vestigium vllum, reliquum sit. Disciplina grauis at- “
que seuera, ex qua vitae renouatio atque redintegratio tales fructus fert vt “
radicem horum minime fucatam, sed verissimám, ac Christiano homine dig- “
nissimã, facile agnoscas, poenitentiam. Haec cum partim ad Fratres in Itali- “
am, aliarumque nationum scripsissem, partim nonnulla Illustrissimis Princi- “
pibus Germaniae, aliisque summis in ea Viris, ingenti exultatione coram “
nunciassem, alii in vniuersum ignorare Waldenses, alii vehementer mihi mi- “
rari visi sunt, *quid tandem in mentem venerit Sarmatis, vt VValdensium praecipue* “
Confessionem admiserint; veriti nimirum, ne puram ac sacram Christi doctri- “
nam, quam nuper adeo recipissent, illorum placitis inficerent, atque com- “
macularent. Hanc igitur ob causam, grauissimam quidem illam, omni stu- “
dio mihi faciendum putaui, vt Waldensium confessio, quae iam erat diffici- “
lis inuentu, recuderetur, atque inuulgaretur: quod minime dubitarem, “
quin omnes quibuscunque purior doctrina cordi foret, vel ex primo “
(quod dicitur) gustu, non confessionem modo, sed Polonos etiam ipsos, alios- “
que quicunque eam in suam Ecclesiam recepissent, magnis celebraturi lau- “
dibus essent: ac denique patrem coelestem rogaturi, vt tam bene coeptas “
apud illos Ecclesiarum instaurationes seruare, ac sua immensa bonitate “
augere, in diesque magis fortunare, dignetur. Praeter vero *Martini Lu-* “
theri, Reuerendissimi atque sanctissimi viri testimonium, qui hanc Wal- “
densium rationem Ecclesiasticam approbauit atque commendauit, subii- “
cienda non immerito putaui aliorum quoque maxima eruditione, ma- “
xima pietate, atque auctoritate, virorum testimonia: inprimis *Philippi* “
Melanchtonis, Martini Buceri & Wolfgangi Musculi, qui mihi videntur eandem “
Confessionem adhuc magis quam Lutherus, laudare, cum tamen is grauis- “

simis

„ finis verbi laudarit. *Ceterum quanquam qui sim non ignoro, moneo tamen Ecclesias hisce XL. annis in Christo renatas, ne satis esse putent, quod superstitiones Papisticas abominationesque ceteras, ab Ecclesiis suis exturbare potuerint, sed vt de concordi, de pura, de genuina Filii Dei, Domini nostri Iesu Christi, doctrina retinenda, tum de disciplina vitaeque mortificatione tali doctrina digna, aliquando tandem vicissim inuehenda, diligenter & anxie curent.*

95. Confessionem hanc ad Fratres in Prussiam mittens scripsit, inter alia: *Principes in Germania mirantur, quid mihi in mentem venerit, adiungere me Piccardis: sed cum me audiunt, mirari desinunt.* Et mox: *Spero me perfecisse, vt multi in magna Europae parte intelligant, quid sit Valdensium Confessio, atque eam etiam ament: id quod Deo tribuendum.*

96. Quadriennio post iterum ad Fratres scripsit, 1561. 19. Martii, his verbis. *Quemadmodum Spiritus Domini me impulit, vt ab adulterata Antichristi Ecclesia discederem* (& discessi ante annos decem, per gratiam Dei) *ita me nunc exstimulat ad quaerendam eam Ecclesiam, quae omnium mihi optima videtur, in qua scilicet moriar, & Patri caelesti animam reddam*: Id quod efficere debeo (si fue-„rit eius voluntas) non mea tantum causa, sed aliis in exemplum, qualis-„cunque sum. Dedi exemplum profugiens e Papatu, quod abhorream to-„to pectore eius doctrinam: nunc testimonium dare cupio, quod non im-„probetur mihi doctrina Ecclesiarum in quibus sum, amem tamen illas Ec-„clesias, in quibus seuerior disciplina existit. Laudo inquam has Ecclesi-„as: sed alteram Euangelii partem desidero, nempe disciplinam. *Pro-„fiteor igitur me Ecclesias vestras omnibus anteferre.* Atque ne quis existimare „possit, mihi derepente natum hoc iudicium, Deum testor eas mihi, post-„quam Euangelium gustaui, semper placuisse: quin eas defendisse pro vi-„rili, vt multi mihi esse possunt testes. Praecipue id testantur duae meae „actiones: altera, quod Serenissimum Bohemorum Regem (Maximilianum) „satis male de illis sentientem, mitigauerim. In summa, si me vestrae reci-„pere volunt Ecclesiae, illis me inserere volo, & in illis mori; &c. Et quia „sponte a deliciis discedo, non illas apud vos quaeram. Tetigit me manus „Domini, alia mihi studia, aliae cogitationes sunt, &c.

97. Seorsim quoque ad *Ioannem Rokitam* scribens, addidit. Nihil „vehementius peto a patre coelesti, quam vt me in sinum vestrarum Eccle-„siarum transferat. Nam in summa *illas omnibus antefero*, libenterque da-„rem hoc testimonium palam reliquis Ecclesiis, quod ita sentio. Non du-„bito, quin Magnificus Dominus Iacobus (Comes de Ostrorog) sit tibi quae-„dam de Concilio Tridentino scripta communicaturus. Sentio me a Spiritu „Dei commoueri, vt ad Concilium accedam: & profecto (si mihi dederint „qualem iam petiui saluum conductum) non potero me continere, quin eam.

eam. Est quidem periculum, ne me faciant quod Ioanni Hussio et Hieronymo de Praga fecerunt: sed non possum hanc vitam melius collocare, quam si martyrio eam exponam. Cupio dissolui et esse cum Christo. Saluere iubeo fratrem Georgium et Petrum, omnesque reliquos diuini verbi ministros. Orate pro me: quod ex animo rogo. Coelestis pater augeat omnibus suos coelestes thesauros, spiritum et fidem, per Christum Dominum nostrum. Hactenus Vergerius. Sed optimo viro neutrius voti compotem fieri contigit (neque scilicet in Poloniam transferri, neque martyrio coronari) breui post persida morte ad coelestia translato.

98. Ecclesiae interim minoris Poloniae, adhuc fluctuantes, ad nullam ordinis stabilitionem venire poterant: tum nobilitatis bona parte, tum qui a proselytis Italis clam in effecti, Arianismum in sinu fouebant, disciplinae iugum declinantibus. De quo *Ioannes a Lasco*, (Baro Polonus, qui ante annos viginti spreta Episcopali in patria dignitate, veritatis amore ad exteros abierat, pastoremque Ecclesiae peregrinantem *Londini*, *Emdae*, *Francoforti ad Moenum*, egerat; et anno 1566. in patriam reuocatus redierat) sic ad Ioannem Nigranum, fratrum in Boh. Antistitem, et collegas eius (anno 1558.) scripsit. *Nihil adhuc inter nos certi constitutum habemus* &c. *Sed est plane necessarius noster vobiscum congressus. Occurrendum enim omnino est variis Satanae conatibus, quos ille suis artibus apud nos molliri videtur ad perturbandas Ecclesias, et impediendum Euangelii progressum. Neque doctrinam nostram communem per omnia probant et disciplinae Ecclesiasticae subscribere aegre volunt. Cum istis igitur communi nobis consilio agendum erit. Et Dominus addet gratiam, ne frustra conueniamus*, &c. Haec optimus ille a Lasco spe optima, sed cassa: frustra enim conueniebatur, et hoc et sequentibus adhuc aliquot annis: versipellibus Antitrinitariis (virus adhuc occultantibus) semper aduersum tendentibus, iuxta illud Saluatoris, *quisquis operatur mala, odit lucem* Ioh. III. v. 20.

99. Euocato ad patriam coelestem pio sene, *a Lasco*, iterum Synodus coacta fuit in oppido Xians, anno 1560. vbi veritatis et ordinis osores audentiores facti, *negabant Seniorem, seu Superattendentem e ministris eligendum, sed e Politicis*: facilius his venena sua propinari posse persuasi. Causas vero praetexebant duas. 1. *Habere pastores quod agant, quisque in grege suo.* 2. *Ne quid Papatum redolens inter eos, qui a Papatu secessissent, relinqueretur.* Nostrarum Ecclesiarum legati qui aderant. (*Laurentius et Rokyta*) nondum intellecta Satanae profunditate, rogati tamen sententiam, *nobis contrariam esse consuetudinem dixerunt, eam scripturarum firmantes auctoritate, et rationibus*: quibus pastores accedebant, nobiles reclamabant, magna contentione

100. Tandem ordinis osores eo eruperunt, vt *Ecclesiae reformationem e scripturis Canonicis haberi posse perfectiorem, quam qualis fratrum Waldensium*

 est

est, dicerent. Conscripta ergo a nostris fueruut argumenta, hanc ipsam reformationem talem esse, ad imaginem veteris Apostolicae Ecclesiae quam proxime constitutam: hoc illi testimonium, a clarissimis hoc tempore Euangelicis viris, dari. Neque reformationem nostram praecipitanter, aut ab vno aliquo, esse factam, sed quicquid grauissima multorum deliberatione reperiri potuit optimum, et quicquid docuit experientia, temporumque addidit ratio, et confirmauit vsus, id tantum admissum. Quid ergo nouis et incertis experimentis opus? cum experimento annorum 40. satis iam captati per sublimem potius theoriam, quam per humilem et obseqniosam praxin, Euangelii fructus pateat, nempe quod Euangelium in templis tantum et labiis multorum haereat, sine digno tantae lucis praemio, renouatione vitae. Verissimum enim reperiri piae memoriae Pomesaniensis episcopi *Sperati* (ante sexennium vita functi) testimonium, qui res non aliter agi questus, *nos praedicamus, inquiebat, et non facimus; populus audit, et non credit*: tandem, nisi se Euangelici Poloni ordinis vinculis vndique colligauerint, non fore opus ad posteritatem stabile. Ordinem autem esse, vt alii praesint, alii obtemperent, in perpetuam mutuam aedificationem.

101. Demum quia obiiciebatur, *fratres non habere Ecclesiam apertam, cum plena sanctorum communione; sed administrare sacramenta quibusdam tantum, sibi addictis*: responsum fuit; sancta dare non sanctis prohibuisse Christum. Christianismumque a poenitentia auspicandum, non a sacramentis. Neque secundum instituta Christi absolutionem nuntiandam, nisi resipiscentibus et credentibus; quod vtrumque (poenitentiam et fidem) vt ne superficiarium sit, et fallax, exploratione indigere; explorationem vero tempore iusto. Et quia nudis sacramentis salutis vim adscribere, ex opere operato, errorum in Papatu basis est, errorem hunc corrigi non posse aliter, quam vt certa probatione, nec illa subitanea, cordium arcana reuelentur, nouitiique diu, et caute, tum informentur tum explorentur. Recte enim obseruasse Cyrillum, *Christum se non statim credidisse illis, qui fidem apud eum professi erant*, Ioh. II. v. 24. Chrysostomum vero *abortiuos christianos appellare illos*, qui prius ad sacramentorum vsum admittuntur, quam omnibus Decalogo prohibitorum abstinere edocti fuerint. Vero igitur Christi ministro, vt ne abortiuos christianos faciat, dignos prius poenitentiae fructus ab omnibus suis requirendos esse. Et quia ministerii tres sunt partes. 1. *Doctrina*, 2. *Claues*, 3. *Sacramenta*: non posse administrari sacramenta nisi illis, qui et doctrinam sanam integre recipiunt, et vitam suam legibus disciplinae submittunt. Id si quis nolit, quomodo gregis pars erit? Et antequam gregis pars fiat, quomodo gregi immiscebitur? in gratiamne licentiosorum, qui se ordinis legibus eximunt, ordinis leges turbandae? &c.

102

102. Haec tum prolixius dissertata ad manum nobis sunt: quorum tamen non ea tunc vis fuit, vt peruicaces cederent. Quinimo conclusiones illius Synodi ita fuerunt conceptae, vt *politicam ibi prudentiam praeualuisse diuinae, carnalemque spirituali, liquido pateret.* Non enim formabatur Ecclesiae corpus, quale Apostoli volebant (*Ephes.* IV.16,) *vt ex vi intus agente incrementa capere posset, ad sui ipsius exstructionem*, in caritate: sed quod praecautum ibant Apostoli (ibidem vers.14.)vbi homines instabiles, *semper pueri, fluctuari possent & circumferri quouis vento doctrinae, per veteratoriam astutiam ad artificiose fallendum.* Patuit inquam id, vertiginoso Ariano spiritu in dies impotentius sese exerente; Ecclesiaeque fidem et tranquillitatem turbante: vt tandem orthodoxi euigilare, turbones istos a se exturbare, firmioribusque spiritus vinculis sese intra se colligare, necesse haberent.

103. Tandem enim tot piorum et sapientum virorum consilia locum inuenerunt, *vt ecclesiae minoris Poloniae ordinem fratrum Boh. reciperent*: constitutis ex ipso pastorum numero pro Ecclesiis suis (per amplissimas prouintias disseminantis) episcopis seu senioribus quinque (*Cracouiensi, Sendomiriensi, Lublinensi,* Russiae, *et Bellensi*) cum totidem consenioribus, ritu solenni posthac semper et eligendis et ordinandis: sicut et *Pastoribus* ac *Diaconis* seu *Catechistis*; *Acoluthisque* seu *Lectoribus*: *Politicis* item per singulas ecclesias *senioribus*; *et synodis* in annos singulos (districtualibus quinque, Prouinciali vna) celebrandis. *Quod exemplum ecclesiae magni ducatus Lithuanici etiam secutae, in sex Diaeceses sese discreuerunt, sub totidem senioribus et consenioribus.* Et quia in ritualibus differentiae aliquid restabat, hos etiam tandem inter se complanatum iuerunt omnes hae ecclesiae: vt at plenam fraternam concordiam nihil restare videretur.

104. Quia nihilominus tamen Iesuitae clamoribus suis, apudque Regem delationibus, errorum et schismatum chaos Euangelicis obiiciebant: illi, quemadmodum se ab apertis haereticis *Arianis* (a nouo postea interpolatore *Socino Socinianis* dictis) aperte iam segregauerant, ita se intra se magis magisque vniendi desiderio, pleniorem etiam syncretismum iniuerunt, indicta (pientissimi regis Sigismundi Augusti indultu) omnibus Euangelicis ecclesiis *Synodo generali Sendomiriam, anno 1570.* vbi inter omnes *Augustanae, Bohemicae, Helueticaeque confessionis* ecclesias in fide ac religione christiana *consensus* stabilitus est. Quae res nota est, libellis istius consensus toties in Polonia et Germania recusis: tametsi deinde Augustani (a suis e Germania, litibus assuetis, varie turbati) resilire visi.

105. Atque hunc exitum tunc in Polonia moderata fratrum Bohemorum consilia repererant, omnium bonorum applausu. Vnius meminisse iuuat, *Ioannis Lasitsky*, nobilis Poloni eruditi: qui iuuenis adhuc, quadri-

Is aquis Danubii ſupernatans conſpexit Dominum ſuum vndis regurgitatum, aureaque torque prehenſum tenuit, donec piſcatores, quos eum nauigiolo aduentare videbat, ſubueniſſent. Exemtus ergo eſt Baro, ſed mortuus: at Ciſta, cui feralia incluſerat inſtrumenta, ita profundo merſa eſt, vt in nullius hominis conſpectum venerit amplius. Nec fuit qui rem denuo tentare vellet. (Hiſtoriae huius meminit Thuanus quoque libro XXXVI. refertque caſum hunc ad 4. idus Decembris.)

110. Cnm vero confeſſionis fratrum exemplaria (etiam poſtremae Tubingenſis editionis) adeo diſtracta eſſent, vt deſiderarentur, fuit denuo Wittebergae anno 1573. recuſa, prioribus editionibus ornatior; cum antiqua Lutheri praefatione, viuentiumque Profeſſorum ad fratres epiſtola, cui haec inſerta erant. „*Gratulamur vobis ac Eccleſiae veſtrae eum animum, quod* „*laudabili* maiorum veſtrorum exemplo in hanc potiſſimum curam incumbi„tis, vt in cognitione Chriſti proficiatis in dies et pretioſum verbi depoſitum „fideliter ad veſtros quoque vicinos et poſteros transmittatis.... Probamus et „diſciplinae eccleſiaſticae, quam Eccleſiae veteris exemplo ſine ſuperſtitione, et conſcientiarum laqueo, apud vos retinetis, ſeueritatem, &c. Witemb. 8. Febr. 1573.

111. Confeſſionem hanc poſtquam *D. Crato Hieronymo Zanchio* (Heidelbergae iam agenti) miſiſſet, reſcripſit ille his verbis: *legi attente quam miſiſti fratrum confeſſionem, et cum magna animi voluptate. Nam non ſolum vidi, doctrinam vniuerſam eſſe conſentaneam ſacris literis, verum etiam videre mihi viſus ſum ſinceram, et vere chriſtianam cordium ipſorum pietatem: quippe qui ſcopum ſibi propoſuiſſe videntur, non vt quicquid eſt in Eccleſia Romana totum illud, ab ipſis vſque fundamentis* (vt quidam faciunt) *ſine vllo diſcrimine, penitus ſubruant et conuellant: ſed vt ad veram et Apoſtolicam, eoque ſalutarem, pietatis normam ſuas aedificent Eccleſias, reiectis reiiciendis, et correctis corrigendis, ac retinendis quae retinenda ſunt: quae tandem vera eſt ac legitima Eccleſiarum reformandarum ratio. Atque vtinam omnes horum optimorum fratrum exemplo in idem ſtudium incumberimus! plus certe pietatis, pacis, concordiae, caritatis (quibus Deus glorificatur, regnumque Chriſti promouetur) et in nobis ipſis ſentiremus, et in aliis conſpiceremus.... Et quorſum, obſecro, tota S. Scriptura, Euangelii praedicatio, ſacramentorum adminiſtratio? diſciplinae inſtitutio? niſi vt his externis adminiculis ſuſtentati, fulti, adiuti, operante in nobis Sp. S. tum in vera fide et caritate, tum in ſtudio bonorum operum, ſanctaeque vitae, quotidie magis ac magis proficiamus? atque* (vt Apoſtolus inquit) *vt perfe-*

ctus

ctus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Ergo etsi concedo tibi ex parte; quod scribis, in istis plus esse conscientiae quam scientiae; simpliciter tamen non do, plus enim mihi isti νήπιοι sapere videntur hac sua ignorantia quam multi σοφοὶ multiplici sua scientia, &c.

112. Subiungit Lasitius de eadem F.F. Confessione *Stanislai Sarnicii* (inter centum illustres Polonicos scriptores a Starouolscio numerati, sed qui minister V.D. fuit. Helueticae confessionis, postea vero Diaeceseos Cracouiensis Superattendens) testimonium, quod tale fuit. *Si quis ex me quaesiuerit, quid confessio Bohemica ab Augustana et Heluetica differat, demonstrare possem; omnes confessiones, Germanicas et Gallicas, id potissimum agere vt abusus Papisticos refutent, et damnent: sola confessio successorum Martyris Hussi, non modo destruit quae contraria sunt, sed etiam reparat, restauratque aedificium noui regenerati hominis, atque ecclesiae bene moratae,*

113. Nec absimile fuisse Heydelbergensium Theologorum (de erigendo in ecclesiis Palatinis ordine, sub Friderico pro pie tunc solicitorum) iudicium, patet ex eorundem ad fratres in Bohemiam legatione, et literis. Ita enim *Zacharias Vrsinus ad Andream Stephanum*, fratrum Antistitem. Nota est nobis ex confessione vestra, et de omnibus doctrinae christianae capitibus nobiscum consensio, et vitam christianis dignam conseruandi cura et diligentia. Atque in hac quidem parte vestram prae nobis felicitatem vobis merito gratulamur, et a vobis petimus, vt precibus vestris apud Deum nos iuuetis, in impetranda eius gratia, qua nobis etiam ordinis et decori Christiani Profectus aliquanto maior concedatur, fiatque vt nos ipsos iudicantes non iudicandi simus a Domino. Licet enim vota et studia iam dudum eo contendant, vt aliquid melioris ordinis tandem inter nos conspiciatur: tamen quia nomen ecclesiasticae disciplinae (aliis imprudentius et opportunius eam vrgentibus, aliis acerbius et sine discrimine repudiantibus) ita factum est odiosum, vt magna pars illud auersetur, atque deletum cupiat, vix etiam nomen ipsum, aut tenuem umbram, disciplinae hactenus obtinemus. Idcirco cum pudore et dolore videmus vestra opinione plus nobis tribui, quam apud nos deprehendimus: nobis tamen inde stimulos incuti sentimus, quibus excitati conemur vestrae et aliorum piorum, honestae de nobis opinioni, magis respondere, &c. 19. Mart. 1574."

114. Ad has accepto responso Heydelbergenses, miserunt ad fratres *Badium* quendam, cum his ad eundem Antistitem (a D. Oleuiano scriptis) literis. *Ostendit mihi Dominus Vrsinus literas vestras, et D. Langueti*: e quibus" cognoui vos iam pridem strenue ad illum scopum contendere, quo et nos" aspiramus; vt nimirum non in disputatione, sed actione, hoc est vera ad"

Deum"

„Deum conuersione, et solida in Christum fide, religionis initium, medium, „finem, ponamus. *Peto igitur a vobis, meo et fratrum qui hic Ecclesiae inseruiunt „nomine, vt Ioanni huic Badio omnem Ecclesiae vestrae Oeconomiam exponatis*, eum- „que commendatum habeatis: est enim vir eruditus et valde pius. Salutat „vos D. Vrsinus et omnes collegae: Heidelbergae, 28. Aprilis, 1574.

115. Quid vero de iis, quae Badius in fratrum Ecclesiis viderat, senserint Heidelbergenses, patet ex litteris iterum ab Oleuiano ad Stephanum „datis, 6. Sept. vbi sic loquitur. *Dici non potest, quanti ego illud opus Domini „faciam, quod in ecclesiis vestris non inchoauit modo, sed tot etiam annos continuat.* „Mouet me non parum, et collegas meos, vltima huius seculi corruptio, vt „de optima Ecclesiae gubernatione vobiscum conferamus. Cupimus enim „ita aedificare, vt aedificium ad posteritatem sit stabile. Videmus autem „quanta sit varietas, quamque subitae mutationes in iis Ecclesiis, quae iu- „re veluti suo exutae simpliciter a Politiis pendent. Hisce malis nisi matu- „re occuratur, sentient multi pii, se (saltem magna ex parte) in vanum cu- „curisse: dico quod ad stabilitatem aedificii attinet, et ad conseruationem „atque propagationem totius Oeconomiae regni Christi. Qua in re quae „Dominus vobis concessit, agnoscimus, atque plenius ea agnoscere cupi- „mus, Dominumque rogamus, vt ipsemet ad eam rem media suppeditet. „Certe cum tristem faciem Ecclesiarum Reformatarum in Germania intue- „or, totus pene cohorresco. Video Politias hospitia fuisse Ecclesiae, at iam „multis in locis hospitia mutantur in dominia: vt libere in Ecclesias adeoque „ipsam coelestem doctrinam, dominentur. Causa huius mali non postre- „ma esse videtur, quod Ecclesiae multae nimis sese Politiis huius mundi ad- „strinxerunt: quasi pars sit essentialis regni Christi. Itaque vestram ratio- „nem aedificandi non possum non magnifacere, qui vultis Ecclesias vestras „ita Politiis huius mundi, imo omnibus hominibus ad bonum, esse subie- „ctas, vt tamen nil libertati suae, quam Christus sanguine suo eis compa- „rauit, decedat.

116. *Hubertus Languetus* (cuius ante facta mentio) fuit Electoris Saxoniae in aula Caesaris Viennae Legatus, magnae auctoritatis vir. Aliquot eius ad *Andream Stephanum* reperio epistolas, inque illarum vna haec verba: *Nihil magis metuit Pontifex quam nostrorum consensum et coniunctionem, quae ipsi futura esset exitio, si institui posset: sed sunt inter nostros insani quidam Theologi, qui „omnia recta consilia respuunt, eaque re vtilem Pontifici nauant operam.* Vellem „Ecclesias Bohemicas, quas scribis expetere confessionem Augustanam, se „prius cum vestris coniungere. Sed haec sunt in solius Dei arbitrio sita, „quem ardenter orare debemus, vt suum gregem tueatur aduersus illos, qui „eum dissipare conantur. De generoso D. de Z. idem sentio quod tu. Visus

est

est mihi ex eo hominum generere esse, qui prudenter et simpliciter de rebus "
iudicant, nihil suis affectibus tribuentes: plerosque (qui alias non carent "
ingenio) ita abripiunt affectus, vt interdum videantur sensu communi de- "
stitui, cum de rebus iudicant. Viennae.15.Febr.1574."

117. Prodierat interim anno 1572. Antuerpiae praeclarum *opus Biblicum* quadrilinguae, *Benedicti Ariae Montani*; et mox Latina noua Bibliorum versio *Francisci Iunii et Immanuelis Tremellii* Heidelbergae. Quo excitati fratres ad nouam quoque adornandam sua lingua versionem, fontibus conformem (quia omnes eatenus latinae tantum versionis versio erant) animum applicauerunt, emissis eo fine ad Academias (Wittenbergensem et Basiliensem) Theologiae aliquot canditatis, qui linguis sanctis a fundamento ediscendis darent operam. Quibus accessit Iudaeus natus, *Lucas Helitz Posnaniensis* et doctus et pius vir, euangelii quoque apud nos minister factus. Hi ergo vt sacro huic operi vacare possent quiete, assignatus illis fuit in meditullio Morauiae cohabitandi locus, castellum *Kralitz*, erectaque ibidem officina Typographica, sub patrocinio Magnifici D. *Ioannis Baronis de Zerotin*, in arce proxima *Namest* residentis, omnesque hos munificentia sua liberaliter sustentantis. Prosperauitque Deus adeo, vt Prophetas et Apostolos ore nostro germanissime loquentes habeamus, si vlli Europaeorum. Fuerunt autem in opere hoc (pura versione adornando, commentariis illustrando, typisque sex tomis exscribendo) toti 14. anni insumti. Prima si quidem pars, *Pantateuchus*, prodiit anno 1579.: secunda, *Historici libri*, 1580, tertia, *Hagiographa*, 1582. *Prophetae*, 1587. *Apocrypha*, 1588. Sexta denique pars, *Nouum Testamentum* complexa, 1593. Vnde demum aliae post editiones desumebantur.

118. Anno 1575. celebrauit Maximilianus comitia Pragae, ordinesque Regni sub vtraque *syncretismum, sub communi vnius confessionis tessera*, inire permisit: frustra id, quanquam omni nisu, tam Iesuitis quam Pseudo Hussitis, impedire tentantibus. Cum enim supplicibus suis libellis Protestationibusque inter alia inseruissent, *ordines sub vtraque non esse in fide vnanimes, sed fouere inter se Piccardos, Calainistas, Lutheranos*: ordines vt consensum testari possent, confessionis communis conscribendae inierunt consilium: electis adhaec Theologis certis, illisque ex Baronum, Nobilium, et Ciuico ordine, inspectoribus datis. His ergo *magistri Pragenses* obtulerunt libros M. Hussi, veterumque Bohemorum de religione facta Synodica et comitialia decreta. Qui Augustanam confessionem erant amplexi (magna iam ordinum pars) obtulerunt eandem confessionem suam, sicut et suam illi qui ex fratribus erant. Conferebant ergo in singulis fidei articulis, et sensum, et loquendi formulas, singulorum partium: exprimebantque formulis talibus,

quibus quaelibet pars subscribere posset et vellet, *ad particulares nimis, subtiles et scholasticas, quaestionum differentias non descendendo.* Quae christiana illorum moderatio et prudentia nonsolum ipsis tum profuit, sed et multis magnis viris, in Germania et alibi, placuit. Caesar enim oblatam sibi confessionem illam ratam habuit, omnesque illi subscribentes in regiam protectionem suscepit. Consistorii tantum constituendi, et Academiae, potestatem, quam petebant, in aliud tempus reiecit: sancte interim promittens, non defuturum se, aut certe filium (quem iam designauerant successorem) ordinum petitioni.

119. Notandum: hanc *ordinum confessionem Bohemice fuisse scriptam, in latinum non translatam*, nedum typis excusam, nisi anno 1619. cum regi Friderico ab Academia et consistorio Pragensi offerretur. Ideoque in *confessionum harmonia*, seu Syntagmate, non exstat: quae autem Bohemicae confessionis nomine ibi habetur, ea *fratrum Bohemorum confessio* est peculiaris, non haec ordinum communis. Quam in Germanicum duntaxat transferri curarat, Wittenbergensiumque Theologorum censurae mox a comitiis anni 1575. submiserat, *D. Bohuslaus Felix a Lobkovvitz et Hassenstein*, electus ab ordinibus tunc negotii Director. Approbarunt autem eam Wittenbergenses: inter alia his etiam verbis (in suo ad Baronem Germanico responso) vsi: *Quanquam confessio baec compendiosa est, facileque animaduertimus in conscribenda illa id maxime fuisse spectatum, vt primarii fidei articuli breuiter, rotunde, proprieque exprimerentur, ad euitandam superfluam prolixitatem, et de scrupulosis quaestionibus lites ac iurgia. Quod fortassis rixosi aliqui in Germania nostra, si confessio haec Germanico etiam prodiret idiomate, taxaturi essent: nobis tamen christiana haec prudentia et moderatio vestra non probari non potest. Ideoque admonitos volumus aperte, vt tametsi aliunde alia veniant iudicia, ab hac tamen Sancta et casta simplicitate abduci vos ne patiamini. Id siquidem certum est, optime sic consuli Ecclesiis, easque tam maxime aedificari, emendari, et in vnanimitate conseruari, quando pura Euangelii doctrina populo christiano in simplicitate, sine ambitione quaesitis subtilitatibus et emergentibus inde contentionibus proponitur:* quemadmodum et Psalmus XXV. orat; *simplex et rectum custodiat me*, &c Dabantur Wittenbergae 3 Nouemb. 1575.

120. Exemtus rebus humanis Optimus *Maximilianus*, anno 1576. successorem habuit filium *Rudolphum*: qui paternis vestigiis insistens, ad annum vsque 1602. pacate regnauit, nulla cuiquam religionis nomine illata molestia. Hoc demum anno clandestinis Iesuitarum per sua organa machinationibus eo res deducta fuit, vt Rudolphus conscripto ab illis edicto (*de repre-*

reproducendo in Piccardos VVladislai mandato) subscriberet, publicarique iuberet : nullo tamen alio effectu, quam quod templa fratrum aliquod ad tempus clausa fuerunt. Fratrum enim Patroni, proceres, protestati ad se istud nihil pertinere, cum tales non sint quales Piccarditae illi describantur, facile obtinuerunt, vt edicta sua non stricte obseruari conniueret mitissimus Caesar : nec illa vrgere per alios Euangelicos ordines hostibus adeo licuit. Relatum quoque fuit a fide dignis, eum posteaquam vespere eius diei 22. Iulii de intercepta a Turcis *Alba Regali* (praecipua Hungariae vrbe) aduolasset nuntius, consternatum dixisse : *exspectabam tale quid, posteaquam hodie Dei Regimen, quod est conscientiarum, vsurpare coepi* : ad paternam respectans gnomam.

121. Nec illi aliud fuisse propositum, quam pientissimi parentis praestare promissa, conscientiarumque stabilire libertatem, declarauit satis postea, cum anno 1609. Ordinibus Regni sub vtraque (reclamante licet Papa et factione Hispanica, suisque adeo consiliariis nonnullis) *consistorium inferius Academiamque, ordinum arbitrio reformanda, tradidit* : additis *Maiestaticis litteris, quibus et donationem confirmauit* ; *et templa scholasque ab Euangelicis vel possideri* (quas possident) *vel exstrui* (vbi opus) *permisit* ; *et affligi quenquam religionis nomine* (etiam e suis Catholicorumve procerum, imo et spiritualium subditis) *vetuit* ; *et futuros reges successores suos ad haec sancte obseruanda obstrinxit* : *et denique ordinibus defensores, libertatis huius custodes, e medio sui eligendi facultatem restituit.*

122. Ordines igitur *Consistorium* reformant : et quidem Concordiae causa *tres de Hussitis, tres de Fratribus, totidem de Euangelicis aliis*, Ministros per suffragia, eligunt illisque *tres Academiae Professores* adiungunt : atque hos duodecim selectos viros, Ecclesiastica totius regni negotia curare iubent. Et quia de Compactatis abolendis, atque ad normam solius diuinae legis regendis Ecclesiis, iam consensus erat omnium, electus est *Administrator primus ex Hussitis, Elias Schuda de Semanin*, posthac e communi Decanorum coetu eligendus. *De fratribus* vero (quibus suus disciplinae ordo ad pleniorem vsque Syncretismum permissus) conclusum est, vt suum *Seniorem, Administratoris collegam proximum*, quamdiu ordinis illius diuersitas (amica tamen concordia) durauerit, haberent. Quibus et templum *Bethleem* dictum, et Hussi praedicatione clarum, tanquam genuinae Hussi progeniei ab Academia concessum est. Quae omnia omnium bonorum publica laetitia peragebantur : personabantque diuinis laudibus omnia ; et templorum valuis passim affigebatur,

Templa patent, Leo laetus ouat, firmante Rodolpho,
Quam dederas fidei, Maximiliane fidem. et similia.

123. Effloruit itaque Religio purior, sublato paulatim *Pseudo Hussitismo*, per totum regnum: vt vix centesimus quisque superesset, qui non Euangelicam profiteretur doctrinam. Sed eheu! cum religionis libertate (vt fieri assolet) paulatim quoque succrescere coepit vitae licentia, disciplinaque (etiam apud quos viguit ante) dissolui mirum in modum. Quare non omnibus piis libertas illa, carnis securitatem secum trahens, placuit, maleque nonnulli ominari coeperunt: donec et Ferdinandiana horrenda tempestas nos obruit, propheticumque illud, *in pace amaritudo mea amarissima*, impletum est.

124. Euangelii enim hostes inuidia repleti, & ad consuetas suas artes conuersi, machinam in occultis construxerunt, qua displosa penitus subuersi sumus, tota illa tot seculis *Nimrodo Papae reluctans Bohemica Ecclesia.* Vt illi cum euersa olim filia Sionis lamentandum iam sit: *venati me sunt tanquam auem inimici mei: deiecerunt in lacum vitam meam, obruerunt me lapidibus: merserunt me profundo, perii*, Thren. III. 52. &c. Nam exemto rebus humanis libertatis nostrae vindice Rudolpho, deque Concilii Tridentini exsecutione dispositis consiliis *a Bohemis inchoandam esse*, hoc egerunt, vt eos exquisitis (contra sacratas priuilegiorum leges) diuexationibus ad impatientiam, & dehinc ad arma, prouitarent: si se eo abduci paterentur, iustum habituri colorem eos, ceu supremae maiestati rebelles, totius Catholicae Ligae armis opprimendi. Factumque est, peccatis nostris contra causae iustitiam praevalentibus, Deo autem hostibus, vt homnes in sanctos Dei crudelitatis mensuras apud nos etiam tandem explerent, permittente.

125. Nam obtenta anno 1620. victoria, procerumque primariis partim supplicio affectis, partim dispersis, Ecclesiarum pastores vniuersos vniuersali mandato (quasi rebellionis auctores) proscripserunt, tum populum an religionem mutandam primum blande allicere, mox terroribus et diuexationibus variis adigere, tentarunt. Demum cum sexennio toto paucos ita prehendissent, anno 1627. totam Euangelicam nobilitatem patria proscripserunt, plebem autem carceribus & torturis ad renuntiandum calici, promittendamque Papae obedientiam, compellere agressi sunt. Vbi sane permulti sanguinem potius quam animas profundi parati erant, et expetebant, sed votum hoc irridebatur: *non sanguinem eorum sitire Caesarem, sed animarum salutem*, dictitantibus nouis illis ferro armatis Apostolis. Erat enim conclusum Romae, *quando quidem in Lutherana haereseos febri curanda nihil adhibitam sanguinis missionem profuisse integri seculi experientia ostendisset*,

alia

alia nunc esse tentanda remedia, diaetae beneficio; per exilia nimirum, carceris, tribulationesque omnis generis lentas.

126. Cuiusmodi *quadraginta annorum diaeta* eo res deducta est, vt intra Bohemiam et Morauiam nullum amplius Euangelicis restet templum, nulla schola, nullum priuatum religionis exercitium, nulli sacri libri, exustis Bibliorum Codicibus, aliisque purioris diuini cultus adminiculis, quaecunque vsquam deprehendi potuerunt, omnibus. Qui autem fidei DEO seruandae causa patria elapsi, perque vicina regna dilapsi erant (milleni sane numero) aut exilii molestia animis fracti constantiam deseruerunt, aut calamitatum diuturnitate sic absumti sunt, vt non nisi tenues hinc inde supersimus reliquiae: *velut post peractam vindemiam duo tresue racemi, et post obliuitatem duae tresue baccae in vertice rami,* [Ies. XVII. *5. 6.*] *deserentibus nos cunctis amatoribus nostris, neque nos requirentibus, imo etiam cum a nobis requisiti essent cor aduersus nos obdurantibus*, Ierem. XXX. 14.

127. Et nos quidem omnipotentis iram, quae super gentem nostram iuste adducta est, iuste toleramus, 2. Macc. VII. 58. Sed *iustificabuntne coram Deo actiones suas, qui et communis Euangelicae causae, et antiquorum foederum immemores, in communi causa succumbentibus, non solum non succursum iuerunt, sed et aduersum fratres et vicinos* [vt Idumaei olim] Babylonios incitarunt, *Exinanite, exinanite, ad fundamentum vsque*, Psalm CXXXVII. v. 7. clamantes. Nec alii sibi pacem constituentes recordati sunt, *Bohemos communem aduersus Antichristum causam et primo, et constanter tot seculis, tutatos, dignos esse, quorum iterum causa communi ope agatur:* eousque saltem, vt ne apud eos Euangelii lux (vbi primum accensa; et publico candelabro exposita fuit) non sic penitus exstingui, vti factum est, permitteretur.

128. Genti ergo afflictissimae, ob id quod doctrinae Apostolicae, et vestigiis Ecclesiae primitiuae, sanctorumque Patrum manuductioni, studiosius adhaesisset, prae ceteris exosae factae, impetitae, deiectae, proculcatae, a suis derelictae, neque commiserationem humanam inuenienti, hoc vnum restabit, vt solius aeterni miseratoris opem inclamando, cum euerso olim populo Dei dicat: *propterea fleo, quod longe a me factus est consolator, non est qui reficiat me: perditi sunt filii mei, quoniam inualuit inimicus,* Thr. I. 16. *Expandit Sion manus suas, sed non est qui eam consoletur, v. 17. Inclamabam amicos meos, sed illi fefellerunt me, v. 19. Vide Domine, quomodo tribulor, v. 20. Audiunt me in gemitu esse, et nemo consolatur me, omnes inimici mei gaudent, v. 21. Recordare Iehoua quid nobis fiat, vide opprobrium nostrum, cap. V. 1. Haereditas nostra transiit ad alios, domus nostra ad alienigenas, v. 2. Pupilli sumus, sine patre, 3. Persecutionem patimur, la-*

ennio ante initum hunc consensum, ex Pontificio factus Euangelicus, cum praeter iam in patria sua receptam confessionem Helueticam, alios in maiore Polonia euangelicos esse, Augustanae ac Bohemicae confessionis, audiret, quid different cognoscere auidus, profectione ad illas instituta coram omnia lustrauit. Sicut et illustrium quorundam procerum filios in Germaniam et Galliam deducens, instituto que per Bohemiam itinere fratres visitans, in omnia inquirens, omniaque memorabilia sibi visa consignans. Vnde postmodum Historiam eorum (sub titulo *de origine et rebus gestis fratrum Bohemicorum libri octo*) concinnauit. Vbi (libro VII.) hunc etiam Sendomiriensem Ecclesiarum consensum illorum potissimum moderationi adscribsit.

106. De se autem ipso haec narrat Lasitius. *Anno 1567. Proficiscens mense Aprili studiorum gratia Heidelbergam, et deinde 1571. Argentorato domum reuertens, deflexi non nihil ex itinere ad fratres Pragam, atque Boleslauiam:* quorum eo tempore Antistes per Bohemiam fuit *Ioannes Calephus*, vir grauis et seuerus, vt sunt omnes. Deum immortalem, qualis quantaque tum exarsit in corde meo laetitia, conspectis cognitisque hisce omnibus, quae iam hic scripta sunt, quaeque bona fide libro octauo referentur. Certe lustrando diligenter singula, atque de omnibus percontando, videbar mihi in Ecclesia Ephesina, vel Thessalonicensi, seu quauis alia Apostolica, fuisse; oculis intuens et auribus hauriens meis ea, quae legimus in scriptis Apostolicis, epistolis Ignatii Martyris, Apologiis Iustini, Apologeticoque Tertulliani. Vt profecto valde sint iniqui, et fratribus iniurii, omnes isti, qui afflatu maligni illius et inuidi, sanctae eorum conuersioni detrahunt, fidei pia producentis opera derogant, quique adeo bonis, insontibus, quietis hominibus, nocent. *Ignorat Bohemia, nescit Morauia, quales habeat incolas: alioqui plus eis honoris deferret, magisque eos quam id facit amaret; dignos omnino, quibus vniuersae Ecclesiae, si eam esse sanctam et sine macula, atque ad illum Apostolici seculi florem ac vigorem redire, velimus, gubernacula crederentur. Verum frustra haec optantur omnia: nunquam cedent parietes dealbati veris Episcopis, neque oues Christi conuersae in haedos ferent pastores alios, quàm sui similes. Luxuriabitur Babylon, quoad vnâ hora veniant plagae illi destinatae; quas Noe, Loth, Daniel, Tobias, Deo defensore, salui euadent.* Haec illae tunc Proselytus calide forsan nimis, stimulo tamen seruiunt oculatius in rebus versandi, nec tantum ea, quae extrinsecus nitent, sed omnia expendendi. Fieri siquidem potest, vt sub scaberrima glebula pulcerrima lateat gemmula: Deo plerumque ea *quae stulta sunt mundo, et inualida, et ignobilia, et pro nihilo habita, et ceu quae non sunt, eligente, 1. Corinth. I. vers. 26. 29.*

107. Historiam suam, quoquomodo primum adornatam, miserat Lasitius, sub censuram Geneuensibus e Germania: sic de eo ad *Ioann. Laurentium*

tium F.F. Antistitem in Polonia scribens. *De rebus vestris scripsi ad D. Bezam, vt si suaserit in lucem edantur. Et quid ni? Christus lucem aperte lucere iussit*, &c. *Fortassis possint, dum quid melius prodiret; nam interea cresceret inter non paucos vsura Domino ex iis bonis, quae in vos contulit.* Beza vero ad Lasitium ita. *Tandem ad te remitto scriptum de Valdensium fratrum Ecclesiis, quod mihi legendum ac diiudicandum miseras. Multa in eo sunt quae plane admiror: et vtinam spes esset aliqua in Ecclesias introduci posse! quaedam tamen iudico non ad imitationem debere proponi, quoniam in illis habita est temporis et circumstantiarum ratio.*

108. Sed redeamus ad fratres, quomodo interea domi (in Boh. et Morauia) habuerint: *melius nempe sub placido principe, moderatisque consiliis vtente, Maximiliano.* Inter cuius intimos cum esset *Ioannes Crato*, Archiater, fratrum amicus, factum est vt aliquando solus cum Caesare, animi causa in campum exspatiante, curru vectus, Caesareque *tot et tantas in christianismo dissensiones* dolenter commemorante, et tandem ex Cratone, *quosnam ille inter tot sectas Apostolicae simplicitati proxime accedere putaret*, quaerente, respondit: *nescio an non fratribus, quos Piccardos vocant, concedi id possit.* Caesareque inferente, *ego idem sentio*: ausus est Crato fratribus, quos nouam Cantionalis Germanici editionem adornare sciebat, vt Imperatori dedicarent suadere. Factum ergo est, anno 1566. Vbi dedicatoriae epistolae illi spem suam, et omnium bonorum, de Ecclesiae reformatione vniuersali per suam Caes. Maiestatem promouenda, inseruerunt: exemplisque *Dauidis, Iosaphati, Iosiae, Constantini, Theodosii*, animare; tandem et suum talentum, pro mensura qua sibi admensus esset dona Deus, ad opus tam commune offerre, non dubitarunt: quemadmodum praefatio ipsa (quam omnes cantionum istarum libri, post etiam recusi, adhuc praeferunt) ostendit. Verique simile est, non defuturam fuisse sanctissimo principi voluntatem, si per artes illorum qui regum sceptra obsessa, manusque ligatas tenent, licuisset.

109. Anno quidem regni eius tertio 1565. cudebant veritatis osores nouam in fratres persecutionem: abusi ad eam rem Cancellarii Bohemiae, D. *Ioachimi de Noua domo*, auctoritate. Qui Viennam profectus instantiis quibusque effecit, vt Caesar ad vrgendum Wladislauianum in Piccardos mandatum mandato nouo, inuitissimus licet, subscriberet. Sed vigilauit sui bonitas Dei, Principemque optimum, vel innocentum sanguine maculari, vel oppressorum gemitibus grauari, noluit. Cum enim Cancellarius diplomate iam armatus rediret: portisque Viennensibus vix egressus pontem Danubii transiret, factum est vt pontis iugum sublicis solutis dehisceret, eumque aquis Danubii absorbendum traderet. Submersus ergo est cum suo comitatu: sex equitibus tantum enatantibus, et adolescente nobili, qui decrepita demum aetate vita excessit, diuturnus horrendi iudicii testis; sed fratrum religionem, pro qua Deum tum excubare didicerat, professus.

Is

Is aquis Danubii supernatans conspexit Dominum suum vndis regurgitatum, aureaque torque prehensum tenuit, donec piscatores, quos eum nauigiolo aduentare videbat, subuenissent. Exemtus ergo est Baro, sed mortuus: at Cista, cui feralia incluserat instrumenta, ita profundo mersa est, vt in nullius hominis conspectum venerit amplius. Nec fuit qui rem denuo tentare vellet. (Historiae huius meminit Thuanus quoque libro XXXVI. refertque casum hunc ad 4. idus Decembris.)

110. Cnm vero confessionis fratrum exemplaria (etiam postremae Tubingensis editionis) adeo distracta essent, vt desiderarentur, fuit denuo Wittebergae anno 1573. recusa, prioribus editionibus ornatior; cum antiqua Lutheri praefatione, viuentiumque Professorum ad fratres epistola, cui „ haec inserta erant. *Gratulamur vobis ac Ecclesiae vestrae eum animum, quod „laudabili* maiorum vestrorum exemplo in hanc potissimum curam incumbi„tis, vt in cognitione Christi proficiatis in dies et pretiosum verbi depositum „fideliter ad vestros quoque vicinos et posteros transmittatis. Probamus et „disciplinae ecclesiasticae, quam Ecclesiae veteris exemplo sine superstitione, et conscientiarum laqueo, apud vos retinetis, seueritatem, &c. Witemb. 8. Febr. 1573.

111. Confessionem hanc postquam *D. Crato Hieronymo Zanchio* (Heidelbergae iam agenti) misisset, rescripsit ille his verbis: *legi attente quam misisti fratrum confessionem, et cum magna animi voluptate. Nam nonsolum vidi, doctrinam vniuersam esse consentaneam sacris literis, verum etiam videre mihi visus sum sinceram, et vere christianam cordium ipsorum pietatem: quippe qui scopum sibi proposuisse videntur, non vt quicquid est in Ecclesia Romana totum illud, ab ipsis vsque fundamentis* (vt quidam faciunt) *sine vllo discrimine, penitus subruant et conuellant: sed vt ad veram et Apostolicam, eoque salutarem, pietatis normam suas aedificent Ecclesias, reiectis reiiciendis, et correctis corrigendis, ac retinendis quae retinenda sunt: quae tandem vera est ac legitima Ecclesiarum reformandarum ratio. Atque vtinam omnes horum optimorum fratrum exemplo in idem studium incumberimus! plus certe pietatis, pacis, concordiae, caritatis (quibus Deus glorificatur, regnumque Christi promouetur) et in nobis ipsis sentiremus, et in aliis conspiceremus. Et quorsum, obsecro, tota S. Scriptura, Euangelii praedicatio, sacramentorum administratio? disciplinae institutio? nisi vt his externis adminiculis sustentati, fulti, adiuti, operante in nobis Sp. S. tum in vera fide et caritate, tum in studio bonorum operum, sanctaeque vitae, quotidie magis ac magis proficiamus? atque* (vt Apostolus inquit) *vt perfectus*

ctus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Ergo etsi concedo tibi ex parte; quod scribis, in istis plus esse conscientiae quam scientiae; simpliciter tamen non do, plus enim mihi isti νήπιοι sapere videntur hac sua ignorantia quam multi σοφοὶ multiplici sua scientia, &c.

112. Subiungit Lasitius de eadem F.F. Confessione *Stanislai Sarnicii* (inter centum illustres Polonicos scriptores a Starouolscio numerati, sed qui minister V.D. fuit. Helueticae confessionis, postea vero Diaeceseos Cracoviensis Superattendens) testimonium, quod tale fuit. *Si quis ex me quaesierit, quid confessio Bohemica ab Augustana et Heluetica differat, demonstrare possem; omnes confessiones, Germanicas et Gallicas, id potissimum agere vt abusus Papisticos refutent, et damnent: sola confessio successorum Martyris Hussi, non modo destruit quae contraria sunt, sed etiam reparat, restauratque aedificium noui regenerati hominis, atque ecclesiae bene moratae,*

113. Nec absimile fuisse Heydelbergensium Theologorum (de erigendo in ecclesiis Palatinis ordine, sub Friderico pro pie tunc solicitorum) iudicium, patet ex eorundem ad fratres in Bohemiam legatione, et literis. Ita enim *Zacharias Vrsinus ad Andream Stephanum,* fratrum Antistitem. Nota est nobis ex confessione vestra, et de omnibus doctrinae christianae capitibus nobiscum consensio, et vitam christianis dignam conseruandi cura et diligentia. Atque in hac quidem parte vestram prae nobis felicitatem vobis merito gratulamur, et a vobis petimus, vt precibus vestris apud Deum nos iuuetis, in impetranda eius gratia, qua nobis etiam ordinis et decori Christiani Profectus aliquanto maior concedatur, fiatque vt nos ipsos iudicantes non iudicandi simus a Domino. Licet enim vota et studia iam dudum eo contendant, vt aliquid melioris ordinis tandem inter nos conspiciatur: tamen quia nomen ecclesiasticae disciplinae (aliis imprudentius et opportunius eam vrgentibus, aliis acerbius et sine discrimine repudiantibus) ita factum est odiosum, vt magna pars illud auersetur, atque deletum cupiat, vix etiam nomen ipsum, aut tenuem umbram, disciplinae hactenus obtinemus. Idcirco cum pudore et dolore videmus vestra opinione plus nobis tribui, quam apud nos deprehendimus: nobis tamen inde stimulos incuti sentimus, quibus excitati conemur vestrae et aliorum piorum, honestae de nobis opinioni, magis respondere, &c. 19. Mart. 1574."

114. Ad has accepto responso Heydelbergenses, miserunt ad fratres *Badium* quendam, cum his ad eundem Antistitem (a D. Oleuiano scriptis) literis. *Ostendit mihi Dominus Vrsinus literas vestras, et D. Langueti:* e quibus cognoui vos iam pridem strenue ad illum scopum contendere, quo et nos aspiramus; vt nimirum non in disputatione, sed actione, hoc est vera ad Deum"

„Deum conuersione, et solida in Christum fide, religionis initium, medium, „finem, ponamus. *Peto igitur a vobis, meo et fratrum qui hic Ecclesiae inseruiunt „nomine, vt Ioanni huic Badio omnem Ecclesiae vestrae Oeconomiam exponatis*, eum„que commendatum habeatis: est enim vir eruditus et valde pius." Salutat „vos D. Vrsinus et omnes collegae: Heidelbergae, 28. Aprilis, 1174.

115. Quid vero de iis, quae Badius in fratrum Ecclesiis viderat, senserint Heidelbergenses, patet ex litteris iterum ab Oleuiano ad Stephanum „datis, 6. Sept. vbi sic loquitur: *Dici non potest, quanti ego illud opus Domini „faciam, quod in ecclesiis vestris non inchoauit modo, sed tot etiam annos continuat.* „Mouet me non parum, et collegas meos, vltima huius seculi corruptio, vt „de optima Ecclesiae gubernatione vobiscum conferamus. Cupimus enim „ita aedificare, vt aedificium ad posteritatem sit stabile. Videmus autem „quanta sit varietas, quamque subitae mutationes in iis Ecclesiis, quae iu„re veluti suo exutae simpliciter a Politiis pendent. Hisce malis nisi matu„re occuratur, sentient multi pii, se (saltem magna ex parte) in vanum cu„curisse: dico quod ad stabilitatem aedificii attinet, et ad conseruationem „atque propagationem totius Oeconomiae regni Christi. Qua in re quae „Dominus vobis concessit, agnoscimus, atque plenius ea agnoscere cupi„mus, Dominumque rogamus, vt ipsemet ad eam rem media suppeditet. „Certe cum tristem faciem Ecclesiarum Reformatarum in Germania intue„or, totus pene cohorresco. Video Politias hospitia fuisse Ecclesiae, at iam „multis in locis hospitia mutantur in dominia: vt libere in Ecclesias adeoque „ipsam coelestem doctrinam, dominentur. Causa huius mali non postre„ma esse videtur, quod Ecclesiae multae nimis sese Politiis huius mundi ad„strinxerunt: quasi pars sit essentialis regni Christi. Itaque vestram ratio„nem aedificandi non possum non magnifacere, qui vultis Ecclesias vestras „ita Politiis huius mundi, imo omnibus hominibus ad bonum, esse subie„ctas, vt tamen nil libertati suae, quam Christus sanguine suo eis compa„rauit, decedat.

116. *Hubertus Languetus* (cuius ante facta mentio) fuit Electoris Saxoniae in aula Caesaris Viennae Legatus, magnae auctoritatis vir. Aliquot eius ad *Andream Stephanum* reperio epistolas, inque illarum vna haec verba: *Nihil magis metuit Pontifex quam nostrorum consensum et coniunctionem, quae ipsi futura esset exitio, si institui posset: sed sunt inter nostros insani quidam Theologi, qui „omnia recta consilia respuunt, eaque re vtilem Pontifici nauant operam.* Vellem „Ecclesias Bohemicas, quas scribis expetere confessionem Augustanam, te „prius cum vestris coniungere. Sed haec sunt in solius Dei arbitrio sita, „quem ardenter orare debemus, vt suum gregem tueatur aduersus illos, qui „eum dissipare conantur. De generoso D. de Z. idem sentio quod tu. Visus est

eſt mihi ex eo hominum generc eſſe, qui prudenter et ſimpliciter de rebus" iudicant, nihil ſuis affectibus tribuentes: plerosque (qui alias non carent" ingenio) ita abripiunt affectus, vt interdum videantur ſenſu communi de-" ſtitui, cum de rebus iudicant. Viennae.15.Febr.1574."

117. Prodierat interim anno 1572. Antuerpiae praeclarum *opus Biblicum* quadrilinguae, *Benedicti Ariae Montani*; et mox Latina noua Bibliorum verſio *Franciſci Iunii et Immanuelis Tremellii* Heidelbergae. Quo excitati fratres ad nouam quoque adornandam ſua lingua verſionem, fontibus conformem (quia omnes eatenus latinae tantum verſionis verſio erant) animum applicauerunt, emiſſis eo fine ad Academias (Wittenbergenſem et Baſilienſem) Theologiae aliquot canditatis, qui linguis ſanctis a fundamento ediſcendis darent operam. Quibus acceſſit Iudaeus natus, *Lucas Helitz Poſnanienſis* et doctus et pius vir, euangelii quoque apud nos miniſter factus. Hi ergo vt ſacro huic operi vacare poſſent quiete, aſſignatus illis fuit in meditullio Morauiae cohabitandi locus, caſtellum *Kralitz*, erectaque ibidem officina Typographica, ſub patrocinio Magnifici D. *Ioannis Baronis de Zerotin*, in arce proxima *Nameſt* reſidentis, omnesque hos munificentia ſua liberaliter ſuſtentantis. Proſperauitque Deus adeo, vt Prophetas et Apoſtolos ore noſtro germaniſſime loquentes habeamus, ſi vlli Europaeorum. Fuerunt autem in opere hoc (pura verſione adornando, commentariis illuſtrando, typisque ſex tomis exſcribendo) toti 14.anni inſumti. Prima ſi quidem pars, *Pantateuchus*, prodiit anno 1579.: ſecunda, *Hiſtorici libri*, 1580, tertia, *Hagiographa*, 1582. *Prophetae*, 1587. *Apocrypha*, 1588. Sexta denique pars, *Nouum Teſtamentum* complexa, 1593. Vnde demum aliae poſt editiones deſumebantur.

118. Anno 1575. celebrauit Maximilianus comitia Pragae, ordinesque Regni ſub vtraque *ſyncretismum, ſub communi vnius confeſſionis teſſera*, inire permiſit: fruſtra id, quanquam omni niſu, tam Ieſuitis quam Pſeudo Huſſitis, impedire tentantibus. Cum enim ſupplicibus ſuis libellis Proteſtationibusque inter alia inſeruiſſent, *ordines ſub vtraque non eſſe in fide vnanimes, ſed fouere inter ſe Piccardos, Caluiniſtas, Lutheranos*: ordines vt conſenſum teſtari poſſent, confeſſionis communis conſcribendae iniuerunt conſilium: electis adhaec Theologis certis, illisque ex Baronum, Nobilium, et Ciuico ordine, inſpectoribus datis. His ergo *magiſtri Pragenſes* obtulerunt libros M. Huſſi, veterumque Bohemorum de religione facta Synodica et comitialia decreta. Qui Auguſtanam confeſſionem erant amplexi (magna iam ordinum pars) obtulerunt eandem confeſſionem ſuam, ſicut et ſuam illi qui ex fratribus erant. Conferebant ergo in ſingulis fidei articulis, et ſenſum, et loquendi formulas, ſingularum partium: exprimebantque formulis talibus,

G qui-

quibus quaelibet pars subscribere posset et vellet, *ad particulares nimis, subtiles et scholasticas, quaestionum differentias non descendendo.* Quae christiana illorum moderatio et prudentia nonsolum ipsis tum profuit, sed et multis magnis viris, in Germania et alibi, placuit. Caesar enim oblatam sibi confessionem illam ratam habuit, omnesque illi subscribentes in regiam protectionem suscepit. Consistorii tantum constituendi, et Academiae, potestatem, quam petebant, in aliud tempus reiecit: sancte interim promittens, non defuturum se, aut certe filium (quem iam designauerant successorem) ordinum petitioni.

119. Notandum: hanc *ordinum confessionem Bohemice fuisse scriptam, in latinum non translatam*, nedum typis excusam, nisi anno 1619. cum regi Friderico ab Academia et consistorio Pragensi offerretur. Ideoque in *confessionum harmonia*, seu Syntagmate, non exstat: quae autem Bohemicae confessionis nomine ibi habetur, ea *fratrum Bohemorum confessio* est peculiaris, non haec ordinum communis. Quam in Germanicum duntaxat transferri curarat, Wittenbergensiumque Theologorum censurae mox a comitiis anni 1575. submiserat, *D. Bohuslaus Felix a Lobkovvitz et Hassenstein*, electus ab ordinibus tunc negotii Director. Approbarunt autem eam Wittenbergenses: inter alia his etiam verbis (in suo ad Baronem Germanico responso) vsi: *Quanquam confessio haec compendiosa est, facileque animaduertimus in conscribenda illa id maxime fuisse spectatum, vt primarii fidei articuli breuiter, rotunde, proprieque exprimerentur, ad euitandam superfluam prolixitatem, et de scrupulosis quaestionibus lites ac iurgia. Quod fortassis rixosi aliqui in Germania nostra, si confessio haec Germanico etiam prodiret idiomate, taxaturi essent: nobis tamen christiana haec prudentia et moderatio vestra non probari non potest. Ideoque admonitos volumus aperte, vt tametsi aliunde alia veniant iudicia, ab hac tamen Sancta et casta simplicitate abduci vos ne patiamini. Id siquidem certum est, optime sic consuli Ecclesiis, easque tam maxime aedificari, emendari, et in vnanimitate conseruari, quando pura Euangelii doctrina populo christiano in simplicitate, sine ambitione quaesitis subtilitatibus et emergentibus inde contentionibus proponitur:* quemadmodum et Psalmus XXV. orat; *simplex et rectum custodiat me*, &c. Dabantur Wittenbergae 3 Nouemb. 1575.

120. Exemtus rebus humanis Optimus *Maximilianus*, anno 1576. successorem habuit filium *Rudolphum*: qui paternis vestigiis insistens, ad annum vsque 1602. pacate regnauit, nulla cuiquam religionis nomine illata molestia. Hoc demum anno clandestinis Iesuitarum per sua organa machinationibus eo res deducta fuit, vt Rudolphus conscripto ab illis edicto (*de repro-*

reproducendo in Piccardos VVladislai mandato) subscriberet, publicarique iuberet: nullo tamen alio effectu, quam quod templa fratrum aliquod ad tempus clausa fuerunt. Fratrum enim Patroni, proceres, protestati ad se istud nihil pertinere, cum tales non sint quales Piccarditae illi describantur, facile obtinuerunt, vt edicta sua non stricte obseruari conniueret mitissimus Caesar: nec illa vrgere per alios Euangelicos ordines hostibus adeo licuit. Relatum quoque fuit a fide dignis, eum posteaquam vespere eius diei 22. Iulii de intercepta a Turcis *Alba Regali* (praecipua Hungariae vrbe) aduolasset nuntius, consternatum dixisse: *exspectabam tale quid, posteaquam hodie Dei Regimen, quod est conscientiarum, vsurpare coepi*: ad paternam respectans gnomam.

121. Nec illi aliud fuisse propositum, quam pientissimi parentis praestare promissa, conscientiarumque stabilire libertatem, declarauit satis postea, cum anno 1609. Ordinibus Regni sub vtraque (reclamante licet Papa et factione Hispanica, suisque adeo consiliariis nonnullis) *consistorium inferius Academiamque, ordinum arbitrio reformanda, tradidit*: additis *Maiestaticis litteris, quibus et donationem confirmauit; et templa scholasque ab Euangelicis vel possideri* (quas possident) *vel exstrui* (vbi opus) *permisit; et affligi quenquam religionis nomine* (etiam e suis Catholicorumve procerum, imo et spiritualium subditis) *vetuit; et futuros reges successores suos ad haec sancte obseruanda obstrinxit: et denique ordinibus defensores, libertatis huius custodes, e medio sui eligendi facultatem restituit.*

122. Ordines igitur *Consistorium* reformant: et quidem Concordiae causa *tres de Hussitis, tres de Fratribus, totidem de Euangelicis aliis*, Ministros per suffragia, eligunt illisque *tres Academiae Professores* adiungunt: atque hos duodecim selectos viros, Ecclesiastica totius regni negotia curare iubent. Et quia de Compactatis abolendis, atque ad normam solius diuinae legis regendis Ecclesiis, iam consensus erat omnium, electus est *Administrator primus ex Hussitis, Elias Schuda de Semanin*, posthac e communi Decanorum coetu eligendus. *De fratribus* vero (quibus suus disciplinae ordo ad pleniorem vsque Syncretismum permissus) conclusum est, vt suum *Seniorem, Administratoris collegam proximum*, quamdiu ordinis illius diuersitas (amica tamen concordia) durauerit, haberent. Quibus et templum *Bethleem* dictum, et Hussi praedicatione clarum, tanquam genuinae Hussi progeniei ab Academia concessum est. Quae omnia omnium bonorum publica laetitia peragebantur: personabantque diuinis laudibus omnia; et templorum valuis passim affigebatur.

Templa patent, Leo laetus ouat, firmante Rodolpho,
Quam dederas fidei, Maximiliane fidem. et similia.

123. Effloruit itaque Religio purior, sublato paulatim *Pseudo Hussitismo*, per totum regnum: vt vix centesimus quisque superesset, qui non Euangelicam profiteretur doctrinam. Sed eheu! cum religionis libertate (vt fieri assolet) paulatim quoque succrescere coepit vitae licentia, disciplinaque (etiam apud quos viguit ante) dissolui mirum in modum. Quare non omnibus piis libertas illa, carnis securitatem secum trahens, placuit, maleque nonnulli ominari coeperunt: donec et Ferdinandiana horrenda tempestas nos obruit, propheticumque illud, *in pace amaritudo mea amarissima*, impletum est.

124. Euangelii enim hostes inuidia repleti, & ad consuetas suas artes conuersi, machinam in occultis construxerunt, qua displosa penitus subuersi sumus, tota illa tot seculis *Nimrodo Papae reluctans Bohemica Ecclesia.* Vt illi cum euersa olim filia Sionis lamentandum iam sit: *venati me sunt tanquam auem inimici mei: deiecerunt in lacum vitam meam, obruerunt me lapidibus: merserunt me profundo, perii*, Thren. III. 52. &c. Nam exemto rebus humanis libertatis nostrae vindice Rudolpho, deque Concilii Tridentini exsecutione dispositis consiliis *a Bohemis incohoandam esse*, hoc egerunt, vt eos exquisitis (contra sacratas priuilegiorum leges) diuexationibus ad impatientiam, & dehinc ad arma, proritarent: si se eo abduci paterentur, iustum habituri colorem eos, ceu supremae maiestati rebelles, totius Catholicae Ligae armis opprimendi. Factumque est, peccatis nostris contra causae iustitiam praevalentibus, Deo autem hostibus, vt homnes in sanctos Dei crudelitatis mensuras apud nos etiam tandem explerent, permittente.

125. Nam obtenta anno 1620. victoria, procerumque primariis partim supplicio affectis, partim dispersis, Ecclesiarum pastores vniuersos vniuersali mandato (quasi rebellionis auctores) proscripserunt, tum populum an religionem mutandam primum blande allicere, mox terroribus et diuexationibus variis adigere, tentarunt. Demum cum sexennio toto paucos ita prehendissent, anno 1627. totam Euangelicam nobilitatem patria proscripserunt, plebem autem carceribus & torturis ad renuntiandum calici, promittendamque Papae obedientiam, compellere agressi sunt. Vbi sane permulti sanguinem potius quam animas profundi parati erant, et expetebant, sed votum hoc irridebatur: *non sanguinem eorum sitire Caesarem, sed animarum salutem*, dictitantibus nouis illis ferro armatis Apostolis. Erat enim conclusum Romae, *quando quidem in Lutherana haereseos febri curanda nihil adhibitam sanguinis missionem profuisse integri seculi experientia ostendisset*, alia

alia nunc esse tentanda remedia, diaetae beneficio; per exilia nimirum, carceres, tribulationesque omnis generis lentas.

126. Cuiusmodi *quadraginta annorum diaeta* eo res deducta est, vt intra Bohemiam et Morauiam nullum amplius Euangelicis restet templum, nulla schola, nullum priuatum religionis exercitium, nulli sacri libri, exustis Bibliorum Codicibus, aliisque purioris diuini cultus adminiculis, quaecunque vsquam deprehendi potuerunt, omnibus. Qui autem fidei DEO seruandae causa patria elapsi, perque vicina regna dilapsi erant (milleni sane numero) aut exilii molestia animis fracti constantiam deseruerunt, aut calamitatum diuturnitate sic absumti sunt, vt non nisi tenues hinc inde supersimus reliquiae: *velut post peractam vindemiam duo tresue racemi, et post obliuitatem duae tresue baccae in vertice rami*, [Ies. XVII. 5. 6.] *desertentibus nos cunctis amatoribus nostris, neque nos requirentibus, imo etiam cum a nobis requisiti essent cor aduersus nos obdurantibus*, Ierem. XXX. 14.

127. Et nos quidem omnipotentis iram, quae super gentem nostram iuste adducta est, iuste toleramus, 2. Macc. VII. 58. Sed *iustificabuntne coram Deo actiones suas, qui et communis Euangelicae causae, et antiquorum foederum immemores, in communi causa succumbentibus, non solum non succursum iuerunt, sed et aduersum fratres et vicinos* [vt Idumaei olim] Babylonios incitarunt, *Exinanite, exinanite, ad fundamentum vsque*, Psalm CXXXVII. v. 7. clamantes. Nec alii sibi pacem constituentes recordati sunt, *Bohemos communem aduersus Antichristum causam et primo, et constanter tot seculis, tutatos, dignos esse, quorum iterum causa communi ope agatur:* eousque saltem, vt ne apud eos Euangelii lux (vbi primum accensa; et publico candelabro exposita fuit) non sic penitus exstingui, vti factum est, permitteretur.

128. Genti ergo afflictissimae, ob id quod doctrinae Apostolicae, et vestigiis Ecclesiae primitiuae, sanctorumque Patrum manuductioni, studiosius adhaesisset, prae ceteris exosae factae, impetitae, deiectae, proculcatae, a suis derelictae, neque commiserationem humanam inuenienti, hoc vnum restabit, vt solius aeterni miseratoris opem inclamando, cum euerso olim populo Dei dicat: *propterea fleo, quod longe a me factus est consolator, non est qui reficiat me: perditi sunt filii mei, quoniam inualuit inimicus*, Thr. I. 16. *Expandit Sion manus suas, sed non est qui eam consoletur*, v. 17. *Inclamabam amicos meos, sed illi fefellerunt me*, v. 19. *Vide Domine, quomodo tribulor*, v. 20. *Audiunt me in gemitu esse, et nemo consolatur me, omnes inimici mei gaudent*, v. 21. *Recordare Iehoua quid nobis fiat, vide opprobrium nostrum*, cap. V. 1. *Haereditas nostra transiit ad alios, domus nostra ad alienigenas*, v. 2. *Pupilli sumus, sine patre*, 3. *Persecutionem patimur, laboramus*,

boramus, nulla nobis relinquitur quies, 5. Serui dominantur nobis, nemine nos e manu illorum asserente, 8. defecit gaudium nostrum, versus est in luctum chorus noster, 15. Tu Iehoua in seculum manes, solum tuum a generatione in generationem, 19. Quare in aeternum obliuiscceris nostri? 20. Restitue nos tibi, vt revertamur! innoua dies nostros, sicut a principio, 21.

129. Sed nec aliarum Slauonicarum gentium Ecclesiae hoc seculo multo mitius habent, hinc papali inde Turcico iugo pressae, aut etiam multiformibus Ecclesiae Graecae superstitionibus obrutae. *Miserere populi tui christiani tot modis accisi etconcisi, Iesu Christe!*

130. Haec autem omnia cui fini hic memorantur? nobis quidem in solatio: recordantibus quod quemadmodum olim, primitiuae Ecclesiae temporibus, nulla vis, nulla tormenta, nulla supplicia, christianismi propagationem sistere poterant; ita nunc extremus hic Papalis saeuitiae furor Euangelii cursum sistere non poterit. Quia licet alicubi faces eius extinguantur (vt apud nos) alibi tamen tanto fortius flammescunt. Nec alius nunc Deus est quam olim, aut manus eius abbreuiatur, quin possit e Babylonica fornace suis inuenire exitum, hostes autem propriis inuoluere flammis. *Magnus est Dominus noster, et magna virtus eius, et sapientiae illius non est numerus*, Psalm CXLVII.*5. quicquid vult facit, in coelo et in terra* CXXXV.*6. Nec suos repellit in sempiternum, sed si contristauit rursum miseretur, secundum multitudinem misericordiarum*, Thren. III. 31. 32.

131. Alii autem haec recognoscendo, et quam seuere Dominus nos (qui haereditatis eius etiam portio fuimus) castigarit expendendo, discant et ipsi iudicia pauescere Dei, qui ea plerumque a domo sua, incipit, 1. Petr. IV. 17. imo ab ipso sanctuario suo, Ezech. IX. 6. Nam siue nos sanctuario fuisse propiores (propter sanctioris disciplinae studium) credunt, siue seipsos prae nobis, res eodem redit. Nempe si vos reuera pietati propiores fuimus: profecto quibus Christianae vitae minor cura fuit, sibi audire habebunt illud Christi: *Si haec in viridi, in arido quid fiet?* Luc. XXIII. 31. Si vero illi prae nobis sanctuario propiores reuera, reuera itaque maiores expectare habent prae nobis plagas, ni exemplo nostro moniti resipiscent: *quia cui plus datum plus vapulabit* Luc. XII. 47. 48.

132. Si cui veniat cogitare, *hic in laudem vestram multa recitata sunt*: respondebo, proprias laudes protulimus nullas, tantummodo quid aliis visum fuerit, memorauimus. Dicere igitur cum supremo magistro licebit: *Si*

ego

ego testor de me ipso, testimonium meum nihil est. Alius est qui de me testatur, Ioannes, &c. Ioann.V.31.32.34. *Ego tamen ab hominibus testimonium non accipio* (inquit Dominus) *sed haec dico vt vos seruemini*, v.35.h.e. vt ad veritatem expendendum, agnoscendum, gloriamque Deo dandum, excitemini. Nec autem nobis, tot hic recitatorum testimoniorum alius scopus, quam vt adsequentis libelluli attentam recognitionem pii lectores excitentur tanto melius, *num res nostrae tanta tantorum virorum elogia mereantur* agnituri, et de hinc res suas aut meliores retenturi, aut corruptiores emendaturi.

133. *Nos si abscondendo hucusque minam nostram peccauimus, ecce emendamus, publice eam exponentes!* atque si nobis iam accidit quod ingrato illi, et ignauo, vt seuerum experiamur iudicium Domini dicentis, *auferte ab illo minam, et date decem habenti*, Luc.XIX.24.humiliter cum Dauide dicendum erit: *Dominus est, faciat quod bonum videtur in oculis suis*, 2 Sam.XV.26. Vobis autem o Ecclesiae, plus minarum habentibus, ecce nostram quoque iam tradimus! recipite illam a nobis, reuerenter oramus, ita, vt inde plus aliquid, quam dum apud nos solos fuit, lucri cedat Domino. Legimus apud Mosen, quum *tabernaculum* sibi mandans erigi Deus, oblationes a populo requireret spontaneas, *quisquis habuit aurum, hyacinthum, purpuram, coccum, byssum, pilos caprinos, pellesue arietum*, &c.obtulisse; operariosque diuinitus excitatos inde opera confecisse, Exod.XXXV.23.&c. Nunc vero audimus hic et illic viros sapientes de erigendo in Ecclesiis throno Christi, disciplina, optimaque regiminis Ecclesiastici forma, consultare: quid ni ergo quemcunque sponte mouet animus suus,(vt ibi Moses loquitur,v.29.)offerat quicquid habet? (offerre siquidem quod non habet nemo potest) Artifices vero quos excitat, et excitabit Dominus, has materias seligendo, dirigendo, perpoliendoque Tabernaculum Domino erigant?

134. Credo equidem *Lutherum, Bucerum, Caluinum, Musculum, Zanchium, Bezam, Oleuianum, Vergerium*, &c.etiam Beseleeles et Oholiabos (Spiritu Dei repletos) fuisse, et quid operi diuino plus aut minus conueniat, iudicare potuisse, vos tamen qui in eorum labores introiuistis, illorum iudicia vobis praeiudicare ne permittite, in diiudicandis omnibus,quae obuenient liberrima mente versati. Memores tantum, *si haec a spiritu Apostolico sunt, Apostolico spiritu diiudicanda esse*: h.e. non hic quaerendam sermonis aut sapientiae sublimitatem, sed ostensionem spiritus et virtutis, &c. 1. Cor.II.1.

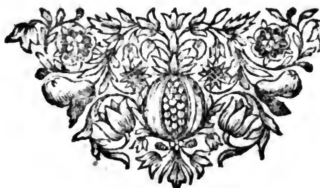
135. Verum de his plura, postquam res ipsa praecognita fuerit, *vt intelligentibus loquemur, iudicate quae loquemur.*

Dan.IX.

Dan. IX. verſ. 7.

TIbi domine iuſtitia, nobis autem confuſio faciei, omnibus propinquis & longinquis, in omnibus regionibus, quo diſperſiſti nos, propter praeuaricationes noſtras. 15. Nunc tamen domine, qui nos populum tuum e terra (ſpiritualis) AEgypti eduxiſti, et tibi comparaſti nomen, quale eſt hodie. 16. Auertat ſe iam a populo (Chriſtiano) ira et excandeſcentia tua. 17. Auſculta Deus noſter orationi ſerui tui, et deprecationibus eius! et fac vt luceat facies tua ſuper ſanctuarium tuum, quod deſolatum eſt, PROPTER DOMINVM. 18. Inclina Deus aurem tuam, et audi! aperi oculos tuos, et vide deſolationes noſtras! Non enim propter vllam iuſtitiam noſtram nos procidentes adoramus TE, ſed propter miſerationes tuas ampliſſimas. 19. Domine attende et effice, ne tardato! Propter TE, DEVS mi: quia de nomine Tuo vocatus eſt populus tuus. Amen!

FINIS.

RATIO
DISCIPLINAE
ORDINIS-
QVE
ECCLESIASTICI
IN
VNITATE
FRATRVM BOHEMORVM.

PRAEFATIO.

Onſtat ex hiſtoriis, pie lector, gentem Bohemam poſtquam *Ioannis Husſii & Hieronymi Pragenſis* miniſterio Euangelii luce feliciter fuiſſet colluſtrata, nouis tamen Satanæ fraudibus ad apoſtaticae ſedis obedientiam, Calice ſolo, cum aliis quibusdam paucis ſibi reſeruatis, rurſum pellectam fuiſſe; in Baſilienſi nimirum Concilio, anno 1433. vnica *Taborienſium vrbe* accenſum lumen ſub modium recondi dolente, perque multos annos reſiſtente, et doctrinae puritatem, ſuamque in fide conſtantiam, gladio defendente: donec et ipſi partim dolo circumuenti, partim vi oppreſſi, fuerunt. Quicquid ergo piarum adhuc ſupererat Husſi reliquiarum, diuino inflammati zelo denuo reſumpſerunt animos, et a *Calixtinis* illis *pſeudo-Huſſitis* ſeceſſione facta, anno 1457. peculiares coetus multis in locis, ſola diuina ope fulti, feliciter erexerunt: quemadmodum et Conſiſtorium peculiare. Paulo enim ante illa tempora, Waldenſium e Gallia pulſorum pars in vicina Auſtria, cum vno et altero Epiſcopo ſuo, conſederant: ad quos legatione facta noſtri illi propoſitum totum detegunt, conſiliumque tandem et Chriſtianam coalitionem expetunt. Collaudant illi propoſitum, ſuadentque ſi coetus illi, puram amplectentium Euangelii doctrinam, a diſſipatione praeſeruari debeant, videndum eſſe ne paſtorales fidi deficiant.

Non expectandum igitur, dum Romanae ordinationis aliqui veritatis amore ad illos tranſeant, ſeque illis paſtores dent: ſed ordinandos eſſe domi, pro neceſſitate. Cumque dicti Waldenſes, legitimos ſe habere Epiſcopos, legitimamque et non interruptam, ab Apoſtolis vsque, ſucceſſionem affirmarent, crearunt tres e noſtro-

rum ministris, ritu solemni, *Episcopos*, illisque ministros ordinandi contulerunt potestatem. Sed qui in odium tracto ab antichristiano abusu *Episcoporum* nomine *Seniorum* potius & *Antistitum* apellatione acquiescebant, vti et hactenus. Quantum ad coalitionem ipsam, antequam haec in effectum deduci potuisset, dissipati sunt boni Waldenses denuo, primariusque ipsorum Episcopus, *Stephanus* Viennae igni exustus. Nostri illi in Bohemia multas, pariter experti persecutiones, exstirpari tamen, (DEO ipsos protegente) non potuerunt. Creuit potius fidelium numerus adeo, vt circiter annum 1500 prope ducentae essent per Bohemiam et Morauiam Ecclesiae, e nobilitate iam multis eas pie fouentibus. Quando autem sudore et sanguine fundamenta illa Orthodoxae fraternitatis constiterint, historiae, quae ad manum sunt, docent.

Quod FRATERNITATIS nomen attinet, id a re ipsa desumptum fuit. Erant illi reuera genuina sancti martyris *Hussi* propago: quia tamen Calixtini *Hussitarum* titulum praeripuerant, neque nostri illi contra spiritus sancti interdictum, 1.Cor.I.12.13. ab hominibus denominari sustinerent: factum est, vt se ipsos inuicem amabili illo, et Christianis conuenientissimo nomine, FRATRES et SORORES adpellarent. Apologiis vero, et libris suis, fundamentum causae M.Hussi (*legem Christi sufficientem esse ad Ecclesiae militantis regimen, sine additamentis legum humanarum*) respectantes, et ne a fundamento hoc, vel ipsi vel posteri recederent, praecauere volentes, subscribebant FRATRES LEGIS (seu regulae) CHRISTI. Et quia ordinem inter se certum, ad seruandam fidei et caritatis *vnanimitatem*, erexerant, appellabant totam congregationem suam VNITATEM FRATRVM, quemadmodum et hactenus.

Quia vero *templa publica* a Romanis, vel Pseudo-Hussitis, vbique occupabantur, illi peculiaria sibi *oratoria* oppidatim exstruere, pastoresque (ordinariis destituti reditibus) manuum labore victum quaerere, necesse habuerunt.

Cum vero postea Germaniae quoque misertus Deus magnum illum excitasset *Lutherum*, fratres ad ipsum (aliosque in imperio celebres Euangelii doctores) aliquoties legatione instituta, doctrinae quidem harmoniam in praecipuis plerisque omnibus capitibus deprehenderunt, ordinis vero et disciplinae strictioris laudem prae aliis re-

por

portarunt; quemadmodum Lutheri et aliorum, quae extant ad fratres, vel de fratribus, epiſtolae, teſtantur.

Quamuis autem peroptaſſent cum ceteris Eccleſiis, in Germania et alibi reformatis, plane vnum fieri: quia tamen inter eosdem diſſidia oriri varia cernebant, a partium ſtudiis abſtinendum ſibi, amicitia Chriſtiana cum vtrisque retenta, cenſuerunt: ſuorum interim coetuum curam (quod praeſertim Diſciplinam attinet) tanto ſollicitius gerentes, quando plus animaduerterunt Diſciplinae neglectu, aut languore, contentiones illas potiſſimum inualuiſſe.

Poſtea vero, cum bello Schmalcaldico ſuperati fuiſſent proteſtantes in Germania, Ferdinandusque Bohemos etiam ſuos (vtpore Proteſtantium foederatos) ad poenam traheret, confiſcatis nonnullorum procerum bonis eccleſias Fratrum ex iſtis locis eiecit, Regnoq; proſcripſit, anno 1548. Qui terno agmine in maiorem Poloniam et Borusſiam delati, ibi quoque Euangelii doctrinam ſparſerunt, Eccleſiasque nonnullas fundarunt.

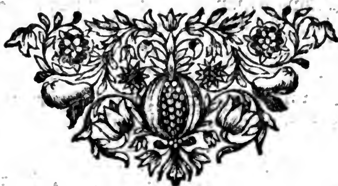
Tandem cum anno 1609. Proceres Bohemi, impetrata a RODOLPHO Imperatore religionis libertate, omnes Euangelicas diuerſorum rituum Eccleſias, ad Syncretismum redigere tentarent, iusſi ſunt FRATRVM patroni et antiſtites exhibere: *Quidnam prae reliquis peculiare haberent, praeſertim quod ad diſciplinam et ordinem. Exhibuerunt itaque ſequentem ſeriem:* quae cum approbaretur, nec tamen Eccleſiae ad eam formam redigi tum poſſe putarentur, indultum eſt Fratribus (ad commune regni conſiſtorium alioqui receptis) ſuam retinere diſciplinae ac ordinis formam, *donec perfectius aliquid, quod omnibus pariter inſeruiret, offerret DEVS.*

Vt ne autem quid praetermitteretur interim, quod ad conſtantem ordinis eius boni obſeruationem videretur facturum, certiusque praecaueretur elangueſcentia, quæ vel ſenſim contingere (amota vigili in talibus prouidentia) ſolet: conſignatio illa, et velut in tabulas redactio, in Synodo generali Zerawicii Morauorum (an. 1616.) reuiſa, completa, totique miniſterio ad relegendum, gnauiterque ſecundum omnia perpenſandum, oblata fuit. Quod cum ageretur, comprobata ea fuit ab omnibus, praeſentiumque e Bohemia, Morauia, Polonia Seniorum, atque Conſeniorum ſubſcriptionibus con-

firmata: non solum vt certior extaret rei huius ad posteros memoria, sed vt arctior quoque euaderet singulorum, ad sedulam istorum per caritatem mutuam obseruationem, obligatio.

Ac quoniam nec deerant deinceps, qui eandem consignationem luci dari postularent; exterorumque piorum desideria in Ecclesiis nonnullis id deposcere intelligebantur: statutum fuit tandem in Synodo, quae a dispersa fraternitate Lesnae Polonorum celebrabatur an. 1632. vt typis exscriberetur. Videbatur quidem istis temporibus iam alia quadam disciplina nos concastigare Deus (procul dubio ob desitam inter nos quoque caritatem primam, remissumque feruorem pristinum, Apocal. II. 4. non tamen conuenire iudicatum est, vt negligentia quadam nostra in oblivionem abiret, et tenebris velut sepeliretur, quod semel sancta consideratione a maioribus constitutum, neque etiam sine profectu pietatis hactenus vsurpatum erat cogitationes potius eo conferre decuit, *vt reconcinetur, quod luxatum est, euiteturque totalis distortio, sanitas autem potius restauretur*, Hebr. XII.13. Quod vt inter nos, pariterque vniuersos Christi fideles, confiat, sua nos coelesti gratia Deus, et renouare, et confirmare dignetur, ob sacrosancti nominis sui gloriam, Amen.

Seniores et Ministri
Vnitatis Fratrum.

OR-

ORDO ECCLESIASTICVS
IN VNITATE FRATRVM BOHEMORVM.

VLLAM hominum societatem, *regnum, ciuitatem, domum*, imo nullam creatam rem citra *ordinem* certum consistere posse, sed illico labefactari, nutare, labi omnia, totius vniuersi exemplis constat satis (a) nec igitur Ecclesia, quae *domus est Dei*, 1. Timot. III. 15. et *ciuitas magni regis*, Psalm. XLIIX. 3. et *regnum Dei*, Matth. XX. 1. nisi ordine certo constare potest (b) Hinc Apostolus: *Omnia decenter et secundum ordinem fiant*, 1. Cor. XIV. 40. Qui ordo etiamsi non in omnibus Ecclesiis vnus idemque seruari possit, certum tamen est, *vnamquamque particularem Ecclesiam, quo qlus ordinis habet, eo firmius stare, eo iucundius florere.* Atque hac consideratione moti primi vnitatis nostrae fundatores (c) cum se ab idololatris separassent, non id solum egerunt (quamuis primario) *vt doctrinae puritatem, et vitae christianae simplicitatem, restituerent: sed etiam, ordinis vinculo vtrumque illud in se, et se in vtroque illo, firmarent.* (d) Disposuerunt igitur, Deo auxiliante, *tum se ipsos, ad sanctam illam societatem, tum res ad purum Dei cultum, Ecclesiaeque aedificationem, spectantes*: quam optime vel ad apostolicae et primitiuae Ecclesiae formam poterant, vel praesens tum in persecutionibus constitutae Ecclesiae status permittebat (e) quod enarraturi modo in septem tribuemus capita.

I. Primo exhibebitur ordo totius Vnitatis in genere.
II. Ordo Ministrorum et Synodorum.
III, Ordo Ministerii, seu modus Sacra ministrandi publice.
IV. Ordo Ministrorum domesticus: siue Vitae priuatae Ministrorum ratio.

V. Ordo

V. Ordo Auditorum priuatus.
VI. Ordo visitationum: siue inspectionis superiorum ad inferiores.
VII. Ordo disciplinae, qua veluti vinculo ista omnia continentur.

CAP. I.

DE ORDINE TOTIVS VNITATIS IN GENERE.

Rdo vnitatis fratrum in genere est tum *rerum*, /ad Sacrum Dei cultum pertinentium, certa iuxta Dei verbum distinctio; tum *personarum*, in congregatione ista vnanimiter DEO seruientium, discretio, certisque officiis erga se inuicem connexio atque colligatio.

ORDO RERVM.

CVm fratres omnia viderent confusa, nec distinguere quemquam inter *necessaria* et *non-necessaria*, aut saltem inter *magis et minus necessaria*, et quod peius erat, negligi a plerisque *fundamentalia salutis*, tractari *superficialia*: coeperunt *rerum in Christianismo* concurrentium discrimen tradere, Ier. XV. 19. Ose. IIX. 12. Matt. VII. 9. Gal. IV. 10. (A)

Esse videlicet in Christianismo

quaedam { *Essentialia*, *Ministerialia*. *Accidentalia*.

ESSENTIALIA Christianismi vocarunt illa, in quibus hominum salus immediate sita est; nempe *ex parte Dei, gratia Dei Patris, meritum Christi, et spiritus sancti dona*: ex parte vero nostra *fides*, *caritas*, *et spes*, Per *fidem* intelligendo beneficiorum Dei agnitionem, et priuatim sibi factam applicationem. Per *caritatem*, flagrans redamandi DEVM

VM, et per omnia ei obsequendi, studium. Per *spem*, in vtroque illo perseuerandi, atque ita fidei finem assequendi, immotam fiduciam. Absque his neminem saluari posse docuerunt. (B)

MINISTERIALIA vero Christianismi, esse diuinitus Ecclesiae data media, per quae *gratia Dei Patris, meritum Christi, Spiritusque Sancti operatio*, nobis innotescunt et conferuntur: id est, per quae in nobis *fides, caritas, et spes*, accenduntur, fouentur, roborantur. Nempe *Verbum Dei, Claues, et Sacramenta. Verbum* enim *DEI* essentialia illa nobis reuelat Psalm. XIX. 12. *Claues* assignant, Ioan. XX. 22. *Sacramenta* obsignant, Rom. IV. 11. Ideoque *ministerium Ecclesiae* docent esse necessarium, non propter se, sed propter illa essentialia. Nec aliud in *ministerio*, et per illud, quaerendum, quam vt *fides* reddatur quam purissima; *caritas* quam flagrantissima; *spes* quam tenacissima, in vita et morte, omnibusque tentationibus, misericordiae DEI inhaerens indissolubiliter.

ACCIDENTALIA vero Christianismi appellabant (quae alii Adiaphora) ea, quae tempus, locum, modumque ministerialia illa vsurpandi concernunt, id est, *ceremonias ritusque religionis externos*. Quae putarunt pro libertate et prudentia christiana ita esse vsurpanda, vt nonsolum non officiant *fidei, caritati, spei* (ab illis nempe abducendo, aut eas obscurando: quod vtrumque Idololatricae et superstitiosae ceremoniae faciunt:) sed magis vt illustrandis et inculcandis illis inseruiant, Rom. XIV. per totum 1. Cor. XIV. per totum, Col. II. 16. et alibi.

Atque circa haec potissimum versatur vnitatis nostrae ordo. *Essentialia* enim et *ministerialia* communia habemus cum vniuersis Christianis, modo sua bona norint, et satis distincte intelligant, Rom. X 12. Eph. IV. v. 3. 4. 5. 6. *In Accidentalibus* aliquid ab aliis forsan diuersum, non tamen aliunde, quam e diuina in Scripturis varie indigitata ordinatione, primitiuaeque Ecclesiae exemplis, deducta (c) Quae qualia sint, et an satis fini suo respondeant, in conspectu Ecclesiae (non salutis cardinem, sed meliorem, et aedificationi commodius inseruientem ordinem, quod ipsa praxis nos docuit, in iis collocantes) explicamus. Neque enim tam pertinaciter ista tuemur, vt non (si vtiliora offerantur) cedere simus parati, Philip, III. 15. 16. et 1. Tessal. V. 21. sed neque ob leues causas quidquam mutare aequum putamus, 1. Cor.

XI.2. Vnde eſt, vt nemini apud nos liceat, vel *nouos ſenſus* aut *opiniones* introducere, vel *inſuetas ceremonias* inchoare, *libros ſcribere* aut *edere*, niſi praeuia examinatione, et communi omnium conſenſu. (D)

ORDO PERSONARVM PRIMVM IN POPVLO.

P*erſonarum ordo* eſt talis omnium diſcriminatio, vt vnusquisque ſuo conſtitutus loco, cui praeſit aut ſubſit, et qualem huic aut illi reſpectum aut curam debeat, exacte nouerit: tam in *populo*, quam in *miniſtris*. (E.)

Populum, ſeu auditores, ſuos, maiores noſtri (relicto naturali et politico regimine in vigore ſuo, nimirum vt mariti vxoribus, parentes liberis, heri famulitio, magiſtratus ſubditis praeeſſent) trifariam iuxta gradus laborum, circa illos inſtituendos, partiri ſoliti ſunt:

nempe in { *Incipientes*, *Proficientes*; *et* *Perfectos*, ſiue *ad perfectionem tendentes* } vide Hebr. V. 13. 1. Cor. II. 6. et Iſid. lib. 2. Eccleſ. cap. 21.

(F)

Incipientes, ſiue initiales, ſunt, qui *Catecheſin et prima religionis elementa diſcunt*: vt ſunt pueri, paſtorum iam curae a parentibus traditi. Nec non adulti ab Idololatris accedentes, vel alias neglecti: qui, ſi Miniſtrorum inter Fratres curae ſe permittunt, inſtitui prius probarique ſolent, Hebr. V. verſ. 11. 12. 13. 14.

Proficientes ſunt, qui religionis elementa iam edocti, in paſtoralem curam ſuſcepti, ad omnium in Eccleſia myſteriorum participationem admiſſi, magis magisque in agnitione voluntatis DEI, eiusque practica obſeruatione, ſe exercent: atque ſic in Eccleſiae ordine ſe continentes, ſanctificationem ſuam cuſtodiunt, 2. Cor. VII. 1. Hebr. VI. 1. (G.)

Perfectos appellarunt rerum diuinarum cognitione notabiliter auctos, inque *fide, caritate et ſpe*, adeo roboratos, vt alios iam quoque illumina-

luminare, illisque in ordine continendis praefici possent, Rom. XV. 14. 1. Cor. II. vers. 6. Phil. III. 15.

Ex his enim eligi solent:

I. Presbyteri, seu censores morum.
II. Eleemosynarum Curatores.
III. AEdiles.

PRESBYTERI.

(H.)

SVnt honesti, graues, pii, e toto coetu eo fine delecti viri, vt ceterorum omnium conseruationi attendant. Quibus alios (in quibus exorbitantiae aliquid animaduertitur) commonendi, increpandi; dissidentes item reconciliandi; et quamcunque ataxian notauerint in ordinem religendi (siue solis siue cum pastore, auxiliatores dati sunt) potestas datur.

Nec non in rebus externis, rem domesticam concernentibus, iuniores viri et adolescentes horum consilia exquirere, et ab ipsis fideliter instrui solent. Id quod exemplis et praxi *antiquae Ecclesiae* omnino fieri debere credimus. Videatur Exod. XIIX. vers. 21. Deut. I. v. 13. 1. Cor. VI. v. 2. 4. 5. 1. Tim. V. 17. (I.)

Similiter e muliebri sexu honestae, prudentes, graues matronae, attendendum feminis eliguntur, similique potestate instruuntur. (K.) Vide Rom. XVI. vlt. 1. Tim. V. v. 2. 9. 10. Tit. II. 3. 4.

ELEEMOSYNARII.

ELEEMOSYNARII sunt viri prudentes, virtute ac fide conspicui, quibus gazophylacii (quo vnusquisque auditorum quoties vult immittit aliquid, ne quod dextra facit sinistra sciat.) Matth. VI. v. 3. cura committitur: vt quoties opus nummos eximant, libris inscribant, et in pauperes (pastore tamen conscio) erogent. Quantum enim fieri potest mendicitatem nostrorum praecauemus, mandato nimirum DEI, Deut.

XV. 47. Rom. XII. v. 8. Officii quoque ipsorum est orphanis, viduis, aegrotis, pro Euangelio exulibus, ne omni ope destituantur, prouidere.

AEDILES.

AEDILES, sunt viri honesti, quibus aedium sacrarum, et quas ministri inhabitant, cura committitur. Ideo et collectas, quater anno fieri solitas, ad se recipiunt, 2. Reg. XII. vers. 13 quantum quisque confert nominatim consignant, in aedificiorum reparationes, aliosque templi vsus, erogant: tandemque acceptorum et expensorum rationem semel anno Ecclesiae reddunt. Vbi et ordinarie (cum operosius sit hoc munus) dimitti, aliique ipsorum loco eligi, solent.

Hic est inter auditores fratrum ordo: cui non inuiti subiecti sunt ii omnes, vtpote quem ex verbo DEI, et experientia propria, aedificationi accommodum esse sciunt. Nec se quisquam in vllam functionem ingerit, vt obid contemni possit: Sed quisque a coetu toto legitime electus, tam cofidenter prouinciam in se recipit, quam ad eum confidenter alii transferunt.

ORDO MINISTRORVM IN VNITATE FRATRVM

MInistri *Ecclesiae* nobis sunt *sacerdotes seu Ecclesiarum pastores*, pro Christo legatione fungentes ad populum, 2. Cor. V. v. 20. Quorum officium est, *Verbum, Claues, et Sacramenta* administrare.

(A Sacerdotum appellatione fratres non abhorrent, quatenus ea vox sacris dicatam personam denotat, non sacrificum. Sed Bohemica vox, *Knez*, molior est, populi praepositum sonans; sicuti et vicina *Knize*, principem secularem: quemadmodum nempe Hebraica *Cohen*, et sacerdotem et principem politicum sonat. Quia tamen latina voce *sacerdos* alios offendi non ignorant, abstinent plerunque, et cum illis Ecclesiae appellant. Hic tamen, vbi ministrorum gradus recensentur, distincta appellatione opus est.)

Ab

Ab his sacerdotibus suis maiores nostri, neque linguarum, neque philosophiae cognitionem (praesertim cum id in Scholarum defectu esse non posset) requirere soliti sunt. Sed si quem enutritum verbis fidei, ad docendum aptum, sobrium, prudentem, et quae praeterea in ministro Ecclesiae requirit Apostolicus canon, 1. Timoth. III. & Tit. I. viderunt, eo contenti pro veris Christi legatis agnoscebant. Quod etiam *D. Lutherus* collaudauit, suadens nihilominus, vt quantum possent linguarum adiungerent studium: quemadmodum ex eo tempore, quantum potuit, fieri consueuit. (L.)

Isti habent sub se nouellos, Ecclesiae ministerio destinatos adiutores suos: supra se autem, ad ordinis custodiam, *Episcopos* seu *Antistites* suos. Quos sub se habent et fouent, sunt *Acoluthi et Diaconi*, (M.)

ACOLVTHI.

ACOLVTHI, sunt adolescentuli a Pastoribus Ecclesiarum in domesticam societatem, eo fine vt in futurum Ecclesiae vsum litteris et moribus diligentius quam apud parentes, vel alibi, instruantur, admissi. Sic etenim Samuel apud Eli, 1. Sam. III. 1. Elisaeus apud Eliam, 2. Reg. IV. 38. et turba filiorum Prophetarum apud Seniores suos, 2. Reg. IV. 20. exerceri soliti sunt. Sic et Christus discipulos, antequam illis ministerium concredidisset, apud se fouit et exercitauit. Sic Paulus Timotheum, Titum, Lucam, pedissequos et comites habuit: vnde et ἀκολουθία ipsis expresse tribuitur, Luc. I. v. 3. 1. Timoth. IV. v. 6. 2. Timoth. III. v. 10. in Graeco nimirum textu in euidentiam habet. Atque hinc est, quod iam inde ab Apostolicis temporibus gradus iste in Ecclesia vsurpatus fuerit. De quo videatur Cyprian. lib. III. Epist. XXIII. et Conciliorum canones.

Dant autem Acoluthis suis Fratres haec officia.

1. Supra ceteram iuuentutem composite, modeste, pie sese gerendo, in obsequio et spontanea DEO et Ecclesiae seruitute alacritati

critati, atque ita manſuetudine, diſcipulis dignae, adſuescere, 2. Tim. III. verſ. 10. 14.

2. In Theologiae rudimentis exerceri, legendo et memoriae mandando Catecheſin maiorem, Euangelia, Epiſtolasque breuiores ad Timotheum, Titum, Petri. Pſalmos item et Hymnos ſpirituales, 2. Timoth. III. verſ. 15.

3. Demandatur ipſis ad preces domi textus ſacri praelectio: quandoque etiam ex eodem textu ad easdem preces exhortatio; idque tum ad experiendum, qualem Deus ad docendum in vno quoque aptitudinem depoſuerit; tum ad acquirendam paulatim in DEO parrheſiam, qua ſuo tempore in Eccleſiae conſpectu opus erit, Luc. I. 4. Officii ipſorum eſt, ad concionem populum (ſicubi non aliter prouiſum eſt) campanarum pulſu conuocare, templum aperire et claudere, lumina (in antelucanis congregationibus) curare: atque ita inferioribus iſtis Eccleſiae miniſtrare, 1. Sam. III. 1.

4. Liberos Chriſtianorum in ſcholis catecheſin docere, Act. XIIX. 25. 26.

5. Praepoſitos ſuos peregre abeuntes comitari; tum miniſterii cauſa, tum vero vt ipſis honeſtae vbique vitae teſtes ſint, adeoque ipſi honeſtati vbique adſueſcant, 2. Tim. IV. verſ. 11. et II. v. 3.

6. Neceſſitatis tempore demandatur ipſis quoque in minori Coetu ſacri textus, cum commentario aliquo, praelectio; vel etiam (ſi poſſunt) memoriter habenda conciuncula, precesque. Quod et ipſum pii auditores pie admittunt. (N.)

DIACONI.

DIACONI ſunt adultiores Acoluthi, futuro miniſterio iam iam ſeſe praeparantes. Hos fratrum miniſtri pro adminiſtris, ſiue adiutoribus, habent, Apoſtolorum exemplo, Act. VI. v. 2. et Philipp. I. 1. Quamuis enim ab Apoſtolis primario ad menſarum miniſteria ordinati erant; conſtat tamen et praedicaſſe ipſos, et baptizaſſe (vt Stephanus, Act. VI. 10. et Philippus Act. IIX. 5. 12. 35. 38.) et ad gradum ſuperiorem, Miniſterii nempe ſeu Presbyterii, promotos fuiſſe, 1. Timoth. III. 13. Itaque

que gradus hic Diaconatus in primitiua Ecclesia constanter fuit seruatus: vt ex conciliorum Canonibus patet. Quem proinde, etiamsi ab Antichristo cum ceteris in abusum tractus sit, ab Ecclesia eliminari non conuenit.

Assignant vero Diaconis suis Fratres officii loco.

1. Constanter et fervide sacro-sanctae Theologiae studio incumbere, et digne ministerio sese praeparare, 1. Timoth. III. vers. 13.

2. Pubem in Ecclesia et Schola religionis fundamenta docere.

3. In concionibus ad populum habendis exerceri.

4. Baptismum, quoties mandauerit Pastor, ministrare. Nam et Christus discipulis suis, antequam Claues Regni coelorum commisisset, Baptismum permittebat, Ioh. IV. 2. Sicut et Petrus discipulis suis, Act. X. 48. Apostolorum vero Diaconos Baptisma peregisse, iam ostendimus.

5. Quoties frequentiori coetu sacra Coena administratur, nec sufficientes adsunt Ministri, adhibentur etiam Diaconi ad distribuendum, nonsolum calicem, sed et panem: ita tamen, vt non nisi Minister, Clauium potestatem habens, absolutionem populo annuntiet, et verba institutionis solemniter praemittat. (O.)

Atque isti sunt *Ministrorum adiutores*, Acoluthi et Diaconi. *Praepositi Ministrorum*, ceu vigiles et speculatores, sunt *Episcopi et Coepiscopi*, seu *Seniores et conseniores:* qui iunctim constituunt *Senatum Ecclesiasticum*, siue vt alii loquuntur *Consistorium Vnitatis*. (P.)

DE ANTISTITIBVS SEV SENIORIBVS.

ANTISTES, seu Episcopus, nobis est persona aetate ac donis DEI conspicua, ad ordinis in tota Vnitate custodiam omnium ministrorum suffragiis electa, solenni ordinationis ritu confirmata, et sic auctoritate publica munita; vt omnes reliqui, suo quisque loco, officium faciant, opus-

que

que DEI fine fcandalis et confufione vbique procedat, attendens, Act. XX. 28. 1. Pet. V. 1. Concil. Carthag. 4. (Q.) Tales Epifcopi *quatuor, quinque, fex* (prout neceffitas poftulauerit) conftitui; et vnicuique fuo *Dioecefis*, fiue *certus Ecclefiarum et Paftorum numerus*, affignari folent, 2. Corint. X. 13. vfque ad 16. Gal. II. 9. (R.)

Dignitas vero eorum prae ceteris Miniftris, non in honorum aut redituum, fed laborum, et pro aliis curarum, praerogatiua fundatur. *Qui maior eft inter vos fit tanquam minor, et qui praecedit tanquam miniftrator*, inquit Chriftus, Matth. XXIII. 11. Marc X. 44. Luc. XXII. 26. Et iuxta Apoftolorum canones, *Presbyter et Epifcopus* vnum idemque funt: nifi quod *Epifcopus Infpectorem*, fiue *Superintendentem, fignificat*. Ideoque Epifcopi vnitatis inter fe quoque pari honore funt: excepto quod vnus eorum ordinis caufa praefideat. Omnes hi electi et conftituti femel, per vitae dies in officio (nifi quis minus digne fe gerat) relinquuntur. (S.)

COMMVNIA ANTISTITVM officia haec funt.

1. Sinceritati doctrinae, difciplinaeque vigori, attendere per totam Vnitatem: idque mandato Chrifti, qui feruis fuis poteftatem dedit, et cuique opus fuum, *Ianitori vero praecepit, vt vigilet*, Marc. XIII. 34.

2. Prouidere, vt bonae indolis adolefcentes in futurum Ecclefiae vfum diligenter exerceantur: quemadmodum Prophetae filios, et Gamaliel fecus pedes fuos Paulum, erudiere, Act. XXII. 3. (T.)

3. Acoluthos, Diaconos, Miniftros et Confeniores, ad gradus fuos ordinare, Tit. I. 5. (V.)

4. Curam habere fidelem omnium Miniftrorum, Diaconorum, Acoluthorum, Viduarum et Orphanorum, in fua Dioecefi.

5. Catalogos Ecclefiarum fuae Dioecefeos habere, earundem neceffitates, auditoresque (faltem praecipuos) noffe.

6. Decernere Ecclefiis paftores idoneos, eosque pro neceffitatis ratione (non tamen infciis Co-Epifcopis) mutare. (W.)

7. Eccle-

7. Ecclesias suae Dioeceseos singulis annis visitare (de quo suo loco infra.)

8. Ministros et Pastores officium praetergredientes corripere (Excomunicatio vero ministri non nisi toti Synodo competit: *Omnia secundum potestatem, quam dedit Dominus in aedificationem, non in destructionem*, 2. Cor. XIII. vers. 10.)

9. Si quid persecutionis aut periculi (siue toti Vnitati, siue alicui Ecclesiae, siue personis certis) immineat, attendere quomodo discrimini obuiam iri, aut saltem periclitantibus solatii et confortationis aliquid submitti, possit, Act. XX. vers. 27.

10. Tenetur quisque antistes Vnitatis Bibliothecam curare, librisque vtilibus, quoad eius fieri potest, augere.

11. Typographei Vnitatis cura omnibus ex aequo incumbit: inspectio vero eiusdem proxime adhabitanti.

12. Et quia absolutum agendi arbitrium periculose vni aut paucis permittitur, tenetur quisque illorum, non solum collegarum, sed et Conseniorum iudicio subesse, admonitionemque, consilium et increpationem, admittere. Inde si quidem, tanquam a legitimo iudicio DEI, non est appellatio nisi ad Synodum generalem; a qua prouocare non licet, nisi ad eum qui diiudicandi potestatem dedit Ecclesiae. (X.)

OFFICIA PRAESIDIS.

VNus inter Episcopos PRAESIDIS fungitur officio (Y.) *cuius munia* sunt,

1. Quoties opus censet senatum Ecclesiasticum conscribere; consciis tamen et consentientibus collegis.

2. Congregatis conuentus causa indicata, et quam incertae sint absque DEI ope mortalium cogitationes, commonefactione praemissa, ad preces inflammare, eoque subsequentes operas consecrare.

3. Inquirere num præcedentis Synodi, aut Conuentus, decreta in effectum deducta sint. Tum proponere in hoc Conuentu agenda: et vt quisque quod deliberandum putet proponat, rogare:

 con-

consignante illico *Propositiones* omnes *Notario*. Mox singuli sententias ex ordine (a iunioribus facto initio) dicunt. Praeses autem colligit, ponderat, et quo rationum momenta inclinant eo conclusionem dirigit: quae a Notario decretis inscribitur. (Z.)

4. Synodum item generalem, cum opus est, indicere; ad prouidendum de necessitatibus externis aliquos constituere; inque Synodo totius boni ordinis primum esse ducem, Praesidis est.

NOTARII VNITATIS OFFICIA.

E Senioribus *uni Notariatus* concredi solet. Cuius officia sunt,

1. Acta Synodalia in monumenta referre.
2. Vnitatis acta et scripta optime cognita habere.
3. In scripta ab aduersariis emissa attendere, atque si responso opus sit, et mandatum a Senatu fuerit responsa conscribere, Senatusque censurae submittere.
4. Si quem in vnitatis scriptis defectum animaduertit, Senatum commonefacere, et pro vnanimi deliberationis antegressae statuto supplere
5. Ne quid a quoquam in vnitate priuato ausu edatur, attendere. Verbo, omnium editorum et edendorum librorum causas et ationes nosse.

CONSENIORVM OFFICIA.

Singulis Senioribus bini aut terni adduntur auxilii loco Conseniores: quos antiquitas Choepiscopos vocabant. Horum officia sunt:

1. Vna cum Senioribus Senatum Ecclesiasticum, seu Consistorium constituere.
2. Prae reliquis Ministris ordini bono vbique attendere: et quicquid correctione dignum vsquam notauerint, praepositum suum commonefacere.
3. Vt leges, statuta, consuetudinesque; laudabiles ab omnibus

bus

bus obseruentur, omnibus verbo et exemplo praeire, Phil.IV. 3. et 2.Tim.IV. 2.

4. De personis ad ministerii gradus idoneis prouidere, Tit.I.5.

5. Vbi, qua in re, et quomodo, Ministrorum et Administrorum quis vtiliter laborare possit, et quid proinde cuique committendum sit, decernere, Act.XVI.4.

6. Disciplinam in ministros, vna cum Antistite suo, exercere.

7. Ecclesias cum eodem, vel absque illo cum iusserit, et quas iusserit, visitare.

8. Conuocatos ad ordinandum Acoluthos, Diaconos, Ministros examinare, examinatosque certo cum testimonio Senioribus sistere. (1.Tim,III.10.)

9. In Pastores vicinos districtus sui (praesertim inspectioni suae peculiariter commendatos) quomodo officium faciant attendere: vbi si quid leuioris exorbitantiae notauerint, ipsorum est id corrigere; de grauioribus vero et scandalosis, Seniorem ipsum quantocyus edocere, 1.Thess.V.14.

10. Consiliorum arcana fideliter seruare, Prou.XX.19. (A a.)

CAP. II.

DE SYNODIS, ET ORDINATIONVM RITV.

GRaues ob causas (ad prouidendum nempe necessitatibus, siue totius Vnitatis, siue alicuius Dioeceseos) *Synodus* celebrare solemus, vel *Generales* vel *Particulares*,

Generalis Synodus celebratur fere quouis triennii vel quadriennii spatio: vbi omnes Seniores et Con-Seniores, Pastores et Ministri, aut etiam Diaconi et Acoluthi, imo et Ecclesiarum Patroni, (praesertim viciniores) comparent. Idque,

1. Renouandae et confirmandae fraternae dilectionis et concordiae causa, 1.Cor.XVI.14. 1.Petr.IV.8.

2. Ad erigendum roborandumque omnium animos in opere Domini, Rom.I.11.12.

3. Ad redintegrandum ordinis et disciplinae vigorem, si qua in

partelaxatio forte deprehendatur, vel metuenda veniat, 1. Cor. I.10. Eph.IV.10.

4. Aliquando etiam, vt exterminentur e miniſtrorum numero ſcandaloſi, aut rurſum ſolenniter recipiantur poenitentes.

5. Ad ordinandum Miniſtros, in quo gradu tum neceſſitas exigat. (Bb.)

Tales generales Synodi non vno certo in loco, ſed in diuerſis, tam in Morauia quam in Bohemia cogebantur (Polonia quia diſſita eſt, delegatos tantum ad Synodos mittebat: vt et ex Bohemia quandoque ad Polonorum synodos) hoc *ordine*. (Cc.)

1. Ad diem et locum deſtinatum comparent omnes vocati. (Dd)

2. Diuertit vnusquisque in locum pro ſe deſtinatum: id enim mature prouideri ſolet. (Ee.)

3. Sub veſperam ad datum Campanae ſignum conueniunt omnes in templum, dicuntur Deo gratiae, Senioresque paterne hoſpites ſalutant. (Ff.)

4. Coenatur inde iuxta menſarum et adminiſtrantium diſtributionem: (Gg.)idque (vt et ſequentibus diebus) modeſte cum timore Domini, piis et amicis colloquiis, Eph.IV.29. et V.4. E Conſeniorum vero numero emittuntur ad coordinandum omnes; vt et quotidie poſt ad viſendum et ſalutandum accumbentes. (Hh.)

5. Sequente mane a Seniorum vel Conſeniorum aliquo concio habetur, vt et aliis durante Synodo diebus: nec non pomeridianae et veſpertinae preces, cum commonefactione ſemper e ſcripturis, de eo quod communi aedificationi, aut rerum praeſenti ſtatui, ſeruiat. (Ii.)

6. Miniſtri toto die congregati manent in templo (quemadmodum et Diaconi atque Acoluthi ſuo loco) in materia a Senioribus oblata, occupati. (Kk.)

7. Seniores quoque in conſeſſu peculiari de miniſtrorum, Eccleſiarumue aut patronorum poſtulatis, aut quicquid in propoſitis eſt, deliberant et decernunt: in grandioribus negotiis tamen non absque Miniſtrorum conſenſu.

8. Quoties vacantem in Senatu locum expleri neceſſe eſt, praemisſis

missis cum ieiunio precibus, omnes singulique suffragiis personas certas designant, et obsignatis schedulis Senioribus tradunt.

9. Requiruntur et e Diaconis personae Ministerii gradu dignae: de quorum singulis Ministri, quicquid laudabile aut secus nouerunt, consignant, et Senioribus transmittunt.

10. Testimonio laudabili ornati, examinantur a Senioribus et Con-Senioribus.

11. Fit ordinatio publice ad quemuis gradum: de quo infra.

12. Semper autem in generali Synodo Synaxis sacra celebratur, Act. XX. 7. ad redintegrandam nimirum mutuam dilectionem et in Deo laetitiam. Vbi quotquot adsunt Ministri Ecclesiae, et Patroni, et populus fidelis, cum gaudio et exultatione communicant.

13. Sub Synodi finem adiunguntur variae exhortationes, Act. XX. 25. Ex. gratia. *Vt omnia in hac Synodo gesta in DEI gloriam, suamque aedificationem quisque dirigat: vt quisque in vocatione sua, qua vocatus est, digne ambulet, bonoque exemplo omnibus quibus praeest, praeeat, ne qua parte blasphemetur ministerium.* Additis quandoque specialibus, a vitiis et scandalis his vel illis, dehortationibus, cum intermixtis comminationibus, aut promissis diuinis. Tandem cum benedictione et gratiarum actione, comprecationibusque (vt in posterum quoque halcyonia Ecclesiae concedat DEVS, opusque suum in gloriam suam feliciter procedere faciat) in pace dimittitur Synodus. Cum admonitione, vt in via pie, modeste et concorditer, Gen. XLV. 24. se gerant omnes: domumque reuersi Ecclesias et Patronos, domesticosque suos, Seniorem nomine salutent, eiusque fidelem pastoralem paternamque curam, et coram DEO in precibus memoriam, perpetuamque saluti eorum inseruiendi promptitudinem, renuncient, Rom. XVI. per totum. Heb. XIII. Ephes. I. 16. Phil. I. 3. 4. Colos. I. 3.

14. Acta Synodalia in futuram memoriam consignantur: quorum exemplar Seniorum quisque penes se retinet.

Particulares Synodi cogi solent, minore Seniorum et Ministrorum numero, ob necessitates subitaneas, quae ad generalem Synodum dilationem non ferrent; vt etsi forsan non totius Vnitatis, sed alicuius districtus, aut certae Ecclesiae vel personae negotium concernitur. Cuiusque tamen Synodi particularis acta illico absentibus

Episcopis, sanctae unanimitatis ergo, communicantur. Sed quia in Synodis generalibus ministrorum ordinationes fiunt, de his, quo ritu fiant, dicendum est.

Est autem ordinatio { *I. Acoluthorum,* *II. Diaconorum,* *III. Ministrorum,* *IV. Conseniorum,* *V. Seniorum.* }

ACOLVTHORVM ORDINATIO

PAstorum quisque apud nos vnum, duos, tres, pluresue bonorum parentum pueros, apud se alere, et in spem Ministerii educare, instituendumque curare, tenetur. E quibus adultiores, vt Ministerii amore inardescant magis, ad Synodos assumuntur, ibique instituto examine (qui vlteriore cura et promotione digni videantur, et vt Ecclesiae obstrictos se sentiant) primo vocationis gradu ornantur: vt nempe vocentur Acoluthi. Horum *ordinatio* talis est.

1. Habetur de materia apposita Concio: vt de *imitatione Christi;* de *vocatione septuaginta discipulorum;* de *filiis Prophetarum &c.*

2. Provocantur nominatim ex ordine, et se in Ecclesiae conspectum sistunt.

3. Interrogantur coram tota Synodo, num se Ecclesiae vsibus consecrare velint? num obsequia promittant?

4. Praeleguntur ipsis officia: de quibus supra.

5. Horum obseruationem illi manu stipulata promittunt.

6. Priores Acoluthi dextrae porrectione in societatem eos cooptant.

7. Omnia votis, benedictione, et cantu sacro, concluduntur.

DIA-

DIACONORVM.
ORDINATIO.

Diaconi ex Acoluthis adultioribus eliguntur, hoc modo.

1. Examinantur a Senioribus, num se totos iam Christo et Ecclesiae dediderint, et quousque in Theologiae studio progressi sint, 1. Tim. III. 10. Luc. IX. 62.

2. Vocantur nominatim coram tota Synodo: atque hic officia ipsis, ex 1. Tim. III. v. 8. praeleguntur.

3. Illi Christo et Ecclesiae voto se obstringunt,

4. Preces pro ipsis fiunt, ordinatorque manuum impositione eos confirmat, Act. VI. 6.

5. Offerunt noui Diaconi Senioribus et ministris obedientiae sanctae; priores vero Diaconi illis societatis, dextram.

6. Benedictione actus clauditur.

MINISTRORVM
ORDINATIO.

I.

Cvm in Synodo Ministri ordinandi sunt, Pastor quisque Diaconum, aut Diaconos suos, secum assumpturus, indicat Ecclesiae suae, id est Presbyteris, seu morum censoribus: qui exaratis ad Synodum literis Diaconi sui (aut Diaconorum) vitae et conuersationis inque Concionatorio munere profectui, testimonium perhibent, et num gradu Ministerii dignum existiment, explicant. Solent etiam testimonia publica honestae progenerationis, vt omni ex parte inculpati sint, requiri.

2. In Synodo sequitur ordinandorum examen, idque triplex, 1. Tim. V. 22. Primo enim offeruntur ordinandorum nomina Ministrorum (in Templo congregatorum) censurae. Vbi de vnoquoque collecta testimonia, suffragiaque (pro illo vel contra illum) per delectos Notarios consignata, Senioribus remittuntur.

3. Se-

3. Secundum examen a Conſenioribus peragitur: qui ternis aut quaternis ſimul admiſsis, ſingulorum in Theologia profectus, quam enutriti ſint verbis fidei, 1. Tim. IV. v. 6. intentionis item ad ſeruiendum Chriſto et Eccleſiae puritatem 1. Tim. III. v. 3. aetatem denique et iudicii conſtantiam, 1. Tim. III. 6. explorant.

4. Ablegantur inde, qui digni videntur, ad conſcientiae examen, ſinguli ad Epiſcopos ſingulos: vbi maieſtate et grauitate muneris Paſtoralis propoſita, num conſcientia pura, 1. Tim. III. 9. absque omni lucri, honoris, et terreni emolumenti reſpectu, ſe Chriſto ſeruos tradant, interrogantur. Morum, ſi quid in quo minus laudabile eatenus obſeruatum fuit, correctio viuidis exhortationibus ſuadetur, 2. Tim. II. 14. Tit. I. 7. 8. Col. III. 8. in ſpem denique diuini auxilii variis conſolationibus eriguntur, 1. Ioan. III. 21. Heb. III. 1.

5. Poſtridie ad ordinationem venitur: praemiſſo tamen pridie eius diei ieiunio, ſolemnibusque pro neceſſitatibus Eccleſiae ſupplicationibus, Act. XIII. 2. 3.

6. Conuocata Synodo, et praemiſſo cantu, de officio Paſtorali concio habetur ſolemnis. Qua finita prodit, ordinator,

1. Praelegitque ſacrum aliquem textum.

2. Indicat toti congregationi perſonas quasdam ad S. S. Miniſterii functionem vocandas et confirmandas eſſe: et conuerſo ad ipſos candidatos ſermone, vt vocati in conſpectu Dei et Eccleſiae obſequenter ſe ſiſtant, admonet.

3. Mox Conſeniorum vnus prodit, ordinandorumque nomina e catalogo recenſet, qui ex ordine ſe ſiſtunt.

4. Quaerit ordinator, vtrum animum promptum ad miniſtrandum Chriſto Eccleſiaeque adferant.

5. Annuentibus illis modeſte, praeleguntur e Canone Apoſtolico ad ritum hunc conſecrandi facientia quaedam: vt Apoſtolicis veſtigiis inſiſti videntes, eo firmius de coeleſti vocatione perſuaſi reddantur, 1. Tim. III. 1. &c.

6. Pergit ordinator inquirere, vtrum tam ſublimi munere digni ſint, ne per ipſos opprobrii, aut dedecoris aliquid contrahat Eccleſia, 1. Tim. III. 7. Et tunc prodeunt e Conſenioribus duo, atque coram tota congregatione honeſte progenitos, ſana doctrina imbutos vitae-

vitaeque inculpatae esse, dignosque quibus Euangelistarum munus committatur, contestantur.

7. Iubentur (flexis genibus) pastorum principem Iesum Christum inuocare: moxque totus pariter coetus procumbens pro iisdem orat.

8. Officia muneris pastoralis praeleguntur.

9. Illi se fidelitatis iuramento DEO et Ecclesiae obstringuntur, perseueraturos intra hos limites vsque ad finem.

10. Confirmantur manuum episcopalium (quotquot adfuerint) impositione, cum inuocatione super iis nominis Christi, vt eos in censum seruorum fidelium cooptare, donisque Spiritus sui implere dignetur. Consenioribus interim, ministris, totoque populo, simul in genua procumbentibus, et *veni Sancte Spiritus*, &c. decantantibus.

11. Exhortationes nouis ministris ad labores, et in aduersitatibus (quibus non cariturі sint) patientiam, fiunt, cum pollicitationibus aeterni, post labores fideliter exantlatos, praemii, 2. Tim. II. 3. Dan. XII. 3. 1. Petr. V. 4. Ad quod illi alacres, Senioribus et Consenioribus obedientiae, ministris vero societatis dextram (nec non diaconi obseruantiae causa illis) offerunt, Galat. II. 9. 1. Pet. V. 5. Ecclesia interim, e centesimo trigesimo tertio Psalmo compositum hymnum decantante.

12. Actus tandem ille synaxi sacra omnium cum exultatione terminari solet.

DE INAVGVRATIONE MINISTRORVM.

ORdinati apud nos ministri, non inuolant in sacrorum administrationem, vbi et quando vellent; sed visitationes mox a synodo per eas ecclesias, quae nouellos ministros habent, instituuntur. Vbi *visitator*

1. Curam principis Paſtorum Chriſti de Eccleſia depraedicat, et ad gratam beneficii agnitionem exhortatur.

2. Docet N. N. legitime electum, vocatum, ordinatum eſſe, vt non ſeipſum ingeſſiſſe, Iere. XVII. 16. ſed vocatum accedere appareat: Populusque fidelis eos, vt operarios, quos Dominus emittit in meſſem ſuam, Matt. IX. 38. agnoſcat.

3. Indicat ſacri muneris primitias, in plenaria Clauium Chriſti et ſacrae coenae adminiſtratione, iam editurum; prodireque et alloqui Eccleſiam iubet.

4. Miniſter ille, poſtquam vocationem diuinam humiliter ſe ſequi confeſſus fuerit, precibusque Eccleſiae ſe commendarit, Epheſ. VI. 19. 20. in genua procumbit: vt et (viſitatore monente) Coetus omnis, precesque pro illo fiunt.

5. Erectis ad fiduciam de precibus exauditis omnibus: viſitator Miniſtrum manu prehenſum altari (ſeu ad menſam Domini) admouet, Librum ei Ritualem offert, adminiſtrationemque Clauium Chriſti et Sacramentorum auſpicari iubet: inſpectante, et plerumque illacrymante populo. (Hi enim ritus non neceſſitatis opinione, ſed ad adumbrandam quomodocunque Miniſterii dignitatem, excitandamque ad hanc Chriſti oeconomiam reuerentiam, retinentur.) (Pp.)

6. Peracta a Miniſtro nouo Synaxi, viſitator ei, et toti Eccleſiae, benedictionis denuntiatione actum concludit.

Neque tamen Miniſtris nouis Eccleſiae alicuius regimen totale committi ſolet illico, ſed relinquuntur vnius et alterius anni ſpacio Paſtoribus pro Colegis, donec ad conſcientiarum regimen confirmatiores euadant, vſusque alicuius Eccleſiae eorum operam poſcat. Quod ſi aliquis interea ad matrimonium honeſte ineundum animum applicet, id quoque non niſi de Seniorum conſilio et conſenſu fieri ſolet. (Qq.)

DE

DE RITV MINISTROS ECCLESIIS IN PASTORES PRAEFICIENDI.

CVm tempus eſt aliquem Eccleſiae Paſtorem praeficiendi (quemadmodum et cum paſtores pro re nata mutantur) fit iſtud hoc modo.

1. Nullus Magiſtratus apud nos, nec Eccleſia, Paſtores ſibi quaerunt aut vocant (quemadmodum nec miniſtri parochias aucupantur) ſed quo quis deſtinatur, eo ſe confert, Eccleſiaque illa eum Paſtorem ſuum agnoſcit. Quia nimirum Seniorum haec cura eſt, quali rectore Eccleſia quaeque indigeat, et vbi miniſter quiſque opus DOMINI vtiliter peragere poſſit prouidere.

(Rr.)

2. Quotiescunque igitur nouus Paſtor Eccleſiae praeſentatur, peracta per eum concione viſitator prodit, et maturo Seniorum conſilio illum Eccleſiae huic paſtorem dari docet, ſuſcipi eum vt IESV CHRISTI ſeruum ſuadens, Phil. II. v. 29. Miniſtrum item ad faciendum ſtrenue officium, vigilandumque ſuper hunc concreditum ſibi gregem DOMINI, hortatur. Fit vtrinque proteſtatio, Paſtoris ad populum, et populi (per vnum e Presbyteris) ad Paſtorem; hic curam paſtoralem promittit, illi vt IESV CHRISTI miniſtro obſequium, Hebr. XIII. 17. Quod et ſtipulata presbyterorum manu, in conſpectu et nomine totius populi, firmatur: precibusque et benedictionis diuinae vtrimque voto omnia illa obſignantur.

3. Coetu ſacro dimiſſo deceſſor ſucceſſori *Auditorum Catalogum*, ſacramque et oeconomicam eius loci ſupellectilem, in viſitatoris et presbyterorum praeſentia tradit nec non de bonis externis, ſi quid diuidendum eſt, amice inter eos tranſigitur.

(Ss.)

QVIBVS IN REBVS MINISTRI SENIORVM SVORVM CONSILIA EXQVIRERE TENEANTVR.

Ecclesiae praefecto pastori cuique potestas est *in gregem sibi commissum*, omnium quae pastoralis cura requirit: excepto quod

1. In magis arduis, casibusque minus vsitatis (qui circa conscientiarum regimen occupatis nonnunquam obueniunt) nihil inconsulto seniore agere iubentur: tum ne sibi solis fidere consuescant, tum vt ad aedificandum validius sit, quod plurium consensu agitur.

2. Extra etiam casus eiusmodi, tenetur quisque pastor seniorem suum de statu suo, Ecclesiaeque suae, subinde certiorem facere (ad minimum intra semestre) siue coram, siue per litteras: quo nimirum is inspectoris officio (quid vbiuis fiat non ignarus) rectius fungi possit.

3. Magistratuum aut ministrorum aliquo vita functo, senior quoque commonefieri solet, vt eiusdem iussu plures ministri cum conseniorum aliquo, honestatis ergo, ad funus conuocari possint.

4. Et quia visitationes (de quibus infra) aestate plerumque instituuntur, solet pastorum quisque ante pascha, pentecosten, et in autumno, a seniore suo sciscitari, ipsene sacram synaxin celebrare, an visitatorum praesentiam expectare debeat.

CONSENIORVM ORDINATIO.

Quoties Ecclesiae senatum redintegrari necessitas postulat, eliguntur e ministris, quotquot opus rerum prae ceteris gnari, pii, exemplaresque viri: idque per ministrorum

et

et conseniorum suffragia. Quorum quisque vt hunc aut illum oneri parem existimat, ita consignatum (obsignata schedula) Senioribus tradit, vel si absens est, mittit. Illi resignatis schedulis, quos forte postulari vident, eos die sequenti (praemissa de muneris huius fine, aliisue necessariis, e Scripturis admonitione) ad conseniorum numerum ritu tali confirmant.

Euocati nominatim singuli in synodi conspectu se sistunt: an Deo et Ecclesiae vberiorem offerant et promittant operam interrogantur. Annuentibus, praeleguntur officia futuri muneris. Tum pro iis totius Ecclesiae preces fiunt: manusque eis imponantur. Mox illi Senioribus obsequii; Conserioribus autem societatis dextram offerunt, vt et ministri ceteri ad contestandam obedientiam, ipsis. Tandem benedictionis diuinae precatione coetus soluitur.

ANTISTITVM ORDINATIO.

SEniorum aliquo de mortuo quantocyus Synodus cogitur generalis: aut, si haec nuper adeo fuit habita, particularis. Conseniores autem congregantur omnes, et ministrorum pars, reliquis suffragia mittentibus. (T t.) Ibi vero

1. Preces cum ieiunio, vnius diei praemittuntur: vt Devs rupturam explere, et quem elegerit ostendere, dignetur, Amos. IX. 11. Act. I. 24.

2. Concione peculiari imago Episcopi boni e Scripturis proponitur; et vt omnes talem e medio sui circumspiciant (posthabito alio quocunque respectu) admonentur.

3. Concione dimissa, consignat suum quisque votum, tam ministri, quam Conseniores et Seniores (non collatis tamen, nec communicatis sententiis, sed vna cuique dictante conscientia) obsignataque conferunt in vnum.

4. Schedulas soli Seniores priuatim resignant, et quem plurimorum votis peti vident, cum a DEO monstrari firmiter credunt: nec tamen cuiquam reuelant. (Vu.)

5. Sequente demum die, congregato iterum coetu, et inuocata Spiritus sancti gratia, ordinator in conspectum progressus exauditas esse preces, Deumque quomodo expleri vellet lacunam Ecclesiae, iam ostendisse, nuntiat.

6. Intentis omnibus, et quis ille futurus sit expectantibus, admonet ordinator, vt quicunque fuerit nominatus, DEO vocanti obsequium ne deneget, sed confidenter in DEI et Ecclesiae conspectum se sistat. Moxque Episcoporum alter prodiens, nominetenus ipsum euocat.

7. Vocatus igitur, sistit se, interrogaturque; *an vocationem hanc vt vere vocationem Dei agnoscat, et admittat? an Deo et Ecclesiae operam suam promte lubentique animo offerat?* Esa.VI. 8.

8. Cum annuit; praeleguntur officia, ex Apostolico Canone.

6. Tum ille clara voce Deo et Ecclesiae se obligat, fideliter sincere constanter, facturum officium.

10. Procidit totus coetus in genua, Deumque vt ratum habeat in coelis, quod nomine suo fit in terris, donaque seruo suo adaugeat, et ad tantum curarum onus Spiritu sapientiae et roboris impleat, orant.

11. Mox (coetu adhuc procumpente, et *veni sancte Spiritus*, decantante) Episcopi manuum impositione, et nominis diuini inuocatione, eum confirmant.

12. Ita ordinatione peracta Episcopi praesentes Co-Episcopum iam suum dextrae societatis oblatione, amplexuque mutuo in conspectu totius Ecclesiae, sibi cooptant: Conseniores vero et ministri (absentium quoque nomine) stipulata manu obsequia promittunt.

13. Tandem hymno sacro cum gaudio et exultatione coetus soluitur. (X x.)

CAP.

CAP. III.

DE ORDINE MINISTERII, SIVE SACRA PVBLICE MINISTRANDI FORMA.

Proponetur hic vsitata nobis forma,

I. Verbum Dei praedicandi.
II. Baptismum ministrandi.
III. Ad curam Pastoralem nouitios recipiendi.
IV. Sacram Synaxin celebrandi.
V. Coniuges nouos copulandi.
VI. Mortuos funerandi.
VII. Consuetudines denique nostrae circa dies festos, ieiunia, eleemosynas.

ORDO CIRCA VERBI DIVINI PRAEDICATIONEM.

QVia verbum DEI praecipuam ministerii partem esse constat, cui Sacramenta velut sigilla solum annexa sunt, Mar. XVI. 15. 1. Cor. I. 17. Rom. IV. 11. praecipua quoque Ministris Vnitatis eius docendi cura est, non diebus solum Dominicis, anniuersariisque festiuitatibus, sed et diebus profestis, et quoties occasione funerum, connubiorum, vel alias, datur.

Diebus Dominicis (vt qui diuino cultui toti destinantur) quater populus ad verbum Dei audiendum coit, bis ante bis post meridiem. In prima concione explicantur delecti *textus Prophetici*: in secunda (quam magnam vocamus) *Euangelici*: in pomeridiana *Apostolici*; *vespertina Biblia sacra* ex ordine praeleguntur cum adiunctis doctrina-

narum obseruationibus. Aestiuo etiam tempore (a Paschate facto initio) additur quinta concio meridiana: vbi iuuentus congregatur, eorumque in gratiam *catechetica doctrina* popularissime pertractatur, cum adiuncto singulorum examine. comparent tamen parentes quoque et alii; tum vt cibo refecti DEVM collaudent, tum vt liberorum et famulitii sui institutioni intersint. (A.)

Forma vero sacros coetus agendi haec est. Congregato populo decantatur hymnus, vel cantilena sacra: (in concione magna et pomeridiana etiam Psalmus:) tum concionator e suggestu (praemissa seu oratione cum populo, seu voto solum) textum praelegit et explicat; respectu semper ad locum communem eius hebdomadae habito. Omnia enim *religionis capita* ita sunt ad explicandum per dies dominicos disposita, vt absoluantur annuatim: quemadmodum editus eiusmodi *locorum communium, textuumque illis explicandis seruientium, cantionumque sacrarum, index ostendit.* Qui nimirum vnanimitati ea ratione per omnes Ecclesias seruandae concinnatus est, non autem vt legis instar sit, a qua recedere non liceat: liberum enim est pastori fideli, quoties necessitatem videt, siue textum sacrum loco, tempori, personis et occasionibus accommodatiorem, sibi seligere; siue ex ordinariis textibus prudenter, ad quasuis doctrinas, dehortationes, consolationes, digredi. Hoc potius legis instar est, vt concionum prolixitas vitetur, ad evitandum in auditoribus fastidium. Ideo matutina concio non vltra horam, etiam cantu annumerato; quemadmodum et pomeridiana, profestique diei concio, protendi iubetur. In magna, Euangelico textui explicando hora datur: meridiana et vespertina, non vltra horam mediam. Tandem vero concioni cuique subiungitur clausulae loco oratio, benedictio, cantus. (B.)

Concione meridiana et pomeridiana finita, remanent adolescentes et puellae adultiores, examinanturque a concionatore (auxiliantibus ibi quidem e Presbyteris aliquo, hic autem matronis) quam attentos se ea die in audiendo verbo Dei praebuerint, quantumque obseruauerit quisque. Per tempora vero quatragesimae, feria quarta et sexta, vespertini quoque coetus coguntur, *salue* (a cantu, *salua*

salua nos Iesu rex coeli) dicti, vbi mysterium redemptionis diligentius inculcatur, iuuentuti potissimum. (C.)

Forma autem verbum Dei praedicandi recepta nobis est simplex, absque humanae eloquentiae coloribus, phrasibus scripturae potissimum; *ad conseruandam doctrinam sanam et irreprehensibilem, vt sistatur in Christo Iesu omnis homo in iis quae ad iustitiam perfectus, et ad omne opus bonum instructus*, 2.Cor.II.4. 1.Pet.IV.11. Tit.I.9.et II.7.2.Tim.III.17.Hinc maiores nostri distincte habebant conciones, alias pro incipientibus, alias pro proficientibus, alias pro perfectis: alias item pro coelibibus, alias pro coniugibus seorsim. Quod fructu non caruisse, facile patet. (D.)

II.
BAPTISMATIS FORMA.

BAptismum ad exemplum primae Ecclesiae ministramus.

1. Fidelium liberi, aliquot post natiuitatem diebus, per baptismum Christo et Ecclesiae implantandi offeruntur, Gen.XVII. Marc.X.13.

2. Praelegitur sacer textus:quandoquidem per verbum Dei et orationem sanctificantur omnia, 1.Tim.IV.5. inprimis sacramenta. (E.)

3. Foedus gratiae ad fidelium semen quoque se extendere, demonstratur, Gen.XVII.19. Act.II.39.

4. Eidem foederi publica fidei professione subscribunt parentes et susceptores, infantis quoque sui nomine, Act.IIX.37.

5. Parentes a ministro interrogati, suscipiunt aduocatos testes pro compatribus et commatribus,ius eis conferentes, prolis suae in fide et religione christiana, totoque foederis cum Deo initi negotio, instituendae:adeoque sui quoque, si negligentiores in officio libros instituendi fuerint deprehensi, admonendi et increpandi. Vicissim vero susceptores illis promptitudinem ad eam rem pollicentur, et facturos se circa baptizandum (praesertim si parentes decedere contingat) gnauiter officium, se se obligant. (F.)

6. Tum ad DEVM patrem conuersi omnes, puero natiuae labis per sanguinem Christi emundationem, per Spiritum Sanctum

regenerationem, per baptismum internae huius gratiae obsignationem, et ad sortem electorum cooptationem, exorant.

7. Prece finita, minister nomine puero indito, (ex parentum voluntate) baptizat illum ex Christi praescripto, *in nomen Patris, Filii et Spiritus Sancti*, aqua simplici et pura.

8. Tandem exhortatio fit ad parentes et susceptores, vt obligationis suae memores, puerum tam diu & tam diligenter informent, donec pie educatum, et dextre institutum, in conspectu Ecclesiae cum laude sistere, et pastorali ministrorum curae commendare, possint. Voto denique diuinae benedictionis actus clauditur.

III.
FORMA NOVITIOS RECIPIENDI.

PAstoralis ministrorum apud nos cura ad eos solum se extendit, qui bona voluntate vnitati eiusque ordini se submittunt; pastorumque curae sese commendant: idque ad Apostoli praescriptum: *pascite gregem DEI, qui in vobis est*, 1. Petr. V. 2. Vt igitur ministri qui sibi proprie sint commissi scire, maiorique parrhesia et fide circa eos, qui se ipsos fidei eorum commendarunt, versari possint, vtiliter reintroductus est, iam a primaeua Ecclesia vsurpatus, nouitios recipiendi ritus. Apostoli siquidem eos recipiebant solum, *qui semet ipsos dabant primum Domino, deinde illis, per voluntatem DEI*, 2. Cor. IIX. 5. Ritus vero apud nos adhibentur, alii quidem in recipiendis adultis, aliunde venientibus: alii vero in recipiendis domi natis, baptizatis, et ad religionem christianam sic satis institutis. (G.)

Adultos interrogamus. *Cur nobis se applicare desiderent? an quod doctrinae veritate, ordinisque et disciplinae vtilitate, omnino persuasi sint?* si deprehendimus doctrinae nostrae et disciplinae gnarum, salutis fundamenta recte callentem, vita inculpatum, recipitur illico. Sin, differtur: vt tam ille nos sibi reddat perspectiores, quam nos ipsum nobis, 1. Ioann. IV 1. Rom. XII. 2. Recipiuntur vero tales non publice (nisi graues subsint causae) sed priuatim, coram presbyterio.

Interroganturque adhuc,

1. *An*

1. *An promittant DEO in hac Ecclesia obsequium?* faciendo nempe omnem voluntatem DEI, vi foederis gratiae. (H.)

2. *An ministris etiam Ecclesiae, Christi loco, obedientiam praestare sint parati?* relictis illis nimirum plena potestate sui docendi, monendi, increpandi, castigandi? praesertim in scandalosis, si contingant, excessibus. (I)

3. *An composuerint animum ad subeundas* ignominias, persecutionesque, *pro Christo et veritate eius?* quoniam *omnes in Christo Iesu pie viuere volentes, persecutiones pati necesse sit,* Actor. XIV. 22. 2. Tim. III. 12.

4 Tum admonentur, *vt agnitae veritati ad mortem vsque adhaereant constanter*, Apoc. II. 10. Phil. III. 16. manuque stipulata ad obsequium (non ministro vt homini, sed Christo eiusque verbo) receptis, potestas fit sacrae cum aliis fidelibus communionis, et vt in omnibus conscientiae necessitatibus ad pastores suos confidenter confugiant. (K.)

Iuniores autem, religionis capita domi a parentibus et susceptoribus vel a praeceptoribus in schola edocti, pastorum curae traduntur publice in Ecclesia, ante S. coenae vsum (vsitatissime sub tempus visitationis a senioribus ipsis) hoc ritu.

1. Praeleguntur verba Christi: *venite ad me omnes, &c.* Matth. XI. 28. cum subiuncta breuissima exegesi.

2. Pueri et puellae ad id destinati, et aliquoties prius a pastore examinati, in medio Ecclesiae collocantur ordine.

3. Tum interrogantur, velintne foedus in baptismo cum Deo initum, renouare, Deut. XXIX. 10. &c. Ios. XXIV. 22. Isa. XLIV. 5.

4. Annuentibus, foederis capita explicantur ad formam ab Apostolo praescriptam, Tit. II. 11. 12. 13. iubenturque illi aperte coram Ecclesia abrenuntiare satanae, mundo, carni, &c.

5. Reposcitur ab eis fidei professio: illi igitur symbolum Apostolicum clara voce omnes simul recitant.

6. Tum genibus flexis, ministro praeeunte, DEVM orant, vt delicta iuuentutis condonet, et se ad omne beneplacitum voluntatis suae Spiritu Sancto suo corroboret; quod mox et totus populus, pro iisdem deprecans, facit.

7. A precibus nunciatur nouellis illis, vt et toti Ecclesiae, *absolutio, iusque filiorum DEI in participanda mensa Domini.*

8. Additur tandem & ritus Apostolicus manuum impositionis, Marc. X. 16. Hebr. VI. 2. Act. IIX. 16. 17. cum inuocatione adhuc super illos nominis diuini, ad roborandam cœlestis gratiæ spem. (Videatur quid de hoc confirmationis ritu consuluerit Erasmus, præfatione in Paraphrasin Matthæi.) (L.)

IV.

FORMA S. COENAM CELEBRANDI.

VSitate S. coenam quater anno celebramus. Non quod non crebrius possit (solet enim, cum vsus fidelium postulat, crebrius,) sed ob vnanimitatem. Instante autem synaxi, potissima cura est omnes ad digne participandum disponendi. Ideoque,

1. Duabus (vel tribus etiam) ante hebdomadis, sacer ille actus denuntiatur, omnesque officii sui in probandis semetipsis admonentur. Præmittitur etiam concio de fine, dignitate, vsu mysterii huius, cum exhortationibus variis : quoque intermediis per id tempus concionibus eodem semper alludendo. Tum per eosdem dies peragitur conscientiarum censura et examinatio, hoc modo.

Accessit (ante denuntiatam S. coenam) ad se pastor, presbyterium, inquiritque. *Num ad istud vel illud tempus communio sacra indici possit ? an non adsint impedimenta !* Tum inquirit in auditorum vitam & conuersationem, *an non scandali aliquid subortum sit alicubi ? aut num aliquem in aliqua re increpandum, monendum, docendum, putent.* Hebr. XII. 12. 13. 1. Cor. I. 11. Prout igitur conuenerit, ita pastor & communionem indicit, & conscientiarum examen instituit. Comparet quisque paterfamilias cum domesticis suis, apud pastorem (die & hora sibi assignatis) ibique examinantur, *quam diligentes sint in præstando diuino cultu, publice & priuatim ? an precibus quotidianis domi cum praemissa psalmodia & scripturarum lectione vacent ? quem inde capiant fructum & profectum ?* Atque tum examinantur, iuniores prae-

præſertim, *quomodo hoc illud ve intelligant?* Tum ratione vitæ, *an honeſta conuerſatione doctrinam DEI noſtri ornent? quomodo liberi parentibus; & famuli heris ſuis pareant?* Similiter patres-& matres-familias, *num ſatis bono exemplo ſuis praeant? num ad pietatem & bonos mores diligenter ſatis inſtruant?* Vbi facile occaſiones vtiliter aliquid monendi, docendi, dehortandi, occurrunt. Qui parum digne ſe gerens deprehenſus fuerit, ius accedendæ communionis ei non conceditur, niſi ſeriam ſerio pollicitus fuerit emendationem. Quod ſi contumaciam ſupperaddit, ſuſpenditur omnino & remouetur; donec præfractam ceruicem iugo Chriſti ſubmittat. Id enim ita fieri debere, exemplum apoſtolorum, poteſtasque a Chriſto illis & ſucceſſoribus collata, 2. Cor. X. 4. 5. 6. 8. nos docuit. (M.)

2. Ante ipſum coenæ S. actum verbi diuini prædicatione omnes ad ſpiritualem eſuriem & ſitim excitantur, Actor. XX. 7. 11.

3. Tum precibus ardenter miſericordiam DEI implorantes, peccatorum remiſſionem, & dignam menſæ Dominicæ participationem, ſibi expetunt.

4. Mox eis nomine Chriſti peccatorum venia *(abſolutio) & ius filiorum DEI, ſolemniſſime nomine S. S. Trinitatis nunciatur*, Actor. XIII. 38. 39. 1. Joh. II. 12. 2. Cor. XIII. 13. (N.)

5. Recitat miniſter verba Teſtamenti, panem in populi conſpectu frangens, & calicem manu prehendens. Tum adiungit breuem verborum exegeſin, myſteriique huius ad mentem Chriſti facta declaratione, non in elementis hærere, ſed ſurſum corda tollere docet. Tandem omnes digne præparatos ad ſacrum epulum Chriſti nomine inuitat.

6. Accedunt proinde, debita cum veneratione, primum paſtor cum miniſtris Eccleſiæ quotquot adſunt: poſt magiſtratus: tum ſeniores Eccleſiæ ſeu presbyteri, & denique populus reliquus, habita aetatis etiam ratione: vt primo viri, tum adoleſcentes, tandem pueri accedant, vno & altero presbyteris, ne quid indecori admittatur, aut extraneus aliquis, vel profanus, temere ſe ingerat, attendente. Demum fæminae. Procumbimus autem in genua ſacram ſumendo coenam, non ſuperſtitione idololatrica; ſed quod per temporum conditionem aliter hactenus non licuit: *maiores quippe noſtri*

anno 1494. stando communionem introduxerant, sed excitata ob id atrociore persecutione, desistere fuerunt coacti) Quum & ipse hic in genua procumbendi ritus, pie a piis vsurpatus, deuotionem ipsam, & in conspectu DEI humilitatem, adeoque gaudium cum tremore augeat. Interea vero totus populus hymnis de passione CHRISTI, salutiferisque beneficiis, DEVM laudat.

7. Postremum gratiae aguntur DEO (toto iterum cœtu in genua prouoluto) exhortatio ad pietatis studia instituitur: benedictionisque diuinae denuntiatione cœtus in pace dimittitur, eleemosyni in pauperes gratitudinem contestans suam.

V.

FORMA CONIVGES COPVLANDI.

Applicaturis ad matrimonium animum, ne quid inconsultis parentibus, cognatis, pastore (qui felices successus a DEO exorare collaboret) tentent agantue, auctores hortatoresque sumus.

2. Clandestinas contractiones prohibemus omnino: in secus facientes disciplina extenditur.

3. Ipse copulandi actus publice fit: vbi (praemisso aliquo sacro textu, et ex eius occasione de coniugii ratione monitis vtilibus) neogami euocantur, coram coetu praesente, actorum istorum futuro teste, quam libere, Gen. XXIV. 57. 58. quamque legitime coeant, interrogantur, voto coniugali sibi inuicem (ad indissolubilem mutui amoris et fidei nexum) obligantur: a ministro, dextris prehensi, legitimi coniuges pronunciantur, verbisque Christi (*quod Deus coniunxit homo ne sciungat*. Matt. XIX. 5. 6.) in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti confirmantur.

4. Fiunt vota pro neogamis ad DEVM.

5. Neogami in spem diuinae benedictionis eriguntur, eaque ipsis nomine DEI confirmatur: praesentes vero omnes ad pie, modeste, temperanter conuiuandum (ebrietate, scurrilitate, choreis, aliisque scandalis semotis) admonentur.

VI.

VI.
FORMA AEGROTOS VISITANDI MORTVOSQVE FVNERANDI.

IN morbo graui constitutus nostrorum aliquis Ecclesiae precibus sese commendat; quae pro ipso fiunt, Iac. V. 14. 15.

2. Visitatur a ministro, Matt. XXV. 36. verbo Dei primum poenitentiae commonefit, Ies. XXXIIX. 1. tum ad fiduciam misericordiae et salutis erigitur. Monetur insuper, vt quicquid DEVS de ipso disponere voluerit, paratus sit ad vtrumque, Phil. I. 23. confidatque postquam in fide Filii DEI vixit, non iturum e morte in iudicium, sed in vitam aeternam.

3. Si eucharistiae vsu adhuc in spiritu roborari petit, non abnuitur; aduocatis tamen aliis quibusdam, vt vere sanctorum communio sit.

In funeribus deducendis pius alibi quoque vsitatus mos seruatur; vt nimirum pastor, cum iuuentute scholastica, cantu deducant mortuos fideles ad sepulturae locum: ibique funebri concione pro re nata praesenti populo (ex verbo Dei) proponatur, quod institutioni, solatio, cantioni, seruiat.

VII.
CONSVETVDO CIRCA DIES FESTOS.

INter dies festos *primam tribuimus dignitatem septimo diei, dominico:* quem arbitramur nemini hominum ad operas externas et seruiles, vllo etiam libertatis christianae praetextu adhibere licere. Idque propterea, *quod institutionem eius non pro ceremonia, sed pro parte moralis, aeternum inuiolabilis, legis agnoscimus.* Quoniam,

1. Ante ipsam scriptam legem iam inde ab orbe condito institutus, et quasi vniuerso mundo indictus, peculiarique benedictione consecratus est Genes. II. 3.

2. In

2. In ipsa quoque lege diem septimum, non inter ceremonialia instituta reperimus, sed in ipsissimo *Decalogo*: qui non a Mose, ceremoniarum et vmbrarum promulgatore, sed ab ipso Deo coelitus, voce maiestatis promulgatus, et in tabulis lapideis digito DEI scriptus fuit, Exod. XX. 8. 22. XXXI. 18.

3. Non reperimus vllum praeceptum toties per legem et Prophetas repetitum, et tantopere efflagitatum, vt praeceptum de Sabbato. Non verisimile est DEVM ceremoniam tanti facere potuisse: praesertim protestatum, non se requisiuisse ceremonias, Psalm. L. 8. Ier. VII. 22. 23.

4. Nusquam DEVS toties ad proprium exemplum prouocat, vt in hoc praecepto: quia nempe ipse quieuit ab opere suo externo, vt et nos quiescamus, Exod. XX. 11.

5. In huius mandati violatores tantopere DEVS exardet, vt eos simpliciter morte tolli velit, Exod. XXXI. 14. Num. XV. 35. Obseruatoribus contra, huius et aeternae vitae praemia pollicetur, Ies. LVI. 2. et LIIX. 13. 14.

6. Nec abscondit rationem DEVS, cur tam ardenter hoc desideret a populo suo. Quia, inquit, *hoc signum est inter me et vos, per generationes vestras, me esse Iehouam, qui vos sanctificat*, Exod. XXXI. 13. Ezech. XX. 12.

7. Ideo Christus, quamuis DOMINUS sabbati, Marc. II. 28. sabbatis tamen feriabatur: non quidem Pharisaico ceremoniali ritu, sed ita vt semper fere Sabbatis verbum DEI doceret, operaque misericordiae aegrotos restituendo, exerceret, Luc. IV. 16. 17. Similiter Apostoli translata Sabbati gloria in primum diem, accurate dies illos obseruabant: ad cogendos nimirum coetus sacros, in illisque habenda pietatis exercitia, adeo vt saepius vesperi etiam, et ad noctis medium, vna congregati perdurarent, 1. Cor. XVI. 1. Actor. XX. 7. 10. vnde & nomen ei, *dominici diei*, indiderunt, Apoc. I. 10.

Sanctificamus vero diem dominicum hoc modo.

1. Quiescendo a laboribus externis: a vectando nimirum, baiulando, et tractando, quæ ad victum & opificia externa, negotiationemque, spectant: vt famulitium quoque, & iumenta, tranquillae respirationi vacare possint, Exod. XX. 10. Nehem. XIII. 15. Magis

gis vero abſtinendo ab operibus carnis, ebrietate, choreis, alea, otioſis diuagationibus, et nugis: itemque a nuptialibus conuiuijs, nundinis, et mercatibus. Sed et hoc moris erat (praeſertim ſub magiſtratu Eccleſiae patrocinante) vt die ſabbati dominicum praecedente mature, ante ſolis occaſum, omnes a laboribus externis deſiſterent, et aduentante veſpera, diei DEO ſacratae ſanctificationem auſpicarentur.

2. Tractando ſpiritualia et diuina: decantando nimirum hymnos; et legendo Scripturas, iam ipſo Sabbato veſperi: mane autem et toto dominico die, coetus frequentando, ſacra meditando et agendo: non ſemel tantum vel bis, ſed (vt ante dictum) quater vel quinquies. Quia enim Deus totum hunc diem a cenſu aliorum exemit, ſibique ſoli, tanquam ſanctum ſuum diem, attribuit, Exod. XX. 9, 10. Iſa. LIIX. 13. conuenientiſſimum putabant maiores noſtri, ſi potior eius pars in communi fidelium congregatione tranſigatur, eaque ratione ſuperuacaneis diuagationibus, otio, vanitatibus aliis (quas DEVS a ſancto die ſuo abeſſe vult, Ieſ. LVIII. 13.) praecauendis, occaſio ſit. Ideo etiam a reuidendis reditibus, recognoſcendis accepti et expenſi tabulis, a debitisque exigendis dehortamur: vt omnes temporariorum potius obliti aeterna meditari diſcant, Heb. IV. verſ. 9.

Celebramus praeterea praecipuorum Chriſti operum memoriam certis diebus: nempe *aduentus* (ſeu *incarnationis*) *natiuitatis*, *mortis*, *reſurrectionis*, *aſcenſionis*, *Spiritus Sancti miſſionis*, item *circumciſionis*, *epiphaniae*, *transfigurationis*. Praeterea *Apoſtolorum* et aliquot *martyrum* dies: ſed hos eadem chriſtiana libertate, qua ceteri memoriae ſolum cauſa, et in occaſionem conſtantiae atque patientiae exempla in martyribus proponendi, atque ſubinde aliquid vtile populum admonendi, Heb. XIII. 7. Peracta enim concione, et precibus, aeque vt ceteris diebus ad operas omnes ſe conferunt, Exod. XX. verſ. 9.

VIII.

RITVS CIRCA DIES PRECVM, SEV SVPPLICATIONIS PVBLICAE ET SOLEMNIS.

QVater anno, ſeu trimeſtri quouis, certos dies obſeruamus, ad redintegrandum in populo poenitentiae ſtudium. Vbi (die mercurii et die veneris) congregatus diligenter populus e verbo Dei, pro temporum neceſſitate, inſtituitur: tum peccatorum fit confeſſio, Deique miſericordia, poenarum cum deprecatione, imploratur: vt DEVS Eccleſiae pacem, operarios fideles, nutritios pios, concedat, conceſſos Spiritu ſapientiae et conſilii gubernet; lapſos et aberrantes conuertat et erigat, infidelium quoque gentium miſertus Eccleſiae ſuae aggreget. Et quia dies illi nobis poenitentiales dicuntur, admonetur populus reſipiſcentiae vere, ieiunii, ſobrietatis, eleemoſynarum, Matt. V. 44. 45. et IX. 38. 1. Theſſ. III. 1. Et vt toto die in domibus ſuis, vota et ſuſpiria ad Deum repetant; praeſertim hora meridiana, pomeridiana, veſpertina, quisque paterfamilias cum ſuis.

IX. RITVS IEIVNIORVM.

DOcemus ieiunium conſiſtere, non in ciborum delectu, ſed abſtinentia ab omni cibo et potu, ſomnique etiam euitatione, ad certum tempus: ſaltem ad veſperam vſque, niſi alicuius valetudo non ferat.

2. Non vſurpamus id opinione meriti, aut cultus diuini partem; ſed vt carnis mortificandae, humilitatisque et ſuper peccata contritionis excitandæ, medium; & vt ad diuina meditandum mens ſit ſedatior, Zach. VII. 5. Iſa. LIIX. 5.

3. Eiusmodi ieiunia indicare ſolemus.

1. Diebus precum ſolemnium, vt modo dictum eſt.

1. Die-

2. Instante aut ingruente periculo quopiam belli, pestis, persecutionis, vel vnius etiam Ecclesiae, aut hominis.

3. Cum ministri Ecclesiae deligendi et ordinandi sunt in Synodis.

Stimulamur vero ad vsurpanda eiusmodi ieiunia, tam exhortationibus, quam exemplis scripturae sacrae, Ioel, II. 12. 15. 2. Cor. VI. 5. Psal. XXXV. 15. Ion. III. 8. Act. XIII. 3.

X. DE ELEEMOSYNIS.

HAs vt vltroneas oblationes inferunt auditores aerario Ecclesiastico, pro voluntate sua, in vsum pauperum fidelium, Luc. XXI. 1.

2. Id vero vt liberum est quoties alicui allubescit, ita coniunctim non nisi diebus precum, & ieiunii, sacræque communionis, atque si extraordinarie necessitas ingruat, colligi solent, 1. Cor. XVI. 1.

3. Erogari autem solent et distribui inter pauperes, pro necessitate cuiusque: siue quosdam in procho-trophiis nutriendo & conuestiendo, siue alias morbis vel ætate confectis, opis aliquid subministrando.

4. Quaelibet Ecclesia suas habet Eleemosynas, quibus suis pauperibus succurrat. Si quæ autem egentior sit, quam vt suis pauperibus sufficiat, ex aliis Ecclesiis aliquid impertiri solet: vt iuxta Apostoli præscriptum, *aliorum abundantia suppleat aliorum defectum*. 2. Cor. IIX. 14.

5. Neque Eleemosynae nomine id solum nobis venit, quod in ærarium Ecclesiae deponi solet; sed omnia quoque misericordiae opera. Nempe quicquid humanitatis in Christi nomine proximo quis exhibet, cibum, potum, vestem, habitationem, medicamentum, aliaque vitae necessaria praebendo.

6. Ad quas Eleemosynas homines excitari solent doctrina scripturarum: quae ad eas exhortantur & instruunt, iisdemque praemia largissima promittunt, Deut. XV. 7. 8. Prou. XIX. 17. Math. VI, 3. 4. Luc. XIV. 12. 14. Hebr. XIII. 16.

CAPVT IV.
DE ORDINE DOMESTICO MINISTRORVM.

PAstores fratrum in domibus suis secum adolescentulos, honeste natos, bene a parentibus educatos, & quod ad ministerium animum applicaturos spes sit, antiqua consuetudine alunt, litteris diuinis et pietati imbuunt, ad moresque honestos modestiam, obedientiam, formant: quandoque etiam laboribus externis, vt & adultiores *acoluthos*, *diaconos*, *ministros nouellos* (tam otii vitandi causa, quam inopiae necessitate, 2. Reg. VI. 1. 4. 1. Cor. IV. 12.) adhibent. Cuiusmodi exercitia ordine certo procedunt: vt nempe destinata sit hora surgendi, preces agendi, studia & labores tractandi, prandendi, cœnandi cubitumque eundi, Eccles. III. 1. Dato enim campanula signo, surgunt omnes; lotique et induti, genibus simul flexis DEVM laudant, Psal. V. 4. Tum se ad lectionem ac meditationem sacrorum quisque confert. Post horam circiter iterum datur signum, & conueniunt iam omnes pariter domestici, Psal. LXXXVIII. 14. & CXIX. 147. 148. Prov. IIX. 34. ibique cantu psalmi aut hymni praemisso, scripturae partem praelegit, declarat, exindeque vtilia monet, & ad DEum laudandum et inuocandum cohortatur, siue pastor ipse, siue cuius ea die vices sunt. (Omnes enim ministerio destinati, ad pueros vsque talibus exercitiis adhibentur) peractis precibus, redit quisque ad operas suas, legendo, scribendo, memoriae mandando, vel etiam (vbi scholae habentur) lectiones latinas audiendo. Atque ex his postmodum quidam ad scholas exteras, parentum vel antistitum sumptu, emittuntur; prout vel necessitas exigit, vel res angusta domi permittit. Pomeridianum tempus, tanquam studiis minus accommodatum, plerumque externis operis transmittitur, vsque ad coenam: exceptis, qui in iuuentute ciuica instituenda occupantur. Hora tamen pomeridiana secunda iterum ad preces (Apostolico exemplo, Act. III. 1.) conueniunt, iisque peractis ad operas redeunt omnes. Quantum a cœna temporis superest, vel musicae exercendae, vel psalmodiae datur

datur. Tandem vespertinae preces, Psal. LV. 18. finem imponunt, & quilibet ad quietem se confert: neque nocturnæ sessitationes, multo minus domo egressiones, cuiquam permittuntur. Ideoque domus tempestiue clauditur, clauesque vel patrifamilias, vel custodi sequentis diei traduntur. Prandii et cœnae tempus nec silentio, nec nugis, transmittitur: sed recitant memoriter pueri vel *morum praecepta*, vel *catechesin*, vel *cantilenas* aut *psalmos*, quos memoriae mandare iussi sunt; adultiores vero partem aliquam *textus sacri* ex ordine. Quantum superfit temporis, *proponitur Theologica quæpiam* (ordinarie ad locum communem eius hebdomadis spectans) *quaestio*: in qua enodanda quisque (ab infimis facto initio) suas experitur vires, pastor denique concludit. Aliquando etiam (quæstionis illius loco) aliquid praelegi iubetur. Habent & distributa inter se *officia ordinis domestici* omnes: vt omnes iam a pueritia attentioni & solertiae cuidam, ad vocationis munia dextre obeunda necessariae adsuescant, nec quisquam frustra pane vescatur. (Maioribus maiora, minora minoribus committuntur: minoribus nempe cura malluuii mensarum instruendarum, conclauium euerrendorum, &c. maioribus cura ostii domus, cellae, granarii, hortorum, horologii, bibliothecae, mundiciei, vt nemo sine attentione exercenda relinquatur, suo & communi bono.

MVNIA COMMVNIA, SED PER ORDINEM ADMINISTRANDA, DVPLICIA SVNT.

Q*Vaedam domestica*, ministris, diaconis, acoluthis, communia: quibus vnus vna die fungitur, secundus secunda, tertius tertia, vsque ad postremum. *Decurionem*, seu *ordinis custodem* possis dicere: cuius officia sunt, 1. *surgendi campana signum dare*. 2. *lychnum accendere*: 3. *cantum ante preces moderari*: 4. *textum praelegere*: 5. *paraenesin instituere*: 6. *si quis a precibus aut studiis absit, notare*: 7, *sub prandium quaestionem aliquam discursui sumministrare*, (quod et pariter de coena et precibus vesperti-

nis intelligendum) 8. *tandemque sub noctem domum vndique occludere; clauesque pastori, aut cui debentur, assignare.*

Alia sunt *munia publica*, solorum cui concionibus ad populum habendis exercentur, diebus nempe profestis. Id quoque procedit per ordinem; vt mature quisque se praeparare, omnes vero in prophetandi dono proficere, possint, Numer. XI. 29. 1. Cor. XIV. 31. Cui fini hoc etiam inseruit: quod vbique per viciniam auditores sunt, qui ob distantiam iusto maiorem, vel ob morbos, non satis commode coetum communem frequentare possunt, emittit pastor diaconos, vel acoluthos (siue singulis diebus dominicis, siue per interualla) qui eis verbum DEI loquantur: quod vtrinque prodest. Auditoribus scilicet nullibi neglectis; ministerii vero canditatis vbique et semper augmenta capientibus. Ideo mature se meditationi textuum dominicalium accingere solent omnes; vel triduo ante. Die enim Sabbati matutina prece peracta, inquirit pastor, *quid meditatus iam sit vnusquisque, super crastinum textum?* enarrant igitur, acoluthi primum, tum alii consequenter. Pastor denique concludit, et quo potissimum respectare, aut quid vrgere (pro temporum et occasionum diuersitate) omnes, vt et quo vnusquisque abire et vbi docere debeant, indicat.

Huic etiam legi, ob euitanda varia incommoda, omnes qui *fraternitati* nomen dederunt, subiacere tenentur, *vt ne quid proprio arbitratu audeant: siue domo egrediendo* (inconscio pastore aut ad ministro) *siue sibi vtensilium aliquid comparando, siue epistolas* (alicuius momenti) *aliquo mittendo, siue aliquid rerum suarum alio concedendo, siue alienum quid in depositum sumendo: multo minus vero operam suam ad consignandos contractus, testamenta, chirographos* (verbo ad vlla politica) *commodando.*

Minores, pueri et acoluthi, sustinent hebdomadatim examen, quid egerint, quid didicerint, quam decore in omnibus se gesserint. Annuatim vero omnium domesticorum officiorum renouatio fieri solet, circa anni primordia: nonsolum quia personae mutari, et ab alio pastore ad alium (pro necessitate) transferri, solent: sed etiam vt redintegratio fiat ordinis boni, in omnibusque amor et obsequium eius conscientiaeque studium excitetur. Atque hic etiam ratio reddi solet, *quem auctorem quis eo anno et quanto cum fructu euoluit*; nouumque aliquod pensum anno sequenti datur.

Tandem

Tandem vnitatis institutum est, *nequis pastorum aut adiutorum suorum absque necessitate*, et quantum fieri potest senioris sui consensu, *peregre proficiscatur: et quum proficiscitur, ne alibi quam in fratrum domibus* (nisi vbi desint) *diuertat, et pernoctet.* Hic enim excipi, et pro re natat tractari solent. *Paraeneses vero siue ad preces priuatas, siue ad populum e suggestu, hospitum corolla sunt:* ad contestandam et stabiliendam doctrinae et animorum harmoniam: vt hac etiam re primitiuae *Ecclesiae* vestigia premantur, Act. XIII. 15.

CAPVT. V.

DE ORDINE DOMESTICO AVDITORVM.

NOn se solos fratrum ministri ordine bono continent, sed auditoribus quoque fidei suae commissis, idem per domos suas imitandi auctores sunt: nempe.

1. Vt quemadmodum vocauit vnumquemque DEVS, constituitque, siue patrem vel matremfamilias, siue liberum, siue seruum, ita quisque stationem suam in timore DEI tueatur, 1. Cor. VII. 20. Ephes. IV. 1.

2. Vt cultui diuino vacent omnes, matutinis, meridianis, vespertinisque horis, ante et post cibum: DEVM inuocando, hymnos cantando, sacra legendo, 1. Tim. II. 1. et IV. 5. Deut. VIII. 10.

3. Coetus sacros ne deserant, sed diligenter frequentent, suosque secum ducant, Hebr. X. 25.

4. Liberos et famulitium in religione pie instituant: diebus dominicis potissimum, quantum quis e concionibus sacris obseruarit, sub prandii et coenae tempus diligenter exigendo, Deut. VI. 7. Ephes. VI. 4.

5. Patres et matres-familias vt studeant suis bono praeire exemplo, eosque ad imitationem adigant.

6. Mundanas dissolutiones, ebrietatem, choreas, peierationes, sermones turpes, aleam, et similia nec intra domos ferant, nec suis alibi permittant.

7. Ope-

7. Operis debitis suos famulos et liberos quotidie exerceant: otiaque, vt adolescentiae venenum, fugere faciant.

8. Pietatis, iuxta moralem legem, omnes sint obseruantissimi.

9. Patresfamilias per cauponas et popinas ne diuagentur; otio, potationibus, lusibus, tempus ne terant; neque noctu domo absint sed rebus suis intenti, super suos etiam excubias agant.

10. Victum quaerendi rationes illaudatas & suspectas vt fugiant: foenerationibus et vsuris omnino abstinentes, propter interminationes Dei, concurrentesque varias iniquitates, 1. Thess. IV. 6. Exod. XXII. 25. Psal. XV. 5.

Ad tribunalia ne quis facile se proripiat, sed interuenientes dissensiones amice potius inter fidei consortes vt componantur; siue in presbyterio, siue per delectos arbitros.

12. Obseruatum id quoque fuit a maioribus, vt tam abeuntes peregre negotiorum causa, quam migrantes ad habitandum alio, pastoribus id indicarent, preces Ecclesiae pro se peterent, testimoniumque ad alios pastores sumerent: vt si alicubi consilio, instructione, ministerio, opus, fides certius constaret. Ordinis enim gratia nec auditores ad aliorum pastorum ministeria se conferre, nec pastores alienis auditoribus ministrare, debent: ne inordinata ista licentia in abusum, et disciplinae detrimentum, abeat.

Cuiusmodi piis institutis adsuetus populus, non inuitus intra hos se continet cancellos. Si quid vero exorbitationis intercurrit, per admonitiones sedulas redigitur in ordinem, 1. Ioann. IV. 6. 2. Cor. VII. 15. 1. Cor. XVI. 16. et 2. Cor. II. 9.

CAPVT. VI.

DE VISITATIONIBVS.

CErtum est, nullum vel exquisite institutum ordinem sine attenta inspectione durare posse, Ephes. IV. 16. Heb. XII 13. Eo enim fine *magister* suos discipulos, *paterfamilias* operarios, *imperator* milites, subinde interuisit et spectat; quia *impo-*

impossibile est, sine adhortationibus, dehortationibusque, in officio retineri homines. Atque hac de causa in fratrum vnitate, non solum inspectio pastorum in auditores, vt iam dictum, sed et *inspectio episcoporum in* pastores ipsos, totasque Ecclesias, introducta est: Apostolorum scilicet exemplo, qui quas fundarant Ecclesias, easdem visitando confirmabant, Act. XIV. 21. 22. et XV. 36. 41. De visitationibus igitur Ecclesiarum dicendum,

1. *Quando institui soleant?*
2. *A quo peragi?*
3. *Quae sint visitatorum expeditiones?*

Visitationes instituuntur ita, vt semel anno Ecclesia quaeuis lustretur: quod vsitate verno, aestiuo autem, autumnaliue tempore fit: necessitate autem exigente (vt si pastor Ecclesiae praesentandus, aut scandalo cuipiam obuiam eundum) etiam hyeme. Si non sufficiant visitatores eodem anno Ecclesiis omnibus, differuntur sequentem in annum eae, in quibus vrgentis necessitatis minus observatur.

Incumbit vero cura haec *episcopis* proprie, vt per suam dioecesin quisque cum consenioribus collegis Ecclesias visitet. Quodsi legalibus prohibeatur impedimentis, conseniores mittit, Apostolico exemplo 1 Thess. III. 1. 2. Assumi quoque solent e vicinia pastores, vnus et alter, ad maiorem populi, pastorum concordiam spectantis, de omnibus quae hic fiunt, fiduciam. Pastor vero *v*isitandus mature commonefieri solet.

Operae visitatorum quaedam sunt *ordinariae*, aliae *extraordinariae*.

Ordinariae vel *priuatim* cum certis personis; vel *publicae* in toto coetu, expediendae.

Quam primum enim visitatores locum attingunt (vel ante meridiem sabbati die) mox.

1. Pastorem ipsum seorsim sciscitantur, *quomodo se Ecclesiae suae res habeant? quid expediendum maxime veniat?* Tum inquirunt in

eum ipſum, ſitne *ſeruus fidelis & operarius inconfuſibilis?* 2. Tim. II. 15. *quam attendat lectioni, exhortationi, doctrinae?* 1. Tim. IV. 13. *quam praeeat pietatis exemplo?* ib. v. 12. Tum *quomodo vitam ſuſtentet? Quomodo alumnos vnitatis educet? Qualem ſe eorum quisque exhibeat? quomodo obediat? quomodo proficiat?* Poſtea in *populum, creſcatne an decreſcat grex.* (iubentque ſibi catalogum exhiberi.) *Habeatne aliquos ſcandaloſos, quibus remedii aliquid eſſet adhibendum? presbyteri & Presbyterae, Eleemoſynariique, quomodo officium faciant?*

2 Accerſuntur paſtoris adiutores & alumni (*miniſtri, diaconi, acoluthi*) interroganturque: *an propoſito ſanctificationis ſuae perſtent? quomodo in pietatis ſtudio progrediantur? quomodo concordiam fraternamque dilectionem colant?* Coloſ. IV. 8. *quomodo a paſtore tractentur? annon damnoſum aliquem patiantur defectum? quantum temporis ad ſtudia ſibi concedatur? & quomodo id impendant? quid per id tempus vnusquisque egerit?* (Solet enim a viſitatoribus quandoque tam paſtori, quam contubernio eius auctores legendi ſubminiſtrari: id igitur an, & quo cum fructu ſit factum, inquiritur, & aliud quid euoluendum, deſcribendum, peragendum, iniungitur.)

3. Tum aduocantur *presbyteri*, quibus abſentium ſeniorum & Eccleſiarum nomine ſalute nunciata, quaeſtio fit de paſtore. *Quomodo officium faciat: an verbo & opere aedificet? an non per ipſum aut aliquem domeſticorum eius, aliquid ſuboriatur ſcandali?* denique, *vtrum aliquid notent publice expediendum, quod totius Eccleſiae interſit?*

4. *Presbyteras* quoque accerſitas alloquuntur: *quomodo munere ſuo, iunioribus ſororibus attendendo, fungantur? an non intercedant inter aliquas odia, inuidiae, diſſidia, calumniae, luxus veſtiarius,* &c.

5. Solent etiam reuideri (vel praeſentibus *aedituis et presbyteris*) inuentaria ſupellectilis domeſticae; aedificia itemque, an non peſſum ire ſinatur aliquid?

6. Vbi *magiſtratus* cum coetu eſt conſentiens, hunc quoque viſitatores ſalutant, et, *an paſtore ſuo ſit contentus* cognoſcunt.

Publicae autem *viſitatorum operae*, in Eccleſia, ſunt, 1. *Verbi DEI praedi-*

praedicatione ad amoris DEI ardorem inflammare: 2. sacrae coenae administratione omnes in fide et caritate Christi confirmare. 3. Exhortationibusque variis pro ratione status, ad facienda alacriter posthac officia, excitare.

Extraordinarii visitatorum labores, aliquando tantum interuenientes, sunt: vel *reconciliatio diffidentium*, cui pastor non sufficiebat (vt si inter coetum et pastorem aut magistratum, litis aliquid intercedat) vel *initiatio nouelli ministri* (de qua ceremonia supra Cap. XI.) vel *introductio noui pastoris*; vel *ordinatio presbyterorum*: vel denique *templi dedicatio*.

I.
PRESBYTERORVM POLITICORVM ORDINATIO.

Presbyterorum ordinatio, quum opus est, hoc ritu peragitur. Iubentur ante concionem vespertinam mature se sistere omnes viri, ibique praemissa a visitatoribus admonitione, eligunt liberis votis quos munere illo dignos existimant. Pluribus itaque votis designati, vespertina concione finita a visitatore euocantur, illisque *officia muneris huius* (toto auscultante coetu) praeleguntur: illi vero voce & stipulata manu *antistitibus vnitatis, pastori, Ecclesiaeque suae*, fidem & diligentiam obstringunt. Atque vt in templo quoque inspectorum munere fungi possint, peculiari etiam sessionis loco (ad commodiorem populi intuitum) cohonestantur.

Similiter proceditur cum eliguntur presbyterae; excepto, quod solo foemineo sexu praesente res peragitur.

II.
TEMPLI DEDICATIO.

Templorum *dedicatio*, seu *consecratio*, apud nos hoc fit modo.

1. Congregata Ecclesia, praemissoque sacro cantu, declarat visitator, *cui fini domus haec exaedificata sit?* nempe

g*h 2 vt

vt sit *Bethel, domus DEI, & porta coeli*, Genes. XXIIX. 17. 19. Isa. LVI. 7. Luc. XIX. 46. illi itaque vsui nunc dedendam & consecrandam esse.

2. Memorat, *sanctificatorem omnium* vnum, solum, perfectum, *DEVM* esse, qui dicit: *ego sum Iehoua sanctificans vos*, Exod. XXXI. 13. Et de tabernaculo a Mose erecto: *sanctificabo tabernaculum foederis, & sanctificabitur in gloria mea*, Exod. XXIX. 43. 44. Et ad Salomonem de templo exaedificato, *exaudiui orationem tuam, & sanctificaui domum hanc, vt collocem hic nomen meum*, 1. Reg. IX. 3. Ideoque hortatur, vt nunc ad DEVM omnes conuertant oculos, humillimeque orent, vt hic etiam ponat nomen suum, Deut. XII. 5. 11.

3. Procumbunt itaque in genua, totus coetus, & oratione pia, ad Salomonis imitationem, 1 Reg. VIII. Deum ardenter inuocant.

4. Admonitio fit, cum protestatione, ne ad alios vsus adhibeatur sacer ille locus, quam ad habendos sacros coetus, sacrumque sanctissimi DEI cultum, in praesentia electorum angelorum peragendum.

5. Et quia *omnia per verbum DEI & orationem sanctificantur*, 1. Tim. IV. 5. habetur etiam mox verbi diuini praedicatio, sacraque Synaxis.

6. Tandem denuo inuocatur nomen DEI; votoque benedictionis diuinae, omnibus corde recto hic Deo seruituris affuturae, actus clauditur.

CAPVT. VII.

DE ORDINE ET GRADIBVS DISCIPLINAE ECCLESIASTICAE.

QVomodo per inspectionem variam *ordinis* fiat custodia in vnitate, dictum est. Iam autem *non satis esse hortulanum plantas, praeceptorem discipulos, patremfamilias operarios, interuisere: sed illi esse stolones putandos*, isti *mendas tollendas*,

huic

huic *ignauos increpandos et castigandos*, ratio dictitat. Opus igitur Ecclesiae quoque *disciplina*, qua exorbitantes inclamentur, obsequi renuentes confundantur, praefracti castigentur, putrida denique et tabida membra amputentur ac abiiciantur. Ideo Christus: *bonum est sal, habete igitur sal in vobis, et pacem habete inuicem*, Marc. IX. v. 50. Item, *si peccauerit in te frater tuus, vade et corripe eum*, Matth. XIIX. 15. Item, *si te scandalizat manus tua, vel pes tuus, abscinde ea, et abiice*, v. 8. 9. Apostolus denique testatur, disciplinam esse filiorum DEI tesseram. *Si disciplinam sustinetis*, (inquit) *tanquam filiis vobis offert se DEVS. Si autem absque disciplina estis, cuius participes sunt omnes filii, vtique nothi estis, et non filii*, Hebr. XII. 7. 8.

Atque his de causis tam salubri instituto diuino, *disciplinae*, subdiderunt se iam inde a primordiis vnitatis nostrae omnes, qui in sanctum hoc fidei et caritatis consortium confluxerunt; summi, imi; seniores, conseniores; ministri, administri; auditores omnes, nobiles et ignobiles; ipsique adeo magistratus: *antidotum peccati* id esse credentes, si sciant esse, qui vitae et conuersationi suae attendentes, monendi et reuocandi, adeoque in periculosa deuiatione retrahendi, potestatem habeant, Psal. CXIX. 71. et CXXXXI. 5. 2. Cor. VII. 8. 9. 10. 11. Hactenus igitur *disciplinae subiacent omnes vnitate, ab infante vsque ad senem, a subdito vsque ad dominum, ab acolutho vsque ad episcopum*: idque bono suo, et aliorum. Homo etenim cum sit vnusquisque, labi potest, Prou. XXIV. 16. Iac. III. 2. Sed ne in lapsu perseueret, atque ita conlanguescat, emoriatur, pereat, remedium a Christo animarum archiatro praescriptum est, *disciplina*, vt vidimus. Quae cum administratur caute, prodest non illi soli in quo exercetur, sed et aliis. Hinc Apostolus; *peccantes coram omnibus argue, vt et ceteri timorem habeant*, 1. Tim. V. 20.

Gradus autem disciplinae (ex Christi praescripto, Matt. XIIX. 15.) sunt tres.

1. Admonitio, siue correptio, occulta.
2. Increpatio, & confusio, publica.
3. Excommunicatio, & ab ecclesia exterminatio, totalis.

Primo enim docentur hic omnes, id iuris a Christo concessum esse, imo legem impositam, *vt curam quisque habeat fratris sui* : ac, *si videat delinquere, erroris fraterne commonefaciat*, 1. Thesalon. V. 11. Heb. III. 13. Vt igitur ausit *frater fratrem, soror sororem, commonere*, praesertim *senior quisque iuniorem* id suadent. Si quis autem admonitionem talem neglexerit; vt alius maioris auctoritatis, qui cum illo eodem nomine in spiritu mansuetudinis agat, subornetur: quod potissimum alicui e presbyterio, aut pastori ipsi, competit.

II. *De disciplina publica leniori.*

Si nulla sequitur emendatio, sistitur toti presbyterio, & admonetur varie, vt peccatum agnoscat et desistat. Si flectitur, cum admonitione & consolatione dimittitur: si contumax esse pergit, conscientia eius *clauium potestate* ligatur, & a communione sacrae coenae suspenditur, donec ad se redeat, moresque corrigat.

Id in leuioribus delictis ita: in grauioribus vero, & notoriis peccatis, aliter proceditur. Nempe citato peccatori ad pastorem & presbyterium, quoties opus est, peccatum exaggeratur. Si grauitatem agnoscit, et intra se confusus vere dolet, erigitur in veniae spem, Act. III. 17. 18. 19. certis tamen conditionibus. Nimirum

Primo, vt aliquandiu in poenitentia vera Deum peccata deprecando, carnem mortificando, vitaeque emendationem re ipsa exhibendo, *sese exerceat* (cuiusmodi poenitentiae exercitium vel ad proximam communionem, vel vltra, extenditur, prout se fructus poenitentiae proferunt: non negligente interim Ecclesia, pro lapsis ad DEVM vota.)

Secundo, vt postmodum Ecclesiae tristitia affectae (omnes scandalizatos publice, aliquando per se, aliquando per pastorem deprecando) *satisfaciat, eique se ratione ista reconciliet.* Quod si tamen peccatum non omnino publice notum est, deprecatione coram presbyterio acquiescitur. Omnia eo fine, vt confusus peccator verius resipiscendi, atque cautius posthac agendi, ceteri vero alieno periculo sapiendi, occasionem habeant, 1. Tim. V. 20.

III. DE

III. De excommunicatione incorrigibilium.

Si ſcelus nimis flagitioſum ſit, aut peccator poenitentiae loco contumaciam exerceat, tranſitur ad *extremum clauium gradum, excommunicationem :* quam Chriſtus & Apoſtoli in Eccleſia vſurpari volunt, Math. XVIII.17. 1.Cor. V.5.&c. Hic igitur peccator a ſanctorum communione totaliter excluſus, *Satanae traditur, niſi adhuc reſipiſcat.* Excommunicatione publice promulgata, populus totus, obſignaturus quaſi quod nomine Chriſti actum eſt, exclamat, *amen :* non abſque ſuſpiriis & lacrymis piorum. Ita excommunicati obſtinati peccatores pro publicanis & ethnicis habentur : quemadmodum iuſſit Chriſtus. Neque tamen ſpes gratiae vlli negatur, ſi per ſeriam poenitentiam a damnationis via in ſalutis viam regredi velit. Quod ſi cui poenitentiae gratiam dari vident, gratulantur : & poſt ſufficientem poenitentiae, vtrum ſeria ſit, probationem, publice iterum cum laetitia totius Eccleſiae, recipiunt, 2.Cor.II.7. Atque ita *alteram clauium partem* (poenitentibus coelum aperiendo) adminiſtrant.

Diſciplina haec Eccleſiaſtica, per omnes gradus, nec hypocritice, nec impetuoſe & tyrannice, ſed vt Apoſtolus monuit, Gal. VI.1. *in ſpiritu lenitatis, & cum compaſſione intima,* 2. Cor. II. 4. 5. 6. 7. *nomine & auctoritate Chriſti,* 1. Cor. V. 4. *in aedificationem, non deſtructionem,* 2. Cor X. 4. 5. 6. &. XIII. 10. In delinquentes extendi, a poenitentibus auferri, ſolet.

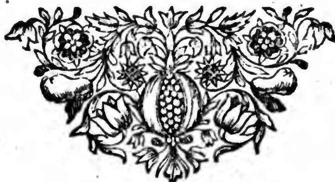
CON-

CONCLVSIO.

ATque hi ſunt *ritus ordinis noſtri Eccleſiaſtici*, quos maiores noſtri e verbo DEI hauſtos amplexi, per duo iam ſecula, multa cum perſecutione & patientia, ſed multo ſuo & populi DEI cum fructu, obſeruarunt, pariterque nos (nihil hactenus aedificationi propius ſeruiens animaduertentes) obſeruare, cum DEO annitimur. *Si quibus Eccleſiis aliis eandem hanc, aut ſimilem, ordinis rationem ſequi allubeſcit, non inuidere, collaudare potius Deum parati ſumus*; modo obtineat Apoſtolicum illud, *omnia decenter & ſecundum ordinem fiant*, 1. Cor. XIV. 40.

DEVS miſericors eundem ſibi complacentem ordinem ſanctum inter nos, & vbique per chriſtianitatem ſuam, ſtabiliat, firmet, perficiat, in Eccleſiae ſuae ſalutarem aedificationem, nominis autem ſui laudem!

AMEN.

AD

AD RATIONEM ORDINIS ET DISCIPLINAE FRATRVM BOHEMORVM ANNOTATA QVAEDAM.

Ad Introitum.

(a)

IMo tot etiam ſapientum virorum extant ORDINIS elogia, vt mirum ſit, tam paucos mortalium quid rei ſit, et quam ſalutare, quod ORDO dicitur, attendere, nedum vt intelligant et obſeruent. Quin et diuinarum querelarum plena eſt Scriptura, *omnes homines ab aeterni ordinis legibus aberrare, ac in confuſiones infinitas adeo prolabi, vt peruerſa nequeant corrigi, et defectuum non ſit numerus*, Eccl. I. 14. 15.

O quam vere dixit, qui dixit, *ordo rerum anima eſt.* Vt enim corpus virum, per animam viuit, mouetur, ſentit, actionesque ſuas edit, anima ſublata corruit et fit cadauer: ita *quicquid vsquam rerum bene conſtitutarum viget, ordinis benficio viget.* Vis exemplum dabo. Dic mihi quem vſum, aut oblectationem, hae litterae.

A a, d, e, i, m m, n, o o, r r r, u,

dare poſſunt? aut redactae quidem in aliquem, ſed non plenum, ordinem? exempli cauſa ſyllabicum,

Am, or, dor, er, um, an, i?

Aut denique in voces etiam redactae, ſed confuse poſitae, ſine diſtinctione certa: vt

Ord orer uman ima.

Quid hic intelligis? intelliges autem mox, ſi diſtincte poſuero,

Ordo rerum anima.

Annon? Nihil tamen aliud modo dixi, quam ante, ſed aliter: easdem litteras, ſyllabas, voces, ſed prius inordinate, nunc ordinate, prolatas. Et ecce ibi fuit res inutilis, ſermonis cadauer nullam dans intellectui vitam (hoc eſt ſenſum nullum:) nunc eſt corpusculum animatum, vegetum, ſenſu et motu plenum. Idemque obtinet in omni ſermone, cogitatione,

 opera-

operatione: *ſolus vnus ordo omnibus rebus dat viuere, eſſe durare, recte adhibitus; labi autem et interire, diſſolutus.* Experire in quocunque ſapientiſſimo libro: diſſolue in eo ſententias, verba, ſyllabas, litteras, vt adſint quidem, ſed non cohaereant, mox librum deſtruxeris, ex luce tenebras effeceris. Idem erit, ſi vincula corporis humani, vel alterius animalis, aut ſocietatis alicuius humanae, aut aedificii, horologii, et cuiuscunque rei, diſſolueris. Veriſſime igitur Poeta

Vis corrumpere cuncta in orbe?
Vnum ordinem corrumpito.

Et Plato *Ordine cuncta bona procedunt, inordinata etiam ordinata diſſipant:* Boethius denique

Quicquid praecipiti via
Certum deſerit ordinem
Laetos non habet exitus.

Et haec quidem ſic de ordine generatim.

(b)

De ordine Eccleſiaſtico in ſpecie aliquid apponendum eſt, quam a Deo et ſanctis viris vsque commendatus ſit, quanta eius agnita et celebrata vtilitas.

1. *Origines* (Hom.II. ſuper 2.caput Num.) ita ſcribſit. *Moſes dicit: homo ſecundum ordinem ſuum, et ſecundum ſigna ſua, et ſecundum domos familiarum ſuarum, incedat in caſtris.* Et Paulus dicit: *omnia honeſte et ſecundum ordinem fiant. Annon tibi videtur vnus eſſe Spiritus* Dei, *qui in Moſe et Paulo loquitur? Secundum ordinem Moſes incedi iubet: ſecundum ordinem omnia in Eccleſia geri praecipit Apoſtolus, &c. Non obſeruare igitur decorum Chriſtianis dignum, eſt legis et Euangelii ſtatuta contemnere, et nihil ſecundum ordinem gerere.*

2. *Chriſoſtomus* Homil.XXXVII. ad Corinth.I. *Nihil aeque aedificat, vt ordo rectus, vt pax, vt caritas; ſicut etiam contraria diruunt. Non ſolum autem in ſpiritualibus, ſed in omni re ſimiliter, id videris. Nam ſiue in choro, ſiue in nauigio, ſiue in curru, ſiue in caſtris, ordinem confundas, maioribusque ſuo loco emotis minora in eorum ordinem poſueris, omnia corrumpis, et ſic quae ſunt ſupra fiunt infra, &c.*

3. Et quid plures allegare opus? nemo antiquorum eſt, qui non ordinis laudes celebret: resque ipſa loquitur, Eccleſiam quamque particularem, quando plus intra ſe ordinis habet, tanto magis eſſe indiſſipabilem, etiamſi cetera ſatis vacillent: quemadmodum in Eccleſia Graeca et Romana videre eſt. Vt mirum ſit, quosdam noſtro aeuo ob ordinis illius abuſum, in ipſius ordinis odium prolabi, ipſaque ordinis vincula ſublata velle, ac in Eccleſiis ſuis tentare. Non meliore profecto ratione, atque ſi quis fulcra et columnas amplae domus auferre velit ideo, vt ne ſibi prae aliis trabibus, aut

aut parietum partibus, plus aliquid tribuant. Aut ideo vellet corpus humanum non tot dissimillimae formae et muniorum habere membra; vt ne se alia aduersus alia efferendi occasionem habeant. An vero hoc secundum Deum sapere est? ideone corpus Ecclesiae lumbrico alicui corpori, ex mere similaribus constanti partibus, simile esse mauolemus, quam corpori humano, distinctissimis vndique membris decorato? quis ita desipiet?

4. Nam quia Deus non tantum *in opere creationis* ad numeros, mensuras, ponderaque disposuit omnia: sed etiam de *arca diluuii* Noae construenda, *Arca foederis*, (cum altari, candelabro, ceteraque tabernaculi sacra supellectile) Mosi condenda, et glorioso templo Salomonis exaedificando, Ezechieli autem delineando, mandata dans, omnia numeris, mensuris, ponderibusque impleuit: tandemque DEVS ORDINIS dici honori sibi ducit, 1. Cor. XIV. 33. quid quaeso ex omnibus his, nisi omnia quae Dei sunt (est autem Ecclesia inprimis) ordinis esse debere plena, concludemus?

5. Ipsam veterem Ecclesiam, populum Israel intueamur! *Cur hunc Deus in XII. tribus diuisum, militarique ordine AEgypto exire voluit?* Exod. XIII. vers. 18. *Cur quo ordine castra circumcirca tabernaculum locanda, rursumque mouenda aut ponenda essent, praecise terminauit? Cur populum in decurias, centurias, millenariosque diuidi, et singulis suos decuriones, centuriones, chiliarchas, duces, praefici mandauit? cur Ecclesiasticis ministeriis tribum vnam separans, eos in Leuitarum, summique Pontificis gradus, distinxit? ipsos rursum Leuitas per trinum ordinem, sacerdotes vero* (per Dauidem) *in certas tribus, diuidens? cur et diuini cultus administrandi ritus omnes, ad minimas vsque minutias, praescripsit?* Cur, inquam, nisi quia Deus ordinis latentia vbique ordinis mysteria, attentioni nostrae sic vbique commendata voluit?

6. Nouam Ecclesiam quod concernit, *anno ipse Dei filius in terra nobiscum versans; Ecclesiamque fundans, ordinem simul fundauit?* Dum de toto fidelium populo primum LXX. discipulos, et ex his rursum XII. Apostolos, elegit: inter hos duodecim tres iterum solos ad secretiora adhibens, qui postea *totius aedificii, Ecclesiae, columnae* (κατ᾽ ἐξοχὴν) dicti fuerunt, Gal. II. 9. Annon hos solos, a se vocatos et ita praeparatos, ad ministerium confirmauit? Luc. XXII. 30. Ioann. XX. 21. aliis, non vocatis, sed se vltro ingerentibus, non admissis, Matt. VIII, 20. Annon *Paulus totam Christi Ecclesiam, ex Apostolis, Prophetis, Euangelistis, Pastoribusque et doctoribus, ac fidelium populo coagmentatam, esse dicit corpus vnum, compactum et connexum per omnem iuncturam administrationis, ex vi intus agente pro mensura vniuscuiusque membri, &c.* Ephes. IV. 11. 16. Hinc idem Apostolus ordinem tam crebro Ecclesiis commendat, aduersusque irrepentes ataxias adeo zelat. Vt cum ad Colossenses scribit: *ego corpore absens, spiritu praesens, gaudio videns ordinem vestrum, et*

soliditatem fidei vestrae in Christo, II. v. 5. ad Thessalonicenses autem: *denunciamus vobis in nomine Domini nostri Iesu Christi, vt vos subducatis ab omni fratre inordinate ambulante &c.* 2. Thess. III. v. 6.

7. Ex quibus omnibus patet, *quisquis ordinem vlla in re* (maxime autem in re maxima, regno DEI quod Ecclesia est) *laudat, commendat, suadet, eum non aliud quam quod Deus, omnesque sancti ac sapientes viri faciunt, facere.* Et vicissim: *quisquis vlla in re* (maxime autem in maxima, regno Dei, quod Ecclesia est) *ordinem turbatum aut dissuasum it, eum rem Deo et omnibus sanctis contrariam agere*: eoque aut impietatem, aut stultitiam admittere, grauem Deo redditurus rationem. Vnde Poeta: *vel deserit Deum desertor ordinis.*

(c.)

Ecclesiae nostrae primus fundator non fuit vnus aliquis, sed multi pii in vnum collecti. *Hussus* enim iam e viuis erat sublatus: *Rokizanum* vero, vt secessioni a confusionibus, quam suadebat, auctoritatem commodaret suam, exorare non poterant. Fecerunt ergo quod Apostolus suadet, *studuerunt conseruare VNITATEM Spiritus per connexum pacis, vt essent vnum corpus et vnus Spiritus, &c.* Eph. V. 3. 4. denominatione etiam non aliunde quam ab hac sancta intentione, deriuata: vt huic suae ad VNANIMITATEM SPIRITVS recollectioni VNITATIS FRATERNAE inderent nomen. Quod et obtinet hucusque inter dispersos: vtinam et res ipsas plene!

(d.)

De Ecclesiae verae notis operose disputant. Verum quid opus: nonne Apostolica illa Act. II. 42. et Ephes. IV. 1. 6. sufficiunt? Nonne illa commode ad tria haec vocantur? *I. Doctrinae puritatem*, iuxta Euangelium Christi. II. *Vitae sanctae studium*, ad imitationem Christi. III. *Ordinis custodiam*, ad seruandam spiritus vnitatem. Simplicissima haec sunt, fucum minus admittentia.

(e.)

Siquis nostrum de residuis Ecclesiae Bohemicae, Apostolicum illud hoc loco vsurpare velit, *habemus quod gloriemur per Christum Iesum, in iis quae ad Deum sunt.* Rom. XV. 17, non vanus fortassis fuerit, cum gloriari in Domino pars diuini cultus sit: bona sua non vt sua, sed vt Dei dona (siue possessa adhuc siue amissa) celebrando. Ego tamen qui has adiicio notas, eundem Apostolum religiose sequi propono, dicentem: *si voluero gloriari, non ero despi-*

desipiens, veritatem enim dicam; sed parce loquar, ne quis de me reputet supra id quod cernit esse me, vel audit ex me, 1. Cor. XII. hoc est, propono nihil nisi veritatem loqui, ea solum de nobis narrando, quae nostris in constitutionibus et praxi fuerunt vere. Et quidem ea ipsa quoque parce: non ad gloriolam inde captandum; ruborem potius et dolorem, ob amissam tam pulcre formatam (vt magni existimarunt viri) Ecclesiam. Habeat etiam in confusione nostra vndique sibi debitum honorem Deus: habet etiam e ruinis nostris ruinas cauendi exemplum Ecclesia Dei.

Annotata ad Caput I.

(A.)

Prima haec erga illos gratia Dei fuit, potuisse confusiones notare, distinctionisque anhelare lucem.

(B.)

Mirari subit, cur Theologi moderni systemata Theologiae concinnando, Apostolicam illam de *FIDE*, *CARITATE*, *SPE*, non seruent; trichotomiam: sed plerumque duas tantum Theologiae partes, de *FIDE & VITA*, constituant. Quasi aut nihil sublime, sit quod per fidem Christi pie viuentibus promisit Deus; aut illud obiter hic vel illic interspergi sufficiat. Cum tamen et *primum illud solemnissimum, cum fidelium patre Abrahamo initum Dei foedus, distinctissime tria illa proponat*; et per vniuersam scripturam illa aeque notari possint. Ibi enim Abrahamum ita alloquitur Deus.

I. Ego sum Deus omnipotens, Gen. XVII. v. 1, hic fides fundatur in solum vnum Deum.

II. Ambula coram me, et esto integer. Hic amor et obedientia.

III. Et ego tibi ero clypeus, mercesque tua ampla valde Gen. XV. 1. Hic spes aeternae protectionis, aeternaeque retributionis.

Similiter Christus, noui foederis fundator, Ioan. XIV,

I. *Creditis in Deum? etiam in me credite*, v. 1.

II. *Si diligitis me, praecepta mea seruate*, v. 15.

III. *Assumam vos, vt vbi ego ero, et vos sitis*, v. 3.

Discedens vero mundo similiter, Math. XXIIX. v, 19.20. Et Apostoli saepe: *vt 1. Cor. XIII. 13. Ephes. I. 15. 18: Colos. I. 4. 5. 1. Petr.* I. *v. 3. 7. 8. Actor. XXIV. 14. 15. 16.* et alias passim. Quam proinde partitionem recte Augustinus *Enchiridio ad Laurentium* retinuit: et maiores nostri. Recte inquam: *quia Christianismus a theoria inchoatus, per praxin deducendus est in chresin*: hoc est a *fidei* fulgore per *caritatis* feruorem in suauitatem spei, de perennatura misericordia Dei, promouendi sumus.

(C.)

Apostolicas traditiones, purissimos esse fontes, primitiuaeque Ecclesiae consuetudines, proximos inde riuulos, nemo Christianorum dubitat. Nec ergo dubitare debet, ea quae post Apostolos irrepsere, ad has regulas exigenda esse: melioraque esse fontibus proximiora.

(D,)

Vtinam sic vbique: vt nihil vsquam temere, aut priuato cuiusquam arbitrio, communi tantum Ecclesiae consensu, mutetur. Quod quia in nuperis (a variis varie tentatis) reformationibus obseruatum non est, mirumne videatur, quod Ecclesiae adeo ab inuicem difformes factae, in tot lites, de Adiaphoris etiam, prolapsae sint? Emendet DEVS!

(E.)

Verum est Ecclesiam appellari GREGEM, ministros Ecclesiae PASTORES: non tamen vago sensu, vt quae pecus praecedat aut sequatur nihil intersit, promiscuaque sint omnia. Sed tantum vt pii Deo suo se esse curae, deque pascuis vitae sibi prospici, et salutis duces atque custodes diuinitus dari, sciant et gaudeant.

2. Ordinis alioquin in Ecclesia, maiorem quam in grege rationem esse habendam, inde constare voluit Deus, quod eandem Ecclesiam suam *populum* suum, *domum* suam, *ciuitatem* suam, *regnumque* suum, et *castrorum* suorum *aciem ordinatam*, appellatam voluit. In his autem omnibus politica societas est, personarum gradibus distincta. Hinc Gregorius Nazianzenus: *ordo in Ecclesiis constituit, vt alii oues sint, alii pastores, alii praesint, alii subsint,*

alius

alius velut caput sit, alius pes, alius manus, alius oculus, alius aliud quoddam corporis membrum, ad totius Ecclesiae communitatem, vel vtilitatem, superius vel inferius. Hunc ordinem reuereamur, o fratres! hunc tueamur et conseruemus! alius sit auris, alius lingua, alius manus, alius aliud quiddam, &c.

3. Obseruanda hic insuper sint duo.

I. *Omnem ordinem esse a Deo, tametsi ordinis determinatio non semper immediate a Deo veniat, sed a prudentia humana.*

II. *Etiam illa quae humanae sunt institutionis obligare conscientias: si diuinae institutioni non repugnant, sed illi subordinantur.*

4. Primi veritas patescit exemplis diuinae approbationis, in rebus tum politicis tum Ecclesiasticis. Vt quod consilium a Iethrone Mosi datum, *de subordinandis sibi Iudicibus*, ratum habuit Deus. Et quod toties populi Israelitici, iudicem sibi (propter aliquod heroicum factum) eligentis, assensu et benedictione sua firmauit. Et quod cum Dauid Leuitas et Sacerdotes in classes certas (melioris ordinis causa) distribuisset, non aliter id atque si a Deo ipso profectum esset acceptum, constanterque (vtroque durante templo) obseruatum fuit. Et quicquid praeterea e scripturis adduci posset: possent autem innumera.

5. Quod autem haec conscientias obligent, vnicum Petri Apostoli effatum abunde ostendit, dicentis: *subiecti estote omni HVMANAE ORDINATIONI, PROPTER DOMINVM, siue Regi, vt supereminenti, siue praesidibus, &c.* 1. Petr. II. 13. Consonat Paulus, *magistratibus politicis* (etiam infidelibus) *subiici oportere fideles docens, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*, Rom. XIII. 5. Quae duorum Apostolorum auctoritas temeritati humanae (vt ne cuiquam Deum et conscientiam reuerenti, quidquam ratione recta semel constitutum turbare libeat) obices ponit.

(F.)

Lasitius quartam auditorum classem addit, *poenitentium:* qui in aliquod scandalum prolapsi tantisper ab Ecclesiae communione suspenduntur, donec se per veram resipiscentiam Deo, conscientiae suae, Ecclesiaeque (quam contristarunt) reconcilient. Quod hic vbi ordinarii tantum gradus recensentur, omittitur: infra vero, vbi de disciplina agitur, Capite VII. attingitur.

(G)

Perfectus hac in vita nemo est, esse tamen studere debent omnes? iuxta illud Christi, *perfecti estote sicut pater vester in coelis perfectus est*, Matt. V. 48. aliasque

aliasque similes, saepe in scripturis occurrentes, exhortationes. Hinc Apostoli auditores suos, prae ceteris longius progressos, *perfectos* appellarunt, 1. Corint. II. 6. et XIV. 20. Philipp. III. 12. Hebr. V. 14. &c. quorum imitari et studium et stylum temeritatis non est.

(H.)

Presbyter, nomen graecum, latine *Seniorem* notat, tribuiturque ab Apostolis tum Ecclesiae pastoribus, tum eorum in attentendo gregi adiutoribus, *qui in doctrina et sermone non laborant*, 1. Tim. V. 17. quales hi nostri: vernacule nobis Gaudcowe zberu / hoc est *iudices coetus*, seu *censores plebis*, itemque *seniores politici* dicti (N.B.) Non equidem ignoro, *Hugonem Grotium operose probare*, *Presbyteros Apostolis non fuisse alios praeterquam pastores*, locoque illi ad Timothium alium dare sensum. Quia tamen tandem fatetur, *etiamsi tales Ecclesiae seniores*, *pastorum in Ecclesiasticis iudiciis assessores*, *humanae prudentiae institutum sint*, *esse nihilominus perutile*, *et retinendum omnino*: neminem quod cum ratione obloquatur facile reperturum spero. Quas ille conditiones adiicit, vt nequidquam abusus irrepere possit, bonae sunt, sub finem capitis XI, libri, quem *de imperio summarum potestatum circa sacra inscripsit*.

(I)

De his eorum officiis conscriptum habemus libellum: quo Ecclesiasticae huius dignitatis auctoritas stabilitur, partesque muneris digne administrandi explicantur. Summam horum Lasitius habet Cap. XXII. et XXIII. vbi videri possunt.

(K)

Seniores politicos, viros, disciplinae Ecclesiasticae vna cum pastoribus custodes, habent aliae quoque reformatae Ecclesiae, vti notum: *matronas eo fine adhiberi*, *nisi apud fratres*, *auditum non est*. Fieri vero id etiam Apostolicarum Ecclesiarum imitatione, allegata ostendunt loca: quod autem vsu bono, docuit experientia. Addo Grotii testimonium: *constat in veteri Ecclesia matronas fuisse*, *quae meliores ceteras ad vitam honeste instituendam hortarentur*; *quas et* πρεσβύτιδας *appellarunt*: *et quia supra ceteras mulieres*, *sedebant in Ecclesiis*, προκαθημένας. *Abrogauit eas Canon XI. Laodicenae*, *cum ad*

ad id tempus mansissent, *vt notat Balsamon.* Cur autem abrogauit? ob quos abusus? nullum apud nos notare potuimus. Reuocandum videtur, quicquid aedificationi seruit.

(L)

Consueuit sane, sed non satis optato euentu. Patuit enim non frustra maiores Apostolicum illud, *scientia inflat*, metuisse. Sicut et Erasmus ipse, ob renascentes litteras gaudiũ suum non sine metu exprimens, epistola quadam: *omnia pollicentur* (inquit) *felicissime rem successuram. Vnus tamen scrupulus habet animum meum, ne sub obtentu priscae litteraturae caput erigere tentet Paganismus.* O vocem ominosam, nimis vaticiniam! Sub ista enim gentilis sapientiae luce Christianismum verum, purum illum et simplicem (praeter Christum crucifixum omnia ignorare affectantem) euanuisse propemodum, agnoscunt et deplorant viri sancti. Sicut et nos iam veritatem illius experti, quod Erasmus caussam sui metus reddens addidit: *sic enim fert natura rerum humanarnm, vt nullius vnquam boni tanta fuerit felicitas, quin huius praetextu mali quidpiam simul conaretur irrepere.* Irrepsit profecto apud nos etiam: dum in plerisque litteraturam affectantibus, nouum illud plura sciendi desiderium extinxit pristinum Ecclesiam aedificandi studium: cantillarique cum Seneca necesse habuimus, *postquam prodierunt docti, desierunt boni.* Eheu quam multos [apud nos etiam] arbor scientiae abduxit ab arbore vitae? Non irrationale igitur tandem fuit Erasmi votum: *optarim frigidas istas argutias* (humanæ eloquentiæ, Logicarumque subtilitatum) *amputari prorsus, Christumque illum simplicem ac purum restitui, penitusque humanis mentibus inseri.*

(M.)

De Ministerii apud fratres gradibus diuersis, Lasitius Cap. III. docet, quod non sine exemplo Christi, Apostolcrum, primæuæque Ecclesiæ adhibeantur. Quibus addi potest quod supra posui, Annot. ad Introitum (b) §. 5. & 6. pulcrumque illud *Gregorii Nazianzeni* ex oratione funebri *Basilii Magni*: quem dilaudans, quod per Ecclesiasticos gradus legitime semper ascenderit, hæc addidit: *nauticam legem laudo, quae gubernatori futuro primum remos tradit, deinde ad proram eum collocat, demumque post diuturnam remigationem, ac ventorum obseruationem, ad gubernacula constituit. Eadem rei militaris est ratio: miles primum, deinde centurio, tandem imperator.*

1. Quod autem iidem gradus non per saltum conferantur, sed ordine,

k

dine ad naturae leges fit, quas & in artificiosis obseruamus libenter, praecipitia & confusionem vitaturi. De quo ita *Chrysostomus* (Homil. 5. ad Coloss.) *In scalis primus gradus transmittit ad secundum, secundus ad tertium: neque a primo venire licet ad quartum, sicuti fieri non potest, vt ad secundum veniatur ante primum: alter ad alterum via est, &c.* Nempe senex non fit, qui non ante vir, neque vir, priusquam iuuenis fuit, neque puer, qui non prius infans. Gradata enim Deus esse voluit omnia: vbique *gradatim ire est sapienter ire.*

3. *Qui ergo graduum diuersitatem a ministerio sublatam volunt, non intelligere videntur quid agant*: quia *ministrorum paritas nec ad Ecclesiae decus facit, nec ad stabilimentum.* Non *ad decus*: quia varietas vbique delectat, identitas vbique satietatis, tandemque fastidii mater est. *Non ad stabilimentum*: quia res quaeque tum demum firma est, cum partibus minoribus ab maiores sese referentibus, maioribusque ad totum, per propria vndique vincula sibimet cohaerent omnia. Ideo Deus inter coeli sidera varietatem posuit: *vt alius decor sit solis, alius lunae, alius stellarum*! quin *& stella stellae praestat decore*, 1. Cor. XV. 41. Eccur igitur spirituale coelum, Ecclesiam, ab hac idea vellemus abire? In *aedificio* vero num omnia lignamenta trabes? aut columnae? aut culmina? num in *corpore* nostra omnia membra vnum membrum? Tolle differentiam capitis a corpore, oculorum ab auribus, linguae a corde, manum ab pedibus, quid erit? nonne monstrum? quam pulcrum est non sapere supra Deum!

(N.)

De Acoluthis Fratrum plura Lasitius habet Cap. IV v. 10. ad finem.

(O.)

Diaconos pluribus describit Lasitius Cap. 5. §. 1. &c.

(P.)

Consistorii vox antiquis locum, vbi iudices consistebant, aut considebant, significans, ad Ecclesiasticos iudiciales consessus pridem adhiberi coepta est, & adhibetur: sicut & graeca vox *Synedrii.* Fratribus locus talis vnus, certus, fixus, defuit, quia tamen res non defuit, *seniores nimirum populi ad consilia electi, & auctoritati; vbiubi ad consilia conueniebant, senatus Ecclesiasticus, consistorium, synedriumque fuit.*

(Q)

(Q.)

EPISCOPORVM nomen ex Apostolicis scriptis notissimum est: vis autem eius ex ipso graeco sermone, SPECVLATOREM seu INSPECTOREM notans. Recte, si veritas non desit: studium scilicet fidem, vitam, mores, commissorum sibi fideliter *speculari, inspectare, attendere*. Hinc *episcopum* Hieronymus *supraattendentem* vertit (ad Euagrium, in 1. Petr. V.)

2. Inutilis igitur est quorundam superstitio, *episcopale* nomen propter abusum in papatu abominantium. Nam & nomen *Ecclesiae, Euangelii, ministerii, clauium, sacramenti*, & quid non? abusu ibi profanatum est. Si propterea omnia ex antiquitate reiicimus, ne nomina quidem retinentes, quid tandem remanebit? *Nomenclatura sacra impositionis diuinae, supellex sacra domus Dei est:* non abiicienda si polluta, sed emundanda, *Ies. LII. 11. & LXVI. 20.* Annon vasa sacra templi Dei Balsasar turpissime profanauerat? *Dan. V.* 3. *IV. 23.* non tamen propterea in templum Dei recipi vsibusque pristinis restitui, indigna habita? *Esdr. I.* 7. 8. Æterni vsus regulam nobis aeterna Dei sapientia Christus tradidit, *res origine bonas, abusu tantum malas, non abiiciendi, sed ad principia reuocandi*, Matth. XIX. 8. Fateor equidem vbi Reformatis inter Papistas (*quibus episcopalis dignitas opes, bonores, mundanamque pompam sonat*) viuendum est, totius nomine illo graeco abstineri, latinumque illius loco, aut vernaculum, adhiberi; *modo res ipsa interim* (*vigilantia super gregem Domini*) *tanto diligentius vrgeatur.* At vbi extra periculorum septa sumus, cur Ecclesiam ornamentis, firmamentisque suis, exuamus?

3. Si quis dicat: *Apostolis idem est Episcopus qui Ecclesiae pastor*, respondeo, esto. *Sit quisque pastor Episcopus Ecclesiae suae*, hoc est *inspector* ac *superintendens* gregis sui: an ideo ipse inspectore quoque suo non egebit? Vidit Apostolica Ecclesia egere omnino: ideoque vt plurium Ecclesiarum inspectores, suum rursus inspectorem (κατ' ἐξοχὴν *Episcopum* dictum) haberent, instituit. *Cur pia haec antiquitatis prudentia contemnitur? An grex pastorum non etiam grex est? grex autem sine pastore quid est? Omnia videns oculus noster, seipsum non videt: sed videtur ab alio oculo. Ergo et Ecclesiae inspector alios inspectans seipsum non videre potest: alio igitur inspectore, qui illi hoc idem quod ille aliis praestat praestet, ne aspernetur.* Quem si esse expedit, legitime quoque constitui expedit: vt quis cui inuigilare debeat, & a quo exigendum sit, si non recte res administrentur, omnes sciant.

4. Verbo, siue vnus sit, siue plures, qui ecclesiarum ministris attendant; & siue graeco nomine *Episcopi* dicantur, siue latino *inspectores* vel *superintendentes*, aut vernaculo, cuiuis genti proprio vocamine, nihil adeo interest:

Primo enim docentur hic omnes, id iuris a Christo concessum esse, imo legem impositam, *vt curam quisque habeat fratris sui* : ac, *si videat delinquere, erroris fraterne commonefaciat*, 1. Thesalon. V. 11. Heb. III. 13. Vt igitur ausit *frater fratrem, soror sororem*, *commonere*, praesertim *senior quisque iuniorem* id suadent. Si quis autem admonitionem talem neglexerit; vt alius maioris auctoritatis, qui cum illo eodem nomine in spiritu mansuetudinis agat, subornetur: quod potissimum alicui e presbyterio, aut pastori ipsi, competit.

II. De disciplina publica leniori.

Si nulla sequitur emendatio, sistitur toti presbyterio, & admonetur varie, vt peccatum agnoscat et desistat. Si flectitur, cum admonitione & consolatione dimittitur: si contumax esse pergit, conscientia eius *clauium potestate* ligatur, & a communione sacrae coenae suspenditur, donec ad se redeat, moresque corrigat.

Id in leuioribus delictis ita: in grauioribus vero, & notoriis peccatis, aliter proceditur. Nempe citato peccatori ad pastorem & presbyterium, quoties opus est, peccatum exaggeratur. Si grauitatem agnoscit, et intra se confusus vere dolet, erigitur in veniae spem, Act. III. 17. 18. 19. certis tamen conditionibus. Nimirum

Primo, vt aliquandiu in poenitentia vera Deum peccata deprecando, carnem mortificando, vitaeque emendationem re ipsa exhibendo, *sese exerceat* (cuiusmodi poenitentiae exercitium vel ad proximam communionem, vel vltra, extenditur, prout se fructus poenitentiae proferunt: non negligente interim Ecclesia, pro lapsis ad DEVM vota.)

Secundo, vt postmodum Ecclesiae tristitia affectae (omnes scandalizatos publice, aliquando per se, aliquando per pastorem deprecando) *satisfaciat, eique se ratione ista reconciliet.* Quod si tamen peccatum non omnino publice notum est, deprecatione coram presbyterio acquiescitur. Omnia eo fine, vt confusus peccator verius resipiscendi, atque cautius posthac agendi, ceteri vero alieno periculo sapiendi, occasionem habeant, 1. Tim. V. 20.

III. DE

III. De excommunicatione incorrigibilium.

Si ſcelus nimis flagitioſum ſit, aut peccator poenitentiae loco contumaciam exerceat, tranſitur ad *extremum clauium gradum, excommunicationem :* quam Chriſtus & Apoſtoli in Eccleſia vſurpari volunt, Math. XVIII.17. 1.Cor. V.5.&c. Hic igitur peccator a ſanctorum communione totaliter excluſus, *Satanae traditur, niſi adhuc reſipiſcat.* Excommunicatione publice promulgata, populus totus, obſignaturus quaſi quod nomine Chriſti actum eſt, exclamat, *amen :* non absque ſuſpiriis & lacrymis piorum. Ita excommunicati obſtinati peccatores pro publicanis & ethnicis habentur : quemadmodum iuſſit Chriſtus. Neque tamen ſpes gratiae vlli negatur, ſi per ſeriam poenitentiam a damnationis via in ſalutis viam regredi velit. Quod ſi cui poenitentiae gratiam dari vident, gratulantur : & poſt ſufficientem poenitentiae, vtrum ſeria ſit, probationem, publice iterum cum laetitia totius Eccleſiae, recipiunt, 2.Cor.II.7. Atque ita *alteram clauium partem* (poenitentibus coelum aperiendo) adminiſtrant.

Diſciplina haec Eccleſiaſtica, per omnes gradus, nec hypocritice, nec impetuoſe & tyrannice, ſed vt Apoſtolus monuit, Gal. VI.1. *in ſpiritu lenitatis, & cum compaſſione intima,* 2. Cor. II. 4. 5. 6. 7. *nomine & auctoritate Chriſti,* 1. Cor. V. 4. *in aedificationem, non deſtructionem,* 2. Cor X. 4. 5. 6. &. XIII. 10. In delinquentes extendi, a poenitentibus auferri, ſolet.

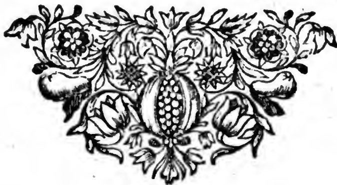
CON-

CONCLVSIO.

ATque hi ſunt *ritus ordinis noſtri Eccleſiaſtici*, quos maiores noſtri e verbo DEI hauſtos amplexi, per duo iam ſecula, multa cum perſecutione & patientia, ſed multo ſuo & populi DEI cum fructu, obſeruarunt, pariterque nos (nihil hactenus aedificationi propius ſeruiens animaduertentes) obſeruare, cum DEO annitimur. *Si quibus Eccleſiis aliis eandem hanc, aut ſimilem, ordinis rationem ſequi allubeſcit, non inuidere, collaudare potius Deum parati ſumus*; modo obtineat Apoſtolicum illud, *omnia decenter & ſecundum ordinem fiant*, 1. Cor. XIV. 40.

DEVS miſericors eundem ſibi complacentem ordinem ſanctum inter nos, & vbique per chriſtianitatem ſuam, ſtabiliat, firmet, perficiat, in Eccleſiae ſuae ſalutarem aedificationem, nominis autem ſui laudem!

AMEN.

AD

AD RATIONEM ORDINIS ET DISCIPLINAE FRATRVM BOHEMORVM ANNOTATA QVAEDAM.

Ad Introitum.

(a)

IMo tot etiam ſapientum virorum extant ORDINIS elogia, vt mirum ſit, tam paucos mortalium quid rei ſit, et quam ſalutare, quod ORDO dicitur, attendere, nedum vt intelligant et obſeruent. Quin et diuinarum querelarum plena eſt Scriptura, *omnes homines ab aeterni ordinis legibus aberrare, ac in confuſiones infinitas adeo prolabi, vt peruerſa nequeant corrigi, et defectuum non ſit numerus*, Eccl. I. 14. 15.

O quam vere dixit, qui dixit, *ordo rerum anima eſt.* Vt enim corpus virum, per animam viuit, mouetur, ſentit, actionesque ſuas edit, anima ſublata corruit et fit cadauer: ita *quicquid vsquam rerum bene conſtitutarum viget, ordinis benficio viget.* Vis exemplum dabo. Dic mihi quem vſum, aut oblectationem, hae litterae.

A a, d, e, i, m m, n, o o, r r r, u,

dare poſſunt? aut redactae quidem in aliquem, ſed non plenum, ordinem? exempli cauſa ſyllabicum,

Am, or, dor, er, um, an, i?

Aut denique in voces etiam redactae, ſed confuse poſitae, ſine diſtinctione certa: vt

Ord orer uman ima.

Quid hic intelligis? intelliges autem mox, ſi diſtincte poſuero,

Ordo rerum anima.

Annon? Nihil tamen aliud modo dixi, quam ante, ſed aliter: easdem litteras, ſyllabas, voces, ſed prius inordinate, nunc ordinate, prolatas. Et ecce ibi fuit res inutilis, ſermonis cadauer nullam dans intellectui vitam (hoc eſt ſenſum nullum:) nunc eſt corpusculum animatum, vegetum, ſenſu et motu plenum. Idemque obtinet in omni ſermone, cogitatione,

 opera-

operatione: *ſolus vnus ordo omnibus rebus dat viuere, eſſe durare, recte adhibitus; labi autem et interire, diſſolutus.* Experire in quocunque ſapientiſſimo libro: diſſolue in eo ſententias, verba, ſyllabas, litteras, vt adſint quidem, ſed non cohaereant, mox librum deſtruxeris, ex luce tenebras effeceris. Idem erit, ſi vincula corporis humani, vel alterius animalis, aut ſocietatis alicuius humanae, aut aedificii, horologii, et cuiuscunque rei, diſſolueris. Veriſſime igitur Poeta

Vis corrumpere cuncta in orbe?
Vnum ordinem corrumpito.

Et Plato *Ordine cuncta bona procedunt, inordinata etiam ordinata diſſipant*: Boethius denique

Quicquid praecipiti via
Certum deſerit ordinem
Laetos non habet exitus.

Et haec quidem ſic de ordine generatim.

(b)

De ordine Eccleſiaſtico in ſpecie aliquid apponendum eſt, quam a Deo et ſanctis viris vsque commendatus ſit, quanta eius agnita et celebrata vtilitas.

1. *Origines* (Hom.II. ſuper 2.caput Num.) ita ſcribſit. *Moſes dixit: homo ſecundum ordinem ſuum, et ſecundum ſigna ſua, et ſecundum domos familiarum ſuarum, incedat in caſtris.* Et Paulus dicit: *omnia honeſte et ſecundum ordinem fiant. Annon tibi videtur vnus eſſe Spiritus* Dei, *qui in Moſe et Paulo loquitur? Secundum ordinem Moſes incedi iubet: ſecundum ordinem omnia in Eccleſia geri praecipit Apoſtolus, &c. Non obſeruare igitur decorum Chriſtianis dignum, eſt legis et Euangelii ſtatuta contemnere, et nihil ſecundum ordinem gerere.*

2. *Chriſoſtomus* Homil.XXXVII. ad Corinth.I.*Nihil aeque aedificat, vt ordo rectus, vt pax, vt caritas; ſicut etiam contraria diruunt. Non ſolum autem in ſpiritualibus, ſed in omni re ſimiliter, id videris. Nam ſiue in choro, ſiue in nauigio, ſiue in curru, ſiue in caſtris, ordinem confundas, maioribusque ſuo loco emotis minora in eorum ordinem poſueris, omnia corrumpis, et ſic quae ſunt ſupra fiunt infra, &c.*

3. Et quid plures allegare opus? nemo antiquorum eſt, qui non ordinis laudes celebret: resque ipſa loquitur, Eccleſiam quamque particularem, quando plus intra ſe ordinis habet, tanto magis eſſe indiſſipabilem, etiamſi cetera ſatis vacillent: quemadmodum in Eccleſia Graeca et Romana videre eſt. Vt mirum ſit, quosdam noſtro aeuo ob ordinis illius abuſum, in ipſius ordinis odium prolabi, ipſaque ordinis vincula ſublata velle, ac in Eccleſiis ſuis tentare. Non meliore profecto ratione, atque ſi quis fulcra et columnas amplae domus auferre velit ideo, vt ne ſibi prae aliis trabibus, aut

aut parietum partibus,plus aliquid tribuant. Aut ideo vellet corpus humanum non tot dissimillimae formae et muniorum habere membra; vt ne se alia aduersus alia efferendi occasionem habeant. An vero hoc secundum Deum sapere est? ideone corpus Ecclesiae lumbrico alicui corpori, ex mere similaribus constanti partibus, simile esse mauolemus, quam corpori humano, distinctissimis vndique membris decorato? quis ita desipiet?

4. Nam quia Deus non tantum *in opere creationis* ad numeros, mensuras, ponderaque dispofuit omnia: sed etiam de *arca diluuii* Noae construenda, *Area foederis*, (cum altari, candelabro, ceteraque tabernaculi sacra supellectile) Mosi condenda, et glorioso templo Salomonis exaedificando, Ezechieli autem delineando, mandata dans, omnia numeris, mensuris, ponderibusque impleuit: tandemque DEVS ORDINIS dici honori sibi ducit, 1. Cor. XIV. 33. quid quaeso ex omnibus his, nisi omnia quae Dei sunt (est autem Ecclesia inprimis) ordinis esse debere plena, concludemus?

5. Ipsam veterem Ecclesiam, populum Israel intueamur! *Cur hunc Deus in XII. tribus diuisum, militarique ordine AEgypto exire voluit?* Exod. XIII. vers. 18. *Cur quo ordine castra circumcirca tabernaculum locanda, rursumque mouenda aut ponenda essent, praecise terminauit? Cur populum in decurias, centurias, millenariosque diuidi, et singulis suos decuriones, centuriones, chiliarchas, duces, praefici mandauit? cur Ecclesiasticis ministeriis tribum vnam separans, eos in Leuitarum, summique Pontificis gradus, distinxit? ipsos rursum Leuitas per trinum ordinem, sacerdotes vero* (per Dauidem) *in certas tribus, diuidens? cur et diuini cultus administrandi ritus omnes, ad minimas vsque minutias, praescripsit?* Cur, inquam, nisi quia Deus ordinis latentia vbique ordinis mysteria, attentioni nostrae sic vbique commendata voluit?

6. Nouam Ecclesiam quod concernit, *anno ipse Dei filius in terra nobiscum versans; Ecclesiamque fundans, ordinem simul fundauit?* Dum de toto fidelium populo primum LXX. discipulos, et ex his rursum XII. Apostolos, elegit: inter hos duodecim tres iterum solos ad secretiora adhibens, qui postea *totius aedificii, Ecclesiae, columnae* (κατ' ἐξοχὴν) dicti fuerunt, Gal. II. 9. Annon hos solos, a se vocatos et ita praeparatos, ad ministerium confirmauit? Luc. XXII. 30. Ioann. XX. 21. aliis, non vocatis, sed se vltro ingerentibus, non admissis, Matt. VIII, 20. Annon *Paulus totam Christi Ecclesiam, ex Apostolis, Prophetis, Euangelistis, Pastoribusque et doctoribus, ac fidelium populo coagmentatam, esse dicit corpus vnum, compactum et connexum per omnem iuncturam administrationis, ex vi intus agente pro mensura vniuscuiusque membri, &c.* Ephes. IV. 11. 16. Hinc idem Apostolus ordinem tam crebro Ecclesiis commendat, aduersusque irrepentes ataxias adeo zelat. Vt cum ad Colossenses scribit: *ego corpore absens, spiritu praesens, gaudio videns ordinem vestrum, et*

soliditatem fidei vestrae in Christo, II. v. 5. ad Thessalonicenses autem: *denunciamus vobis in nomine Domini nostri Iesu Christi, vt vos subducatis ab omni fratre inordinate ambulante &c.* 2. Thess. III. v. 6.

7. Ex quibus omnibus patet, *quisquis ordinem vlla in re* (maxime autem in re maxima, regno DEI quod Ecclesia est) *laudat, commendat, suadet, eum non aliud quam quod Deus, omnesque sancti ac sapientes viri faciunt, facere.* Et vicissim: *quisquis vlla in re* (maxime autem in maxima, regno Dei, quod Ecclesia est) *ordinem turbatum aut dissuasum it, eum rem Deo et omnibus sanctis contrariam agere*: eoque aut impietatem, aut stultitiam admittere, grauem Deo redditurus rationem. Vnde Poeta: *vel deserit Deum desertor ordinis.*

(c.)

Ecclesiae nostrae primus fundator non fuit vnus aliquis, sed multi pii in vnum collecti. *Hussus* enim iam e viuis erat sublatus: *Rokizanum* vero, vt secessioni a confusionibus, quam suadebat, auctoritatem commodaret suam, exorare non poterant. Fecerunt ergo quod Apostolus suadet, *studuerunt conseruare VNITATEM Spiritus per connexum pacis, vt essent vnum corpus et vnus Spiritus, &c.* Eph. V. 3. 4. denominatione etiam non aliunde quam ab hac sancta intentione, deriuata: vt huic suae ad VNANIMITATEM SPIRITVS recollectioni VNITATIS FRATERNAE inderent nomen. Quod et obtinet hucusque inter dispersos: vtinam et res ipsas plene!

(d.)

De Ecclesiae verae notis operose disputant. Verum quid opus: nonne Apostolica illa Act. II. 42. et Ephes. IV. 1. 6. sufficiunt? Nonne illa commode ad tria haec vocantur? *I. Doctrinae puritatem*, iuxta Euangelium Christi. II. *Vitae sanctae studium*, ad imitationem Christi. III. *Ordinis custodiam*, ad seruandam spiritus vnitatem. Simplicissima haec sunt, fucum minus admittentia.

(e.)

Siquis nostrum de residuis Ecclesiae Bohemicae, Apostolicum illud hoc loco vsurpare velit, *habemus quod gloriemur per Christum Iesum, in iis quae ad Deum sunt.* Rom. XV. 17, non vanus fortassis fuerit, cum gloriari in Domino pars diuini cultus sit: bona sua non vt sua, sed vt Dei dona (siue possessa adhuc siue amissa) celebrando. Ego tamen qui has adiicio notas, eundem Apostolum religiose sequi propono, dicentem: *si voluero gloriari, non ero despi-*

desipiens, veritatem enim dicam; sed parce loquar, ne quis de me reputet supra id quod cernit esse me, vel audit ex me, 1. Cor. XII. hoc est, propono nihil nisi veritatem loqui, ea solum de nobis narrando, quae nostris in constitutionibus et praxi fuerunt vere. Et quidem ea ipsa quoque parce: non ad gloriolam inde captandum; ruborem potius et dolorem, ob amissam tam pulcre formatam (vt magni existimarunt viri) Ecclesiam. Habeat etiam in confusione nostra vndique sibi debitum honorem Deus: habet etiam e ruinis nostris ruinas cauendi exemplum Ecclesia Dei.

Annotata ad Caput I.

(A.)

Prima haec erga illos gratia Dei fuit, potuisse confusiones notare, distinctionisque anhelare lucem.

(B.)

Mirari subit, cur Theologi moderni systemata Theologiae concinnando, Apostolicam illam de *FIDE*, *CARITATE*, *SPE*, non seruent trichotomiam: sed plerumque duas tantum Theologiae partes, de *FIDE & VITA*, constituant. Quasi aut nihil sublime, sit quod per fidem Christi pie viuentibus promisit Deus; aut illud obiter hic vel illic interspergi sufficiat. Cum tamen et *primum illud solemnissimum, cum fidelium patre Abrahamo initum Dei foedus, distinctissime tria illa proponat*; et per vniuersam scripturam illa aeque notari possint. Ibi enim Abrahamum ita alloquitur Deus.

I. Ego sum Deus omnipotens, Gen. XVII. v. 1, hic fides fundatur in solum vnum Deum.

II. Ambula coram me, et esto integer. Hic amor et obedientia.

III. Et ego tibi ero clypeus, mercesque tua ampla valde Gen. XV. 1. Hic spes aeternae protectionis, aeternaeque retributionis.

Similiter Christus, noui foederis fundator, Ioan. XIV,

I. *Creditis in Deum? etiam in me credite*, v. 1.

II. *Si diligitis me, praecepta mea seruate*, v. 15.

III. *Assumam vos, vt vbi ego ero, et vos sitis*, v. 3.

Discedens vero mundo similiter, Math. XXIIX. v, 19.20. Et Apostoli saepe: *vt 1. Cor. XIII. 13. Ephes. I. 15. 18: Colos. I. 4. 5. 1. Petr. I. v. 3. 7. 8. Actor. XXIV. 14. 15. 16.* et alias passim. Quam proinde partitionem recte Augustinus *Enchiridio ad Laurentium* retinuit: et maiores nostri. Recte inquam: *quia Christianismus a theoria inchoatus, per praxin deducendus est in chresin*: hoc est a *fidei* fulgore per *caritatis* feruorem in suauitatem spei, de perennatura misericordia Dei, promouendi sumus.

(C.)

Apostolicas traditiones, purissimos esse fontes, primitiuaeque Ecclesiae consuetudines, proximos inde riuulos, nemo Christianorum dubitat. Nec ergo dubitare debet, ea quae post Apostolos irrepsere, ad has regulas exigenda esse: melioraque esse fontibus proximiora.

(D,)

Vtinam sic vbique: vt nihil vsquam temere, aut priuato cuiusquam arbitrio, communi tantum Ecclesiae consensu, mutetur. Quod quia in nuperis (a variis varie tentatis) reformationibus obseruatum non est, mirumne videatur, quod Ecclesiae adeo ab inuicem difformes factae, in tot lites, de Adiaphoris etiam, prolapsae sint? Emendet DEVS!

(E.)

Verum est Ecclesiam appellari GREGEM, ministros Ecclesiae PASTORES: non tamen vago sensu, vt quae pecus praecedat aut sequatur nihil intersit, promiscuaque sint omnia. Sed tantum vt pii Deo suo se esse curae, deque pascuis vitae sibi prospici, et salutis duces atque custodes diuinitus dari, sciant et gaudeant.

2. Ordinis alioquin in Ecclesia, maiorem quam in grege rationem esse habendam, inde constare voluit Deus, quod eandem Ecclesiam suam *populum* suum, *domum* suam, *ciuitatem* suam, *regnumque* suum, et *castrorum* suorum *aciem ordinatam*, appellatam voluit. In his autem omnibus politica societas est, personarum gradibus distincta. Hinc Gregorius Nazianzenus: *ordo in Ecclesiis constituit, vt alii oues sint, alii pastores, alii praesint, alii subsint,*

alius

alius velut caput sit, alius pes, alius manus, alius oculus, alius aliud quoddam corporis membrum, ad totius Ecclesiae communitatem, vel vtilitatem, superius vel inferius. Hunc ordinem reuereamur, o fratres! hunc tueamur et conseruemus! alius sit auris, alius lingua, alius manus, alius aliud quiddam, &c.

3. Obseruanda hic insuper sint duo.

I. *Omnem ordinem esse a Deo, tametsi ordinis determinatio non semper immediate a Deo veniat, sed a prudentia humana.*

II. *Etiam illa quae humanae sunt institutionis obligare conscientias: si diuinae institutioni non repugnant, sed illi subordinantur.*

4. Primi veritas patescit exemplis diuinae approbationis, in rebus tum politicis tum Ecclesiasticis. Vt quod consilium a Iethrone Mosi datum, *de subordinandis sibi Iudicibus*, ratum habuit Deus. Et quod toties populi Israelitici, iudicem sibi (propter aliquod heroicum factum) eligentis, assensu et benedictione sua firmauit. Et quod cum Dauid Leuitas et Sacerdotes in classes certas (melioris ordinis causa) distribuisset, non aliter id atque si a Deo ipso profectum esset acceptum, constanterque (vtroque durante templo) obseruatum fuit. Et quicquid praeterea e scripturis adduci posset: possent autem innumera.

5. Quod autem haec conscientias obligent, vnicum Petri Apostoli effatum abunde ostendit, dicentis: *subiecti estote omni HVMANAE ORDINATIONI, PROPTER DOMINVM, siue Regi, vt supereminenti, siue praesidibus, &c.* 1. Petr. II. 13. Consonat Paulus, *magistratibus politicis* (etiam infidelibus) *subiici oportere fideles docens, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*, Rom. XIII. 5. Quae duorum Apostolorum auctoritas temeritati humanae (vt ne cuiquam Deum et conscientiam reuerenti, quidquam ratione recta semel constitutum turbare libeat) obices ponit.

(F.)

Lasitius quartam auditorum classem addit, *poenitentium*: qui in aliquod scandalum prolapsi tantisper ab Ecclesiae communione suspenduntur, donec se per veram resipiscentiam Deo, conscientiae suae, Ecclesiaeque (quam contristarunt) reconcilient. Quod hic vbi ordinarii tantum gradus recensentur, omittitur: infra vero, vbi de disciplina agitur, Capite VII. attingitur.

(G)

Perfectus hac in vita nemo est, esse tamen studere debent omnes? iuxta illud Christi, *perfecti estote sicut pater vester in coelis perfectus est*, Matt. V. 48.

aliasque

aliasque similes, saepe in scripturis occurrentes, exhortationes. Hinc Apostoli auditores suos, prae ceteris longius progressos, *perfectos* appellarunt, 1. Corint. II. 6. et XIV. 20. Philipp. III. 12. Hebr. V. 14. &c. quorum imitari et studium et stylum temeritatis non est.

(H.)

Presbyter, nomen graecum, latine *Seniorem* notat, tribuiturque ab Apostolis tum Ecclesiae pastoribus, tum eorum in attentendo gregi adiutoribus, *qui in doctrina et sermone non laborant*, 1. Tim. V. 17. quales hi nostri: vernacule nobis Saudcowe zberů/ hoc est *iudices coetus*, seu *censores plebis*, itemque *seniores politici* dicti (N.B.) Non equidem ignoro, *Hugonem Grotium operose probare*, *Presbyteros Apostolis non fuisse alios praeterquam pastores*, locoque illi ad Timothium alium dare sensum. Quia tamen tandem fatetur, *etiamsi tales Ecclesiae seniores, pastorum in Ecclesiasticis iudiciis assessores, humanae prudentiae institutum sint, esse nihilominus perutile, et retinendum omnino:* neminem quod cum ratione obloquatur facile reperturum spero. Quas ille conditiones adiicit, vt nequidquam abusus irrepere possit, bonae sunt, sub finem capitis XI, libri, quem *de imperio summarum potestatum circa sacra inscripsit.*

(I)

De his eorum officiis conscriptum habemus libellum: quo Ecclesiasticae huius dignitatis auctoritas stabilitur, partesque muneris digne administrandi explicantur. Summam horum Lasitius habet Cap. XXII. et XXIII. vbi videri possunt.

(K)

Seniores politicos, viros, disciplinae Ecclesiasticae vna cum pastoribus custodes, habent aliae quoque reformatae Ecclesiae, vti notum: *matronas eo fine adhiberi, nisi apud fratres, auditum non est.* Fieri vero id etiam Apostolicarum Ecclesiarum imitatione, allegata ostendunt loca: quod autem vsu bono, docuit experientia. Addo Grotii testimonium: *constat in veteri Ecclesia matronas fuisse, quae meliores ceteras ad vitam honeste instituendam hortarentur; quas et πρεσβύτιδας appellarunt: et quia supra ceteras mulieres, sedebant in Ecclesiis, προκαθημένας. Abrogauit eas Canon XI. Laodicenae, cum ad*

ad id tempus mansissent, vt notat Balsamon. Cur autem abrogauit? ob quos abusus? nullum apud nos notare potuimus. Reuocandum videtur, quicquid aedificationi seruit.

(L)

Consueuit sane, sed non satis optato euentu. Patuit enim non frustra maiores Apostolicum illud, *scientia inflat*, metuisse. Sicut et Erasmus ipse, ob renascentes litteras gaudiũ suum non sine metu exprimens, epistola quadam: *omnia pollicentur* (inquit) *felicissime rem successuram. Vnus tamen scrupulus habet animum meum, ne sub obtentu priscae litteraturae caput erigere tentet Paganismus.* O vocem ominosam, nimis vaticiniam! Sub ista enim gentilis sapientiae luce Christianismum verum, purum illum et simplicem (praeter Christum crucifixum omnia ignorare affectantem) euanuisse propemodum, agnoscunt et deplorant viri sancti. Sicut et nos iam veritatem illius experti, quod Erasmus caussam sui metus reddens addidit: *sic enim fert natura rerum humanarum, vt nullius vnquam boni tanta fuerit felicitas, quin huius praetextu mali quidpiam simul conaretur irrepere.* Irrepsit profecto apud nos etiam: dum in plerisque litteraturam affectantibus, nouum illud plura sciendi desiderium extinxit pristinum Ecclesiam aedificandi studium: cantillarique cum Seneca necesse habuimus, *postquam prodierunt docti, desierunt boni.* Eheu quam multos [apud nos etiam] arbor scientiae abduxit ab arbore vitae? Non irrationale igitur tandem fuit Erasmi votum: *optarim frigidas istas argutias* (humanæ eloquentiæ, Logicarumque subtilitatum) *amputari prorsus, Christumque illum simplicem ac purum restitui, penitusque humanis mentibus inseri.*

(M.)

De Ministerii apud fratres gradibus diuersis, Lasitius Cap. III. docet, quod non sine exemplo Christi, Apostolorum, primæuæque Ecclesiæ adhibeantur. Quibus addi potest quod supra posui, Annot. ad Introitum (b) §. 5. & 6. pulcrumque illud *Gregorii Nazianzeni* ex oratione funebri *Basilii Magni*: quem dilaudans, quod per Ecclesiasticos gradus legitime semper ascenderit, hæc addidit: *nauticam legem laudo, quae gubernatori futuro primum remos tradit, deinde ad proram eum collocat, demumque post diuturnam remigationem, ac ventorum obseruationem, ad gubernacula constituit. Eadem rei militaris est ratio: miles primum, deinde centurio, tandem imperator.*

1. Quod autem iidem gradus non per saltum conferantur, sed ordine,

dine ad naturae leges fit, quas & in artificiosis obseruamus libenter, præcipitia & confusionem vitaturi. De quo ita *Chrysostomus* (Homil. 5. ad Coloss.) *In scalis primus gradus transmittit ad secundum, secundus ad tertium: neque a primo venire licet ad quartum, sicuti fieri non potest, vt ad secundum veniatur ante primum: alter ad alterum via est, &c.* Nempe senex non fit, qui non ante vir, neque vir, priusquam iuuenis fuit, neque puer, qui non prius infans. Gradata enim Deus esse voluit omnia: vbique *gradatim ire est sapienter ire.*

3. *Qui ergo graduum diuersitatem a ministerio sublatam volunt, non intelligere videntur quid agant*: quia *ministrorum paritas nec ad Ecclesiae decus facit, nec ad stabilimentum.* Non *ad decus*: quia varietas vbique delectat, identitas vbsque satietatis, tandemque fastidii mater est. *Non ad stabilimentum:* quia res quaeque tum demum firma est, cum partibus minoribus ab maiores sese referentibus, maioribusque ad totum, per propria vndique vincula sibimet cohaerent omnia. Ideo Deus inter coeli sidera varietatem posuit: *vt alius decor sit solis, alius lunae, alius stellarum*! quin *& stella stellae praestat decore*, 1. Cor. XV. 41. Eccur igitur spirituale coelum, Ecclesiam, ab hac idea vellemus abire? In *aedificio* vero num omnia lignamenta trabes? aut columnae? aut culmina? num in *corpore* nostra omnia membra vnum membrum? Tolle differentiam capitis a corpore, oculorum ab auribus, linguae a corde, manum ab pedibus, quid erit? nonne monstrum? quam pulcrum est non sapere supra Deum!

(N.)

De Acoluthis Fratrum plura Lasitius habet Cap. IV v. 10. ad finem.

(O.)

Diaconos pluribus describit Lasitius Cap. 5. §. 1. &c.

(P.)

Consistorii vox antiquis locum, vbi iudices consistebant, aut considebant, significans, ad Ecclesiasticos iudiciales consessus pridem adhiberi coepta est, & adhibetur: sicut & graeca vox *Synedrii.* Fratribus locus talis vnus, certus, fixus, defuit, quia tamen res non defuit, *seniores nimirum populi ad consilia electi, & auctoritati; vbiubi ad consilia conueniebant, senatus Ecclesiasticus, consistorium, synedriumque fuit.*

(Q)

(Q.)

EPISCOPORVM nomen ex Apostolicis scriptis notissimum est: vis autem eius ex ipso graeco sermone, SPECVLATOREM seu INSPECTOREM notans. Recte, si veritas non desit: studium scilicet fidem, vitam, mores, commissorum sibi fideliter *speculari, inspectare, attendere.* Hinc *episcopum* Hieronymus *supraattendentem* vertit (ad Euagrium, in 1. Petr. V.)

2. Inutilis igitur est quorundam superstitio, *episcopale* nomen propter abusum in papatu abominantium. Nam & nomen *Ecclesiae, Euangelii, ministerii, clauium, sacramenti*, & quid non? abusu ibi profanatum est. Si propterea omnia ex antiquitate reiicimus, ne nomina quidem retinentes, quid tandem remanebit? *Nomenclatura sacra impositionis diuinae, supellex sacra domus Dei est*: non abiicienda si polluta, sed emundanda, *Ies. LII. 11. & LXVI. 20.* Annon vasa sacra templi Dei Balsasar turpissime profanauerat? *Dan. V. 3. IV. 23.* non tamen propterea in templum Dei recipi vsibusque pristinis restitui, indigna habita? *Esdr. I. 7. 8.* Aeterni vsus regulam nobis aeterna Dei sapientia Christus tradidit, *res origine bonas, abusu tantum malas, non abiiciendi, sed ad principia reuocandi*, Matth. XIX. 8. Fateor equidem vbi Reformatis inter Papistas (*quibus episcopalis dignitas opes, honores, mundanamque pompam sonat*) viuendum est, totius nomine illo graeco abstineri, latinumque illius loco, aut vernaculum, adhiberi; *modo res ipsa interim (vigilantia super gregem Domini) tanto diligentius vrgeatur.* At vbi extra periculorum septa sumus, cur Ecclesiam ornamentis, firmamentisque suis, exuamus?

3. Si quis dicat: *Apostolis idem est Episcopus qui Ecclesiae pastor*, respondeo, esto. *Sit quisque pastor Episcopus Ecclesiae suae*, hoc est *inspector* ac *superintendens* gregis sui: an ideo ipse inspectore quoque suo non egebit? Vidit Apostolica Ecclesia egere omnino: ideoque vt plurium Ecclesiarum inspectores, suum rursus inspectorem (κατ' ἐξοχὴν *Episcopum* dictum) haberent, instituit. *Cur pia haec antiquitatis prudentia contemnitur? An grex pastorum non etiam grex est? grex autem sine pastore quid est? Omnia videns oculus noster, seipsum non videt: sed videtur ab alio oculo. Ergo et Ecclesiae inspector alios inspectans seipsum non videre potest: alio igitur inspectore, qui illi hoc idem quod ille aliis praestat praestet, ne aspernetur.* Quem si esse expedit, legitime quoque constitui expedit: vt quis cui inuigilare debeat, & a quo exigendum sit, si non recte res administrentur, omnes sciant.

4. Verbo, siue vnus sit, siue plures, qui ecclesiarum ministris attendant; & siue graeco nomine *Episcopi* dicantur, siue latino *inspectores* vel *superintendentes*, aut vernaculo, cuiuis genti proprio vocamine, nihil adeo interest:

tereſt: modo Eccleſia (etiam ex multis particularibus Eccleſiis collecta) non ſit. *Domus ſine ianitore, grex ſine paſtore, chorus ſine chorago, nauis ſine gubernatore*, &c. Siue quidem officium hoc ſtatum ſit, ſiue ambulatorium: de quo mox.

(R.)

Ordinarie duo erant in Bohemia, duo in Morauia, vnus in Polonia, aliquando tamen ibi etiam duo.

(S.)

Quaeritur, *Superintendentiam, ſeu regiminis praſidentiam, praſtetne ſtatam eſſe* (perſonis ſemel electis perpetuo relinquendam) *an ambulatoriam*? Reſp. Quædam noſtro aeuo Eccleſiae poſterius malunt, praxique exercent, hiſce rationibus motae. I. *Quod ſic occaſio ſit exercendi omnes.* II. *Quod praecaueatur ambitio & faſtus, cum omni dignitatis abuſu, ne vllus Diotrephes turbare queat Eccleſiam.* Aliae vero Eccleſiae (fratrum etiam) malunt prius. 1. *Quia ſic Deus omnia inſtituit lege ſua, iudices, reges, Leuitas, Sacerdotes, ipſumque ſummum pontificem*: vt ſemel conſtituti, manerent ſemper. 2. *Quod Chriſtum id vel Apoſtolos mutaſſe, nullo praecepto vel exemplo oſtendi poteſt.* 3. *Homines potius prudentiae ſuae ductu.* Ex. gr. *Iudaei pontificatum ſummum annuatim inter ſe commutando, tempore* Chriſti, Matth. XXVI. 3. Ioh. XI. 51. Act. IV. 6. *In quod conſilium veniſſe videntur occaſione abuſuum ſummae illius dignitatis, quamdiu penes ſingulos perpetuos manebat*; proterue enim multa occipiebant, alius alium detrudendo, vt ex Maccabaeorum libris conſtat. *Sed an euentu bono inſtitutum Dei mutarunt?* ex euangelii hiſtoria euidens fit, vix vnquam peius atque ſub ambulatoriis iſtis habuiſſe Iudaicam Eccleſiam, fidei & morum reſpectu, Actor. V. 17. Ideo tandem penitus a Deo reiecta, 1. Theſſ. II. 15. 16.

4. Nec habemus exemplum Chriſtum quicquam ambulatorium inſtituiſſe, ſtata omnia. Ex. gr. *diſcipulos e populo elegit* 70. illiſque poteſtatem dedit docendi, baptizandi, miracula edendi: *manſerunt. Ex his rurſum ſelegit* 12. *Apoſtolos*: *manſerunt. Ex Apoſtolis rurſum ad ſingularia opera tres adhibebat*: an in orbem? non: eosdem perpetuo, *Petrum, Iacobum, & Ioannem.* Qui & quamdiu vixerunt, *columna* dicti fuerunt, Galat. II. v. 9.

5. Nec Apoſtolos Eccleſiarum paſtores, aut ſeniores, temporarios inſtituiſſe, aut vices mutari permiſiſſe, vllum extat veſtigium: extant in contrarium teſtimonia. Vt eſt illud Chriſti ad Epiſcopum Smirnenſem: *eſto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitae*, Apocal. II. 10.

6. Nec

6. Nec in Ecclesia primitiua, post Apostolorum tempora, vicissitudinarii regiminis vlla extant vestigia.

7. Eoque nec in vlla hucusque Ecclesia Graeca, Latina, Armenica, Abysina, &c. omnia vbique ad formam diuinae ordinationis, perpetua.

Patet igitur, pro Antistitum perpetuitate & plura & validiora esse argumenta: contrariaque illa facile solui posse. Nempe vt

(1) *Exerceant omnes ex ordine.* Resp. Recte, sed in remigatione inferiore, vt Nazianzenus loquitur: ad clauum non adhibendi nisi iam exercitati.

(2) *Probibeatur ambitus, fastus, tyrannis.* Resp. Prohibeatur, sed viis ordinationem Dei non euertentibus: quas annon ipse Deus ostendit? Addatur scilicet Ecclesiæ Antistiti Synedrium suum, vt Moysi & Aaroni 70. seniores: citra quorum consensum nihil agat in maioribus. Et ex institutione Christi, *non sic dominentur Apostoli* (eorumque successores Episcopi) *quomodo reges gentium: sed qui maximus est in Ecclesia, sit sicut minimus; & qui aliorum ductor, sicut qui ministrat,* Luc. XXII. 25, 26. hoc est: *Non permittendae illis opes & honores mundani neque potestas in alios violenta: sed vt sint actores & ministratores; ita subiecti omnibus, quomodo illis singuli. Cuiusmodi aduersus periculosam licentiam circumscriptae potestatis annon alibi exempla? Nonne Spartani regem suum ab exorbitando cohibere possunt, adiunctis illi ephoris?* Nonne *Veneti* ducem suum assistente illi semper senatu? *Et Fratres Bohemi* seniores suos, associato cuique ad latus vno & altero conseniore? repetitisque ab his etiam iunctis, synodali auctoritate, actorum omnium rationibus: *Nempe tum demum bene prudentia humana diuinae subseruit sapientiae, cum ordinationem diuinam non tollit, sed a ruina praefulcit.* Quod vltimo dicitur, *antistites fratrum per vitae dies in officio* (nisi quis minus digne se gerat) *relinqui:* addendum est, episcopos fratribus per hos ducentos annos fuisse (vti *a Regenuolscio in Hist. Ecclesf. Slauonicarum Lib. III. Cap. X. recensentur*) LV. inter omnes tamen hos neminem loco fuisse motum, legimus. Quod diuinæ bonitati, disciplinaeque salubritati acceptum ferendum. Sed qui aetate aut laboribus eneruati, ipsimet officio vltro cedentes rude donari petierunt, & impetrarunt, sex septemue fuerunt.

(T.)

Ista plantularum Ecclesiae cura ita fuit instituta, vt quisque pastor adolescentulum bonae indolis vnum & alterum domi suae, consentientibus, imo plerumque expetentibus, parentibus alere, exercitareque, teneretur. Quos visitationis tempore antistites, aut in proposito confirmabant, & ad

ad se aut alio (ad vberiores exercitii occasiones) transferebant: aut rursum (si non idoneum forte organon videbatur) dimittebant. Penes se autem eosdem Ecclesiae alumnos maiore numero sustentare, maioribusque profectuum occasionibus instruere, antistitum erat.

(V.)

Nempe iuxta canones antiquissimos, qui Apostolici vocantur, praecipientes *Presbyteros ab Episcopo ordinari. Episcopum autem nonnisi a duobus vel tribus* Episcopis.

(W.)

De hac pastorum Ecclesiis praesentatione (sine praeuia alibi vsitata populi, aut qui ius patronatus habent, electione) plena informatio erit Capite II. Annot. Rr. Ibi videatur.

(X.)

Ita nimirum in hac fraterna coalitione alii ab aliis dependemus, vt omnes tandem non nisi ab vno illo solo, a quo coelum & terra pendent, pendeamus. Verum de hoc dependentiae bono, independentiaeque noxa, Cap. VII. pluribus agendi occasio erit.

(Y.)

Quae Apostolicis Ecclesiis necessitas fuit plurium Ecclesiarum pastoribus inspectorem praeficiendi, *Episcopum*; eadem fuit (post Ecclesias multiplicatas) pluribus Episcopis praeficiendi inspectorem, *Archiepiscopum*; metus nempe schismatis, & Ecclesias in vnitate continendi desiderium. Fratribus quidem *Archiepiscopos* constituendi nulla fuit necessitas (Ecclesiis eorum non ample diffusis) necesse nihilominus tamen fuit inter pares etiam honore, ordinis caussa, *Synedrii praesidem* constitui: sed citra noui tituli, nouaeque ordinationis ritum.

(Z.)

De libros apud nos edendi consuetudine, recte annotauit Lasitius, Cap.

Cap.XXII. *Nihil exiisse in lucem, non prius a pluribus, quibus id commissum fuit (delectis e seniorum & ministrorum numero) examinatum. Idque ideo, vt certiora essent, quae prudentes aliquot perpenderunt: neue aliquid inesset falsi, in errorem lectores abducens; aut stomachosi, eosdem offendens.* It. *Nihil prodire solitum (nisi singulares subessent caussae) VNIVS alicuius, sed VNITATIS, nomine: vt alia aliis membra eiusdem corporis honorem adferrent, eoque inani gloriae (animos scriptorum plerumque titillanti) ansa praecideretur: scripta vero ipsa, tanto maius pondus & auctoritatem haberent. Qua hodie alibi sublata disciplina* (pergit idem) *dum quod cuiuis in mentem venit, id illi spargere in vulgus licet, nemoque se non ita doctum & liberum existimat, quin sibi quiduis excogitandi, & (vt humanum ingenium est) vel optima damnandi, integra facultas sit: inde est vt tot de iisdem rebus opiniones, & tam multa errorum, sectarumque genera prodeant.*

2. Hæc ille: quibus addo, *polemicis scriptis nos occupari non solitos.* Tum quia simplicitati nostrae parum conueniebat litigiis occupari, tum quia illius rei apud alios exiguum notare fuit vsum, euidentissima potius damna. Quas enim non tragoedias ille disputandi pruritus excitauit? & quid profectum est? Non sopitae sunt discordiae, sed auctae, nec decisae lites, sed in minutissimas minutias concisae, vt quaestionum, & subquæstionum, nullus sit numerus. Vbi autem illud Hilarii, *non per subtiles quaestiones nos Deus ad coelum vocat,* manebit? Atque vtinam inter subtilitates istas, non illius quod in opere fidei primarium est, obliti fuissent? *Caritatis* mutuae, *mansuetudinisque*, quam a se disci iussit Christus, tum demum animabus requiem promittens, Matth.XI. 29. Sed stupenda vidit seculum nostrum, quomodo Euangelicam professi veritatem, contra Euangelicam mansuetudinem cum inuicem egerint, & in quot acerbissimas factiones abierint. Nostri ergo nec duces, nec asseclae tumultum, esse voluerunt: id operam dare consultius rati, vt boni essent quam docti: rusticioreque illo (vt Seneca loquitur) contenti titulo, paci, concordiae, ordinique inter se conseruando potius, quam insectandis aliis, studerent.

3. *Apologias quidem pro veritate doctrinae, & innocentia vitae, scripserunt, sine tamen inuectiuis in alios: tantum pro impetranda pace.* Nec semper quoties impetebantur: silentium quandoque sibi facientes clypeum. Atque id vsque adeo, vt scriptas etiam quasdam, imo a prelo exemtas, suppresserint apologias: cuiusmodi scriptum in manu est, vnum & alterum, solidum satis. Sed quando cum aduersario proteruo res fuit, qui conuiciari potuit, nocere non potuit, maluerunt (re melius expensa) proteruiam silentio vlcisci, chartas vero rixatrices tineis arrodendas tradere.

4. Pau-

4. *Pauca ergo ſcribebant, ſed practica, prout rerum ſtatus requirebat.* Ex. gr. Tempore belli (tum nobis vicini Turcici, quod vltra ſeculum Hungariam motibus, nos metu, quaſſabat) *de Bello* ediderunt tractatum, quam atrox iræ Dei ſit flagellum, & quomodo auertendum, &c. Tempore item famis *de fame*; peſtis *de peſte*, &c. Si pacis tempore luxuriari videbant animos, moresque prolabi, ſcripſerunt ac ediderunt (non magnæ molis, ſed ponderoſum) libellum (Náprawa *de Emendatione morum*,) informantes ſeipſos per omnes ordines, ætates, ſexus quid cuique loco ſuo (ad veri Chriſtianismi leges emendandum eſſet, &c. Vtinam imitemur, vtinam emendemus, altius prolapſi omnes!

(*Ad pag. 18. & 19. de Conſenioribus.*)

Toto orbe decretum eſt, vt ad tollenda ſchismata & diſſidia (qualibet in vrbe) *vnus de Presbyteris electus ſuperponeretur ceteris*, inquit Hieronymus. Si tamen regio vna circa vrbem amplior erat, paſtorumque numerus maior, quam vt omnibus muniis ſufficeret Epiſcopus, deſignabantur certis locis *Chorepiſcopi*, qui minoribus in negotiis Epiſcopi vices obirent. *Nihil ergo praeter antiquitatis exemplum hac etiam parte nobis vſurpatum fuit.*

2. Quod de conſiliorum fide (§.10.A.a.) monetur, tam ſtricte fuit obſeruatum (ad conciliandum decretis reuerentiam, praeueniendumque incommoda, ex garrulitate oriri ſolita) vt aliqui ob vulgata intempeſtiue conſilia *ſenatu moti fuerint.*

Annotata ad Caput II.

(Bb.)

Addendum (ſexto) ad videndum, *num aliquid totam concernens Vnitatem emendari habeat, & quomodo?* quale ab initio Eccleſiae noſtrae fuit *de gladii poteſtate, & magiſtratu*; itemque *de rebaptizandis, qui e Papatu veniebant, diſceptatio.* Nempe, nolebant noſtri peccatum, quod in Romanenſibns taxamus omnes, peccare, *impeccabilitatem* ſibi, ſeu *inerrabilitatem*, & dehinc *irreformabilitatem*, tribuendo. Recte, quia vt fidelium quisque, ita Eccleſia tota, organa muſica in Dei manu ſumus; exactiſſime licet concinnata, chordis tamen laxari, & in disharmoniam prolabi, reconcinnarique ſubinde, opus habentes. Quod dum non obſeruant quidam, ſed ſibi plenam iam per-

perfectionem, eamque fixam, imaginantur, non ſolum nihil emendant, ſed etiam altius ſemper prolabuntur: immemores, *Eccleſiam non ſolem eſſe* (Eccleſiae ſponſo id datum) *ſed lunam, lumine creſcere & decreſcere poſſe*, &c. Verum ea de re agi non huius eſt loci: promiſſum tantum Dei addam: *emendanti viam oſtendam ſalutare Dei*, Pſ. L. 23.

(C c.)

De ſynodi loco ſoli epiſcopi inter ſe concludebant: tum ille in cuius dioeceſi celebranda erat, paſtori loci rem aperuit, & quomodo neceſſaria providenda eſſent, docuit. Reliqui paſtores nonniſi paucos ante dies inuitati, ſilentiique admoniti. Quá prudentia tum propter hoſtes foris tum ad euitanda domi incommoda, vti mos fuit.

(D d.)

Seniores tamen & conſeniores vnum anteuertendo diem, ad prædisponendum omnia melius: quem praecedaneum diem quomodo transmittere ſoliti, paucis innuam. Conueniebant deſtinato ſeſſionibus loco: praemiſſaque a praeſide pathetica oratione procubuerunt, diuinam ardenter implorantes opem. Precibus peractis, fiebant a praeſide ad concordiam, amoriſque redintegrationem, exhortationes: quo ad conſilia pro communi ſalute, animis vndique puris accedere poſſent omnes. Mox praelegebatur a notario *regeſtrum officiorum*, quod vocabamus, (*liber erat, quo poteſtas a Chriſto Eccleſiae data deſcripta fuit: cum officiis eorum, quos dominus ianitores eſſe, ac vigilare iuſſit*, Marc XIII. 34.) Hoc peracto, iterum praeſes, vt ad iſta tanquam lydium lapidem quiſque ſeipſum examinans, quicquid negligentiae, aut vllius vitii, ſiue in ſe, ſiue in confratre ſeniore (aut conſeniore) videret, & conſcius eſſet, ne celaret: nunc expurgandi fermenti (quantillum etiam ſit) tempus eſſe.

His dictis egrediebantur ſeniores aliud in conclaue, ibique iterum praeſes collegas puriſſimi candoris admonens, vt tanquam in ſanctuario Dei, in conſpectu omnia videntis, pectora ſua ſibi nudarent, ad videndum aperte, *num vnum ſint in domino, numq; recto pede incedere quiſque ſe aut fratrem credat? an vero aliud quid ſiue ipſe videat, ſiue ab aliis ſuſurrari audiat? Vt quale ſit cognito; atque ſi quid vere ſubeſt emendato, plene pura conſcientia, plenaque confidentia, ad agendum opus Dei* (praeſenti etiam in ſynodo) *accingere ſe omnes poſſent.* Verbo, non diſcedebant inde niſi complana-

I tis

tis inter ſeipſos primum omnibus, quae diffidentiae mutuae materiam dare poſſent.

5. Redintegrato hac ratione conſenſu, amplexuque fraterno in conſpectu Dei firmato, regrediebantur in ſynedrium, fratresque conſeniores quid egerint, quid contulerint, quid inuenerint, rogarunt: ſimiliter inter illos, & cum illis, complanantes omnia.

6. Demum ad negotia tranſibant, quid in praeſenti ſynodo cum vſu agendum exiſtimaretur ſymbolas conferentes, & quomodo externis neceſſitatibus proſpectum ſit inuitatis, &c.

(Ee.)

Senioribus quidem in ipſa paſtoris domo, reliquis apud ciues pios in vicinia: qui vt angelos Dei excipere gaudebant.

(Ff.)

Gratiae aguntur Deo pro deductis omnibus comitatu angelico, & ex mutuo laetabili conſpectu gaudiis.

(Gg.)

Diſpoſitis per triclinia, aut etiam (aeſtate) ſub dio, menſis. *Leuiculum videri poſſit, quod iam dicendum in mentem venit: & tamen quia ordinis particella eſt, & ad mundanarum vanitatum imminutionem facit, dicam.* De πρωτοκλισία, loci praerogatiua, quam Phariſaei olim alii prae aliis captanda ineptiam prodebant, Luc. XIV. 7. nullae apud nos lites: quia dum quisque cuius anni ſynodo, & quo inter alios ordine, vocatus ſit nouit, locum ſuum obſeruare nouit.

(Hh.)

Etiam haec in ſpecie minutula fouendae dilectioni fraterne ſeruire, experientia docuit: *optimum quippe cibi condimentum fraterna cordis ſimplicitas, cum exultatione,* Act. II. 46.

(Ii.)

Solebant enim antiſtites labores iſtos publicos mature, inter ſe & confratres, partiri.

(Kk.) Pa-

(Kk.)

Paſtoribus enim propoſitiones a ſenioribus ad deliberandum offeruntur: vtque ipſi etiam deliberanda colligant, & in propoſitiones redacta ſenioribus exhibeant monentur. Quod vt non confuſe fieret, eligebant ſibi (e medio ſui, per ſuffragia libera) præſidem & notarium. Diaconi & Acoluthi ad conſilia non admittebantur: ſed vt ne otioſi eſſent interim, aut diuagarentur, dabatur illis ad praelegendum materia certa, vnde poſt examinabantur: etiam illis aliquo actionum directore, ordinisque cuſtode, a ſenioribus dato.

(*Ad pag. 20. §. 7.*)

De ordine ſententias rogandi & ferendi, formandique inde concluſiones, dicendum eſt aliquid; ad notandum ibi quoque ordinis boni veſtigia, aeque in paſtorum atque ſeniorum collegio.

1. Facto conſeſſu, & ſilentio, mouet praeſes negotia (quorum gratia conuentum eſt) inchoari, colligendo primum propoſitiones: vt quibus de rebus deliberandum veniat, mox ab initio in proſpectu ſit.

2. Colliguntur ergo, vno quoque agendorum capita ſummatim indicante, deinde vero (ſi iuſſus fuerit) explicante: donec quid neceſſario (tanquam ἔϱγον) tractandum, quid vt impertinens amouendum, aut ſaltem ad poſteriores curas (tanquam interim πάϱεϱγον) ſeponendum ſit.

3. Tum primo primae ad ventilandum ſumuntur, requiſitis omnium ordine ſententiis; vt mentem ſuam quisque quam paucis poteſt aperiat, rationibusque muniat.

4. Dicunt ergo ſententias ordine, a iunioribus ad ſeniores procedendo, non contra, vt praeſes vltimo dicat. *Quem ordinem (non a primis & ſummis inchoandi, ſed ab imis & vltimis) conuenientiorem eſſe, quam ſi ſecus fiat experientia docuit.* Nam vbi ſententiam primi dicunt primo, vix fieri poteſt, vt praeiudicia euitentur, & res ab omnibus digne ſatis expendatur. Primum, quia iuniores audita priorum ſententia prius, aut opinione ſapientiae (quae penes ſenes eſt) obumbrantur, ne rem acrius inſpiciant; aut tametſi aliud videre ſibi videantur, auctoritate tamen ſeniorum deterriti libere quod ſentiunt proferre verecundentur. Qua ratione, aut iudicium, aut iudicii libertatem, ligari & ad τὸ αὐτὸς ἔφα viam ſterni, contingit. Si vero iuniorum quis aliquid exquiſitum (quod ſenioribus in mentem non venerat) afferat, duplex adeſt incommodum: nempe quod ſeniores ſuam retractare ſententiam fortaſſe pudebit; aut ſi acceptabitur, iunioribus iterum

rum sibi prae aliis placendi periculosum obiicitur lubricem. Quae incommoda praxi nostra praeueniuntur. Nam dum iuniores quid sentiant, ante alios sibi dicendum sciunt, adsuescunt meditari, & cum attentione ac reuerentia (etiam tacitis ad Deum suspiriis) in rebus versari, liberumque est cuique quicquid sentit expromere libere: quia dum nemo adhuc superiorum sententiam dixit, nemini praeiudicatur. Seniores vero, si quid boni allatum est expoliunt melius, auctoritate sua illaesa: si quid autem exquisitius habent, proferunt liberius: vbique sic attentione attentionem, & iudicio iudicium, acuente, *ita fuit praxis nostra*.

5. *Hoc etiam*. Ne consultationes vagae sint, nemo de alia materia (quam quae praesentis est propositi) loqui permittitur: donec ad conclusionem deducta sit.

6. Nec vno tempore plures loquuntur, sed vnus, a nemine interturbatus: nisi forsan impertinentia, aut verbose nimis, aut cum bile, loqui velit, tunc a praeside reuocatur.

7. Postquam vero dixit, & alter loqui orsus est, tametsi priori aliud quid incidat, sermonem readauspicari non audet, nisi peractis omnium suffragiis. Ibi demum (accepta a praeside venia) sententiam suam aut illustrat & firmat, aut emendat.

8. Omnium vero sententias, & quibus singulae muniuntur rationibus, consignat notarius: suam etiam, si quid ab aliis diuersum habet.

9. Demum praeses omnia cum inuicem liberando, num ad eundem scopum colliment, vel in diuersum eant, & num conciliari possint, expendit. Si possunt, ostendit quomodo vna communis confiteri queat sententia, vt allatae rationes perstent omnes. Si non possunt, ostendit biuium: & quae rationes pro hac, quae pro illa, faciant, explicat. Iterum (si res valde seria sit) disquisitioni permittens, quaenam rationes praeualere putentur, & quomodo contraria incommoda amoliri liceat.

10. Liberum itaque denuo cuique loqui (sed ordine ac paucis) rationesque rationibus conferendo, quid sibi videatur explicare, donec nemini aliter videatur. Atque tunc demum conclusiones, tanquam communes, inferuntur libro. Quo rationabili processu obtinetur, vt Ecclesiae totius mentem videre, de rebus ceu vno ore loqui, resque vnanimiter agere, omnes possint.

(*Ad pag. 21. §. 13.*)

Reperio inter dehortationes antiquae cuiusdam synodi sequentia.

1. Ob-

1. Obſeruari, Fratres quosdam nimia cum quouis conuerſatione, gravitatem muneris ſui proſtituere: cauendum.
2. Quosdam etiam, vt vrbani videantur, facetiis dare operam: emendandum. Cum enim Apoſtolus ſcurrilitatem Chriſtianis interdicat omnibus, multo magis fugiendam eſſe doctoribus ipſis: Chryſoſtomo pronunciante: *nugae in ore laici nugae ſunt, in ore ſacerdotis blaſphemiae.*)
3. De nundinarum frequentatione vitanda: ſicut & conuiuiis.
4. Et ſe non immiſcendo negotiis politicis; neque conciliandis nuptiis.
5. De non facienda medicina.
6. De fugienda auaritia & nummorum aucupiis: in primis vſura.
7. *Vltra ducentos thaleros pecunia paſtor ne poſſideat: ſi quid ſuperabundat, ad pios vſus, & in pauperes, transferat.*
8. Litterarum commercium cum iis qui extra ſunt, nemo colat, niſi ſingularis ſubſit cauſſa, conſcio praepoſito.
9. Titulorum pompam fugiant omnes, amabili *fratrum* compellatione contenti.
10. Teſtamentis alienis condendis conſilia ne miſceat, proprium quisque paratum habeat; tricas vbique, a morte etiam, effugiendi cauſſa. Et ſimilia.

(*Ad pag. 24. §. 4.*)

Intimum hoc examen conſcientiae ſeuere paragebatur, ad imitationem principis paſtorum, Petrum ſuum vltimo examinantis, Ioh. XXI. 15. &c. quo *miniſterii candidato* ad ſe penitus excutiendum occaſio dabatur: *num Chriſtum puro amore, an vero panis cauſſa, ſequi proponat?* 1. Ioh. VI. 7. *Num gregem an lanam quaerat? Num auditoribus non tantum euangelium Dei, ſed animam quoque ſuam impertiri paratus ſit?* 1. Theſſ. II. 8. & ſimilia. Fuitque hoc vltimum conſcientiae experimentum aliquando adeo pathetice inſtitutum, vt aliquos (conſcientiam, vel aetatem, aut teneritudinem ſuam, expauentes) officium deprecatos exempla non deſint: paratiores propriam operari ſalutem, quam ad alienae curam adhiberi. Erecti demum promiſſionibus diuinis, vocationem diuinam cum timore ac tremore ſequuti.

(Ibidem in fine, ad §.3.)

Quo ordine hic euocantur (prout aetatis aut donorum habita ratione a ſenioribus collocati ſunt) eum poſtea ſeruant ſemper, niſi quis ad altiora vocatus fuerit. Vide hic paulo ante, ad G g. annotatum.

(Ad pag. 24. §. 6.)

Formula teſtimonii talis fuit: *venerabilis in Chriſto frater, epiſcope, teſtamur in conſpectu Dei & Eccleſiae huius, praeſentes viros eſſe honeſte prognatos, honeſte educatos, honeſteque ac inculpate vitam egiſſe hucusque; examinatos etiam a nobis, doctrina & fide ſanos, rectaque intentione ad ſeruiendum Chriſto & Eccleſiae repertos. Rogamus proinde, Eccleſiarum quibus ſeruituri ſunt nomine, vt eis paſtorale munus, poteſtate a Chriſto & Eccleſia tibi data, conferas, & in eo confirmes.* Reſpondere ordinator: *Teſtimonium hoc veſtrum coram Eccleſia Chriſti datum, admittitur: petitionique veſtrae ſatis fiet in nomine Dei.*

(Ad pag. 25. §. 9.)

Inter obligationem hanc, & inſequentem confirmationem, interponi ſolet ſolemne quid, ſilentio non praetermittendum. Alloquutus eos ordinator denuo, ſic inquit. *Dilecti fratres, vt auxilii diuini firmam concipiatis ſpem, audite pro vobis deprecantem aeternum pontificem Chriſtum, qui ſanctificaturus iamiam ſe in victimam pro peccatis mundi, omnes ſuos redemptionem hanc gentibus nunciaturos ardentiſſime ſuo patri commendabat,* &c. Tum alter antiſtitum ex Ioannis XVII. capite vltimam illam Chriſti orationem ita praelegit, vt raro abſque lacrymis audiatur. Demumq; ad ipſum confirmationis actum, χειροτονίαν venitur.

(§. 12. ibidem.)

Nempe ſi actus hic (ordinationes miniſtrorum) ſynodalis vltimus fuerit: ſin, differtur. Siue tamen hic, ſiue poſt adminiſtratur Euchariſtia, vltimae *benedictionis formula* (non tantum in genere ad omnes, pro more, ſed in primis) *ad nouellos paſtores, iam aliorum futuros ad ſalutem duces dirigitur.*

(Ad

(*Ad pag. 26. Pp.*)

Rituales libri (ſacra miniſteria peragendi *formae*, quas *agenda* vocant) non appenduntur apud nos catecheticis libris, vt in manus vulgi veniant, ſed ſeorſim editi ſolis paſtoribus dantur: non priuatim in angulo, ſed in Eccleſiae conſpectu, qui ritus hic deſcribitur. A paſtoris vero obitu redeunt iidem libelli in ſeniorum manus. *Qua ſuperſtitione*? dicet quis. Reſp. Sit aliis ſua iudicandi libertas: ego non ſic agendum exiſtimo, vt ſacrorum myſtis nihil myſtici (plebi potius venerandum quam proterue inſpectandum, & dehinc vilipendendum) relinquatur. *Religio gaudet velis*: ipſeque omnium ſummus magiſter quaedam apoſtolis ſeorſim, clam vulgo loqui ſolitus. Apoſtolus vero cum epiſcopo Timotheo mandat, vt quaedam *committat hominibus fidis, qui ad alios docendum idonei ſint*, 2. Tim. II. 2. annon diſcrimen quoddam inter ea quae omnibus, & quae aliorum futuris doctoribus, dantur, innuit? verbum certe quo vtitur, παρατίθεσθαι, *aliquid ſingulare committendi, ſeu concredendi, & tanquam depoſitum ad ſeruandum commendandi,* vim habet. Et quum de Chriſto ſcriptum legimus, illum ſacro textu perlecto, libroque ſepoſito, ſermonem ita orſum, vt omnes intentis in eum oculis mirarentur, verba gratiae, profluentia ab illius ore, Luc. IV. 20. 22. putamusne aliis haec aliter euenire? nempe ſi ex ore legati Dei impraeuiſa profluant verba. Auditores reddi attentiores, gratiaeque Dei profundius admiratores. Nam ſi praeſcripta tantum recitantur ſemper, quid erit quod attentionem excitet? curioſitatem potius, vt ſuo in libro eadem intuendo, hic & ille, num accurate ſatis legantur attendat: quis hic deuotioni locus? nec vero autumandum eſt, noſtros ad iſtos ſibi traditos libellos, verba & ſyllabas, alligari: liberum eſt quicquid ad excitatum zelum facit (iuxta occaſionum varietatem) e ſapientaie myſticae theſauris depromptum adhibere. *Vnde fit, vt ſine nouo cordis motu ſacris myſteriis vix vnquam interſint pii auditores.*

(*Ad pag. 26. Qq. & pag. ſeq. Rr.*)

Si vſquam hoc aeuo illud Chriſti, *ſicuti me miſi pater, ita & ego mitto vos.* Item: *non vos elegiſtis me, ſed ego elegi vos*, obtinet, confidimus apud nos obtinuiſſe. Vbi nemo myniſterium ambibat, *non vocatus*: nemo etiam ſibi gregem quaerebat, *non miſſus*: nec vocationem aut miſſionem expectabat aliunde, quam ab illis, *qui & vocati & miſſi erant ipſi.* Nec proinde vlla fuit apud nos Eccleſia, vbi loci dominus, aut magiſtratus paſtorem ſibi quaereret:

ret: sed curam hanc pastoribus animarum suarum primariis confidenter (*quem sibi doctorem & ductorem dari e re iudicarent*) permittebant. Omnino ad Ecclesiae apostolicae exemplum: vbi suffragia quidem ordinandorum a plebe accipiebantur, sed quorsum ordinati essent mittendi, seniorum circumspicientiae fuit, Act. XIV. 23. 1. Tim. I. 3. & 2. Tim. IV. 12. Tit. I. 5. Hinc *H. Grotius: pastores a plebe fuisse electos, ex tota noui testamenti historia non apparet*: de imperio summarum potestatum circa sacra. cap. X. p. 252. Eandem fuisse Ecclesiae post apostolorum tempora praxin, patet ex Hieronymo, qui dicit: *audiant episcopi, qui habent constituendi presbyteros per vrbes singulas potestatem.* Et ex Laodicensi synodo, cuius canones sunt oecumenico consilio approbati, quae populares electiones reiicit. (*H. Grotius pag. 263.*) Atque *ita fieri debere, rationes ostendunt. Nempe quia sic melius acuitur.*

1. *Episcoporum pro Ecclesiis cura.*
2. *Ministrorum de sua missione fiducia.*
3. *Piorum auditorum erga Christi seruos* (non a seipsis venientes, Matth. VII. 15. aut vltro currentes, Ier. XXIII. 21. sed missos) *confidentia*: vt nihil per ambitum fieri certi, dicere quod Cornelius Petro possint: *adsumus parati audire omnia quae tibi mandauit Deus.*
4. *Ecclesiaeque omnes* sperare possunt omnibus sic iri prouisum, dum primariis Ecclesiis viri primariis Dei donis conspicui praeficiuntur, &c.
5. Et quia *discipuli magistrum sibi non ipsimet legunt, aut mercede conducunt* [quia quid sibi necessarium sit non intelligunt] *sed curam eam parentibus, aut tutoribus relinquunt*; cur si hic similiter fiat, non recte fieri putemus? certe enim Ecclesia Christi schola est: Ecclesiae inspectores, patres. 1. Cor. IV. 15. vt iam taceam, oues sibi non quaerere pastores: sed quem gregis dominus praeficit, illi obsequi, &c.
6. In summa, *apostolicum illum ordinem turbari nullius hominis interest, praeterquam ambitiosorum*: qui prensationibus, pretio, precibus, importunitateque ingerere se malunt, quam expectare vocationem. Sunt rursum qui ex tali nundinatione quaestum faciunt, magno Ecclesiae dedecore, & noxa. Nam dum mercenarii gregem occupant, quem pascent speras? gregem, an se? imo ventrem, cistas, phantasiamque suam: clamet licet dominus, *vae pastoribus qui pascunt se ipsos!* annon sacrilegii genus est, officia sacra seu vendere

&

& emere, ſeu ambire & rapere? quid facilius, quam vbi ſic res agitur; agrum domini ſilueſcere, gregem domini tabeſcere, operarios fidos eſurire, ſuperciliofos inſoleſcere, mercenariosque cum ipſa venali turba bruteſcere?

Equidem apud nos etiam tandem *prurigo illa, ſecundum peculiares cupiditates ſibi doctores eligendi*, 2. Tim. IV. 3. irrepere tentabat, ſed non bono euentu. Mutuae enim illae prenſationes inter cauſſas laxatae diſciplinae, collapſique ordinis fuerunt. Memini, nominareque poſſem illuſtrem e baronibus, errorem hic agnouiſſe ac deprecatum fuiſſe. Cum enim oblatum paſtorem recuſaſſet, aliumque ſibi (quem propter eloquentiae dotes adamauerat) dari pertinaciter inſtanda obtinuiſſetque, poſtea illum fiducia ſui elatiorem, aſperioremque expertus, auferri a ſe petiit: pollicitus nunquam amplius ſe admiſſurum, vt iudicio eorum quibus ſalutem ſuam credidiſſet, & quibus communis aedificationis cura eſt, non acquieſceret. Quae res quia profundae conſiderationis eſt, oro Deum, vt ſpiritu ſuo regat illos, quibus prolapſas Eccleſiae res priſtinum in ſtatum reducendi, occaſiones offeruntur.

(*Ad pag. 27. Ss.*)

Nempe inter deceſſorem viuum, ad aliam Eccleſiam transferendum, & nouum hunc ſibi ſuccedentem.

(*Ad pag. 29. Tt.*)

Superattendentes vnitatis a ſolis paſtoribus eligi, non vero a plebe aut magiſtratu conſtitui, non eſt cur inſolens videatur: venit enim a prima primaeuae Eccleſiae praxi. De quo notus eſt inſignis *Hieronymi* locus: *Alexandriae* (inquientis) *a Marco euangeliſta vsque ad Heraclem & Dionyſium Epiſcopos, Presbyteri ſemper vnum ex ſe electum, & in excelſiore gradu collocatum, epiſcopum nominabant.* A qua conſuetudine cum progreſſu temporis fuiſſet receſſum, populusque in epiſcoporum electione parem cum clero ſuffragiorum vim obtineret: *optabat Nazianzenus electionem permitti vel ſolis clericis, vel potiſſimum illis: ita enim minus malorum Eccleſiis obuenturum, quam ſi ditiſſimorum & potentiſſimorum ſuffragia praeualerent.*

Porro quia dici poſſet, apoſtolorum tempore Eccleſiam fuiſſe naſcentem, nulla ſeculari poteſtate fultam (ſicut nec fratrum Bohem. Eccleſiam) *an ergo poſtquam Deus promiſſa impleuit, Eccleſiaeque reges nutricios, & reginas*

ginas nutrices, dedit, Ief. XLIX. 23. *non illis tantundem in Ecclesiam Christianam iuris, quantum regibus hebraeis in Ecclesiam suam, illiusque praesules, concedendum sit?* Videatur (poft alios accuratiffime materiam hanc pertractans) *H. Grotius*: qui affirmat, fed ita ne fua libertate exuatur Ecclefia.

Aliam litem mouent alii, *an pastores ad episcopatum* (infpectionem) *electi nouo aliquo ritu ordinandi sint?* Refpondeo.

1. Quid mali, fi eis noui labores noua folemnitate (cum inuocatione nominis diuini) commendentnr?
2. Si presbyteri (melior populi pars, paftoribus in adiutores electi) ritu aliquo ordinandi funt, quid ni paftorum infpectores?
3. Expreffum habemus in viris apoftolicis exemplum: qui cum quosdam e medio fui ad peculiare minifterii opus (praedicandi inter gentes euangelii) felegiffent, nouam ordinationem addiderunt, Act. XIII. 3.
4. Quam confuetudinem, Ecclefiis orbis ex eo tempore commune factam, cur aliquis fublatam velit? quid rationis afferre poterit?

(*Ad pag. 30. V v.*)

Ad venerationem actionis huius facit, tam grauiter factam in nomine Dei electionem facro filentio tegi, donec tota Ecclefia praefente in eodem Dei nomine retegatur.

(*Ad pag. 30. X x.*)

Patroni tamen Ecclefiarum, qui adfunt, coetu dimiffo remanent: facroque fenatui redintegrationem gratulati epifcopo nouo nouam benedictionem ipfi quoque feorfim comprecantur.

Annotata ad Caput III.

(*Ad pag. 32. A.*)

Narratur hic: 1. Totum diem domini cultibus fanctis publice fuiffe impenfum (de quo poftea pluribus.)

2. Verbum Dei vt copiofe habitaret in nobis, operam datam; fcripturis propheticis, euangelicis, apoftolicis, enarratis.

3. Id-

3. Idq; ad harmoniam, omnibus religionis capitibus ita in seriem redactis, vt qualibet hebdomade vnus quidam *communis locus*, ex vtriusque testamenti oraculis, illustraretur.

(*Ad pag. 32. B.*)

De cantuum ratione in Ecclesiis nostris extat viri eruditi ac pii *Esromi Rudigeri*, testimonium (in proaemio libri II. paraphraseos psalmorum) his verbis. *In canendi studio nescio an Ecclesiae fratrum Bohemicorum superent reliquas omnes. Neque enim scio qui plus, aut tantum etiam, canant laudem, gratiarum, precum & doctrinae: addam etiam, qui melius*, &c. Haec ille tum (anno 1577.) cum cantionale nostrum nondum aliud haberet quam cantiones euangelicas, numero DCCXLIII. Breui autem post accessit psalterium Dauidis ad melodias gallicas compositum, cum aliis veteris Ecclesiae canticis. Addidit Esromus (ad baronem *Ianum Zerotinum* praefatione directa) *canitis etiam ea quae docentur omnia, & cantica vestra multa homiliarum instar habent.* (Nempe alludendo ad aliud apostolicum, *docendo & admonendo vos mutuo psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus*, Col. III. 15. Pergit idem: *talia cantica sunt vox Ecclesiae, quae tunc tota simul agit quod agit, cuius rei maxima est in precibus efficacia.* (Cantabant enim omnes, iuuenesque senesque, ceu vno ore,) Subiungit denique epigramma, a se compositum, his verbis:

Quae populus tibi CHRISTE tuus cecinitq; canitq;,
Omnibus atque locis, temporibusq;, canet,
Nunc etiam CHRISTE canit tua concio fratrum,
Te praestante fouet quam pia nobilitas.
Hic vbi arant Moraui, & sulcis contermina surgens
Exulat in patria terra Bohema sua.
Parua manus, sed te per secula longa professa,
De cinere Hussiaco quae tibi sola super,
Externis spectata eadem quoque gentibus, omnis.
At patriae, & laudis gloria nostra, tua est (Christe.)

Adiunxit *Simon Steinius*, Heidelb. Prof. epigramma, cuius clausula haec est:

Hussi sancte cinis, grande inter arenas!
Per sobolem toto viuis in orbe tuam.
Viuis & ostendis tandem hostibus ignea verum
Tollere quod nequeat flamma minaxque rogus.

Et *Matthias Martinius*:

Amphion cedat, concedat Thracius Orpheus:
Victa est Gzechaeo pectine graeca chelys:
Pectine, qui coelum diuini potente rogatu
Pulsat, & iratum flectit amore DEVM.
Tanta est hic fidei vis, CHRISTI sanguine sparsae!
Et tanta est pietas, deuenerata DEVM!

Addam hac occasione; superstitiosum videri, quod quidam hodie nihil in Ecclesiis cantari volunt *praeter Dauidis psalmos*; ea ducti ratione, *quod immediate verbum Dei contineat.* Quasi vero apostolus frustra *psalmis hymnos & cantica spiritualia* iunxisset. Aut frustra Deus per os Dauidis *cantica noua* cantari praecepisset; & quidem iis locis, vbi Messiae regnum praenunciatum est, Psalm. XCVI. XCVIII. & CXLIX. Aut quasi spiritus Dei in noua Ecclesia neminem ad cantica noua praecinendum afflare possit, vti *Mosen*, *Deboram*, *Dauidem*, *Asaphum*, *Ethanem*, &c. Aut quasi efficax sit argumentum, si quis in Ecclesia nullas conciones (humanas scilicet mysteriorum enarrationes) tantummodo ipsum purum Dei verbum, nudo in textu, audiendum velit. Aut denique quasi psalmi qui nostris linguis canuntur immediate Dei, vel Dauidis, verba sint: cum sint verba interpretum. In summa. *Habuit Ecclesia vetus cantica sua, habeat & noua, suo sibi conuenienti modo, mysteriis clarius detectis.*

(*Ad pag. 33. C.*)

Coetus Ecclesiastici nihil nisi pietatis scholae sunt: examinibus ergo aeque vt ceterae scholae carere non possunt. Alioquin, vt discipuli sibi permissi, cum se omnia scire putabunt, iussi tamen reddere, aut docere, & operari, nihil recte poterunt,

---

(*Ibidem E.*)

Accepit verbum ad elementum, & fit sacramentum.

(*Ibidem F.*)

Non ergo apud nos compatres & commatres pro more tantum assumuntur, aut dicis ergo, nec adhibentur tantum vt actionis huius testes; sed fine

fine magis ferio, *vt reuera regenitorum Dei filiorum compatres & commatres fiant, ad enutriendum illos Deo fancte obligati.* Monentur itaque parentes, ne adhibeant ignotos aut peregrinos, aut fenes breui [forte] morituros, aut eminentiores tantum honoris, aut fauoris, vel pecuniae cauffa, &c. vt ne vllae fpuriae intentiones tam fanctum opus foedent.

(Ad pag. 34. G. & 35. H.)

Calumnia fuit fratribus obiecta, eos iuramento fibi homines obftringere, vt quisquis fe illis femel addixiffet, ab vnitate illorum ne recederet. Non enim fibi, fed Deo, confcientiisque propriis, ad conftantiam in femel fufcepto veri chriftianifmi propofito homines obligabant, ipfius apoftoli fuafu, 1. Pet. III, 21. Imo Chrifti exemplo, dicere foliti: *fi quis poft me venire vult, tollat crucem fuam, & fequatur me.* It, *Quisquis admota manu aratro refpicit, ad ea quae retro funt, non eft idoneus ad regnum Dei.* Et iterum: *Quisquis non valedicit omnibus quae habet, non poteft meus fieri difcipulus.*

(Ibidem I.)

Hic poffent videri homines obftringere. Refp. Ita, quatenus qui fe Chrifto dat, etiam feruis eius debet, Chrifti loco, 2. Cor. V. 19. 20.

(Ibidem K.)

Ecce obfequii fructus! refugium habere ad Chriftum in fuis feruis, pro confilio vel folatio, in quocunque confcientiae cafu.

(Ad pag. 36. L.)

Fruftra ergo fuit *Illyric. Flacius,* iftam nouellorum tali ritu receptionem, baptismi iterationem vocans. *Nihil ad baptismum deeffe video* (inquiebat) *praeter aquam.* Refp. ergo non baptismum vides (qui fine aqua non fit) fed *foederis iterationem.* Quam inftituimus tum propriae confcientiae cauffa, tum ad tollendum fcrupulos, quos Anabaptiftae fibi & aliis mouent. *Paedobaptismum ea ratione oppugnantes, quod infantes Ecclefiae initiati foedus cum Deo iniuiffe, vel ignorant, vel non meminerunt, vel non intelligunt: id autem contingere non poffe vbi adulti demum, fcientes, volentes, Chrifto fefe deuouent.* Fatendum eft; fed incommodo illi remedium datur, vfurpatus

tus ab antiquis (antequam in abusum venisset) & qui adhuc in Ecclesiis quibusdam pie vsurpatur, *confirmationis ritus.* Vbi foedus in baptismo initum nouelli Christiani (ad sacrae coenae communionem iamiam admittendi) renouantes, ore proprio carni, mundo, satanae, renuntiant, deoque obedientiam plenam spondent. *Pulcrum hoc est, & ad imitationem eius quod Moses iussu Dei fecit:* vt populum in pueritia, vel infantia, promulgationi legis praesentem, neque gestorum memoriam habentem, denuo doceret, foedusque inter Deum & illos renouaret, cum iamiam congressuri essent cum hostibus, Deut. V. 1. &c. & XXIX. 1. &c. Vbi toties dicitur (NB.) *iterari foedus cum illis, cum quibus initum fuit.* Quidni hoc typus fuerit ad nos, & filios nostros? qui per mare rubrum sanguinis Christi & paruuli traducimur, lexque nobis statim fertur, vt simus populus selectus, sanctificatus Deo. Quin vero tunc *nondum nobis mentem dederat Deus ad cognoscendum, & oculos ad videndum, & aures ad audiendum* (vt in figura dicitur, Deut. XXIX. 4.) *renouandum est foedus Dei cum illis, qui adolescentiae ingrediuntur annos, vbi iamiam pugna cum carne, mundo, vitiisque variis, instat,* &c.

(*Ad pag. 37. M.*)

Christus enim sanctum dare canibus prohibuit: ipse vero antequam ad mysticum epulum suos admitteret, pedes eis lauit; Petro, ablui renuenti, non habiturum secum partem aperte minatus. Quo verbo ille tertius illico se submisit. Quisque igitur ante sacram coenam naeui alicuius admonitus, ablui non vult, amotione a conuiuio Christi perterrendus est, donec a contumacia desistat.

(*Ibidem N.*)

Quantum sit animae fideli gaudium, a peccati & irae Dei sensu absolui, expertus fuit Dauid *cum exultarent omnia eius ossa,* Psal. LI. 10. Quam spiritus exultationem in nobis magis excitaturi, nostris in coetibus, duo haec agimus post denuntiatam absolutionem.

1. *Exclamat vnanimi voce totus fidelium populus AMEN,* sicut & alias post solennes publicas preces, aut denuntiatam benedictionem, &c. quod neque, nouum, neque superstitiosum esse, patet ex apostolo, 1. Cor. XIV. 16.

2. *Incinit tota Ecclesia hymnum laudis effusam in se Dei celebrans misericordiam.* Cum vsui destinatos habemus certos breues cantus: quorum specimen dabo vnius ex eorum numero [Ey vermutiz se Dusse má] facta ceu ad verbum translatione. *Eia tristari desine anima mea! confide domino tuo! Ecce tibi*

tibi iam omnia condonauit, veritatis testimonio firmauit: tamque corpore & sanguine suo sigillabit, nolle tibi amplius irasci, neque peccati reliquias imputare. Excipe fidenter verba fidelis Dei! permitte te secure aeternae eius misericordiae! facilius coelum & terra transibunt quam verba eius peribunt. Circumeat vt leo malignus hostis, fiduciamque erga te meam deuocare quaerat: nihil formido, victorem habens mecum, qui draconis contriuit caput. Et cur formidem? Atqui me confidere iussisti, auxiliari promisisti. Sanctis tuis varia saepe immisisti tentamina, Deus, nec tamen quemquam deseruisti, quia solum probasti. Nemo tuis verbis fidens periit: haec me exempla eriguut, tuis nobis nuntiata testimoniis. Ideo mecum dispone pro voluntate tua, & necessitate mea! quicquid crucis imposueris, non me deserueris, confido. Tuis me totum permisi manibus! deduc me per mortis vallem in animae requiem, & in resurrectionem vitae. Ibi ego tibi psallam. Teque cum sanctis celebrabo, totis meis viribus, o triune Deus! accipe laudis sacrificia, corde toto effusa! nihil sub sole melius habeo, tecum in coelis esse gestio! AMEN. Hoc in exemplum posui, quomodo absolutione percepta exultare in Deo doceantur animae fideles. Sunt autem id genus plura, varii argumenti.

Annotata ad Caput IV.

(Pag. 44. lin. 19.)

Ad promptam erga omnia superiorum mandata obedientiam, singulari cura exercebantur apud nos iuniores: vt ad alienam potius, quam propriam, voluntatem viuere adsuefacti, tum Christianismi fundamentum [quod est *sui abnegatio*] intelligerent facilius, tum ad alios olim regendum euaderent habiliores. Quippe *nescit imperare, qui non didicit parere.*

(Pag. 64. lin. 5.)

Vtique suo & communi bono. Sic enim ad attentionem in rebus agendis adsuefacti iuuenes, ad quaecunq; negotia [etiamsi forte ad aliud postea vitae genus transiissent] habiliores euadebant: vt inter politicos etiam ceu prouerbio vsurpatum fuerit, *e fratrum disciplina.* Contra quam scholasticis, qui nihil nisi scholastici, *scholasticismus* seu *pedantismus* [i.e. ad negotia ineptitudo] obiici solet. Quare? quia nihil nisi theoretici, merique Thaletes, sidera contemplantes, quae ante pedes sunt non videntes, eoq; in foueas incidentes, merito ab ancillis irridendi.

Anno-

Annotata ad Caput VII.

Quae capite V. & VI. traduntur, ſua luce clarere, neque commentario egere, puto. Quod autem capite VII. p. 53. dicitur *ſalubri diſciplinae inſtituto, iam inde a primordiis vnitatis noſtrae, omnes ſe ſubdidiſſe* : addendum eſt, *ſponte non coacte*, cuſtodiſſeque eandem ſimiliter *ſponte*. Vt intelligatur legitimum Eccleſiae ordinem, vinculumque illius diſciplinam, non eſſe durum, violentum, ſeruile quid [vt effrenatis videri ſolet] ſed ſuaue illud iugum, & leue onus Chriſti, in quo animae Deo deditae requiem inueniunt, Matth. XI. 29. 30.

(*Ad Concluſionem p. 56.*)

Caritatis verae character eſt, *non ſibi tantum bene eſſe velle, ac optare, ſed omnibus.* Atque ſi non actu ipſo curam & ſolicitudinem pro omnibus Eccleſiis gerere [id quod apoſtolorum fuit 2. Cor. XI. 28.] at ſaltem orare pro omnibus ſanctis, Epheſ. VI. 18.

PAR-

PARÆNESIS
ad Ecclesias
nominatim Anglicanam,

De Optima Ecclesiastici Regiminis Forma Pie Solicitam.

ITa de Ecclesiis Slauonicis, in primis Bohemica, medullaque huius VNITATE FRATRVM Bohemorum, relatio facta est: quo fine, attigimus sub historiae finem §. 132. 133. 134. Nempe vt iis, qui in emendatione rerum Ecclesiae operam ponunt, hinc etiam bonarum cogitationum nasci possit aliquid. Iam ad vos oratio mea se vertet, quibus ab initio loqui orsus sum, *orbis Britannici Ecclesiae.* Apud quos *de optimo Ecclesiae regimine* controuersia integro seculo agitata est, & quidem status vsque publici conuulsionem violenter. Quis sperasset, tantillam fronte prima quaestionem tantas procellas, terraeque motus & ignes, excitare potuisse? Apparuit hic etiam quae sit zeli vis, si pro Deo & conscientiarum libertate inardescat, siue recte, siue secus: & quanta circumspectione sit opus, si tandem sibilus aurae lenis, salutaresque ipsius Dei informationes, audiri debent.

2. Cum autem tanti momenti negotium semel apud vos determinandi occasiones veniant, atque vt recte determinentur, totius Christianitatis interest, orandus est vobis Deus, vestrique caussa Ecclesiis, vt vos omnes (pium nempe *Dauidem vestrum vobis redditum, cum magno regni senatu iam congregato, synedrioque ecclesiastico iam congregando, & quicunque ad sacra haec adhibebuntur consilia*) Spiritu suo sancto ita regat, vt consilia vestra exitum Deo gloriosum, vobis autem & Ecclesiae salutarem, inueniant, amen.

3. Et quia *Deus quod ordinarie agit, per ordinaria media agit*, diuinaeque prouidentiae fiducia prudentiam humanam non excludit, sed includit: opus fuerit (post inuocatam coelestem gratiam) vndecunque consilii sani aliquid haberi potest, prudenter exquiri, modeste communicari, sedulo expendi, sapienterque tandem quod optimum fuerit repertum eligi, constitui, stabiliri. Nec deest boni successus spes, postquam vos negotium hoc serio ver-

sare, non tamen praecipitare, consilia potius in antecessum varia (cum propria domi) tum subministrata aliunde, audire, demumque omnibus recte euentilatis ad conclusionem venire velle, constat. Non deerunt piorum pro vobis ad Deum suspiria, nec bonarum cogitationum suggesta vndecunque adminicula: Deusque superaddet directionem, ac benedictionem.

4. Nempe quia Ecclesia catholica vna est, cuius ciues omnes Christo fideles, per quascunque particulares ecclesias aut gentes dispersi, sumus: requirit sanctorum communio, vt pro communibus impetrandis solatiis vota & preces, suffragiaque & sententias, occasione data conferamus. Qua fiducia fretus ego quoque extraneus sententiam dixi! non quidem meam; sed Ecclesiae meae, & aliquot piorum sapientumque virorum, Ecclesiae luminum. Qui rebus apud nos ita vt erant constitutis testimonium dabant; *tale hoc Ecclesiae regimen, aut esse illud ipsum, quod instituit Christus, & vsurparunt apostoli, aut illi proximum: ideoque Ecclesiis omnibus optandum.* (videatur praemissae historiae §. 76. 79. 80. 81. 85. 90. 94. 96. 106. 107. 108. 111. 112. 113. 115. 122.) *An vero ita est?*

5. Non venditamus perfectionem, quam sub coelo non esse nouimus: neque nos praeferimus aliis, naeuorum nobis conscii. Quia tamen non deserenda est caussa agi caepta (nempe *vt quicquid vsquam boni est, commune fiat*) videntur qui hanc Ecclesiastici regiminis formam probarunt, non omnino fuisse falsi: ex eo primum, quia nec iudicii inopes dici possunt viri tanti; nec affectu abducti, vt placere quaererent hominibus mundo obscuris, quos laudando aliquam potius existimationis iacturam extimescere habebant, vt in Erasmo patuit, Hist. 60.

6. *Deinde, si quis proprio iudicio circa haec versari velit, vix aberit quin ipsemet in easdem veniat cogitationes.* Nempe si expendat: (*a*) quod vnitatem hanc non vnus aliquis inchoauit, sed multi, *histor. 45. annot. p. 78.* (*b*) Ergo non philautia ducti, sed salutis amore. (*c*) Nec ingenii luxuriae, sed inter conscientiae luctas & angores, *ibidem.* (*d*) Nec praecipitanter, sed cum variis multos annos de liberationibus. *histor. 47 99.* (*e*) Neque praesumtuosa sui fiducia, sed cum metu ac trepidatione, eoque precibus ad Deum multis & anxiis, 48. 50. 60. (*f*) Et cum multo ad homines respectu, consiliique vbi sperari aliquid potuit requisitione: apud *Romanos, Graecos, Valdenses, Hussitas, Lutheranos, &c.* 61. 66. 68. (*g*) Et cum proposito omnia explorandi, & quod vsquam bonum esset retinendi: vsque adeo, vt sibi canonem conderent; *si qui exsurrecturi essent melius reformati, illis sese iungere posteri vt tenerentur.* (67.) Prorsus igitur nihil schismaticum redolebat haec vnitas. (*h*) Quae autem interim collecta habebant ea praxi sic exercuere, vt igne persequutionum (per continua duo secula) vere probata esse dici possit: nec ali-

aliquid his melius [ſcripturis nempe diuinis & apoſtolicae praxi conformius, & quod conſcientias tranquillet melius] adhuc repertum.

7. *Sed non deſunt pro his rebus alia etiam maioris ponderis, & ceu apodictica, argumenta.* Quale hoc primum eſt: *quod Eccleſia haec fratrum, tale corpuſculum fuit, quale apoſtolus totius Eccleſiae corpus eſſe vult: compago ſanctorum, per opus miniſterii ad mutuam aedificationem, in vnitate fidei, ad ſincere ſe gerendum in caritate: coagmentatum congruenter, & compactum, per omnes ſuppeditatas commiſſuras, EX VI INTVS AGENTE*, Epheſ. IV. 12. Ita enim hic omnes, alii aliorum exiſtendo membra, communibus ad communem aedificationem colligabantur legibus: non externi alicuius ſplendoris, opum aut honorum, allectamentis, aut vllius coactiuae violentiae vinculis, ſed ſola intus agente vi eiusdem fidei, amoris, ſpeique glutine coagulati.

8. Secundo, *quia hac talis fraternae Eccleſiae politia ita in ſe ipſa comparata eſt, vt tametſi ſe politiis huius mundi, imo omnibus hominibus in bonum ſubmittat, nihil tamen de Eccleſiae libertate, quam ei ſanguine ſuo Chriſtus parauit, amittat* (obſeruante D. Oleuiano, *hiſt. 115.*) Et quod plus eſt, quod omni bene conſtitutae politiae conueniat, nihilque turbet. (Id quod omnino optandum, ſi *Policia* & *Eccleſia* in ſocietatis humanae ſalutem conſpirando, non niſi vt externum & internum differre debent.) *Conuenit enim hoc tale Eccleſiae regimen ſtatui Monarchico*, quia habet epiſcopatum. *Conuenit Ariſtocratico*, quia habet ſenatum. *Conuenit Democratico*, quia habet ſynodos. Ideo Caluinus & Bucerus (ambo fratrum ordinis laudatores, *hiſt. 79. 80.*) ad reformandum Eccleſias in loca diuerſa vocati, quisque illum ſic applicuit, vt regimini politico accomodaret: Caluinus in republica (*Geneuae*) presbyteratum inſtituens; Bucerus in regno (*Angliae*) epiſcopatum relinquens. An autem recte ſic diuulſerint, quae iuncta operantur melius oſtenderunt inde ortae, & tante pernicio inter fratres agitatae, lites. Porte ſi audiuiſſent Salomonem, *funiculus triplex difficile rumpitur, has rupturas non fuiſſent experti.*

9. Tertium pro hac tali Eccleſiaſtici ordines forma firmiſſimum argumentum eſt, *quod corruptionis ſuae antidota intra ſe ipſam habeat, ordinem ac diſciplinam, ataxias aut praeuenientem, aut ſi ſerpere tentent compeſcentem.* Ex gr. (*a*) Quod *ambitioni & ſimoniae locus hic nullus relinquitur*, vbi nemo ipſe currit, nemo aliis praecurrit: omnes tantum veniunt vocati, eunt miſſi; eo quo mittuntur, non alio; & tum cum mittuntur, non alias. Nec ad vllam functionem quisquam promouetur vnius alicuius arbitrio (vt proſopolepſia peccari poſſit) ſed ceu communi omnium: iudicio cunctorum minus periclitante quam ſingulorum. *Et quia omnes etiam ſinguli ſunt, errareque poſſunt, recte ſemper in conſilium adhibetur, qui errare non poteſt, Deus*: praemiſſis in omnibus ſynodis, ante ſingulas miniſtrorum (paſtorum & epiſcoporum)

 electio-

electiones, ad Deum (cum totius diei ieiunio) precibus (Act. XIII. 2.3.) (*b*) *Auaritiae* hic antidotum est ipsa paupertas, cui tum necessitate ipsa adsuescunt omnes, lautis destituti stipendiis; tum legibus, nummorum corradendorum curam prohibentibus (*vide annot. p. 21. 6.7.*) (*c*) *Arrogantiae* hic obex ponitur; quia cum superbiae vitium notabile exosumque sit, quisquis tumorem proderet, eo ipso sui promotionem ipse impediret. (*d*) *Rixarum* antidotum non deest, fraterni amoris in omnibus studium: aut si quid humana infirmitate contingat, ad latus amici reconciliatores nunquam desunt. (*e*) *Haeresi* aut *heterodoxiae*, non est locus, vbi nemo peculiare aliquid habere, omnes ad consensum & harmoniam omnia componere, consuescunt. Et vbi praxi potius caritatis Christianae, quam subtilibus circa fidem speculationibus, omnes exercentur. (*f*) Neque quisquam aduersus alium disputando, aut scribendo, insurgit (cuius rei tristia alibi exempla) quia propter communis ordinis vincula nec audet nec potest. (*g*) *Curiositatis* denique desunt occasiones, vastae bibliothecae, per quas se arbitratu suo voluant & periculose inuoluant, ardeliones: diuinis potissimum libris deliciari docentur omnes.

10. Hoc etiam: *beatas praedicat apostolus Ecclesias, vbi serui Christi tanquam angeli Dei, tanquam ipse Christus Iesus, excipiuntur*, Gal. IV. 14. 15. Obseruauit autem D. Altingius (lecto fratrum ordine anno 1633.) *Omnia ibi ad pietatem, ordinisque sacri debitam venerationem, singulari cura esse directa.* Quod si est, veram igitur imaginem regni Dei, habemus & spem benedictionis & vitae vsq; in seculum, promissae fratribus habitantibus in vnum, omnia gratiae diuinae vnguenta & rores in commune habentibus, Psalmo CXXXIII.

11. Si locus pateretur, luculentissimus scribi posset commentarius. *Qualiter Christus spirituale illud regnum suum (quod in mundo quidem, non tamen de mundo, esse voluit) fundauerit, & quomodo ab apostolis administratum sit: ad facilius agnoscendum christianorum enormitates, quibus spirituale hoc & coeleste regnum in tot mundana, terrena, corporea, adeoque carnalia schemata transformando, deformarunt: quid item tot nouis transformationibus & reformationibus hucusque profectum sit, aut non sit.* Sed cum me diffundere non possim, *flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, vt det vobis pro diuite sua gloria fortiter corroborari per spiritum suum in interiore homine, vt in caritate radicati, assequi valeatis cum omnibus sanctis, quae sit illa latitudo & longitudo, profunditasque & sublimitas, & nosse dilectionem Christi omni notitia supereminentiorem, vt impleamini ad omnem vsque plenitudinem Dei*, Ephes. III. 14.

12. Dicit quis, *tanta rerum istarum commendatione quid quaeris? anne vt tua illa persuadeas?* Respondebo: Si bona sunt, vtique sui communicatiua sunt, & vt communia fiant non inuideri, sed optari, debet. Meae vero animae si

sic

ſic bene eſt, non poſſum non cum Paulo dicere, *optem a Deo, vt omnes ita ſitis quomodo ego ſum, exceptis afflictionis meae vinculis*, Act. XXVI. 29. Nihil inde meae quaerendo Eccleſiae, quae iam non eſt: neque mihi, qui ſepulchrum ingredior. Sed tibi communis mater Eccleſia catholica: quam ſic amo & colo, vt tibi vbicunque poteſt, & quacunque parte poteſt, meliuscule eſſe optem. *Extra partium ſtudia natus ſum, & vixi, & morior: Chriſto vni, vna cum illis, quos mihi duces dederat, aut me illis, adhaerens.* Vtinam omnibus qui Chriſti nomen inuocat, perſuadere detur idem! vt nempe Chriſto (ſolo Chriſto, nudoque Chriſto) duce ſibi conſtituto, *Paulum, Apollo, Cepham*, & quoſcunque, ignorent: vniusque ſalutis & gloriae aeternae ſcopo ſibi fixo ceteras nugas (contentiones *de primatu, praedominio, titulis, reditibus*, tanquam mundanas impertinenter admiſtas quisquilias) exeſſe iubeant.

13. *Tune tantillus tanta mouere audes?* Reſp. Date veniam vt dolori indulgeam meo, qui ob Eccleſiae meae ruinam, veſtrae metum, oſſa exurit mea. Ruinam dico Eccleſiae: tum meae, quae iam in ruderibus iacet; tum veſtrae, quae periclitatur, niſi vos miſerationes praeueniant Dei. Qua de re vobiſcum loqui, o Chriſtiani, amor Chriſti, communisque ſalutis deſiderium, cogit. Facio enim quod in ſterquilinium proiectus Iob fecit, circumſtantibus ſe amicis dicens, *doceo vos in plaga Dei verſans.* Iob. XXVII. 11. Si & *exhortari* audeo, illud audeo quod Chriſtianis officio datum eſt omnibus, 1. Corinth. XIV. 31. 2. Cor. XIII. 11. & Hebr. III. 13. An & *conſilia dare*? Ita: eo iure quo pauperrimus etiam ciuis, & nullius aeſtimii, communi periclitante patria ſubuenire conſilio, ſi quod videt, obligatur Eccleſ. IX. 17. Et quo ancillula captiua Domino ſuo, viro principi, conſiliari auſa, 2. Regum. V. 3. *Audite me qui Deum timetis! verba mea non ventus erunt, ſed res: nec loquentur priuatum quicquam, ſed communem ſalutem.*

14. Noui naturae humanae indolem, quam, cuique noſtrum *placere ſibi rebus ſuis, contemnere prae ſe alios*, facile ſit. Scio *cedros* aeſtimare altitudinem ſuam, *quercus* robora ſua, *palmas* elegantiam ſuam, *ficos* & *vites* fructus ſuos; *rhamnum* vero ob exilitatem contemni, quod vel a beſtia agri conculcari poſſit, Iudic. IX. *Eſto igitur: ſit gens Bohema gentium minima; & Eccleſia Bohemica Eccleſiarum minima; & fraternitas Bohemica Eccleſiae gentis ſuae portio minima.* Quid inde ſequitur? nihil eſſe quod a puſillo magnus quis diſcere poſſit? audite Chriſtum, ſapientiam aeternam, quid ille, dum magni Apoſtoli de magnitudinis in regno coelorum praerogatiua contenderent, egerit! aduocauit puerulum, eumque in medio ſtatuens dixit: *amen dico vobis, niſi conuerſi fueritis, & fiatis vt pueruli, non intrabitis in regnum coelorum*, Matt. XVIII. 1. 2. 3 Fiat applicatio, & eritis vobis ipſi doctores, o doctores magni. Spero enim omnes vos credere, *Chriſtum adhuc nobiſcum eſſe, & vsque ad*

ad consummationem seculi: moresque nostros videre, & continuatas de maioritate contentiones audire: nec illi deesse oportere pusillos aliquos, quos in medio magnorum statuens exemplo esse iubeat.

15. *Contendite igitur inter vos, si ita placet, o magnae Ecclesiae, de praeeminentia!* maiorne sit *Graeca* an *Romana*, *Gallicana* an *Anglicana*, *Germanica* aut *Heluetica!* concertate de *fide* aut *ceremoniis*, vel *hierarchia*, quam acriter vsque potestis. Christus ecce vobis in medium sistit puerulum, & (vt Zanchius dixit) infantem, a pompa & phaleris nudum, nulla re praeterquam simplicitate conspicuum, praeferre se aliis, rixari cum quoquam, ambire opes aut honores, nescium; & qui domi se continere, sua agere, alienis non misceri, Deo in spiritu & veritate seruire, coelum respectare, terrae diffidere, nihilque magis quam ne vllius officii intermissione Deum vel homines offendat, metuere & cauere: atque dum haec agit, aut latere aut contemni, didicit. *Quomodo si quis se humiliauerit, dominus illi maioritatem in regno coelorum promittit*, (v. 4.) *& quisquis talem puerulum susceperit in nomine Christi, Christum suscepturum*, (v. 5.) *Contra vero si quis talem scandalizauerit, molam ei asinarium, & profundum maris, minatur*, (v.6.) *aeternum vae simul denuntians omnibus, qui scandala dum possint non vitant*. (v. 7.)

16. Et quid aliud discordibus suis Corinthiis, deque rebus fluxis in conspectu infidelium altercantibus, suasit apostolus? *si lites habetis* (inquiens) *de iis quae ad vitae huius vsum pertinent, eos qui nullo in Ecclesia loco sunt in subselliis collocate: ad pudorem vestrum dico*, 1. Cor. VI. 4. Quid si ad pudorem nostrum nunc etiam vobis, o sapientes, o diuites, o sine aliis regnantes Corinthii (c.IV. v. 8.) dicat idem? reuera enim de quibus litigatis, res vitae huius tantum sunt; *ordinis & eminentiae, opum & redituum, auctoritatis vel existimationis, praerogatiua. Hoc autem quantillum est vobis, qui mundum & angelos iudicabitis?* (v. 2. & 3.) *qui thronum Christi, beataque in aeternum regna expectatis?* Apoc. III. 21. Dum ergo vos tanti tantillis de rebus litigatis, ecce vobis contemtibiles quosdam, & vltimi subsellii, ostendit Deus, a quibus meliorum studia discere incipiatis. Illos dico, qui sub cruce Christi gementes, vos gloriosas sic alloqui possunt: *Deus nos vltimos vobis ostendit, tanquam morti destinatos: nam spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Nos stulti pro Christo, vos autem prudentes in Christo, nos infirmi vos autem validi: vos gloriosi, nos ignominiosi. Ad hoc vsque tempus & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis caedimur, & incertis sedibus erramus: & laboramus, operantes propriis manibus: conuiciisque affecti bene precamur, tanquam purgamenta mundi facti sumus, omnium peripsemata*, &c. 1. Cor. IV. 9. seqq.

17. Haec ita Paulus priori ad Corinthios epistola: quam illi monitionem quomodo attenderit, patet ex epistola posteriore, vbi eos, *quod apostolicam spre-*

ſpreuerint humilitatem, ſeque per pomposos, grandiloquos, ſtipendiisque lautis ſaginatos; a ſimplicitate Chriſti abduci paſſi ſint, varie increpat. Et quid mirum? ipſi prophetarum & apoſtolorum principi id contigit, vt ob humilitatem & manſuetudinem, Ieſ. XLII. 1. 2. crucemque & afflictionem, contemptus fuerit, indignus habitus quem intuerentur, Cap. LIII. 2. 3. Adeo ſemper mundus nihil niſi potentiam, pompam, ſplendoresque reſpectans, decipere ſe ipſum amat: quod piis attendendum & cauendum. *Stultitia enim Dei ſapientior eſt quam homines, & infirmitas Dei validior quam homines. Quae ignobilia ſunt mundo, & pro nihilo habita, eligit Deus; & ea quae non ſunt, vt quae ſunt aboleat: vt ne glorietur in conſpectu eius vlla caro*, 1. Cor. I. 25. 28. 29.

18. Tametſi igitur vobis magni in Eccleſiis magni litigatores, ergo aliquem magnum *Ioſephum*, qui fratribus ſuis, *ne contendatis in hac coeli via*, cum auctoritate ediceret, Gen. XLV. 24: Aut *Moſen*, qui vobis, *viri fratres eſtis, cur vos iniuriis afficitis*? acclamaret, Act. VII. 26. Aut *Ezechiam*, qui vos, quod ille ſacerdotes & Leuitas, *filii mei ne erretis amplius, vos enim elegit Deus*, &c. regali maieſtate moneret, 2. Chron. XXIX. 11. Aut denique *Conſtantinum Magnum*, qui ſeruis Chriſti epiſcopis, molliter increpatis, *omnes lites exureret*, opto. Quid tamen prohibet Chriſti veſtigiis inſiſti, vobisque magnis apoſtolis puerulum in medium ſiſti, & quid ab illo diſcendum habeatis monere? quid vetat & apoſtolicum vrgere inſtitutum, vt ortis inter vos ob ea quae praeſentis tantum aeui ſunt litibus, contemptiſſimis in Eccleſia diiudicatio committatur? diuini iuris id fuerit, quicquid aliud *ratio ſtatus* iis, qui *ſtatum regni Chriſti* non intelligunt, aut intelligere nolunt, dictet.

19. *Hoc igitur diuino iure freta Eccleſiarum minima, tametſi oppreſſa, Bohemica, orat vos Eccleſiae magnae, vt de rebus tam humilibus, tam tranſitoriis, tam nihili, lites ſeponatis.* Quid enim? *de loci aut dignitatis praerogatiua contendetis.* Atq; Chriſtus omnem ambitionem ſuis adeo interdixit, vt eum qui primatum affectaret ad vltima retrudi mandaret, Matth. XX. 26. & XXIII. 11. 12. *De titulis*? atqui humilitatis magiſter phylacteriorum dilatatione tanquam faetido phariſaico faſtu, damnata, *ibid. 5.* ſuos mutua fratrum compellatione ſatis eſſe honoratos voluit, v. 8. *Contenditis de myſteriorum intelligentia maiore?* atqui omnes, dum hic ſumus, infantes ſumus: vix particellam eorum, quae deducti ad perfectionem (Dei miſeratione) intelligemus, intelligentes. Quid ni balbus balbum vel intelligat, vel ferat? *de praebendorum iure contenditis*? atqui Chriſtus, *beatius eſt dare quam accipere*, Matth. XX. dixit, ſuisq; ad euangelii praedicationem emiſſis, curam Zonae interdixit, Matth. X. 9. addita regula, *dono accepiſtis dono date.* Apoſtolis vero gloriandi materia fuit, *euangelium gratuito praedicaſſe* (etiam apud opulentiſſimos Corinthios) vt ne oneroſi eſſent cuiquam, 2. Cor. XI. 7. 9. *& ex euangelio diteſcendi ſtudium mercenariorum*

nariorum character maneret, ibid v. 20. & alibi saepe. Sinceris ergo Christi seruis Christum imitari, apostolorumque successoribus, apostolorum vestigia premere, gloriatio sit in domino.

20. *Si adhuc paruitas obstat*, dicendum erit cum Sirach, *parua inter volucres apis est, principium tamen dulcoris fructus eius*, Sir. XI.3. *Formica quid abiectius?* ad eam tamen vt prudentiae magistram, toties ablegamur? & nonne respublica parua etiam ordinatissima esse potest, maiori cuicunque in speculum? *naue ferar magna, aut parua, vehar vnus & idem*, dicet sapiens. Nimirum *quantitatis nulla est efficacia* (nisi forte vt mole ruat sua:) *actiones a forma fluunt*. Ausi sunt maiores mei confratrum euangelicorum litibus (in Germania, Heluetia, Polonia) fraterne sese interponere, auxilioque Dei aliquid alicubi egisse: quid ni nos eorum reliquiae litigantium adhuc reliquias inclamare? ausi Maximiliano imperatori Ecclesiae reformationem suadere (*hist*. 108.) quid ni nos extremi ad extremum, deducti idem optare? Beati martyres nostri, *Hus & Hieronymus*, in mediis flammis cantabant hymnos Deo, caussae bonitate freti: quid ni nos eiusdem caussae heredes ad vltimum vsque? triumphatori cum Christo, virtute illius non tantum in Babylonicis flammis, sed & post illas, vltimasque mundi flammas.

21. *Quid autem requiris*, dicet quis? Respondeo: *commiserationem. Commiserationem dico vestri ipsorum, vt ne* vos sic constanter perditum eatis, o Christiani. *Quomodo perditum*? quomodo Christus dixit: *omne regnum aduersus sese diffidens vastatur, & domus aduersus sese diffidens cadit*. Vos enim, o popule Christiane, quam varie, quam atrociter, quam noxie (ad mutuam vsque euersionem) diffideatis, testes sunt coelum & terra. Non diuersas tantum *nationes, vrbes, familias*, diffidere dico, sed & easdem *nationes, vrbes, familias*, intra seipsas tot modis dissociari, discrepareque, vt vix alibi exemplum. Quasi data opera coniurassetis agere contraria illis, quae mandauit Christus, vt *essemus vnum*. Attendite obsecro quid Paulus dicat: *si eodem loci conueniret tota Ecclesia, & omnes loquerentur linguis* (nouas linguas diuinitus edocti) *ingrederentur autem idiotae aut infideles, nonne dicent, vos insanire*? 1. Cor. XIV. 23. Quid ergo fieret, si nunc tota in vnum locum, ex tot Christianis gentibus & sectis congregata Ecclesia, conspici posset? omnesq; hos iurgantes, mordentes, digladiantes, & sibi inuicem digitos, manus, pedes, capita, amputantes, viderent infideles, quid dicerent? furiis nos agitari. Annon autem ita est? *altero iam seculo omnium scholarum & templorum pulpita nihil nisi altercantur, odiaque alii in alios concitant atrocissima*: cum tot in publicum prouolantibus criminosis, & infamibus aduersus inuicem scriptis, vt mundus iam non ferat. *Quadragintaque insuper annis omnes Europeae gentes nihil aliud egerunt, quam quod Midianitae olim, tubarum Gedeonis clangore in vertiginem acti*: vt obuersis

ſis inuicem gladiis ſeipſos confoderent, mutuisque vulneribus (ſine extraneo hoſte) conciderent? Vident autem omnia haec, & rident, Iudaei & Turcae, mirabundi, quomodo ſic in ſenſum reprobum dati ſimus, vt non expectato illorum gladio, propriis nos conficiamus armis, reſiduis etiam nobis mox illorum praeda futuris. Talis certe riſus, propudioſus nobis, fuit *Solymanni Turcarum imperatoris*: cui cum (poſt ademta Chriſtianis quadraginta per Aſiam & Europam regna) Chriſtianos reges & reſpubl. foedere inito bellum parare, nunciaretur: ſublata manu, diuaricatisque digitis. *Quam parum metuo, vt iſti mei concreſcant digiti, tam parum illam Chriſtianorum coniunctionem metuo*, dixit. Atque ita fuit, vt illi tam communi ſuo tunc hoſti victoriarum curſum ſiſterent, conuenire inter ſe non potuerunt, nec adhuc poſſunt: de ſe ipſis autem euertendis conueniunt ſemper. Maxime demum, & omnium furioſiſſime, poſtremis hisce 40 annis: quibus per ipſos Chriſtianos tantum Chriſtiani ſanguinis profuſum eſt, quantum poſt hominum memoriam a nullo extraneo hoſte. Tantaque Chriſtianis regnis paſſim inducta vaſtitas, vt cum propheta exclamare liceat; *niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma & Gomorrha eſſemus. Eheu, eheu, eheu!*

22. Haeccine vero ſunt *virtutes veſtrae, popule Chriſtiane, annuntiandae in laudem eius qui vos vocauit in admirabile lumen ſuum? vt apoſtolus loquitur, vosque* propterea *genus electum, regale ſacerdotium, gentem ſanctam, & populum, quem ſibi vt proprium vendicat Deus, appeliat?* 1. Pet. II. 9. Eheu, eheu! Venite, oſtendamus nos nobis ea forma, qua nos ſibi & nobis, ceu in idea, delineauit, plaſmator noſter. Ipſe dico Filius Dei, qui nos ad imaginem ſui reformaturus ita loqui orſus eſt.

Beati pauperes ſpiritu; quoniam ipſorum eſt regnum coelorum Matth. V. 3. Sed vbinam eſtis pauperes ſpiritu Chriſtiani? quis nunc non opinione ſua plenus, dicit, *diues ſum & locupletatus, nullius egeo? Apoc. III. 17.*

(2) Pergit Saluator: *Beati mites, quoniam terram poſſidebunt*, v. 4. Vbi eſtis mites? terram quidem poſſidere volunt Chriſtiani: ſed etiam inter ſe ferro & flamma partiendo.

(3) *Beati qui lugent; quoniam ſolamen recipient*, v. 5. Recipere ſolamen nemo iam Chriſtianorum cupit, ſed non egere ſolamine: hoc eſt in praeſens potius gaudere, voluptuari, delicate agere.

(4) *Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam; quoniam ipſi ſaturabuntur*, v. 6. Vbi ſunt iſti? opes eſurire & ſitire, ſeque carnis cupiditate, oculorum libidine, & faſtu vitae explere, communia ſunt per totum Chriſtianum orbem ſtudia.

(5) *Beati misericordes; quoniam ipsi misericordiam consequentur*, v. 7. Immisericorditer inuicem tractare, vi & fraudibus grassari heroicae artes factae sunt Christianis.

(6) *Beati mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt*, v. 8. Mundum malumus quam munditiem, luxurien quam temperantiam: molliores quam antediluuianus mundus, aut Sodoma aut Gomorrha, facti.

(7) *Beati pacifici; quoniam filii Dei vocabuntur*. (v. 9.) Quam simus pacifici, lites, iurgia, bellaque furiosa quibus nos mutuo euertimus, loquuntur.

(8) *Beati qui persecutionem patiuntur*. v. 10. &c. Quis credit? praeter miscellam quandam stultam, deliram, contemptui datam plebem. Ceteri Christiani vultures esse quam pulli, lupi quam oues, malunt: crucis mysterium exoleta res facta est apud eos.

Eheu Christiani, quam praeter nomen nihil retinetis Christiani! quos Christus e mundo se elegisse dixit, Io. XV. 19. nihil iam nisi mundum sapiunt, loqnuntur, quaerunt, Eheu!

23. Quid autem agitis vos *Euangelii ministri, populi Christiani magistri*, quos ad euocandum electos mundo Christus misit? Siccine ille vos populum suum instituere docuit? Diogenes philosophus, adolescentem indecore se gerentem conspicatus, plagas ingessit paedagogo, *siccine hunc instituis?* inquiens. At populus Christianus vestri sunt discipuli, o pastores! vos eorum ad Christum paedagogi, 1. Cor. IV. 15. Nonne metuitis ne coelestis Διογενής (Dei Filius) dissolutissimos & abominabiles discipulorum vestrorum videns, diuque tolerans mores tandem vos plagis adoriatur suis. Minatur certe, Ier. XXIII. 1. *Vae pastoribus, qui dispergunt gregem pascui mei!* Et Ezech. XXXIV. *Vae pastoribus qui pascunt seipsos! adipem comedentes lanam induentes, quod optimum est mactantes, gregem tamen non pascentes, infirmum non solidantes, aegrotum non sanantes, confractum non obligantes, depulsum non reducentes, pereuntes non requirentes, sed vi dominantes ouibus meis, &c. Ne viuam ego, dictum est Domini Iehouae nisi reposcam gregem meum e manu ipsorum, & faciam ut cessent pascere seipsos.* Pascitis enim plerique (quam vere viuit Deus) nonnisi vos ipsos: salutis populi nulla vobis seria cura. Nemo vestrum pauper esse vult, sed diues, opulens, nullius egens! & quomodo igitur alios beatam illam Christi paupertatem doceat? nemo corde mitis, & humilis, aliisque cedens, sed vt sibi alii cedant omnes: & vnde igitur mansuetudinem & obedientiam (suaue illud iugum & leue onus Christi) discant Christiani? verbo, *crucem declinatis omnes, qua vel ipsi crucifigatis carnem cum affectibus & cupiditatibus suis, vel aliunde impositam toleretis patienter: & quomodo igitur ad imaginem crucifixi effingere potestis alios, vos ipsos non per omnia conformantes crucifixo? eheu! totus Christus paradoxus factus est populo Christiano:* quia eum talem

talem repraesentant duces sui: qui suis exemplis alia, prorsus alia docent, quam docuit Christus. Eheu!

24. *Vos autem humanis rebus cum potestate praesidentes vicarii Dei, reges, principes, ceterique in eminentia constituti:* nunquam e summo illo fastigio (vbi vos tanquam in suprema specula locauit Deus) prospectando, quid rebus humanis fiat melius attendere incipietis? de vobis dictum est: *rex solio iudiciali insidens, dissipat oculis omne malum*, Prou. XX. 8. Iudicium quidem Dei est, sed traditum vobis: quis ideo *Deos, filiosque excelsi* appellauit, Psalm. LXXXII. 6. Vestrum ergo est insidere throno: sed oculis in omnia apertis, fortiterque mala omnia dissipantibus. Eccur igitur tot mala in orbe Christiano, potestati vestrae submisso toleratis? cur non populum Christianum a tot flagitiis *potestate gladii* (si pastores *potestate clauium* non possunt, aut non curant) cohibetis? cur ipsos pastores tantam in ataxiam prolapsos in ordinem non cogitis? cur vestrum nonnulli eos vobis rerum Dominatoribus, dominari permittitis? cur eos, qui vobis & populo ad coelestia duces esse debent, terreni immergi toleratis? oculati hic profecto erant Bohemi, *qui clericis seculariter non esse regnandum* in Basiliensi concilio asseruerunt, & disputatione dierum 50. e scripturis inuicte demonstrarunt Hist. 38. 39. eoque vt ex eo tempore apud se inter ordines regni haberentur, neque comitiis regni, aut iudiciis politicis vllis vuquum assiderent, obtinuerunt: vsque ad nuperam illam postremam liberae gentis & Ecclesiae cladem; vbi supremo etiam procerum ordini antelati, regnareque iussi sunt. Sed vbi manebit illud Christi, *vos autem non sic*, Luc. XXII. 26. Aut liberum est Christianis non audire Christum? atqui vox de coelo lapsa est, *hunc audite! sub tribus commoueri terram, & quartum non posse sustinere, sapiens obseruauit Salomon. Nempe si regnare permittatur, cuius erat seruire; si stulto permittatur saturitas; si exosa maritetur; & ancilla fiat heres herae suae* Prou. XXX. 21. 22. 23 Inuersio enim haec est rerum, absurda & intoleranda: qualium cum plenus sit mundus, totaque res christiana, cur toleratis vos Dii terrae, quos excelsus suo sedere solio, oculisque dispellere omne malum, iussit? An vt ne vnquam desit, sub quo gemat & commoueatur terra? eheu!

25. *Si aliquando euigilandum est o Christiani, euigilemus iam! euigilemus per Deum viuum!* vt se cor nostrum conuertat ad patres nostros, resq; nostrae in eum statum, quo fuerunt ab initio: *ne Dominus veniens percutiat terram anathemate* (Mal. vlt. vlt.) Eo namque abominationum prolapsi sumus (etiam mutuis persecutionibus & lanienis) *vt quibus nos rebus cultum praestare putamus Deo* (humanis victimis, Ioh. XVI. 2.) *iuret Deus se non praecepisse, nec sibi ascendisse in cor suum: ideoque se dissipaturum haec, & subuersurum omnes gladio, &c. Ier. XIX. 4.*

26. Anno 1529. facta fuit in Germania principum & ordinum, aduersus latum contra conscientiarum libertatem edictum, *protestatio*: a qua euangelicis PROTESTANTIVM appellatio fuit attributa, & hucusque. At ecce, *post elapsos 130. annos, nondum caussae desunt contra conscientiarum oppressores protestandi!* non tantum illos, qui tunc & nunc soli regnare auidi neminem contra hiscere volunt, sed & iam contra *vos ipsos protestantes*: quia & vos violentiis mutuis omnia impleuistis, nec cessatis. Dum pro conscientiarum libertate zelatis omnes, eam tamen in vobis inuicem oppugnatis omnes: nemo vel tantillum a se dissentientem tolerare sustinens. Eheu quid fit? semperne protestationes erunt contrariae facto? *Quid si iam Deus ipse protestari contra omnes incipiat? Christianos non esse Christianos*: quia leges Christi non seruant. *Catholicos non esse catholicos*: quia non vt omnibus bene sit, sed sibi tantum solis, quaerunt. *Euangelicos non esse euangelicos*: quia contra euangelium viuunt. *Reformatos non esse reformatos*: quia dum ceremoniis differre ab aliis volunt, vita nihil differunt. *Eheu exorbitauimus omnes! ego etiam cum meis: vae nisi emendamus!*

27. Ad quam emendationem vt nos disponat Deus, non solum protestatur verbo suo, *audite coeli & terra: filios mihi enutriui, illi autem rebellant in me*; sed et castigat bellis atrocibus, aliisque plagis. Nos tamen nec dum euigilamus? adhuc Ionas praeuaricator, propter quem excitatae procellae nauem quatiunt, ad nauigii latera altum dormit, communis interitus securus? (Ion. I. 5.) *omnes nos illi Ionae sumus, inobsequiosi Deo*, propter quos turbata est abyssus irae Dei, communem totius Christianitatis nauem iam iam absorptura; quanquam non absorpserat ibi. Ibi enim *tametsi diuersorum Deorum cultores, in communi tamen periculo communiter ad preces conuersi orabant omnes, suum quisque inclamans Deum*: (v. 5.) Nos tametsi vnius Dei cultores, ne fauces quidem mortis eo, vt communiter ad Deum conuertamur, deducere possunt; sed eiulantibus aliis, alii iubilant; pereuntibus aliis, alii exultant. Eheu confusionem in communi naui nostra! quod magis, *ibi crimen fatente Iona, seque interitui pro aliis deuouente, non festinarunt illum eiicere; seruare potius quaerebant* (v. 10.) At nos procellarum caussas alii in alios detorquendo, praecipitamus furiose, quem quisque potest: eheu! *Ibi vt nauem littori appellere, nocentemque cum innocentibus seruare possent, laborarunt strenue omnes*, v. 13. Apud nos aliis ad mortem vsque sudantibus, alii otiantur; alii remigare volentibus remos excutiunt: aut si propellere quoque videri volunt, alii huc alii illuc propellunt, omnia confuse, & cum tumultu, rixis, pugnis. Nonnulli furore quodam acti communem nauem sub aliis perforant; modo vt alios perire videant, vna perituri. Eheu, eheu!

28.

28. *Quid ergo tandem fiet, si pergimus?* pereundum erit naui, qua vehimur, necessario: siue a fluctibus eam extrinsecus obruentibus, gentium infidelium super nos diluuio; siue a nobis ipsis, sic in mutuam perniciem concitatis. Vae tibi Ecclesiae nauis, talibus vectoribus; remigimus, naucleris! nisi ab hac vertigine liberatis aliam Deus indat mentem.

29. *Ecquid autem consilii vel spei?* spei multum in misericordia Dei, si consilia sana vellent audire homines. *Quae illa?* qualia nobis in naue Ionae, iam iam subuertenda nec tamen subuersa; & in ipsa Niniue, iam iam peritura nec tamen pereunte, ostenduntur. *Primum*, vt quisque praeuaricator cum Iona euigilet, culpamque confessus, iudiciorum Dei abysso humiliter se permittat: eadem opera & alios discrimine leuaturus, & ipse forte gratiam inuentus. Deinde, vt nauem huius naucleri, orbis Christiani capita, iunctis inter se pro communi salute consiliis, omnia quae ad Deum placandum, homines vero in ordinem redigendum faciunt, salubriter disponant. Tandem vt populus vniuersus, bonis superiorum exemplis & monitis excitatus, ad Deum & virtutem reduci se patiatur: inuocando vnanimiter Deum, quemadmodum illi & isti (in naui & Niniue) fecerunt; nihilque omnium intermittendo, per quae Deo & sibi reconciliari remos pariter ducant, omnibusque neruis ad salutis portum contendant.

30. Propius ad rem veniendo, *salutis Ecclesiae quatuor sunt cardines.* Nempe.

I. *Vt se totus Christianus populus vniat.*
II. *Vt in ordinem redigat.*
III. *Vt vinculis disciplinae colligat.*
IV. *Tandemque spiritu vitae impleat.*

31. *Vniat* dico: vt non simus amplius tanquam oues dispersae, aut grex leonum, vrsorum, luporum, serpentum & basiliscorum, disperdentium se inuicem: sed (quemadmodum promissum est) placide accubantium, simulque pascentium, mansuetorum cum feris, robustorum cum imbellibus, &c. tanquam sub vno pastore grex vnus. *Nec tamen ita vt pecorum grex, vbi promiscua sunt omnia: sed ita vt exercitus acie ordinata* Cant. VI. 3. *vt regnum Messiae*, melius ordinatum quam Salomonis, 1. Reg. IX. & X. *vt ciuitas regni magni*, Psal. XLVIII. 3. *vt domus Dei*, 1. Tim. c. III. 15. vt denique *corpus viuum*, diuersissimis membris diuersarum functionum *plene instructum, perque omnes commissuras coagmentatum*, *spirituque vitae plenum*, 1. Cor. XII. v. 12. Ephes. IV. 12. &c. Absque qua si fuerit, cetera frustra erunt, *vnio* dico, *ordo, connexio*: quia plenissimis etiam membris, decoreque locatis, & bene connexis, corpus, vna absente anima cadauer est.

32. O dispersi per Europam, Asiam, Africam, Americam, perque insulas maris, & per tot religionum, sectarum, opinionum, cerimoniarumque multiuia, Christiani populi! quid aliud iam facti estis, obsecro, quam Ezechielis illa per mundi campos disiecta Israelis ossa? Ezech. xxxvii. 1. 2. Vtinam Deo tempus adducere placeat, quo in vobis omnipotentem suam exerceat virtutem! iubendo vt sonitus fiat & commotio, appropinquantibus sibi ossibus inuicem, v. 7. *haec foret vnio* vno quoque ad suum alterum (*ordine membris debito*) colligantibus omnia neruis, assurgenteque carne, & superinducta cute. v. 8. *haec forent vincula,* superueniat denique a quatuor ventis spiritus, qui omnes spiritualiter mortuos perflet, vt viuant, v. 9. 10. *nempe vita Christi*: Quis viuet cum id faciet Deus! Num. XXIV. 23.

33. *Impossibilia optari dicit quis, & nunquam futura.* At optandum tamen est, quicquid bonum est. Hoc autem optare docet Spiritus S. Psal. CXXII. *vt Ierusalem sit ciuitas vna, optime constructa, ciuitas plane coagmentata inter se pariter*, v. 3. *quo vnanimiter ascendant omnes tribus Domini, ad celebrandum nomen Iehouae*, v. 4. *vbi erectum sit tribunal, Christi*, v. 8. *ad conseruandam pacem & tranquillitatem, aeque in praemunitionibus atque palatiis*, v. 6. 7. *vbi omnes Ecclesiae ciues sint fratres & amici, perfecta pace*, v. 8. *commune bonum quaerere & procurare auidi*, v. 9. Ciuis ergo Ecclesiae bonus non est, qui non commune bonum totius Ecclesiae quaerit, aut optat saltem.

34. *Quisque id venatur quod amat*, aiunt. Mihi ergo quia Deus amare dedit, I. *Vnitatem rerum*, praesertim Ecclesiae; II. *ordinem rerum*, praesertim Ecclesiae; III. stabilitatem *rerum*, praesertim Ecclesiae; IV. *vitamque & vigorem rerum*, praesertim Ecclesiae: non possum non illa votis omnibus prosequi. Amissaque *minore nostra vnitate, ordine, vinculis, vita, non possum non maiorem vnitatem, ordinem, vincula vitamque, vniuerso Christiano populo* optare: in quantum *plus esset bonorum habere vnitatem in communitate, quam communitatem in paucitate.*

35. Vtinam Ecclesia aliqua maior & illustrior (quae sit vt ciuitas supra montem posita, Matth. V. 14. elata super colles, Ies. II. 2. caeteris in exemplum initium faciat! *coalitionis* dico perfectae, *coordinationis* perfectae, *connexionis* perfectae, quantumque sub coelo datur *renouationis ad vitam Christi* perfectae. In his enim Ecclesiae perfectio, decor, salus, consistit.

36. VNITATEM Ecclesiae optare debemus, quia optauit qui nisi optimum optare non potuit, optimus saluator. Qui pro nobis in victimam se se sanctificaturus, cum lacrymis orauit: *pater ego me sanctifico pro illis, vt & ipsi sanctificentur in veritate*, Ioh. XVIII. 19. *Omnes credituri in me, o vt OMNES sint VNVM, sicuti tu pater in me, & ego in te: vt & ipsi IN NOBIS VNVM sint, 1. ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, VT SINT VNVM SICVT ET*

NOS

NOS SVMVS VNVM, 22. *Ego in eis, & tu in me, vt sint CONSVMATI IN VNVM: & vt cognoscat mundus quod tu me miseris*, 23. Eheu Christiani, pavescite! amissa vnitate amisimus id, vnde mundus nos esse populum Dei, Christumque esse missum a patre mundo saluatorem, agnoscere debuit. Quam si retinuissemus, mille mundos lucrari iam potuissemus: vt ergo vel adhuc, *ad vnitatem redeamus, vt agnoscat mundus*, &c.

37. Qualem vero VNITATEM optas? qualem mandato & exemplo Christi inchoarunt Apostoli: quorum Ecclesia *cor fuit vnum & anima vna*, Actor. IV. 32. Hoc est, nullum ibi erat partium studium; sed idem omnium sensus & consensus, communisque aedificationis (vt inter eiusdem corporis membra) studium. Vtinam ita reddere nobis COR vnum & ANIMAM vnam, placeat Deo! vt pastores cum grege quisque suo; & grex quisque cum pastore suo; & Clerus totus inter se; & populus totus inter se; Dominatoresque omnes cum subditis suis; & subditi cum dominatoribus suis; tota quaeque Ecclesia intra se; & omnes eiusdem regni aut prouinciae Ecclesiae intra se, vnum sint corpus vnaque anima!

38. *Aperi oculos popule Christiane! & agnosce extra vnitatis fundamentum toti aedificio Ecclesiae nihil esse similitudinis, dilabida omnia.* Omnibus in rebus (naturalibus, artificialibus, moralibus) vnica salutis & prosperitatis basis est *vnitas*: ad quam sic reducenda sunt omnia, prima & vltima, summa & ima, dextra & sinistra, vt motu vno moueantur omnia. Ad hanc ideam construxit Deus mundum, & in mundo singularia omnia. Animalis puta cuiusuis (imo & plantae cuiusuis) corpus ligamentis perpetuis vndique cohaerens. Ad eandem ideam omnem humanam societatem (Ecclesiasticam etiam) reduci necesse est: *quia vbicunque multitudo ibi confusio, nisi multituto* (ordinis vi) *reducatur in vnitatem.* Vnitate rupta, impossibile est multitudinem non dilabi: quia inpossibile pluralitatem (vnionis vinculo non connexam) non venire in dissensionem, & ex dissensione in pugnas, & ex pugna in interitum.

39. Non sufficit tamen ad plenam Ecclesiae incolumitatem VNITAS, *addendus est ORDO*: quia Ecllesia non est corpus ex partibus similiaribus collectum (vt est arenae ceruus, aut lignorum strues, aut pecorum grex, aut corpus lumbrici, vbi partibus satis est simul esse) sed ex variis membris, loco, situ, forma, officiisque distinctis constructum: quemadmodum in domo, vrbe, exercitu, corporeque humano, videre est. Vbi vnumquodque suo loco (ima imo, summa summo, intermedia intermedio, iuxta gradus) vt se contineat, & quod sibi specialiter demandatum est agat, necesse est; aut turbabuntur omnia.

40.

40. *Qualem vero Ecclesiis optamus* ORDINEM? qualem iterum instituit Christus, & obseruarunt apostoli. Nempe *vt sint qui praesint & praeeant, & sint qui subsint & sequantur, ac obsequantur, subordinatione a maximis ad minimos legitima.* In primis autem, *vt vnusquisque in vocatione, qua vocatus est, maneat; stationem suam non deserendo, alienam non inuadendo*, 1. Cor. VII. 17. Christus exemplo praeiuit: qui (in vita prophetico fungens munere, in morte sacerdotali, in coelis regio) dum in prophetico versantem creare vellent regem, declinauit, Ioh. VI, 15. dum ad externorum bonorum adhibere dispensationem, recusauit, Luc. XIV. 14. Apostolisque simile dedit mandatum, secularibus sese non immiscendi negotiis, Luc. XXII. 26. Confusio igitur in Ecclesia est, si personae ad Ecclesiastica munera vocatae secularibus sese rebus (possessionibus, dominiis, iudiciis, bellis &c.) implicent: aut contra. Prioris confusionis exemplum in Papatu omnes vident: vbi Ecclesiastici vtriusque gladii potestate arrepta, spiritualiter & seculariter dominantur. Posterioris in reformatarum Ecclesiarum parte oculatiores: vbi gladii spiritualis potestatem Ecclesiae pastoribus politici, nec eam exercere permittunt. Qua de re utile aliquid Ecclesiam Dei monendi, pientissimi Theologi *Oleuiani* obseruatum dat occasionem, abominatio autem illius rei, extremaque pernicies, non tacendi imponit necessitatem.

41. Oleuianus ita (supra Hist. pag. 39. §, 115.) *Cum tristem faciem Ecclesiarum reformatarum in Germania intueor, totus bene cohorresco. Video politias hospitia fuisse Ecclesiae, at iam multis in locis hospitia mutantur in dominia: vt libere in Ecclesias, adeoque illam coelestem doctrinam, dominentur*, &c. Quid hoc sit, explicat *Ioan. Valentinus Andreae*, primarius Lutheranorum Theologus „(in augurali sua Tubingae anno 1642. habita oratione) his verbis. Impo„tens Papa super Caesares, reges, omnemque magistratuum potestatem, „vsurpatum imperium (quod insolito quidem, non tamen absurdo nomi„ne, *Papa Caesareatum* quis appellarit) diuino spiritu roboreque aggressus „Lutherus, iura dignitates, coronasque cum sceptris, libertati restituit, „restitutasque verbi diuini auctoritate suffulciuit. Intellexit facile Satan, „quam immedicabile sibi vulnus inflictum esset hac magistratuum libertate, „fundamentaque regni sui labefactata. Itaque a vi ad artes & stratagemata „conuersus, quod nemo id metuebat id tentans (indignum sane tanti be„neficii pretium) pro *Papa-Caesareatu* (inuersa scena *Caesareo-papatum* institu„it, Ecclesiaeque Christi (vix dum Romanum carcerem egressae) obtrusit. „Quaeritis quid hoc verbi sit? triste profecto Ecclesiaeque progressibus no„xium: quod Conradi Schlisselbergii (excellentis quondam nostratis The„ologi) verbis, quam meis, explicare malo. Est, inquit, *Caesareo papatus „confusio Ecclesiasticae & politicae potestatis, qua domini politici in aulis & ciuitatibus*,

bus, sub praetextu custodiae, vtriusque tabulae, rapiunt sibi gladium spiritualem, " *ac se dominos supra ecclesiam & ministerium verbi constituunt: praescribentes no-* " *uas, periculosas, ambiguas, & verbo Dei contrarias, formulas obligationis, seu* " *notulas docendi, orandi, conciones disponendi, magistratum venerandi, peccata &* " *errores laxandi, sacramenta & claues administrandi, ceremonias in templis ado-* " *randi; ac penes se, & suos aulicos ac senatum, volunt esse supremam, & quasi* " *Dictatoriam potestatem caussas Ecclesiasticas audiendi, cognoscendi, diiudicandi;* " *eligendique & vocandi ministros, atque abdicandi eosdem, quos, & quando velint;* " *Ecclesia siue consentiente, siue dissentiente. Omnia in eum finem, ne ipsi a spiritu* " *Dei per fideles concionatores arguantur, & vt pax politica* (iuxta eorum opinio- " nem) *conseruetur*, Haec Schlisselburgius."

42. Edidit vero *I. Valent. Andreae* peculiarem libellum, sub titulo APAP (i. e. inuersus PAPA) quo monstri illius noui, *Caesareo-papatus*, portentosam abominationem, exitiososque affectus, describit. Esse versutissimum Diaboli stratagema, ex euangelii ministris sibi fingere ministros status, & seruos Christi transformare in seruos hominum: circumiicereque Prophetis vincula, ad reddendum eos aut mutos, aut timidos, ne sint viri obiurgantes; Ezech. III. 25. 26. Recte enim Chrysostomus: *hoc est enim malorum caussa, si Ecclesiae propositorum auctoritas periit, nullaque illis reuerentia, nullus honor, nullus metus, habetur*, Homil. II. in 2. ad Tim. Nempe cum magistratus argui non vult, neque volet populus: quia *regis ad exemplar semper componitur orbis.* Atque tum Ecclesia fit qualis fuit prophetarum tempore, effrenis, contumax, corripi impatiens: *nemo eos arguito, nemo increpato quenquam: nam populus hic similis est contendenti cum sacerdote*, inquit Deus, Oseae IV. 4.

43. Vnde factum, vt istis in Ecclesiis (vbi *Caesareo-papatus* dominatur) *altera clauium regni coelorum neglecta, spreta, amissa sit.* Nescieram ego id, testor omniscium, nec scirem forte hactenus (quid aliena in domo fiat incuriosus) nisi id ante annos quatuordecim casu innotuisset. Parcam nomini (loci & personae) rem recitabo paucis. Contigit in primaria Germanica vrbe primarium Ecclesiae pastorem alloqui. Dixit is, dudum sibi optatam occasionem cognoscendi, *vtrum libellus quem aliquando legisset*, ratio Disciplinae ac Ordinis in Ecclesiis FF. Bohemorum, *veram contineret istius Ecclesiae historiam? an vero ideam solum, quomodo constituenda esset Ecclesia?* quaerebam *cur dubitaret*? respondit. Quia imaginari non possum aliquam exstare nunc in orbe Ecclesiam. Respondi: historiam recitari, non figmentum. Veras fuisse leges, tametsi non satis obseruatas: ideo nunc eleges coelesti disciplina castigari. Ille: *o vos beatos, qui vtramque habuistis clauem! nos alteram amisimus, ligantem. Tales nos constituimur in domo Dei*

 oeconimi,

oeconomi, qui horrea, cellas, cistas, omniaque promptuaria, semper aperta relinquere, nunquam claudere, eoque sancta dare canibus, margaritasque ante porcos proiicere, tenemur. Noui ego, inquiebat, *in coetu meo profanissimos homines, auaros, raptores, ebriosos, adulteros qui ad confessionem & coenam accedunt, & a me absoluuntur, cras in volutabrum certo redditiuri suum.* Dixi. Non absoluendi sunt nisi emendationem promittant: respondit: *tentaui, non procedit. Diffamant me tanquam nouum Papistam, aut Caluinistam. Amarescit mihi vita*, &c. coepitque suspirare ac lacrymari.

44. Historiam recito, in veracissimi Dei conspectu: si forte vel sic enormitas & pernicies, aeque *Caesareo papatus* atque *papa-Caesareatus*, agnosci possit. Æque enim hic atque illic ordo Ecclesiae funditus conuellitur, perque ataxiam talem & peccata & poenae cumulantur. Nonne euangelicorum ille *Caesareo-papatus* similitudinem habet Michae illius Ephratensis, Deum nouum sibi quem domi suae haberet, & sacerdotem qui ad praescriptum seruiret, fingentis? Iudic. XVII. Annon Ieroboami politicam prudentiam, vitulos sibi Deos, vitulinosque sacerdotes ministros (quia sic ratio-status suadebat) architectantis, repraesentat? attendite obsecro antiqui & noui Ecclesiarum informatores, totque diuersis (contrariis etiam) modis reformatores & transformatores Deus non irridetur: quod quis seminauerit, hoc & metet. *Aaron sacerdos* cum *Maria prophetissa*, excutere tentarunt *Mosis principis* auctoritatem: punitique sunt a Deo lepra, Num. XVII. 10. 11. Rex Vsias contra, spreta sacerdorum auctoritate munia eorum vsurpauit: punitus & ipse lepra, 2. Chron. XXVI. 16. Nunc ergo dum apud Christianos vtrumque hoc peccatum peccatur, mirumne, si spirituali lepra aliisque plagis hi & illi afficiantnr? Vtinam Romanus Aaron cum sua Maria (Canonistis suis) erratum agnoscens reddat Caesari quod Caesaris est: contentus eo quod sibi est assignatum, spirituali ouium Christi cura, Ioh. XXI. 15. Quod solatium pro Caesareo papanis non exstat. Scriptum enim est:. *fuitque Vsias rex leprosus vsque ad diem mortis suae*, 2. Chron. XXVI. Vtinam ergo saltem cum Vsia festinent templo egredi! v. 15. h. e. Ecclesiae diuinitus datam, humano vero errore (& Satanica fraude) ablatam, clauium coelestis regni potestatem, restituere! prorsus resipiscendi, luxatumque Ecclesiae ordinem reparandi tempus est.

45. Venio ad DISCIPLINAM, tanquam Ecclesiae in vnitate ac ordine continendae diuinitus datum medium, ligamen, vinculum. Appellauit hanc Christus *salem*, Marc. IX. 50. quia sal putredini obstat, alimentisque saporem & salubritatem conciliat: ita disciplina morum corruptioni medetur, facitque vt cum timore ac tremore salutem operando nostram, sollicite nos intra officii metas contineamus. Non frustra autem dixit Dominus:

omnis

omnis homo igne salietur, & omnis victima sale salietur, v. 49. sed ad disciplinae in omnem hominem, qui se in victimam offert Deo extendendae necessitatem agnoscendum. Quia seuerum Dei mandatum est, Leuitici II. 13. *Quicquid Domino obtuleris sale condies, nec auferes sal foederis Dei a munere tuo. In omni oblatione offeres sal.* Quod vtinam *Caesareo-papani* illi, qui Ecclesias suas sine omni disciplina, victimasque suas (seipsos) sine omni sale, esse volunt, recogitent! quam inuito Deo se omni disciplinae eximendo, periculosam animae affectent licentiam!

46. *Qui autem disciplinam administrabit? quis saltem hunc super victimas Dei* (omnes Deo consecratas animas) *sparget?* respondet Christus ad apostolos, *vos estis sal terrae*, Matth. V. 13. Ergo apostolorum in officio successores, Ecclesiae pastores. Ergo qui his Ecclesiasticam disciplinam manibus excutiunt, salem eos sine salsedine esse volunt. Quo animae suae vsu? eodem quo sibi a locis suis dapes insulsas praeberi vellent. Quid est decipere seipsum, si hoc non est? suauia malle quam salubria. Sed & attendant! Christus postquam dixisset, *vos estis sal terrae*: addit immediate, *quod si sal euanuerit* (infatuatus erit, salsedinem amiserit) *quonam salietur? ad nihil valet, nisi vt foras eiiciatur, conculcetur.* Cogitate quaeso, qui vestrum sal (apostolos vestros) sine sale esse vultis, quales eos (quantum in vobis) in conspectu Dei faciatis. O quam haec expendenda sunt!

47. *Concessa vero disciplinae in Ecclesia necessitate, qualis illa optanda?* respond. Qualem instituit Christus, & vsurparunt apostoli: *vigilans, seuera, tota spiritualis & salutaris vigilans*; in omnes exorbitantes extendenda, pro delicti tamen gradu, Matth. XVIII. 15. *seuera*, sine prosopolepsia in carissimos etiam, aut qui primaria Ecclesiae membra, maximeque necessaria videantur, exercenda. De quo memorabilissima est dispositio Christi, quomodo nemini scandalorum caussam obiicienti parcendum sit. Siue quis tibi sit, vt *manus tua* (inquit ad Ecclesiam) actiones tuas omnes dirigens ac gubernans (vt *presbyter* ipse, *Episcopus, pontifex*) siue vt *pes tuus* te baiulans (vt *magistratus* aliiue *potentes*) siue vt *oculus*, tibi lumina ministrans (vt quicunque subtilissimi doctores) *amputa illam & istum, & erue hunc, inquit. Quia melius est tibi manco, claudo, lusco, ad vitam conseruari, quam plus membris interire*, v. 8. 9. Melius ergo etiam Ecclesiae, disciplinae vigore ac rigore a scandalis sese praeseruanti, exilem, obscuram, mutilamque esse, quam cum toleratis peccatorum scandalis ad quamcunque amplitudinem, opes, honores, splendoremque mundo conspicuum, se promouere. *Tandem disciplina Ecclesiae debet esse proportionata regno Christi, quod totum est spirituale.* Ergo *probra, proscriptiones, multae pecuniariae, carceres*, cippi, *supplicia* (quae sunt ciuilis poenae species) non sunt arma militiae nostrae: sed *commonefactio*,

factio, confusio, terror, tandemque iudicio diuino, exequutorique huius Satanae, traditio. Omnia tamen haec non nisi *sancta intentione*: vt reliqui in Ecclesia metuant, 1. Tim. V. 20. ipsi vero peccantes ipso terrore ex flammis peccatorum & mortis) expiantur, Iud. v. 23.

48. Restat, *quomodo Ecclesiae corpus* (bene coadunatum, bene ordinatum, beneque attentionis vinculis colligatum) *spiritu insuper Christi implendum sit totum.* Hoc enim aliud quid, & ab istis diuersum, est: quia & philosophicum aliquod *collegium*, & *respublica* politica (Spartana vel alia, etiam formicarum vel apum) & Pharisaeorum *synagoga*, esse potest bene vnitus, ordinatus, colligatusque coetus, nondum tamen erit corpus Christi, Ecclesia, spiritu eius destitutus. Nam *si quis spiritum Christi non habet, is non est eius*, Rom. VIII. 9. Quid ergo est *spiritus Christi*? Spiritus vitae Dei, homines in Adamo mortuos viuificans, 1. Cor. XV. 4. 5. id est a Deo auersos Deo obuertens, e transgressoribus legis obedientes legi, e ferocibus mites, humiles, patientes; verbo nouos homines, a Satana, mundo, carne, alienatos, seque soli Deo ad faciendum & patiendum omnem eius voluntatem offerentes, faciens. Hoc nimirum est quod Christus dixit: *si quis post me venire vult, abneget seipsum, tollat crucem suam, & sequatur me*, Matth. XVI. 24. Atque id si quis non potest, aut vult, negat suum discipulum fieri posse, Luc. XIV. 26. 33.

49. *Haec mysteria Christianismi quia vulgo non docentur, aut negligenter fit, vt, quid sit esse Christianum, plerique Christiani ignorent, nedum vt sint.* Adam, regit omnes, Christus paucos: qui veterem hominem exuere, nouum (secundum Deum creatum) induere, & in eum transformari, vnusque cum illo spiritus fieri, & non peccare sicuti ille non peccat, pauci laborant. Cum tamen *salutifera illa in Christo gratia Dei ideo illuxit, vt abnegata impietate, & mundanis cupiditatibus, temperanter, iuste, pieque viuamus in praesenti seculo: expectantes beatam illam spem gloriae in aduentu Iesu Christi, qui dedit* semetipsum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi populum peculiarem, accensum studio bonorum operum, Tit. II. Christiani ergo vt tandem serio incipiant esse populus abnegatus mundo, resignatus Deo, terram quidem adhuc inhabitans, sed in coelo conuersationem habens, Phil. III. 20. optandnm & serio conandum est,

50. Ita circa Ecclesiae salutem desideria mea (imo Christi & omnium sanctorum, coeli & terrae) exposui (a §. 30. hucusque.) Iam quia effectus sine efficiente non datur; Deusque quod ordinarie agit, per ordinaria agit media, homines: quaero nunc, si videamus Deum hodie circumspectare virum, qui obducat sepem, consistatque in irruptione, reperturusne aliquem esset? an vero nemine reperto furoris effusurus ignem? sicut olim Ezech-

Ezech. XXII. 30. 31. vel si dicentem audiamus, *quem mittam? quis nobis ibit?* nullus ne reperietur Iesaias qui dicat, *ecce ego, me mitte!* Ies. VI. 8. Miserere Deus, & mitte aliquos! non *Iesaias* tantum, in testimonium tantum, & obdurationem, & ad interitum, loquutores, ibid. v. 9. &c. sed potius *Elias*, qui cor patrum conuertat ad filios, &c. Matth. IV. 4. excita & *Dauides*, *Salamones*, *Iosaphatos*, *Iosias*, *Zorobabeles*, *Constantinos*, &c. prolapsarum in Ecclesia tua rerum reparatores gloriosos!

51. Quos vbi gentium excitare dignabitur Deus, dignabuntur illi rursum isthoc honore Deum, vt nihil nisi ad eius praescriptum faciant: quia non humanum opus est, humano tractandum arbitrio, sed illius qui ad Mosen dixit: *inspice, & fac secundum exemplar monstratum tibi*, Ex. XXV. 40. et ad Iosuam: *ne declines ad dextram vel sinistram*, Ios. I 7. vt ergo certi esse queant, fidelisque cum illis populus *Dominum ipsum reparare domum suam*, aeternae regulae loco habebunt illud Domini, *ab initio non fuit sic*, Matth. XIX. 8. Hoc est, *quicquid non est diuinae institutionis, sed illi contrarium, tolli curabunt*, Matth. XV. 13. & quicquid institutum diuinitus, per humanam vero incuriam neglectum, aut fraude interuersum fuisse apparebit, restitui, Matth. V. 17. &c. *Res mediae medio se habent modo*: h. e. quae consuetudo sola inuexit, pietati innoxia, aut placide tolerabunt, aut non nisi necessitate cogente tollent.

52. Alterum erit probe obseruandum, *vt ne quid per tumultum, aut vim* (inuita Ecclesia, aut aliqua eius parte) *fiat*, sed communi consilio & consensu: vt ne nouae rupturae occasio detur. Sapiens est sapientis Elihu consilium: *Iudicium eligamus nobis, & inter nos quid sit melius videamus*, Iob. XXXIV. 4. Patet enim inde, 1. Fieri non posse quia homines aliquando dissentiant. 2. Dissentire tamen non semper esse necesse, cum hominibus res diiudicandi datum sit arbitrium. 3. Diiudicationem vero illam fieri posse, ac debere, placide, disquisitione rationali. *Optimum ergo fuerit lite orta* (sunt autem tot inter nos ortae) *partes conuocari, placide audiri, rationes rationibus* (scripturasque scripturis) *conferri, donec ad rei fundum veniendo nemini quod merito desideret, aut eum ratione opponat, restet.*

53. Coepi ego antea (§. 35.) vt maior aliqua & illustrior Ecclesia negotium hoc (plenioris & sanctioris quam hucusque reformationis) in sancto Dei nomine tentare vellet, optare: nec desino, quia initium vbi vbi faciendum est, si Christianismi in melius mutatio speranda. Nunc quia *nullam sub coelo Ecclesiam videre est, cui plures oculi obuersi, pluraque ad rem tantam suppetant media, & vbi pertinacior optima quaerendi conatus magis vigeat, occasionesque tam illustres offerat Deus, atque in Ecclesia Anglicana*: Te alloquar sponsa Christi, Tuisque profectibus felices apprecabor successus.

54. *Tu Anglicana Ecclesia reuera nostro aeuo es ciuitas supra montem posita, quae occultari non potest,* Matt. V. 14. *quod quam lux mundi Christus fulgentissime radiat; & in qua tot accensae lucernae* (profunda spirituali sapientia libri) *candelabris exponuntur, vt vestro de lumine tot Christianae gentes lumen mutuentur, libros vestros legendo, certatimque suas in linguas transferendo.* Vt quod de Thessalonicensibus suis suo tempore dixit Apostolus, de vobis dici possit, *Euangelium Dei apud vos esse non in sermone tantum, sed & in virtute, & in spiritu sancto, & in plenitudine multa, vosque factos esse exemplaria omnibus credentibus,* 1. Thess. I. 5. 7. Quam gratiam vobis non inuidere, sed augmenta in ea optare, pietatisque zelum imitari, conuenit.

55. *Media perfectioris reformationis vobis prae aliis suppetere, dixi:* quia institutis apud vos integro iam seculo de omnibus mysteriis regni Dei meditationibus, editisque de omnigenis materiis libris, id egisse videmini, quod Salomo, exstructurus gloriosum Deo templum, primò sexennio egit: conquirendo materiarum apparatum, desecandoque ligna in Libano, & conquadrando lapides, & fundendo vasa in terra argillosa, comportando denique aurum & gemmas, pro splendore domus Dei. Quemadmodum ergo tunc vltima compositio difficilis non fuit Salomoni, post elaborata prius particulatim omnia, ita nec vobis esse poterit: in tanta praesertim operationum copia, ingeniosissimo quoque industriam huc suam conferente,

56. Nam quemadmodum ibi tot milleni erant alacres operarii, & inter eos solertissimi artifices, qui sub sapiente Salomonis directione (certando quasi aemula diligentia) perficere festinabant omnia: ita in vestris sanctam illam aemulationem integro illo seculo (durante licet de regiminis Ecclesiae forma dissidio) videre est. Vbi tum ab aliquibus reuerendis Episcopis (Iuuello Andrews, Halle, Vsherio, &c.) tum ab aliis sapientibus & piis viris ex iis qui repurgatior a superstitionibus pars videri & esse studuerunt, tot amussitata opera concinnata sunt, vt statuendum existimem, ideo coelestem Salomonem has inter operarios suos permisisse, integroq; seculo tolerasse contradictiones, vt per mutuam aemulationem omnia vtrinque tanto exquisitiora fierent. Ecquid igitur restat, nisi vt idem conatus ad elaborata per partes integre iam componendum, aequali vtrinque zelo extendatur?

57. Quo & occasiones ipsae, quales toto illo seculo non habuistis, nec adhuc vlla Christiana gens habet, inuitant. Tranquillato enim iam apud vos turbulento nuper rerum statu, reductisque halcyoniis, & reddito reipublicae glorioso capite suo, & in communem salutem communiter conspirantibus patriae patribus, ipsoque feruentibus votis cooperante populo,

pulo, & bene vndique vicinis apprecantibus: annon coelestis sponsus suam apud vos sponsam alloqui credendus est? *Iam hiems transiit, imber abiit & recessit. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit: vox turturis audita est in terra nostra. Surge amica mea, formosa mea, veni.* Cant. II. 11. In veritate Salomonea vobis oriri videntur tempora; vbi non tantum sub vite sua, & sub ficu sua, sedere licebit vnicuique, sed & domus Dei aedificabitur, paratis iam eo requisitis omnibus: modo vt sapientiae & zeli Spiritu ad plenum impleat Salomonem vestrum Deus, orare ne intermittite!

58. Faxit vero Deus, vt elaborata hactenus opera vestra ad imitationem Salomonicorum operariorum componatis, *sine malleorum & securium strepitu*, 1. Reg. VI. 7. hoc est sine iurgiis sine violentiis, fineque astutis mutuis circumuentionibus, placide, candide, prospere. Sed & hoc vos Salomonica sapientia, circa structuram vestram, monebit: vt *fundamenta & parietes non nisi e materiis solidissimis, marmore, struantur*, ibid. v. 7. *Tabulataque cedrina superaddantur*, v. 10. *Omnia denique contegantur auro*, v. 22. Hoc est, quicquid constituetis (a fundamentis ad fastigia vsque) operam debitis vt sit *adamantinum*, ex immota rupe verbi Dei excisum. Aut si quid humanae ratiocinationis accedet, *nonnisi cedrinum sit*: rectum, planum, odoriferum, incorruptibile, ex communibus principiis desumptum. Demum, purae *caritatis auro* ita contegantur omnia, vt se communi communis aedificationis scopo euidenter commendent omnia.

59. Et quia *Salomonem auri & gemmarum fuisse studiosum scriptura memorat*, 1. Reg. X. 10. 11. etiam hoc nostrum in vsum transferendum erit: vt quicquid inter spiritualia etiam bona & dona rarum, pretiosumque esse voluit Deus, nostrum fieri optemus. Quod nos ipse coelestis Salomon illa apud Mattheum XIII. 45. 46. parabola docuit: *simile est regnum coelorum negotiatori, quaerenti pulcras margaritas: inuenta autem pretiosa quadam margarita, abiit, vendidit omnia quae habuit, & emit eam.* Tales negotiatores fuerunt ante duo secula maiores mei, e scripturarum S. fodinis, & ex omni antiquitate, omnibusque sui aeui Ecclesiis, pretiosa quaeque colligentes: vt ex historia patet. Tales & superiori seculo viri desideriorum, *Bucerus, Zanchius, Vergerius*, &c. quia omnia itidem perquirentes, apud nostros quasdam singulares inuenisse margaritas testati sunt. Tales & vos gemmarii, Dei dono, hucusque fuistis, pretiosissimarumque gemmarum thesauros comportastis: in quibus exultatis, multique vobiscum. Sed quia Salvator dicit, *habenti dabitur*: confidite vobis tanta habentibus plura iri additum, si gnaui negotiatores esse perrexeritis.

60.

60. Gemma quidem pretiosissima, coelo & terra praeualens, vnica est, IESVS CHRISTVS mundi SALVATOR: sed sunt particulares quoque gemmæ, variæ Christi gratiæ. Quarum forte summam per VRIM & THVMMIM repraesentare voluit Deus: quæ quid proprie fuerint, ignorant hodie Iudaei & nos cum illis, quia cum templo primo amissa fuerunt. Significationis tamen vocum non ignari, quid in Ecclesia noua per id intellectum voluerit Deus, intelligere nos speramus. Nempe LVCEM & INTEGRITATEM, seu PERFECTIONEM: dicente Christo, *sic luceat lux vestra*, &c. Item: *Estote perfecti sicut pater vester in coelis*, Matth. V. 16, 48.

61. Et vos quidem, carissimi, inuenistis dono Dei praefulgidum VRIM: vt lucem vestram videam, in eaque exultari tot gentium Ecclesiae. Nostri vero maiores non eo lucis promoti fuerunt, fatendum est, plus de THVMMIM soliciti: quomodo scilicet in conspectu Dei ambulare possent (cum Abrahamo) *integre*, quanta vsque in hac vita licet *perfectione*. Testatique sunt alii sancti negotiatiores, perfectius apud eos quam alibi (suo aeuo) THVMMIM, hoc est, *ad perfectionem in Christo homines deducendi regulam, reperisse*. Quid illorum iudicia aspernari, non etiam ibidem ruspando, siue gemmam siue granum aliquod quaerere, opus est? *annitimini, sancti fratres, & doctrinae lucem, & directionis canonem ac normam, habere perfectissima*, vt vos & vestra in exemplar habere possint Ecclesiae. Cedet id gloriae Dei, vestro autem honori in die Christi.

62. Commendo vobis specialiter nitidam D. Oleuiani gemmam, ex praemissa Hist. 115. *Monet me non parum & collegas meos* (inquit) *vltima huius seculi corruptio, vt de optima Ecclesiae gubernatione vobiscum conferamus.* CVPIMVS enim ITA AEDIFICARE, vt AEDIFICIVM AD POSTERITATEM SIT STABILE. *Videmus autem quanta sit varietas, quamque subitae mutationes, in iis Ecclesiis, quae iure veluti suo exutae simpliciter a politiis pendent. Hisce malis nisi mature occuratur, sentient multi pii se (saltem magna ex parte) in vanum cucurrisse.* Et quae ibi plura aurea dicta, & legi & expendi dignissima, sequuntur.

63. Vos etiam hic margaritas aliquot notate pulcras. 1. *Primo scopum*, vestrae quoque nunc seu *reformationis*, seu *conformationis*, *habere fixum*: vt ad posteritatem stabile sit opus vestrum. 2. Terreat vox; *quanta sit varietas quamque subitae mutationes, si Ecclesiae iure suo exuantur.* 3. *Hisce malis nisi occurratur mature* (sicut in Germania occursum non est) sentient pii, &c. Ah sentiunt! Sensitque viuus adhuc Lutherus, conquerens homines sub euangelio peiores quam sub papatu factos: ac si spiritus immundus, assumptis aliis septem se nequioribus, reuersus esset, &c. Quomodo autem aliter potuit, nullis custodiae caussa adhibitis ordinis & disciplinae cancellis?

cellis? clauiumque Christi magis noxia, quam in Papatu Euchariſtiae mutilatione? 4. *Qua in re quae dominus vobis conceſſit agnoſcimus, pleniusque agnoſcere cupimus. &c. Tantis in rebus conſilia non praecipitanda vtique ſed exquiſite conferenda, deusque in auxilia (ardentibus ac vlla in re) coelo deuocandus.*

64. Quod quaeſtionem apud vos praecipue controuerſam, *de optima Eccleſiae gubernandae forma*, concernit, nihil amplius dicam, poſtquam in tractatu *DE INDEPENDENTIA*, quidquid ad pacem hic etiam dici poſſe putaui dixi. Hoc tantum. Etiam hic auream Chriſti regulam, *de reformanda prius vita quam fide, aut externis ritibus*, Ioh. VII. 17. aureum habituram vſum. Quia quisquis non ſe & ſua quaerit, ſed Chriſtum ſolum, & in eo ſalutem ſuam & alienam, facillime quid huc magis aut minus ſeruiat, peruidebit: docente illum intus vnctione illa, quam a ſancto habet, 1. Ioh. II. 20. 27.

65. Quaero tamen, *annon, ſi ciuilis ſocietas recte alicubi regimine monarchico* (vbi populus ſalutem ſuam vni alicui potentiſſimo, & ſapientiſſimo, committit) alicubi *Ariſtocratico* (vbi aliquam multis e medio ſui, potentibus & ſapientibus) alicubi *Democratico* (vbi ſeipſum populus per vices regit) *continetur, etiam ſocietas religioſa poſſit ſimiliter*? Hoc eſt, annon aeque tolerari poſſit epiſcopale regimen, vbi inualuit; atque *conſiſtoriale*, vbi obtinet, & *presbyteriale* ſeu *claſſicale*, vbi in vſu eſt? *videtur.* Habent enim ſingula aliquid boni, quod rei publicae ſalutem continet, modo abuſus prohibeatur. E.gr. *Monarchia bonum eſt vnitiua*, conſiliorũ multitudinem temere dilabi prohibens. *Democratiae bonum eſt vis diffuſiua*, in diſpenſatione cõmunis ſalutis nullum facile praeteriri membrum permittens. *Ariſtocratiae bonum eſt vis collectiua*, ſuperiora inferioribus, & inferiora ſuperioribus, connectens: & vt multa ſe contineant ſub vno, vnum autem ſe diffundat in multa, efficiens. Hinc gentibus aliis haec, aliis iſta vel illa forma, magis placuit, & adhuc. Stantque ſua ſe gubernandi forma hi, iſti, illi: quod argumento eſt, ſingulis ineſſe ſuum robur, ad ſocietatem humanam ſuis vinculis continendum. Niſi quod (abuſu admiſſo) *Monarchia facile degenerat in tyrannidem, Ariſtocratia in oligarchiam, Democratia in anarchiam*, omni tyrannide peiorem.

66. An vero trium iſtorum regiminum non poſſit dari *temperatura? pro augendo bono, & minuendo malo?* videtur poſſe, per Chriſti regulam: *hoc facite, illud ne omittite.* Et Apoſtolicam illam: *omnia probate, quod bonum eſt retinete.* Retinendo nimirum ex ſingulis iſtis regiminibus quod exquiſite bonum eſt: *vt ex trino bono conſiat vnum optimum.* (Ex Monarchico, & Epiſcopali,) *vim vnitiuam*; ex ariſtocratico & conſiſtoriali, *vim collectiuam*, & ex democratico ſeu presbyteriali, *vim diffuſiuam.* Talis temperaturae fuit *reſpublica Spartanorum*; regem habens vnum, ſed cui additi erant ephori, actionum inſpectores; hos autem eligendi poteſtas penes plebem fuit. Sic *in Romano*

 impe-

imperio, cum firmissime staret, potestas & robur penes populum fuit: consilium, penes senatum: exequutio penes consules duos. Similis sapiens temperatura hodieque spectatur in rep. Veneta, & regnis quibusdam, *Angliae* praesertim & *Poloniae*. Adest *rex*, pro maiestate: adest tamen simul *senatus*, ex optimatibus collectus: adest & ipsa *respublica* per legatos, de se sine se nihil statui permittens. Id quod ad stabilitatem optimum videtur, adversus abusus remedia semper in promptu habens. *In Ecclesiasticis vero annon talem temperaturam videre est sub apostolis*? Vbi negotia tractabant, controuersiasque decidebant 1. *Apostoli*, 2. *Seniores*, 3. *Ecclesia* (Act. XV. 22.) Nostro autem aeuo vbi euidentius atque *in Ecclesiis Bohemicis fraternae vnitatis*? *sub episcopis, consistorio, synodis*? iudicent Ecclesiae.

67. Quaeritur etiam, *an incommoda & pericula illa, quae huic, isti, illi regimine subesse deprehenduntur, eoque abusus & scandala, tolli possint*? Resp. Morbos corporis nullos esse incurabiles, si peritus medicus subueniat mature, sperant physici: nec ergo desperent in Ecclesiae morbis Christiani, si modo coelestis archiatri audiantur consilia. Illi habent cautionem, ne morbus inueterascere sinatur: *principiis obsta!* noster inueteratos etiam curare potens est, sed *reuocando ad principia*, Matth. XIX. 8. Cuius regulae vi si ab episcopatu tollatur: quod a principio non fuit, curatus erit morbus. Ecquidnam istuc? I. *Secularis dominatus*. II. *Opes terrenae*. III. *Pompae ceremoniarum*. Christus enim dixit: I. *Reges dominantur, vos autem non sic*. Luc. XXII. v. 25. II. *Nolite possidere aurum vel argentum, neque pecuniam in zonis, neque duas tunicas*, Matth. X. 9. sicut & veteris testamenti sacerdotibus terrenas possessiones dari prohibuerat Deus: addita caussa, *ego pars & hereditas illorum*, Num. XVIII. 20. Deut. X. 9. & XVIII. 2. III. Docuit item Christus *in spiritu & veritate seruire Deo, non in ceremoniis*, Ioh. IV. 23. quod vehementer vrserunt Apostoli.

68. *Sed tuentur se* (ratione opum & dominiorum) *donatione Constantini*, qui tanto hoc splendore Ecclesiam in honorem Christi ornauit, sanctoque zelo aliis christianis regibus praeiuit. At vero multiplex est responsio. *Primum*, sciuntne narrare historiam, vocem fuisse auditam, *hodie venenum infusum est in Ecclesiam*? quicquid de voce quis dicat res certa est, dona illa (praeter voluntatem Dei data & accepta) in venenum abiisse. Tollatur ergo venenum, & consanescet Ecclesia. *Deinde*, demus Constantini Zelum fuisse pium, patet tamen sine scientia fuisse. Dispensare enim contra interdictum Dei non ei licuit: multo minus decuit seruos Christi talia, Domino inuito, admittere. Etiam *Naman Syrus* pio zelo argentum offerebat *Elisaeo*: sed meliore zelo ille hanc sarcinam non admisit. Admisit *Giezi*: sed argentum illi versum est in lepram, 2. Reg. V. Vtinam hodie agnoscant

gnoſcant ſerui, non Eliſaei ſed Chriſti, quam ſtulte coeleſtis hereditatis loco terrenam elegerint! incipiantque operam dare vt lepra haec tollatur ab Eccleſia! *Tertio*, reſpondeo, Conſtantinus donationis ſuae abuſum, Eccleſiaeque per id perniciem, praeuidere non potuit, nunc videt mundus. Si reſurgeret ille ac videret indubie lubentius data retraheret quam dedit, Eccleſiam integritati ſuae reſtituendi deſiderio. Sicut & Moſes forte confregiſſet ſerpentem aeneum ipſe, abuſum videns (quomodo tabulas legis digito Dei ſcriptas confregerat, idololatriam videns.) Quod quia ipſius loco pie fecit Ezechias, 2. Reg. XVIII. 4. quid ni hodie pii Reges piorum maiorum abominabiles in abuſus verſam liberalitatem pie quoque retrahant, & in meliores vſus transferant?

69. Quantum *ad ceremoniarum eccleſiaſticarum pompam*, illam quidem in veteri cultu ordinauerat Deus, ſpiritualia ſalutis myſteria (quae aduentu ſuo Chriſtus eſſet retecturus) adumbrans. Sed quae poſt exhibitum Chriſtum tot apoſtolicis aduerſus illas fulminationibus disiectae ſunt: cur ergo retrahuntur? ſub Papatu forte, poſt obſcuratam barbaris illis ſeculis euangelii lucem, aliquem habere vſum videri poterant: in Eccleſia reformata quem obſecro habere poſſunt? annon retentas in Anglia (ſub epiſcopis reformatis) ipſi pontificii rident? videre illud eſt in *Eduardi Weſtoni* theatro vitae ciuilis & ſacrae (excuſo Antuerpiae 1626.) pag. 564. & ſeqq. Vbi (poſtquam dixerat *proteſtantium religionem carere religione, eo quod ſacrificio caret, & ſacerdotio, & ceremoniis ſacris*) addit: Alii proteſtantes, ne prorſus impii vi-" deantur noſtris *miſſali ac breuiario* cum ſuo delectu vtuntur. Et quo reli-" gionis apud eos forma celebrior appareat, adhibent *canonicos* etiam, ſi diis" placet, & *archidiaconos*: adeoque de more Eccleſiae Romanae eorum *cappas*," *pluuialia & eiusmodi ſuppellectilem, quam dicunt inueniſſe in ſynagoga antichriſti*." Quo ipſo liquet religionem proteſtantium inprimis furto noxiam &c. *Vel*" *ſi fures haberi recuſant, maneant ſimia noſtrae & antichriſti* &c. Pergit: *Riden*-" *tur hi cum omni ſua ſcena non a noſtris modo, verum & a ſuis* &c. Tandem cu" iusdam iudicium apponit tale: *videntur Angli papam e ſuo regno fugaſſe adeo feſtine, vt eum coëgerint veſtes a tergo relinquere: quibus iſti, quantum ritu, choros ducentes, induntur perſonati. Ecce quam colludendo iſtis ludimur, non ſatis reformati reformati!*

70. Glorioſiſſimum itaq; fuerit reformatis epiſcopis, in Chriſti & apoſtolorum redire veſtigia: relictisque terrenarum opum, honorum, pomparum (tam religioſarum quam politicarum) crepundiis, ſublimiora meditari, quaerere, agere. *Superna quaerite* (inquit Apoſtolus) *vbi Chriſtus eſt ad dextram Dei ſedens. Superna curate, non terreſtria. Nam mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo*, Col. III. 1. 2. 3. Quod ſi omnibus Chriſtianis

ſtianis mandatur, quanto magis illis, qui proximi Chriſto a terrenis ad coeleſtia cæteris duces conſtituuntur? & quibus rex regum dixit: *mihi data eſt omnis poteſtas in coelo & terra ite.* (μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη) *facite mihi diſcipulos OMNES GENTES* Matth. XXVIII. hoc eſt promouete regnum meum, tum externa praedicatione ad gentes vniuerſas, tum interna vi ſpiritus ad diſcendum a me vitam meam, non terrenam, ſed coeleſtem. *O quanta haec, ſi eminentiam veſtram ſupra omnia terrena aeſtimare ſciatis.* Sed eheu! eminentiſſimi epiſcoporum hodie circa prima Apoſtolorum rudimenta haerent; ad vltimam apoſtolicam perfectionem aſpirant! *Quae illa prima ruditas?* ſomniare terrena cum Chriſto regna, & thronos, ſeſſionesque ad dextram & ſiniſtram. *Quae vltima perfectio?* habere omnia hic pro ſtercoribus, prae eminentia Chriſti: omniaque mundana a tergo relinquendo contendere ad praemia ſupernae vocationis, Phil. III. eoque gloriari ſpe futurae gloriae & gloriari afflictione, cruce, martyriis, &c.

71. Ponerem hic calamum, niſi tuber hoc eccleſiae (ipſa diuturnitate valde induratum) iteratis emplaſtris molliendum videretur. Accipiatur id quomodocunque: ego meliorum deſiderium in conſpectu Eccleſiae pono. Meliora vero ſunt quae facit & ordinat Deus, quam quae homines: quia *Dei opera ſunt perfecta*, Deut. XXXII. 4. *quod ille ſtatuit ſempiternum eſt, quod decreuit nemo transgrediatur*, Pſalm. CXLVIII. 6. Ecce autem quoscunque hominum Deus caeteris ad coelos deſtinat duces, eos terrenis curis prorſus exemtos velle prorſus oſtendit, ſub vtroque foedere. Per Moſen primum, populo Iſrael ſeuere *ne illis hereditatem inter ſe darent* interdicens: ipſis vero ſacerdotibus, *ne vllam terrenam poſſesſionem admitterent*, edicens, Num. XLVIII 20.

72. Idem fecit Chriſtus. Quos ſibi ad gentes legatos eligebat, eos retia, telonia, & quaecunque lucri aucupia, deſerere cogebat. Quin & ipſe legationem ad genus humanum obiturus, coeleſtes diuitias, honores, thronos, ſepoſuit (vt iſta eſſe incompetibilia doceret) pauper, contemtibilis, humilisque factus, non habens in terra vbi caput reclinaret. Nempe implendus erat *Dauidis* typus, qui de Goliathe triumphare non ſperabat, niſi regiis depoſitis armis paſtoralem indueret habitum: & *Gedeonis*, cui Madianitas diſſipaturo dimittendae fuerunt armatae copiae, ſolae reſeruandae faces & buccinae. Atque tum ſicut Gedeon ad ſuos dixit, *quomodo ego faciam, facite*, Iud. VII. 17. ita Chriſtus ad ſuos, *exemplum vobis dedi, vt ſicut ego feci faciatis*, Ioan. XIII. 15. Cur non imitamur, ſi nos coeleſtis huius legati ſubdelegatos eſſe credi volumus? ille tametſi regalem offerrent dignitatem, non admiſit Ioan. VI. tametſi & regem proclamarent Luc. XIX. 38. non niſi magiſtrum ſe appellare perrexit, c, XXII. v. 11. Interrogatus vero *an eſſet rex?*

rex? respondit, *regnum meum non est de hoc mundo*: regium suum thronum in coelis sibi seruari certus. Cur non itidem nos? promissionem eiusdem throni, sed non nisi postquam vicerimus, habentes Apoc. V. 21.

73. Certum itaque sit, *eminentiam episcopalem non in eo sitam, praedia possidere multa, splendere auro, cingi satellitio, vehi pilentis, aut gestari lectica, vestiri serico*, &c. *sed esse intima pietate, plenumque diuinae lucis, cum zelo pro gloria Dei & Ecclesiae salute, debitaque rerum experientia, & priuati commodi eiuratione*: haec sunt quae veri episcopi absoluunt ideam. Externi vero characteres sunt, *esse multum in labore & aerumna, in vigiliis, in fame & siti, in ieiuniis, & solicitum esse pro omnibus ecclesiis: cum infirmis item infirmari, alienis offendiculis vri*, 2. Cor. IX. *& sic stigmata Christi corpore suo portare*, Gal. VI. 17. Atque si paralyticum (spiritualiter) habeat obuium, dicere: *aurum & argentum non habeo, sed quod habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi surge* (de vanitatis & peccatorum lecto) *ambula in viis Christi* Act. III. Verbo, nihil terrenum sapere (nam *qui terrena loquitur, terrenus est*, Ioan. III. 31.) sed se esse legatum domini de coelo, viuificatoris omnium, verbo & opere ostendere, 1. Cor. XV. 45. 47.

74. Quales episcopi, omnesque pro Christo legatione fungentes, si sperandi sunt, profecto mundanas illas appendices, dominia terrestria, politicosque honores, tolli oportet. Illecebrae enim sunt, qua profanissimi quique inescati dignitatibus Ecclesiasticis sese ingerunt, exclusis & extrusis melioribus. Vanum enim est quod Bellarminus scripsit, *sedes Romana sanctos aut accipit, aut facit. Verius* id alius retorsit: *malos aut accipere, aut facere* dicens. Tantum quippe ad fastigium non possunt non adspirare mundanissimi, ambitiosissimi, astutissimi quippe, per mille fraudes: aut sicut e melioribus eo sublimari contingit, difficile est ab ipsa immensa excelsitate vertiginem non pati. Quod idem de omni armata pompa & opibus episcopalis sedis dicendum est: illis aut ab ambitiosis, auaris, otiosis, delicatis occupari, aut postea tales reddere: quia dulcia haec venena (opum & honorum splendores) innoxie bibere non cuiusuis est.

75. Nemo cogitet: *Mendicus exprobat opes habentibus, quia ipse non habet.* Tanto enim melius nebulam videt, qui extra nebulam est. Sed neque nos tam mendici esse poteramus, si modestia non obstitisset, & veneni metus. *Excitauerant quippe apud nos etiam spiritus zeli quosdam, vt donatione satis lauta Ecclesiae nostrae subueuire vellent in perpetuum* (in Morauia quidem *BB. de Z.* In Bohemia *Pr. de Rosenberg.*) Modus tantum quaerebatur, quo colore haec aliis quidem possidenda legarentur, reditus tamen antistitibus vnitatis redderentur. *Sed admissum non fuit:* tum quia occultari vix potuisset, publicatum vero inuidiam prouocasset; tum quia maiores nostros, vestigia

ſtianis mandatur, quanto magis illis, qui proximi Chriſto a terrenis ad coeleſtia cæteris duces conſtituuntur? & quibus rex regum dixit: *mihi data eſt omnis poteſtas in coelo & terra ite.* (μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη) *facite mihi diſcipulos OMNES GENTES* Matth. XXVIII. hoc eſt promouete regnum meum, tum externa praedicatione ad gentes vniuerſas, tum interna vi ſpiritus ad diſcendum a me vitam meam, non terrenam, ſed coeleſtem. *O quanta haec, ſi eminentiam veſtram ſupra omnia terrena aeſtimare ſciatis.* Sed eheu! eminentiſſimi epiſcoporum hodie circa prima Apoſtolorum rudimenta haerent; ad vltimam apoſtolicam perfectionem aſpirant! *Quae illa prima ruditas?* ſomniare terrena cum Chriſto regna, & thronos, ſeſſionesque ad dextram & ſiniſtram. *Quae vltima perfectio?* habere omnia hic pro ſtercoribus, prae eminentia Chriſti: omniaque mundana a tergo relinquendo contendere ad praemia ſupernae vocationis, Phil. III. eoque gloriari ſpe futurae gloriae & gloriari afflictione, cruce, martyriis, &c.

71. Ponerem hic calamum, niſi tuber hoc eccleſiae (ipſa diuturnitate valde induratum) iteratis emplaſtris molliendum videretur. Accipiatur id quomodocunque: ego meliorum deſiderium in conſpectu Eccleſiae pono. Meliora vero ſunt quae facit & ordinat Deus, quam quae homines: quia *Dei opera ſunt perfecta*, Deut. XXXII. 4. *quod ille ſtatuit ſempiternum eſt, quod decreuit nemo transgrediatur*, Pſalm. CXLVIII. 6. Ecce autem quoscunque hominum Deus caeteris ad coelos deſtinat duces, eos terrenis curis prorſus exemtos velle prorſus oſtendit, ſub vtroque foedere. Per Moſen primum, populo Iſrael ſeuere *ne illis hereditatem inter ſe darent* interdicens: ipſis vero ſacerdotibus, *ne vllam terrenam poſſeſſionem admitterent*, edicens, Num. XLVIII 20.

72. Idem fecit Chriſtus. Quos ſibi ad gentes legatos eligebat, eos retia, telonia, & quaecunque lucri aucupia, deſerere cogebat. Quin & ipſe legationem ad genus humanum obiturus, coeleſtes diuitias, honores, thronos, ſepoſuit (vt iſta eſſe incompetibilia doceret) pauper, contemtibilis, humilisque factus, non habens in terra vbi caput reclinaret. Nempe implendus erat *Dauidis* typus, qui de Goliathe triumphare non ſperabat, niſi regiis depoſitis armis paſtoralem indueret habitum: & *Gedeonis*, cui Madianitas diſſipaturo dimittendae fuerunt armatae copiae, ſolae reſeruandae faces & buccinae. Atque tum ſicut Gedeon ad ſuos dixit, *quomodo ego faciam, facite*, Iud. VII. 17. ita Chriſtus ad ſuos, *exemplum vobis dedi, vt ſicut ego feci faciatis*, Ioan. XIII. 15. Cur non imitamur, ſi nos coeleſtis huius legati ſubdelegatos eſſe credi volumus? ille tametſi regalem offerrent dignitatem, non admiſit Ioan. VI. tametſi & regem proclamarent Luc. XIX. 38. non niſi magiſtrum ſe appellare perrexit, c. XXII. v. 11. Interrogatus vero *an eſſet rex?*

rex? respondit, *regnum meum non est de hoc mundo* : regium suum thronum in coelis sibi seruari certus. Cur non itidem nos? promissionem eiusdem throni, sed non nisi postquam vicerimus, habentes Apoc. V. 21.

73. Certum itaque sit, *eminentiam episcopalem non in eo sitam, praedia possidere multa, splendere auro, cingi satellitio, vehi pilentis, aut gestari lectica, vestiri serico,* &c. *sed esse intima pietate, plenumque diuinae lucis, cum zelo pro gloria Dei & Ecclesiae salute, debitaque rerum experientia, & priuati commodi eiuratione*: haec sunt quae veri episcopi absoluunt ideam. Externi vero characteres sunt, *esse multum in labore & aerumna, in vigiliis, in fame & siti, in ieiuniis, & solicitum esse pro omnibus ecclesiis: cum infirmis item infirmari, alienis offendiculis vri*, 2. Cor. IX. *& sic stigmata Christi corpore suo portare*, Gal. VI. 17. Atque si paralyticum (spiritualiter) habeat obuium, dicere: *aurum & argentum non habeo, sed quod habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi surge* (de vanitatis & peccatorum lecto) *ambula in viis Christi* Act. III. Verbo, nihil terrenum sapere (nam *qui terrena loquitur, terrenus est*, Ioan. III. 31.) sed se esse legatum domini de coelo, viuificatoris omnium, verbo & opere ostendere, 1. Cor. XV. 45. 47.

74. Quales episcopi, omnesque pro Christo legatione fungentes, si sperandi sunt, profecto mundanas illas appendices, dominia terrestria, politicosque honores, tolli oportet. Illecebrae enim sunt, qua profanissimi quique inescati dignitatibus Ecclesiasticis sese ingerunt, exclusis & extrusis melioribus. Vanum enim est quod Bellarminus scripsit, *sedes Romana sanctos aut accipit, aut facit. Verius* id alius retorsit: *malos aut accipere, aut facere* dicens. Tantum quippe ad fastigium non possunt non adspirare mundanissimi, ambitiosissimi, astutissimi quippe, per mille fraudes: aut sicut e melioribus eo sublimari contingit, difficile est ab ipsa immensa excelsitate vertiginem non pati. Quod idem de omni armata pompa & opibus episcopalis sedis dicendum est: illis aut ab ambitiosis, auaris, otiosis, delicatis occupari, aut postea tales reddere: quia dulcia haec venena (opum & honorum splendores) innoxie bibere non cuiusuis est.

75. Nemo cogitet: *Mendicus exprobat opes habentibus, quia ipse non habet.* Tanto enim melius nebulam videt, qui extra nebulam est. Sed neque nos tam mendici esse poteramus, si modestia non obstitisset, & veneni metus. *Excitauerant quippe apud nos etiam spiritus zeli quosdam, vt donatione satis lauta Ecclesiae nostrae subueuire vellent in perpetuum* (in Morauia quidem *BB. de Z.* In Bohemia *Pr. de Rosenberg.*) Modus tantum quaerebatur, quo colore haec aliis quidem possidenda legarentur, reditus tamen antistitibus vnitatis redderentur. *Sed admissum non fuit:* tum quia occultari vix potuisset, publicatum vero inuidiam prouocasset; tum quia maiores nostros, vestigia terre-

ſtianis mandatur, quanto magis illis, qui proximi Chriſto a terrenis ad coeleſtia cæteris duces conſtituuntur? & quibus rex regum dixit: *mihi data eſt omnis poteſtas in coelo & terra ite.* (μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη) *facite mihi diſcipulos OMNES GENTES* Matth. XXVIII. hoc eſt promouete regnum meum, tum externa praedicatione ad gentes vniuerſas, tum interna vi ſpiritus ad diſcendum a me vitam meam, non terrenam, ſed coeleſtem. *O quanta haec, ſi eminentiam veſtram ſupra omnia terrena aeſtimare ſciatis.* Sed eheu! eminentiſſimi epiſcoporum hodie circa prima Apoſtolorum rudimenta haerent; ad vltimam apoſtolicam perfectionem aſpirant! *Quae illa prima ruditas?* ſomniare terrena cum Chriſto regna, & thronos, ſeſſionesque ad dextram & ſiniſtram. *Quae vltima perfectio?* habere omnia hic pro ſtercoribus, prae eminentia Chriſti: omniaque mundana a tergo relinquendo contendere ad praemia ſupernae vocationis, Phil. III. eoque gloriari ſpe futurae gloriae & gloriari afflictione, cruce, martyriis, &c.

71. Ponerem hic calamum, niſi tuber hoc eccleſiae (ipſa diuturnitate valde induratum) iteratis emplaſtris molliendum videretur. Accipiatur id quomodocunque: ego meliorum deſiderium in conſpectu Eccleſiae pono. Meliora vero ſunt quae facit & ordinat Deus, quam quae homines: quia *Dei opera ſunt perfecta*, Deut. XXXII. 4. *quod ille ſtatuit ſempiternum eſt, quod decreuit nemo transgrediatur*, Pſalm. CXLVIII. 6. Ecce autem quoscunque hominum Deus caeteris ad coelos deſtinat duces, eos terrenis curis prorſus exemtos velle prorſus oſtendit, ſub vtroque foedere. Per Moſen primum, populo Iſrael ſeuere *ne illis hereditatem inter ſe darent* interdicens: ipſis vero ſacerdotibus, *ne vllam terrenam poſſesſionem admitterent*, edicens, Num. XLVIII 20.

72. Idem fecit Chriſtus. Quos ſibi ad gentes legatos eligebat, eos retia, telonia, & quaecunque lucri aucupia, deſerere cogebat. Quin & ipſe legationem ad genus humanum obiturus, coeleſtes diuitias, honores, thronos, ſepoſuit (vt iſta eſſe incompetibilia doceret) pauper, contemtibilis, humilisque factus, non habens in terra vbi caput reclinaret. Nempe implendus erat *Dauidis* typus, qui de Goliathe triumphare non ſperabat, niſi regiis depoſitis armis paſtoralem indueret habitum: & *Gedeonis*, cui Madianitas diſſipaturo dimittendae fuerunt armatae copiae, ſolae reſeruandae faces & buccinae. Atque tum ſicut Gedeon ad ſuos dixit, *quomodo ego faciam, facite*, Iud. VII. 17. ita Chriſtus ad ſuos, *exemplum vobis dedi, vt ſicut ego feci faciatis*, Ioan. XIII. 15. Cur non imitamur, ſi nos coeleſtis huius legati ſubdelegatos eſſe credi volumus? ille tametſi regalem offerrent dignitatem, non admiſit Ioan. VI. tametſi & regem proclamarent Luc. XIX. 38. non niſi magiſtrum ſe appellare perrexit, c, XXII. v. 11. Interrogatus vero *an eſſet rex?*

rex? respondit, *regnum meum non est de hoc mundo*: regium suum thronum in coelis sibi seruari certus. Cur non itidem nos? promissionem eiusdem throni, sed non nisi postquam vicerimus, habentes Apoc. V. 21.

73. Certum itaque sit, *eminentiam episcopalem non in eo sitam, praedia possidere multa, splendere auro, cingi satellitio, vehi pilentis, aut gestari lectica, vestiri serico,* &c. *sed esse intima pietate, plenumque diuinae lucis, cum zelo pro gloria Dei & Ecclesiae salute, debitaque rerum experientia, & priuati commodi eiuratione*: haec sunt quae veri episcopi absoluunt ideam. Externi vero characteres sunt, *esse multum in labore & aerumna, in vigiliis, in fame & siti, in ieiuniis, & solicitum esse pro omnibus ecclesiis: cum infirmis item infirmari, alienis offendiculis vri*, 2. Cor. IX. *& sic stigmata Christi corpore suo portare*, Gal. VI. 17. Atque si paralyticum (spiritualiter) habeat obuium, dicere: *aurum & argentum non habeo, sed quod habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi surge* (de vanitatis & peccatorum lecto) *ambula in viis Christi* Act. III. Verbo, nihil terrenum sapere (nam *qui terrena loquitur, terrenus est*, Ioan. III. 31.) sed se esse legatum domini de coelo, viuificatoris omnium, verbo & opere ostendere, 1. Cor. XV. 45. 47.

74. Quales episcopi, omnesque pro Christo legatione fungentes, si sperandi sunt, profecto mundanas illas appendices, dominia terrestria, politicosque honores, tolli oportet. Illecebrae enim sunt, qua profanissimi quique inescati dignitatibus Ecclesiasticis sese ingerunt, exclusis & extrusis melioribus. Vanum enim est quod Bellarminus scripsit, *sedes Romana sanctos aut accipit, aut facit. Verius* id alius retorsit: *malos aut accipere, aut facere* dicens. Tantum quippe ad fastigium non possunt non adspirare mundanissimi, ambitiosissimi, astutissimi quippe, per mille fraudes: aut sicut e melioribus eo sublimari contingit, difficile est ab ipsa immensa excelsitate vertiginem non pati. Quod idem de omni armata pompa & opibus episcopalis sedis dicendum est: illis aut ab ambitiosis, auaris, otiosis, delicatis occupari, aut postea tales reddere: quia dulcia haec venena (opum & honorum splendores) innoxie bibere non cuiusuis est.

75. Nemo cogitet: *Mendicus exprobat opes habentibus, quia ipse non habet.* Tanto enim melius nebulam videt, qui extra nebulam est. Sed neque nos tam mendici esse poteramus, si modestia non obstitisset, & veneni metus. *Excitauerant quippe apud nos etiam spiritus zeli quosdam, vt donatione satis lauta Ecclesiae nostrae subueuire vellent in perpetuum* (in Morauia quidem *BB. de Z.* In Bohemia *Pr. de Rosenberg.*) Modus tantum quaerebatur, quo colore haec aliis quidem possidenda legarentur, reditus tamen antistitibus vnitatis redderentur. *Sed admissum non fuit:* tum quia occultari vix potuisset, publicatum vero inuidiam prouocasset; tum quia maiores nostros, vestigia terre-

stianis mandatur, quanto magis illis, qui proximi Christo a terrenis ad coelestia cæteris duces constituuntur? & quibus rex regum dixit: *mihi data est omnis potestas in coelo & terra ite.* (μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη) *facite mihi discipulos OMNES GENTES* Matth. XXVIII. hoc est promouete regnum meum, tum externa praedicatione ad gentes vniuersas, tum interna vi spiritus ad discendum a me vitam meam, non terrenam, sed coelestem. *O quanta haec, si eminentiam vestram supra omnia terrena aestimare sciatis.* Sed eheu! eminentissimi episcoporum hodie circa prima Apostolorum rudimenta haerent; ad vltimam apostolicam perfectionem aspirant! *Quae illa prima ruditas?* somniare terrena cum Christo regna, & thronos, sessionesque ad dextram & sinistram. *Quae vltima perfectio*? habere omnia hic pro stercoribus, prae eminentia Christi: omniaque mundana a tergo relinquendo contendere ad praemia supernae vocationis, Phil. III. eoque gloriari spe futurae gloriae & gloriari afflictione, cruce, martyriis, &c.

71. Ponerem hic calamum, nisi tuber hoc ecclesiae (ipsa diuturnitate valde induratum) iteratis emplastris molliendum videretur. Accipiatur id quomodocunque: ego meliorum desiderium in conspectu Ecclesiae pono. Meliora vero sunt quae facit & ordinat Deus, quam quae homines: quia *Dei opera sunt perfecta*, Deut. XXXII. 4. *quod ille statuit sempiternum est, quod decreuit nemo transgrediatur*, Psalm. CXLVIII. 6. Ecce autem quoscunque hominum Deus caeteris ad coelos destinat duces, eos terrenis curis prorsus exemtos velle prorsus ostendit, sub vtroque foedere. Per Mosen primum, populo Israel seuere *ne illis hereditatem inter se darent* interdicens: ipsis vero sacerdotibus, *ne vllam terrenam possessionem admitterent*, edicens, Num. XLVIII. 20.

72. Idem fecit Christus. Quos sibi ad gentes legatos eligebat, eos retia, telonia, & quaecunque lucri aucupia, deserere cogebat. Quin & ipse legationem ad genus humanum obiturus, coelestes diuitias, honores, thronos, seposuit (vt ista esse incompetibilia doceret) pauper, contemtibilis, humilisque factus, non habens in terra vbi caput reclinaret. Nempe implendus erat *Dauidis* typus, qui de Goliathe triumphare non sperabat, nisi regiis depositis armis pastoralem indueret habitum: & *Gedeonis*, cui Madianitas dissipaturo dimittendae fuerunt armatae copiae, solae reseruandae faces & buccinae. Atque tum sicut Gedeon ad suos dixit, *quomodo ego faciam, facite*, Iud. VII. 17. ita Christus ad suos, *exemplum vobis dedi, vt sicut ego feci faciatis*, Ioan. XIII. 15. Cur non imitamur, si nos coelestis huius legati subdelegatos esse credi volumus? ille tametsi regalem offerrent dignitatem, non admisit Ioan. VI. tametsi & regem proclamarent Luc. XIX. 38. non nisi magistrum se appellare perrexit, c. XXII. v. 11. Interrogatus vero *an esset rex?*

rex? respondit, *regnum meum non est de hoc mundo* : regium suum thronum in coelis sibi seruari certus. Cur non itidem nos? promissionem eiusdem throni, sed non nisi postquam vicerimus, habentes Apoc. V. 21.

73. Certum itaque sit, *eminentiam episcopalem non in eo sitam, praedia possidere multa, splendere auro, cingi satellitio, vehi pilentis, aut gestari lectica, vestiri serico,* &c. *sed esse intima pietate, plenumque diuinae lucis, cum zelo pro gloria Dei & Ecclesiae salute, debitaque rerum experientia, & priuati commodi eiuratione*: haec sunt quae veri episcopi absoluunt ideam. Externi vero characteres sunt, *esse multum in labore & aerumna, in vigiliis, in fame & siti, in ieiuniis, & solicitum esse pro omnibus ecclesiis: cum infirmis item infirmari, alienis offendiculis vri*, 2. Cor. IX. *& sic stigmata Christi corpore suo portare*, Gal. VI. 17. Atque si paralyticum (spiritualiter) habeat obuium, dicere: *aurum & argentum non habeo, sed quod habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi surge* (de vanitatis & peccatorum lecto) *ambula in viis Christi* Act. III. Verbo, nihil terrenum sapere (nam *qui terrena loquitur, terrenus est*, Ioan. III. 31.) sed se esse legatum domini de coelo, viuificatoris omnium, verbo & opere ostendere, 1. Cor. XV. 45. 47.

74. Quales episcopi, omnesque pro Christo legatione fungentes, si sperandi sunt, profecto mundanas illas appendices, dominia terrestria, politicosque honores, tolli oportet. Illecebrae enim sunt, qua profanissimi quique inescati dignitatibus Ecclesiasticis sese ingerunt, exclusis & extrusis melioribus. Vanum enim est quod Bellarminus scripsit, *sedes Romana sanctos aut accipit, aut facit. Verius* id alius retorsit: *malos aut accipere, aut facere* dicens. Tantum quippe ad fastigium non possunt non adspirare mundanissimi, ambitiosissimi, astutissimi quippe, per mille fraudes: aut sicut e melioribus eo sublimari contingit, difficile est ab ipsa immensa excelsitate vertiginem non pati. Quod idem de omni armata pompa & opibus episcopalis sedis dicendum est: illis aut ab ambitiosis, auaris, otiosis, delicatis occupari, aut postea tales reddere: quia dulcia haec venena (opum & honorum splendores) innoxie bibere non cuiusuis est.

75. Nemo cogitet: *Mendicus exprobat opes habentibus, quia ipse non habet.* Tanto enim melius nebulam videt, qui extra nebulam est. Sed neque nos tam mendici esse poteramus, si modestia non obstitisset, & veneni metus. *Excitauerant quippe apud nos etiam spiritus zeli quosdam, vt donatione satis lauta Ecclesiae nostrae subueuire vellent in perpetuum* (in Morauia quidem *BB. de Z.* In Bohemia *Pr. de Rosenberg.*) Modus tantum quaerebatur, quo colore haec aliis quidem possidenda legarentur, reditus tamen antistitibus vnitatis redderentur. *Sed admissum non fuit:* tum quia occultari vix potuisset, publicatum vero inuidiam prouocasset; tum quia maiores nostros, vestigia

ſtianis mandatur, quanto magis illis, qui proximi Chriſto a terrenis ad coeleſtia cæteris duces conſtituuntur? & quibus rex regum dixit: *mihi data eſt omnis poteſtas in coelo & terra ite.* (μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη) *facite mihi diſcipulos OMNES GENTES* Matth. XXVIII. hoc eſt promouete regnum meum, tum externa praedicatione ad gentes vniuerſas, tum interna vi ſpiritus ad diſcendum a me vitam meam, non terrenam, ſed coeleſtem. *O quanta haec, ſi eminentiam veſtram ſupra omnia terrena aeſtimare ſciatis.* Sed eheu! eminentiſſimi epiſcoporum hodie circa prima Apoſtolorum rudimenta haerent; ad vltimam apoſtolicam perfectionem aſpirant! *Quae illa prima ruditas?* ſomniare terrena cum Chriſto regna, & thronos, ſeſſionesque ad dextram & ſiniſtram. *Quae vltima perfectio?* habere omnia hic pro ſtercoribus, prae eminentia Chriſti: omniaque mundana a tergo relinquendo contendere ad praemia ſupernae vocationis, Phil. III. eoque gloriari ſpe futurae gloriae & gloriari afflictione, cruce, martyriis, &c.

71. Ponerem hic calamum, niſi tuber hoc eccleſiae (ipſa diuturnitate valde induratum) iteratis emplaſtris molliendum videretur. Accipiatur id quomodocunque: ego meliorum deſiderium in conſpectu Eccleſiae pono. Meliora vero ſunt quae facit & ordinat Deus, quam quae homines: quia *Dei opera ſunt perfecta*, Deut. XXXII. 4. *quod ille ſtatuit ſempiternum eſt, quod decreuit nemo transgrediatur*, Pſalm. CXLVIII. 6. Ecce autem quoscunque hominum Deus caeteris ad coelos deſtinat duces, eos terrenis curis prorſus exemtos velle prorſus oſtendit, ſub vtroque foedere. Per Moſen primum, populo Iſrael ſeuere *ne illis hereditatem inter ſe darent* interdicens: ipſis vero ſacerdotibus, *ne vllam terrenam poſſeſſionem admitterent*, edicens, Num. XLVIII 20.

72. Idem fecit Chriſtus. Quos ſibi ad gentes legatos eligebat, eos retia, telonia, & quaecunque lucri aucupia, deſerere cogebat. Quin & ipſe legationem ad genus humanum obiturus, coeleſtes diuitias, honores, thronos, ſepoſuit (vt iſta eſſe incompetibilia doceret) pauper, contemtibilis, humilisque factus, non habens in terra vbi caput reclinaret. Nempe implendus erat *Dauidis* typus, qui de Goliathe triumphare non ſperabat, niſi regiis depoſitis armis paſtoralem indueret habitum: & *Gedeonis*, cui Madianitas diſſipaturo dimittendae fuerunt armatae copiae, ſolae reſeruandae faces & buccinae. Atque tum ſicut Gedeon ad ſuos dixit, *quomodo ego faciam, facite*, Iud. VII. 17. ita Chriſtus ad ſuos, *exemplum vobis dedi, vt ſicut ego feci faciatis*, Ioan. XIII. 15. Cur non imitamur, ſi nos coeleſtis huius legati ſubdelegatos eſſe credi volumus? ille tametſi regalem offerrent dignitatem, non admiſit Ioan. VI. tametſi & regem proclamarent Luc. XIX. 38. non niſi magiſtrum ſe appellare perrexit, c, XXII. v. 11. Interrogatus vero *an eſſet rex?*

rex? respondit, *regnum meum non est de hoc mundo* : regium suum thronum in coelis sibi seruari certus. Cur non itidem nos? promissionem eiusdem throni, sed non nisi postquam vicerimus, habentes Apoc. V. 21.

73. Certum itaque sit, *eminentiam episcopalem non in eo sitam, praedia possidere multa, splendere auro, cingi satellitio, vehi pilentis, aut gestari lectica, vestiri serico,* &c. *sed esse intima pietate, plenumque diuinae lucis, cum zelo pro gloria Dei & Ecclesiae salute, debitaque rerum experientia, & priuati commodi eiuratione* : haec sunt quae veri episcopi absoluunt ideam. Externi vero characteres sunt, *esse multum in labore & aerumna, in vigiliis, in fame & siti, in ieiuniis, & solicitum esse pro omnibus ecclesiis: cum infirmis item infirmari, alienis offendiculis vri*, 2. Cor. IX. *& sic stigmata Christi corpore suo portare,* Gal. VI. 17. Atque si paralyticum (spiritualiter) habeat obuium, dicere: *aurum & argentum non habeo, sed quod habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi surge* (de vanitatis & peccatorum lecto) *ambula in viis Christi* Act. III. Verbo, nihil terrenum sapere (nam *qui terrena loquitur, terrenus est,* Ioan. III. 31.) sed se esse legatum domini de coelo, viuificatoris omnium, verbo & opere ostendere, 1. Cor. XV. 45. 47.

74. Quales episcopi, omnesque pro Christo legatione fungentes, si sperandi sunt, profecto mundanas illas appendices, dominia terrestria, politicosque honores, tolli oportet. Illecebrae enim sunt, qua profanissimi quique inescati dignitatibus Ecclesiasticis sese ingerunt, exclusis & extrusis melioribus. Vanum enim est quod Bellarminus scripsit, *sedes Romana sanctos aut accipit, aut facit. Verius* id alius retorsit: *malos aut accipere, aut facere* dicens. Tantum quippe ad fastigium non possunt non adspirare mundanissimi, ambitiosissimi, astutissimi quippe, per mille fraudes: aut sicut e melioribus eo sublimari contingit, difficile est ab ipsa immensa excelsitate vertiginem non pati. Quod idem de omni armata pompa & opibus episcopalis sedis dicendum est: illis aut ab ambitiosis, auaris, otiosis, delicatis occupari, aut postea tales reddere: quia dulcia haec venena (opum & honorum splendores) innoxie bibere non cuiusuis est.

75. Nemo cogitet: *Mendicus exprobat opes habentibus, quia ipse non habet.* Tanto enim melius nebulam videt, qui extra nebulam est. Sed neque nos tam mendici esse poteramus, si modestia non obstitisset, & veneni metus. *Excitauerant quippe apud nos etiam spiritus zeli quosdam, vt donatione satis lauta Ecclesiae nostrae subueuire vellent in perpetuum* (in Morauia quidem *BB. de Z.* In Bohemia *Pr. de Rosenberg.*) Modus tantum quaerebatur, quo colore haec aliis quidem possidenda legarentur, reditus tamen antistitibus vnitatis redderentur. *Sed admissum non fuit:* tum quia occultari vix potuisset, publicatum vero inuidiam prouocasset; tum quia maiores nostros, vestigia

terrebant, dum ſe quoque homines eſſe, abuti poſſe, recogitarent: maxime tamen propter interdictum Dei.

76. Det Deus apoſtolorum ſucceſſoribus apoſtolicum ſpiritum, vt nihil non apoſtolicum hic ſuaderi cognito, ſi forte de beneficiis ſuis aliter diſponere velit Eccleſia, nemo propterea aut tumultuari & mouere bellum (vt Mich. III. 5. dicitur) aut deſerere officium, animum inducat: potius tanto alacrius diuinae vocationis inſtare operi, quanto ſine ſarcina & pugnam, & opus quoduis, peragere facilius eſt. *Annon Apoſtoli verbi potius divini, quam menſarum, eſſe diſpenſatores* (inferiorum cura aliis demandata Act. VI.) *ſponte elegerunt*? Faciant ergo idem apoſtolorum imitatores theſaurorumque ſpiritualium, coeleſtium, aeternorum, ſe diſpenſatores eſſe millies pluris aeſtiment, quam terrenas ſuas ſub cura habere opes.

77. Non haec eo tendunt, vt fideles Chriſti ſerui praemiis & honore ſuo fraudentur: ſed vt aeque labores atque laborum praemia dignius aeſtimare ſciant, quam ſe ſcire oſtendunt, qui externis illis nimium inhiant, interna & æterna negligentius habendo. Liberaliter ſane ſeruis ſuis Deus veteri ſub foedere proſpexit: conſtituens illis *vt totus populus omnes prouentuum primitias, omnesque decimas, cum ſpontaneis praeterea oblationibus* (*omnem medullam olei, & vini, & frumenti, vt* loquitur ipſe Deus Num. XVIII. 12.) *deferrent.* Et tamen eos aliud quid ſublimius ſpectare iuſſit, *ego ſum pars tua & poſſesſio tua,* dicens, vers. 20. Populo vero eos *vt angelos ſuos haberi ac revereri* mandans, Mal. II. 7. Sciat ergo Chriſtianus quoque populus *legatis Dei & alimenta deberi,* Matth. X. 10. & *mercedem*, Luc. X. 7. *& venerationem tanquam angelis Dei, imo tanquam Chriſti Ieſu*, Gal. IV. 14. *cuius nomine legatione funguntur*, 2. Cor. V. 20. Quanta foret Eccleſiae beatitudo, ſi apoſtolica illa reuocari poſſent tempora!

78. *Veni Domine IESV; repara nos ad beneplacitum tuum! redde Eccleſiae tuae VNITATIS vincula? redde ORDINIS decorem! redde SCEPTRI tui venerationem! redde SPIRITVS feruorem, vt regnum Dei vim patiatur ſicut olim. Aut ſi vltimum ſeculum inemendabile eſt, tolle ſcenam mundi, & inchoa beata illa regna! vbi VNITAS erit ſine diſtractione, ORDO ſine confuſione, AMOR ſine intermisſione, & DEVS omnia in omnibus, in ſempiterna ſecula.*

AMEN!

FINIS.

INDEX

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

Vbi littera *H.* significat *Historiam*, *R. Rationem ordinis*, *A. Annotationes*, *P. Paraenesin*,

eius

